GRAMÀTICA DIDÀCTICA DE VALENCIÀ

GRAMÀTICA DIDÀCTICA DE LA LLENGUA VALENCIANA

ÍNDEX

I. BREU HISTÒRIA DE LES NORMES ORTOGRÀFIQUES VALENCIANES.

1. Funció de les acadèmies en la llengua.

II. ESTÀNDART FONÈTIC VALENCIÀ

1. La sílaba.
    1.1. Vocals tòniques.
        1.1.1. Regles de la *e* oberta.
        1.1.2. Regles de la *o* oberta.
    1.2. Vocals àtones.
    1.3. Els diftoncs.
    1.4. Els triftoncs.
    1.5. La separació silàbica en valencià.
    1.6. El hiat.
    1.7. La sinalefa.
    1.8. L'elisió.
    1.9. La sinéresis.
    1.10. El còmput silàbic en la mètrica valenciana.
    1.11. La rima.
2. Alfabet consonàntic valencià.
3. Consonants:
    3.1. Oclusives.
    3.2. Sibilants.
    3.3. Labiodentals.
    3.4. Laterals.
    3.5. Vibrants.
    3.6. Nassals.
    3.7. Palatals.
    3.8. Prepalatals.
4. L'accent fonètic.

III. ORTOGRAFIA VALENCIANA.

1. Ortografia de les lletres.
2. Ortografia de les lletres mayúscules.
3. Ortografia de les paraules.
4. L'apòstrof.
5. L'accent gràfic.
6. La diéresis.
7. La puntuació.

7.1. La coma, el punt i coma, els punts suspensius i els dos punts.

7.2. Els signes d'interrogació i d'exclamació.

7.3. Us del guió.

7.4. Els paréntesis, els corchets i les cometes.

IV. CLASSES DE PARAULES.

1. El substantiu.
2. L'adjectiu.
3. El gènero i el número en el substantiu i adjectiu.
4. La derivació dels noms i adjectius.
5. Els determinatius.
   5.1. Els Artículs.
   5.2. Els Demostratius.
   5.3. Els Possessius.
   5.4. Els Indefinits.
   5.5. Els Numerals.
6. Els pronoms.
   6.1 Els pronoms personals.
   6.2 Els pronoms *en, ho, hi.*
   6.3 Els pronoms relatius.
   6.4 Els pronoms demostratius.
   6.5 Els pronoms interrogatius i exclamatius.
   6.6 Els pronoms indefinits.
7. El verp.
   7.1. Classes de verps.
   7.2. Les formes no personals: L'infinitiu, el participi i el gerundi.
   7.3. Temps, persona, número, modo i aspecte en el verp.
   7.4. El modo indicatiu.
   7.5. El modo subjuntiu.
   7.6. El modo imperatiu.
   7.7. Les perífrasis verbals.
   7.8. La construcció *ser* + *participi.*
8. L'adverbi.
   8.1 Característiques i funcions.
   8.2 Classificació dels adverbis.
   8.3 Observacions a la classificació adverbial.
   8.4 Les locucions adverbials.
9. Les preposicions.
   9.1. Classificació.
   9.2. Funció.
   9.3. Significació.

9.4. Les preposicions *a* (*ad*), *de*, *en*, *per*, *sense*, *des de*, *fins* (*a*), *contra*, *entre*, *cap a*, *vora*, *sobre*, *segons*.

10. Les conjuncions.
11. Les interjeccions.

V. SINTAXIS.

1. L'enunciat.
2. L'oració.
   - 2.1. El subjecte.
   - 2.2. Oracions impersonals.
   - 2.3. El predicat.
   - 2.4. Oracions en atribut.
3. El grups sintàctics.
   - 3.1. El grup nominal.
   - 3.2. El grup adjetival.
   - 3.3. El grup adverbial.
   - 3.4. El grup verbal.
     - 3.4.1. Els complements del verp.
4. Oració i conjunts.
   - 4.1 Oracions substantives.
   - 4.2 Oracions adjectives.
   - 4.3 Oracions de relatiu.
   - 4.4 Oracions adverbials.
   - 4.5 Oracions subordinades.

VI. VOCABULARI VALENCIÀ.

BREU HISTÒRIA DE LES NORMES ORTOGRÀFIQUES VALENCIANES

Fins a 1707 existia un consens ortogràfic general, a on la norma la marcava de manera indirecta l'Administració i els escritors més importants. A partir d'eix any i com a conseqüència de la Guerra de Successió i el Decret de Nova Planta del primer rei Borbó espanyol, s'instaura oficialment el castellà en l'administració pública i un increment de l'us d'este per gran part dels escritors valencians cults, produint-se a lo llarc del sigle XVIII i XIX un progressiu caos ortogràfic.

En el sigle XIX, durant la Renaixença llingüística i lliterària valenciana, escomença a plantejar-se la necessitat de dotar al valencià d'un cos ortogràfic i gramatical modern. Josep Nebot i Pérez descriu les diferents escoles d'aquell moment històric:

1. La dels escritors arcaisants, que pretenien escriure el valencià com s'escrivia en el sigle XV. Esta, junt en les dos escoles que seguixen (catalanistes i neollemosinistes), es dedicaven fonamentalment al gènero líric.
2. Els catalanistes propiament dits, que volien regir-se pels diccionaris, gramàtiques i models catalans.

3. Els neollemosinistes, que volien seguir l'antiga gramàtica llemosina, encara que acomodant-la a les innovacions filològiques del valencià actual.
4. Els castellanistes, a la qual pertanyien totes les obres dramàtiques i la prensa periòdica i festiva. Els seus escritors pretenien escriure el valencià "tal com se parla en lo dia". Feen us de l'ortografia castellana per al valencià i, ademés, de la fonètica del valencià apichat.

Ya en el sigle XX apareixen les següents propostes ortogràfiques:

- Les **Normes de 1910 de Josep Nebot**, el qual dia que "*la ortografia valenciana llegítima està fa ya sigles tan alluntada de la catalana com de la castellana, i si be és cert que té molt en comú en una i atra, no deu de cap manera confondre's en ninguna de les dos, guardant de mantindre la seua autonomia i el seu caràcter propi, inspirant-se per un costat en la tradició ben comprovada i per un atre en l'eixemple de les llengües similars que han evolucionat prudentment en l'objecte de facilitar la llectura i simplificar l'escritura*".[1] Opinava que la lliteratura valenciana disponguera de dos gramàtiques: la clàssica o lliterària i la popular. I recomanava, entre unes atres coses: l'us de la *ch* en principi i mig de dicció per a expressar el sò d'esta lletra quan és fort i explosiu (com en *chic*), i el de la *j* i *g* quan eixe mateix sò és suau (com en *jardi*, *mege*), sent partidari de no posar la *t* davant d'estes dos últimes lletres. També s era partidari d'escriure *t* final en les paraules que acaben en *d*, puix el valencià fonèticament les pronuncia en el sò de *t.* Diferència la *b* de la *v*, puix aixina ho fa el valencià no apichat. Considera important fer us de la *y*, com en *joyes*...

[1] José Nebot Pérez, *Tratado de Ortografia Valenciana Clásica*. Ciutat de Valéncia, 1910, pàg. 21 (traduïda al valencià)

- Les **Normes de l'Institut d'Estudis Catalans de 1913**, que foren seguides, pràcticament des de que es feren paleses, per diverses agrupacions valencianes tals com la Societat Castellonenca de Cultura o la Joventut Valencianista; esta última les adopta en 1914.
- El **Proyecte de Normes Ortogràfiques de 1914 del filòlec Lluís Fullana i Mira**, que en 1915 publicaria la *Gramàtica elemental de la llengua valenciana* i en 1921 el *Vocabulari Ortogràfic Valencià Castellà*. Estes Normes, que obtingueren el consens i l'acceptació general, "*intentaven reconciliar postures i eren el resultat d'una crida general a tots els escritors valencians, feta per Lo Rat Penat en 1914, a on s'enviaven uns qüestionaris en els punts conflictius a tractar pels escritors i que haurien de conduir a una unificació ortogràfica valenciana*".[2]
- Les **Normes de 1922 de Josep Maria Bayarri i Hurtado**, qui propugnava "*l'eliminació de totes les lletres que no sonaren i l'unificació fonètica de totes elles, en lo qual a cada sò correspondria solament una lletra i no vàries*".[3] Eren puix, unes normes que es basaven exclusivament en la fonètica, deixant a un costat l'etimologia i la tradició lliterària valenciana.
- Les **Bases de Castelló de 1932** no foren el resultat d'un congrés fet en Castelló en eixe any, de fet no existixen actes ni cap de document al respecte. Manuel Sanchis Guarner diu en la *Enciplopedia de la Región Valenciana* que dites Bases són una adaptació de les de l'Institut d'Estudis Catalans. En la *Declaració* que introduïx estes Bases és parla d'un acort 'transaccional', mantenint els seus firmants els seus punts de vista científics, deixan obertes les portes a futures rectificacions i millores, puix el sistema no era 'tan madur com caldria'. Estes 'rectificacions i millores' "*ningú sap quí, cóm o quàn es feren —per supost sense cap de consens— pero hui qui diu seguir estes normes les traïciona en moltes i diferents qüestions com ara grafiant en* tz *la terminació valenciana* –isar*, quan les normes del 32 no contemplen el dígraf* tz [...]; *condenant a l'oblit la forma* ab [personalment opine que s'hauria d'oblidar per a sempre, puix desaparegué fa molt de temps del valencià i, en canvi, fer un us exclusiu de *en* que ya era usat no a soles en els escritors clàssics, sino inclús en la *Biblia Parva* de Sant Pere Pasqual, ademés de ser l'única forma actual existent en la parla] *i utilisant exclusivament* amb*. quan les normes donen les dos formes* ab/amb*; desterrant l'artícul* lo *reconegut en les normes i utilisant* el *tant per al masculí com per al neutre; oblidant que les normes utilisen les formes* este, esta, estes *i no* aquest, aquesta, aquestes *o les formes* atre, atra, atres *i no* altre, altra, altres*; ignorant la flexió verbal valenciana que utilisa les normes com ara* exigix *o* seguixen *i no* exigeix *o* segueixen*; introduint el numeral arcaic* dues *quan les normes escriuen* dos *referit al masculí i al femení o rebujant la palatalisació de la* ele *inicial, característica del valencià, en formes que apareixen en les normes com a* llegítimes *i no* legítimes".[4] Estes Bases tal i com foren redactades i firmades,

[2] RACV Série Filològica nº 27. Ciutat de Valéncia, 2005, pàg. 10.

[3] Carles Recio, *Valencianisme en el temps (I) Els fragments historics.* Ciutat de Valéncia, 1996, pàg. 31.

[4] RACV Série Filològica nº 27, pàgs. 11 i 12.

no han segut seguides per ningú[5].

- Les **Normes de l'Editorial Torre de 1944**, fetes per Miquel Adlert i Noguerol per a la llengua lliterària, per mig de les quals se buscava una llengua de compromís que, donant preferència a les formes llingüístiques comunes, "*acceptaren els catalans valencianismes i mallorquinismes; els mallorquins valencianismes i catalanismes i els valencians mallorquinismes i catalanismes, prenint en cada cas la forma de la llengua que la conservara més pura"*.[6]
- Les **Normes de la Real Acadèmia de Cultura Valenciana** elaborades en 1979, fonamentalment a partir de l'obra de Miquel Adlert *En defensa de la llengua valenciana* de 1977, i de les *Normes Ortogràfiques* de Lluís Fullana de 1914. Normes que tingueren una adhesió popular per part de personalitats i institucions en un acte celebrat en el Monasteri d'El Puig el sèt de març de 1981; i que foren oficialisades i publicades per la Secretaria General Tècnica de la Conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana.

  Les Normes ortogràfiques de la RACV han creat un equilibri entre la fonètica, la tradició i la etimologia de les formes escrites. Han evitat caure en les normes de Bayarri, d'escriure fonèticament, pero tampoc escriure de manera exclusiva o predominantment etimològica.

1. Funció de les acadèmies en la llengua

El gramàtic tradicional sostenia que només la llengua escrita, i sobretot la lliterària, era intinsecament més 'pura' i més 'correcta' que la llengua parlada. La llingüística actual admet que no existixen tipos absoluts de 'purea' i 'correcció' en el llenguage; cada forma llingüística social o regional diferenciada presenta la seua pròpia norma de 'purea' i 'correcció'. El comés principal de la llingüística actual és descriure cóm la gent parla i escriu realment sa llengua, i no en presciure cóm a de parlar-la o escriure-la. Hem de tindre present que tota llengua viva està somesa a un canvi constant. Puix be, després de dir açò, podem dir que les actuals acadèmies de la llengua haurien de replantejat-se la seua possible finalitat normativa, haurien de deixar d'impondre el seu ideal de llengua i reconvertir eixa funció prescriptiva en orientativa i descriptiva, i, com a molt, lo únic que poden fer és recomanar fer us de les formes manco degradades existents en el llenguage actual.

---

[5] Pareix ser que els autèntics documents de dites *Bases per a l'unificació ortogràfica valenciana* (títul que consta en els fulls originals), recentment apareguts, només contenen trentadós bases, "*pero tres mesos despres quan per a la festa del llibre l'ajuntament de Valencia va publicar les bases, ya ne son 34, les dos bases afegides sense cap consens ni permis dels firmants son la 32 i 33 les que prohibixen la grafia Y i el digraf CH, canviant-li també el titul, ya no parlen de bases, les ascendixen a l'estatus de normes, "Normes de Ortografia Valenciana""* (Cita treta d'un artícul de Domingo Gimeno Peña, *Falsetat Documental,* publicat en la revista *Renou* nº 60). Si tot açò és de veres, les famoses Normes del 32 o Normes de Castelló, són un frau històric.

[6] Miquel Adlert, *En defensa de la llengua valenciana. Perqué i cóm s'ha d'escriure la que es parla*. Ciutat de Valéncia, 1977, pàg. 12.

II. L'ESTÀNDART FONÈTIC VALENCIÀ

1. La sílaba

És l'unitat fonètica de la cadena parlada, sense significat. Pot estar formada per una o vàries vocals que formen diftonc o triftonc, tenint en conte que la vocal, els diftoncs i els triftoncs poden anar en combinació en una o vàries consonants pronunciades en un únic colp de veu, actuant sempre com a núcleu silàbic una vocal. Eixemples: *ca-sa, ai-gua, cre-ueu.*

1.1. Vocals tòniques

En la llengua valenciana ne són sèt: a (mà); e (fe); e oberta (mel); i (fill); o (tot); o oberta (por); u (fum).
És fonamental diferenciar les vocals obertes de les tancades. Tingam en conte que la *a* és sempre oberta.

1.1.1. Regles de la *e* oberta

- Aixina serà quan a la *e* tònica li seguixca una *i* en la sílaba següent: *geni, premi, epidèrmic...* Excepte en les parules: *Valéncia, Dénia, Série, bástia, sério/a, séquia, sénia, sépia, ténia, iglésia* i *església.*
- Quan la *e* tònica vaja seguida per una *u* en la següent sílaba: *crèdul, pèrdua...*
- Quan la *e* tònica és seguida per alguna de les consonants o grups següents:
  - e + rr: *guerra, serra, ferro...*
  - e + r + consonant que no siga labial (m, p, b) o velar (k, g): *inversa, vert, infern...*
  - e + x [ks]: *nexe, text, sext, pretext...*
  - e + l: *tela, mel, empelt, Elig*, excepte *armela* que es pronuncia en *e* tancada.
  - e + ct/pt (-ect, -ept): *objecte, precepte, insecte, recepta...*
  - e + consonant labial (m, p, b) serà sempre tancada, llevat de *Josep, eixemple* i *Pep.*
- En el diftonc decreixent *eu*, quan la *u* procedix de la vocalisació de *–d-*, *-e-* o *–ty-* llatines, sent la *e* breu en llatí vulgar: *peu (peděm), dèu (děcem), preu (prětĭum),* pero també tenim casos de *e* tancada: *creure, (credĕre), creu (crŭce).*
- Hi ha una certa correspondència entre el valencià i el castellà. Quan nosatres tenim una *e* oberta, el castellà sol tindre *ie*:

terra	*tierra*
obert	*abierto*
mel	*miel*
sèt	*siete*

  Pero açò no és absolut, hi ha excepcions:

guerra	*guerra*
pèl	*pelo*

verge	*virgen*
perla	*perla*
concepte	*concepto*

- Els numerals cardinals *dèsset* (*dĕcem-sĕptem*) i *dèneu* (*dĕcem-nŏven*) presenten la pecularietat que tant la *e* tònica com l'àtona són obertes. Les formes *dèneu, dènau,* i *dèneu* en la segona *e* tancada són dialectals en la llengua valenciana.

Regles de la *o* oberta

- Aixina serà quan la *o* tònica vaja seguida, en la sílaba següent, d'una vocal *i*: *oli, odi, prosòdia...*
- Quan la *o* tònica és seguida per una *u* en la sílaba següent: *sòcul, mòdul, glóbul...*
- Quan en llatí hi ha un diftonc *au* o una *o* (o breu). La correspondència en el castellà és major que en cas de la *e* oberta:

llatí *au* >	*o* oberta (valencià)	*o* (castellà)
	pobre	*pobre*
	cosa	*cosa*
	poc	*poco*
	tesor	*tesoro*
	or	*oro*
llatí ŏ >	*o* oberta (valencià)	*ue* (castellà)
	nou	*nuevo*
	roda	*rueda*
	coll	*cuello*
	sol	*suelo*

no obstant, podem trobar casos de *o* oberta en valencià que tenen *o* tancada en castellà i no *ue*:

home	*hombre*
nom	*nombre*

- En el diftonc decreixent *ou*, quan la *u* ve de la vocalisació d'una d'estes consonants o grups llatins *–v-, -ce-, -g-, -b-, -ty-*:

moure	*(mŏvĕre)*
còure	*(cocĕre)*
jou	*(iŭgu)*
roure	*(rŏbŏre)*
pou	*(pŭtĕu)* (la forma *pou* en *o* tancada és una pronuciació dialectal)
bou	*(bŏve)*

- Per lo general tenim *o* oberta, quan la *o* tònica va seguida per una consonant que no siga labial (m, p, b): *agrònom, hipòdrom, teòlec, taronja...*, pero tenim paraules en *o* + labial que presenten la *o* oberta: *fenomen, poble, obra, canelobre, moble...*

1.2. Vocals àtones

El sistema vocàlic àton de la llengua valenciana presenta cinc vocals: a, e, i, o, u. El valencià no neutralisa mai les vocals *o* i *e* àtones, és dir, no confon, com fan alguns dialectes catalans, la *o* àtona en *u*, per eixemple en *cómodo* (kmuðu), ni la *a, e* àtones en la ə, per eixemple en la *a* de *dòna* (dnə) i la *e* de *pare* (pə) i *mare* (mə).

La *e* àtona inicial de paraules escomençades per *eix-, em-, en-, es-* (eixir, embut, embaixada, entendre, escala) tendix a pronunciar-se *a* (aixir, ambut, ambaixada, antendre, ascala). Açò no és acceptable en un registre formal oral.

No pronunciarem *dicidir*, *vegilar, viritat, elictricitat, calandari, medecina* [molts autors antics com Ausias March, Jaume Roig, Bernat Desclot... escrivien *medecina*: *"d'ell medecina / l'aigua prenia"* (*Spill*, 15100)]*, vesita...* sino *decidir, vigilar, veritat, electricitat, calendari, medicina, visita...*

Tampoc és admissible la caiguda de la *a* o *e* per contacte en *r*: *v'ritat* (veritat), *c'ranc* (carranc), *alc'ria* (alqueria). No obstant, la forma *fredat* s'ha generalisat en valencià eliminant la forma arcaica *feredat.*

Segons l'etimologia, la documentació clàssica valenciana i la tradició oral, cal pronunciar en *a* i no en *e* les paraules següents: ***a**mpar (*imparare), j**a**ure (iacere), ll**a**nçar (llancĕare), n**a**dar (natāre), n**à**ixer (nascĕre), tr**a**ure (trahĕre)* i derivats. Igualment se pronunciarà en *a* per tradició i segons la documentació clàssica valenciana, encara que no tan etimològiques o d'etimologia incerta: *arr**a**ncar, ch**a**rrar, ll**a**uger, m**a**ravella, respl**a**ndor, s**a**ncer* i derivats. Pronunciarem i escriurem *Micalet*, diminutiu de Miquel (*Michael*), que és la popular, tradicional i general. Diu Adlert en la seua obra *En defensa de la llengua valenciana*: *"Fabra adoptà la forma en e perqué en Barcelona fan neutra eixa vocal, que a tots sona a, començant pels propis catalans que, abans de Fabra escrivien a."*

Pronunciarem en *e* el sufix masculí *–iste*: *artist**e**, dentist**e**, Batist**e**.*

No pronunciarem la *e* com *i,* quan aquella contacte en una consonant palatal; aixina puix, no direm *dijú* (*ieiūnu*), *sinyor* (*sĕniōre*), *ginoll* (*genŭnŭlu*)..., sino *dejú, senyor, genoll...*, pero sí *giner* (ya els nostres clàssics només feen us d'esta forma, com a mostra transcric a continuació un fragment de *Lo Passi en cobles* i un atre del *Spill*: *"Y fon acabada—del tot lonzen dia / Del mes de giner—any mil que corria / Quatre cents noranta—e tres ab salut"; "nols plau caliu / en lo Giner, / per un diner";* ademés, l'Alcover només arreplega en la fonètica la forma *giner* —pronunciada en *i*— per a les terres valencianes)*, quixal, xixanta (xixantaú, xixantadós...)* que generalment i per tradició són pronunciades d'esta manera. Tampoc és admissible pronunciar *sinse*, *endivinalla, endivinar*, quan lo correcte és pronunciar-les aixina: *sense, endevinalla, endevinar* (i totes les seues formes verbals).

No és admissible la pronunciació de la àtona *o* inicial en *au*: *aufegar* per *ofegar, aubrir* per *obrir* (cosa que haurem de tindre en conte en tota la conjugació d'este verp)*, aulorar* per *olorar, aubert*

per *obert*. Cal recordar que este fet és un arcaisme fonètic, donat que Bernat Fenollar, ya en el segle XV, en les seues *Regles d'esquivar vocables e mots grossers o pagesívols* condenava les formes vulgars com *aufegar* o *ginoll* i proponia *ofegar* i *genoll.*

S'ha d'evitar pronunciar la *i* com a semiconsonant, puix és un castellanisme fonètic. Per eixemple *tendència* i *preposició* les pronunciarem aixina: *ten-dèn-ci-a, pre-po-si-ci-ó*, i no *ten-dèn-cia* ni *pre-po-si-ció.*

No és correcta la reducció de diftoncs. Aixina puix, no direm *coranta, consevol, custió, conscència, ixarment, casolitat, pacència, ixe, ixa, ixos, ixes* sino *quaranta, qualsevol, qüestió, consciència, eixarment, casualitat, paciència, eixe, eixa, eixos, eixes.*

El pronom *ho* fonèticament pren la forma:

- [u] quan va darrere de verp que acaba per vocal: *compra-hu, tasta-hu* per *compra-ho, tasta-ho.* I també davant de verp que escomença per vocal, fet que es pot documentar en el valencià antic: *hu escolte, hu he dit* per *ho escolte, ho he dit.*
- [eu] davant de verp que escomença per consonant: *eu veig, eu diu, eu pense.* Encara que també ho fa aixina davant de verp escomençat per vocal: *eu escriu, eu escolte* per *ho escriu, ho escolte*. Pero en estos casos sol prendre la forma [u].
- [o] si el verp acaba en consonant: *escrivint-ho, dir-ho.* Es dir, només se pronunciarà *ho* darrere d'infinitiu i gerundi.

No és admissible convertir en *e* o *o* obertes, la *a* final que du davant una sílaba en una *e* o *o* obertes: *porto** per *porta, dono** per *dòna, taronjo** per *taronja...*

Tampoc és admissible la conversió del diftonc *ou>au*, generalment en monosílaps: *bau* per *bou, plau* per *plou, nau* per *nou, ou* per *au.*

És incorrecta el tancament de *o* en *u* en paraules com: *Jusep* per *Josep*, *cusir* per *cosir, tusir* per *tosir, pual* per *poal, cullita* per *collita, sufrir* per *sofrir, juventut* per *joventut, Juan* o *Juano* per *Joan* o *Joano, sun* (possessiu) per *son, mun* (possessiu) per *mon.* Tampoc és admissible la substitució de *o* per *u* en paraules com: *monocipal* per *municipal*; ni la conjunció adversiva *poro* per *pero* (que en valencià és sempre plana i en *o* tancada).

Les formes clàssiques i etimològiques següents, i que es mantenen en tot el valencià: *redó* (del llatí vulgar *retŭndu*), *fenoll* (del llatí *fenŭcŭlu*), *genoll* (del llatí *genŭcŭlu*), *rastoll* (del llatí vulgar *restŭcŭlu*) són les estandarts.

És correcta l'elisió fonètica de la *a* en casos com: *quin(a) hora; un(a) atra volta; mij(a) hora.* Pero eixa *a* en l'escritura s'ha de mantindre.

S'ha de pronunciar la *i* davant de *–x-* en paraules com les següents i els seus derivats: *eixemple, eixercici, eixèrcit, eixecutar* i no *exemple, exercici, exèrcit, executar.*

Cal pronunciar les dos *i* de la primera persona singular del perfecte d'indicatiu dels verps acabats en *–iar*: *estudií, canvií, ensomií* i no *estudí, canví, ensomí.*

És correcta la pronunciació, que no la seua escritura, d'una *e* de recolzament en la combinació dels pronoms dèbils *nos* o *vos* en un verp de moviment que escomence per vocal i que exigix el pronom *en*: *vos (e) n'aneu, nos (e) n'anem, se nos (e) n'ix.* Pero no són admeses en un estandart oral les següents combinacions: *vos (e) la done, nos (e) la dus*. Lo correcte és dir: *vos la done, nos la dus.*

1.3. Els diftoncs

Els diftoncs són grups de dos vocals que formen una sola sílaba, un únic colp de veu, caent l'accent fonètic en una d'elles, que actua com a vocal nuclear, i l'atra com a semivocal o semiconsonant.
Se clasifiquen, segons el grau d'obertura de les vocals que els formen, en:

- *creixents,* si és de menor a major grau d'obertura.
- *decreixents,* si ho és de major a menor.
- *neutres*, si el grau d'obertura és igual o paregut.

Cal tindre present que la que actua com a semiconsonant tindrà el menor grau d'obertura, i la vocal el major, situant-se la semivocal en un grau intermig. En la llengua valenciana, l'única vocal que funciona com a semiconsonant és la *u*. En castellà la *i* funciona com a semiconsonant, pero no és aixina en valencià, fer-ho seria i és un castellanisme. Este fet ho tingueren en conte els nostres escritors clàssics i els bons poetes valencians actuals. Aixina puix, pronunciarem: *in-de-pen-den-ci-a* i no *in-de-pen-den-cia, can-vi-a* i no *can-via*.

Els **diftoncs creixents** estan formats per la semiconsonant *u* + vocal: *ua, ue* (en *e* oberta), *ue, ui, uo* (en *o* oberta)*, uo.* Eixemples: *quart, guala, encauar, maua; delinqüència, güelfa, teues, clauer, veuen; qüestió, aigües; obliqüitat, pingüí, cuixa, fruita, huit, arruixar; quota, llenguota; quotidianitat.*

Els **diftoncs decreixents** estan formats per una vocal + semiconsonant, segons les següents combinacions:

- Les vocals *a, e* (oberta o tancada), *o* (oberta o tancada), seguides de les vocals *i, u*: *marr**ai**xa, **ai**xina, **ai**re, Mor**ai**ra; p**au**, par**au**la, c**au**; **ei**xe, p**eix**; p**eu**, d**èu**; ll**eu**, n**eu**, d**eu**te; **oi**x, b**oi**ra; c**oi**xo, m**oi**xa; c**òu**re, **ou**, pr**ou**; c**ou**ria, m**ou**re.*
- Vocal tancada més vocal tancada (í/u, ú/i): *d**iu**, ll**iu**re, n**iu**; c**ui**xa, arr**ui**xa.*

Els **diftoncs neutres** estan formats per la combinació de les vocals àtones *i, u.* Eixemples de *ui*: *buidar, cuiner.* I de *iu*: *piular, viudetat.*

Tenim casos en els quals no hi ha diftoncs:

- dos vocals obertes juntes o una oberta i l'atra tancada que siga tònica: *raó, arrea, Altea.*
- *i* o *u* tòniques precedides de les vocals *a, e, o*: *veí, peüc, coïa, país.* Els derovats d'estes formes tampoc formen diftonc: *veïnat, peüquet, païsage.*
- *i* seguida d'una *ü* o una *ï*: *diürn, chiïta.*
- *u* seguida d'una *ï,* pero no precedida de *g* o *q*: *inocuïtat* (i-no-cu-ï-tat).
- en les terminacions dels verps acabats en *–air, -oir, -uir*: *agraïa, oïen, conduïxen.*

- *i* o *u* darrere d'un prefix: *reunir, contraindicar.*
- en les terminacions *–isme, -iste, -ita, -ible, -isant, -isat, -um*: *egoisme, increible, omnium.*

1.4. Els triftoncs

Els triftoncs estan formats per tres vocals que formen una única sílaba. La seua constitució és: la semiconsonant *u* + vocal + semivocal *i* o *u,* sent sempre la tònica la vocal central. Els tres casos possibles són: *uai, ueu, uiu.* Eixemples: *ag**uai**ta, enca**ueu**, jo**uiu***.

1.5. La separació silàbica en valencià

És molt útil per a analisar mètricament un poema. Les normes d'esta divisió o separació silàbica són les següents:

1. Tota consonant s'unix a la vocal següent formant sílaba, encara que la consonant vaja precedida de vocal: *ba-doc, ca-ma.*
2. Quan dos consonants apareixen juntes i van entre vocals (a*pl*anar, a*tr*aure, so*fl*amar) hem de tindre en conte que les consonants p, b, f, c (k), g, + l, r, formen sílaba i no se poden separar: a-*pla*-car, a-*bla*-nar, e-*flu*.vi, o-*clu*-si-ó, a-*gra*-nar. De la mateixa manera les consonants t, d + r formen sílaba i no se poden separar encara que vagen entre vocals: a-*trau*-re, pe-*dra.*
3. En qualsevol atre cas distint a l'anterior en el que dos consonants se troben entre dos vocals, les consonants se dividiran formant la primera consonant sílaba en la vocal anterior i la segona consonant formarà sílaba en la vocal posterior: i*m-p*o-ssi-ble, o*r-d*i-na-ri, ta*n-c*at.
4. Totes les consonants que precedixen a la primera vocal de la paraula, formen sílaba en ella: *tr*o-bar, *gr*a-net.
5. Totes les consonants que seguixen a l'última vocal de la paraula, formen sílaba en ella: re-lla*mps*, ca-rre*rs*, vèr-ge*ns*, es-ca*cs.*
6. Quan tres consonants apareixen juntes i van entre vocals (tra*nsp*ort, su*bst*antiu, i*mpl*orar), hem de tindre en conte si es tracta d'un grup consonàntic com els citats en l'apartat 2., en eixe cas les dos últimes consonants formen sílaba en la vocal que seguix (im-*pl*o-rar), de no ser est el cas, les dos primeres consonants pertanyen a la sílaba anterior i l'atra a la posterior: tra*ns-p*ort, su*bs-t*an-tiu.
7. Els dígrafs, grups de dos grafies que representen un sò, com ara ch, ll, rr, ny, ss, ig, qu, gu, pertanyen sempre a la sílaba següent: pan-*ch*a, pe-*ll*or-fa, a-*rr*ui-xó, pe-*ny*a, ma-*ss*a. Els dígrafs ll, ny més el dígraf –ig (roig, cartuig) en posició final de paraula formen sílaba en l'última vocal: es-cor-*coll,* For-ta-le*ny*, des-pa*ig.*
8. El dígraf tz és heterosilàbic, per lo que pertany a la sílaba anterior i posterior: do*t-z*e, be*t-z*o, gi*t-z*a.

9. Les formes apostrofades com són l'artícul, la preposició (d') i els pronoms, formen sílaba en la vocal següent: *t'i*-ma-gi-nes, *d'a*-ra, *l'ho*-ra, *m'a*-gra-da. En el cas dels pronoms reduïts (ʽm, ʽt, ʽn...), fan sílaba en la vocal anterior: do-*na'm*, pen-*ja't*, men-*ja'n*.

1.6. El hiat

El hiat és la pronunciació separada, i per tant la contabilisació com a dos sílabes diferents, de la vocal final d'una paraula i la vocal inicial de la següent. Se sol produir per:

- ser tònica una de les dos vocals en contacte,
- respectar la cesura interna en els versos que ne tenen,
- qüestions d'émfasis o per
- exigència mètrica en el còmput silàbic.

Eixemple: ... / Per qu***e i***nformes / los jovens verts / ***e i***nexperts / ... Tret de *L'Espill* de Jaume Roig, els versos del qual són sempre de quatre sílabes i rima consonant. Observe's que trobem un hiat tant en el primer vers com en el tercer: per-que-in-for (mes). Recorde's que només se conta fins a la darrera sílaba accentuada. I en tercer també ne serien quatre: e-in-ex-pert.

1.7. La sinalefa

És quan contabilisem com una única sílaba, la vocal final d'una paraula i la vocal inicial de la següent. Continuant en *L'Espill* de Jaume Roig: ... / ar***a e***n lo mon / son diablesses / ..., podem vore que en el primer vers, si contàrem com a hiat, tindríem cinc sílabes, i en el segon quatre, per lo tant, l'autor ha fet una sinalefa en el primer: a-raen-lo-mon, per a mantindre la mètrica de quatre sílabes.

La sinalefa sol donar-se en:

- Determinades paraules monosilàbiques que acaben en vocal seguides del pronom arcaic *us* (el *vos* actual) i l'adverbi i pronom *hi* (ne us, no us, que us, qui us, si us, ne hi, no hi, que hi...). Eixemple: Oiume, s***i u***s plau, vosaltres susara: / puix so arribat aci de ventura /... (de Jaume Gaçull)
- La conjunció copulativa *i* seguida de paraula escomençada per vocal. Eixemple: ... / anau remorats, ***y a***b tal gara gara, /... (també de Jaume Gaçull).

1.8. L'elisió

Si la vocal final d'una paraula i l'inicial de la següent tenen el mateix sò, se'n pot elidir o suprimir una d'elles, es dir, s'emmudix en la pronunciació. També es pot donar entre vocals no homòfones. L'elisió fon molt utilisada pels nostres clàssics, aplegant, inclús, a l'elimar de l'escritura la vocal elidida fonèticament. Un eixemple de Roïç de Corella: .../ y, al seu costat, estava ***una ·smerla*** / ab un tal gest, les plomes i lo llustre, /... Ací s'elidix la *e* inicial de *esmerla* (merla) per contacte en una *a*.

1.9. La sinéresis

És una falsa diftongació, que consistix en pronunciar juntes dos vocals en contacte en l'interior d'una paraula, quan segons la norma no haurien de formar diftonc. Eixemple: cièn-cia, quan lo correcte és pronunciar: ci-èn-ci-a. Els escritors de l'época clàssica no la feen, com tampoc els nostres bons poetes actuals. És a partir de la Decadència, i seguint els models castellans, quan apareix en la nostra mètrica. El seu us en l'actualitat és totalment rebujable.

1.10. El còmput silàbic en la mètrica valenciana

En la producció poètica valenciana, tant en l'época clàssica com en els bons poetes actuals, se conten el número de sílabes que té un vers fins a la darrera o última sílaba tònica. Les sílabes àtones que seguixen a l'última tònica, no se contabilisen. Vejam un eixemple del poeta Xavier Casp:

Com un mús-cul fe-rit, em dol l'ab-sèn-(ci-a)
la te-ua, clar, a-mor del meu do-lor,
del do-lor de se-guir sen-tint l'a-mor
de tin-dre't dins de mi com a pre-sèn-(ci-a).

Observeu que els quatre versos, que formen part d'un sonet (forma d'un poema constituïda per dos quartets i dos tercets, habitualment format per versos decasílaps cesurats segons el model (4 + 6) o (5 + 5), i en rima: ABBA / ABBA / CDC / DCD), tenen dèu sílabes, i en dos d'ells —el primer i el quart— no se contabilisen les dos darreres sílabes: ab-sèn / (ci-a), pre-sèn / (ci-a), es dir, que només se contabilisa fins a l'última sílaba accentuada: primer i quart vers: *-sèn-*; segon i tercer vers: *-lor* i *–mor*, respectivament.

1.11. La rima

"És la coincidencia acustica, total o parcial, dels mateixos fonemes al final de distints versos, a partir de l'última vocal accentuada"[1] Com es pot vore, lo que preval en la rima és la fonètica i no la grafia. Eixemples: Les paraules castellanes *cava* i *acaba*, presenten una rima perfecta o consonant, puix en castellà tant la *v* com la *b* tenen el mateix fonema [b]; pero en valencià la *v* representa un sò diferent al de la *b*, i per tant, mai podran rimar en rima consonant. Les paraules *tòrcer* i *força*, rimen perfectament en català pero no en valencià. El català la *r* final l'emmudixen, i la *e* àtona la neutralisa fent-la una *a*; per un atre costat hem de tindre en conte que les grafies *c* i *ç* representen un mateix sò, el fonema [s]. Paraules com *ambre* i *cambra*, *ingenu* i *empleno*, *segur* i *tu*, *abús* i *segurs*, *llum* i *rumb*, *amant* i *fan*, *impuls* i *tumults*, segons la fonètica estandart del català tindrien una rima consonant o perfecta, pero no segons la fonètica valenciana.

Com a curiositat de rima anglesa (A B A B) transcric el fragment següent d'una obra de Shakespeare:

If I profane with my unworthiest h**and**
This holy shrine, the gentle sin is th*is*.

My lips, two blushing pilgrims, ready s**and**

To smooth that rough touch with a tender k*iss*.

---

[1] López Verdejo, V. *Tractat de metrica valenciana*. Ed. Del Senia al Segura. Valéncia. 1999. Pàg. 88.

Podem dir puix, que és la fonètica la que marca la rima, pero no la fonètica local o dialectal d'una llengua, sino més be l'estardart o general, per a que qualsevol parlant d'eixa llengua puga reconéixer les rimes.

La rima pot ser:

- **consonant** o perfecta, en la qual coincidixen vocals i consonants a partir de l'últim accent fonètic (darrera sílaba tònica). Per eixemple, ací tenim un fragment d'un poema de Josep Mª Bayarri, la rima del qual és A A B B, es dir, rimen en consonant els versos primer i segon, i el tercer en el quart:
  Respirem per la nafra, germáns "separat**istes**",
  posant fòc d'esperança sobre'l glas de les tr**istes**
  hòres i a sobre d'estes falles, i encara en*ans*...
  Respirem per la pròpia ferida, valenci*áns*!
- **assonant** o imperfecta, és quan coincidixen únicament les vocals a partir de l'últim accent fonètic. Açò dona lloc a una identitat acústica exclusivament vocàlica. Eixemple:
  No ha de morir la llengua valenciana
  ni l'esperit patriòtic que la inf**o**rm**a**:
  per designe de Déu, i dilectíssim,
  de l'esser nostre son l'alta peny**o**r**a**.
  (Fragment tret del poema *La Nostra* de Josep Mª Bayarri).

Fonamentant-se en la rima, els versos poden combinar-se de diferents formes constituint les estrofes. Les clàssiques ne són les següents:

- El **parellat**: els versos se rimen de dos en dos. Eixemple:
  Retròna la ampla vòlta, portant al món l'esgl**ay**;
  Lo ráig furiént sacseja, rallánt lo negre esp**ay**;
  A trombollóns les ones la fòrta mar retr*uny*;
  Lo vent gemega i chilla, lo terratremol gr*uny*; /...
  (Fragment de *Lo toc del caragol* de Lluís Cebrià Mezquita)

- El **tercet**: Habitualment sol rimar el primer vers en el tercer, quedant el segon lliure. Vejam l'eixemple tret d'un poema de Vicent Casp i Verger:
  Tu fores de la valenciana n**au**
  lo fòrt i destre mestre timoner:
  llaor i glòria a tu. Descansa en p**au**.

- La **quarteta**: està formada per quatre versos octosílaps que rimen el primer en el tercer i el segon en el quart. Si els versos són d'onze sílabes es diu **serventés**. Eixemple:
  ¡Salve, Pàtria meua, Valencia estim**ada**,
  de ma noble raça magnífic breç*ol*;
  matrona opulenta, verge delic**ada**,
  morena pels besos fogosos del s*ol*!

(Fragment del poema *¡Salve, Pàtria Meua!* de Francesc Caballero i Muñoz).

- La **redoneta** o **quartet**: estrofa de quatre versos rimant el primer en el quart i el segon en el tercer:
  Des d'eixa mar antiga i candor**osa**
  que ans d'esser tu ya et duya a les entr*anyes*;
  des d'eixa escuma dolça ab la que et b*anyes*
  quan ix el sol, ta cara sempre herm**osa**, / ...
  (Fragment del *Sonet Final d'Ofrena a Castelló* de Leopoldo Penyarroja Centelles).

- La **quinteta**: estrofa de cinc versos que no ha de tindre tres rimes seguides iguals, i els dos últimes no rimen entre sí. Eixemple:
  Joventut alegre qu'en ton pit, herm**osa**,
  guardes la llum sacra de ta volunt*at*;
  Joventut galana qu'a ton front joi**osa**
  Desplegant ses ales al vent, victori**osa**,
  Pòrtes la Senyera de Lo Rat-Pen*at*...
  (Fragment del poema *¡A Lluitar...!* de Salvador Soler i Soler).

- La **sexteta**: conjunt de sis versos que solen rimar en esta forma: a a b c c b. Eixemple:
  No es etern lo dolor. Lo día ab**ansa**
  Y brilla la esper**ansa**
  Com la esplendent estrela del mat*í*.
  Enfonsa, ¡oh, patria! la pesada r<u>ella</u>
  Y, valerosa, ab <u>ella</u>,
  Senyala pe'l nou jorn lo nou cam*í*.
  (Fragment de *Desdijes i Esperances* de Ramón Andrés Cabrelles).
- La **octava** real o heroica: es tracta d'una estrofa de huit versos de dèu sílabes en rima A B A B A B C C. Ne pot tindre versos de huit o manco sílabes, i en eixe cas es diu simplement 'octava'. Eixemple:
  Es tan gran el amor que el meu cor s**ent**
  Per la terra en que viu la llum prim*era*,
  Qu'em sembla tota del mes pur arg**ent**
  Embellida en perpétua primav*era*.
  Ni cél encontre tan hermós y ri**ent**,
  Ni brisa més suau y placent*era*,
  Ni hiá pays que iguale en excel-l<u>encia</u>,
  A la joya del mon qu'es diu Val<u>encia</u>.

- La **dècima**: o espinela, per haver segut inventada per Vicente Espinel. És d'orige castellà, i entra en la nostra lírica en l'época de la decadència. Consta de dos estrofes de cinc versos cada una, i solen rimar d'esta forma (a b b a a + c c d d c), pero també poden fer-ho aixina (a b a b b + c c d d c). Eixemple:

  ¡Canem, canem al traïd**or**!
  ¡Canem, canem al cov*art*!
  ¡Cano i plom a Malap*art*
  i a aquell que li tinga am**or**!
  ¡Foc i sanc sense tem**or**,
  canem i plom sense taxa
  al que en francesos se faça!
  ¡Canem a tot godoiste!
  ¡Cano i plom a l'egoiste
  i a tota la mala raça!

  (Dècima antinapoleònica que circulà per mig de fulls volants en la ciutat de Valéncia durant la resistència antifrancesa).

- El **sonet**: està format per dos quartets i dos tercets, sent l'esquema més comú de la rima el següent: A B B A / A B B A / C D C / D C D. El sonet clàssic valencià és sempre decasílap, que sol anar cesurat segons el model (4+6) o (5+5). Si no tinguera cesura (pausa interna del vers que el dividix en dos part o hemistiquis), l'accent, per a que en siga perfecte, hauria de recaure en la sílaba sis i dèu. El número de sílabes i la rima poden variar, com podem vore en este eixemple que nos oferix Josep Mª Bayarri titulat *Senzillament*:

  Sonet**et**,
  com un br*i*
  —breu i f*i*—,
  desinqu**et**...

  Un espl**et**
  dins de m*i*;
  com el ll*i*,
  pur i n**et**.

  El Senyor
  de l'amor
  que mai mor,

  l'inspirà,
  l'infantà
  en mon cor!

2. Alfabet consonàntic valencià

b	*be* o *be alta*	**ny**	*enye*
c	*ce*	**p**	*pe*
ch	*che*	**q**	*cu*
ç	*ce trencada*	**r**	*ere*
d	*de*	**rr**	*erre*
f	*efe*	**s**	*esse*
g	*ge*	**t**	*te*
h	*haig*	**v**	*ve* o *ve baixa*
j	*jota*	**w**	*ve doble*
k	*ca*	**x**	*xe* o *equis*
l	*ele*	**y**	*i grega*
ll	*elle*	**z**	*zeta*
m	*eme*		
n	*ene*		

Les formes *efa, ela, ella, ema, enya, erra, essa* són les pròpies del català oriental i el resultat de traslladar a l'escritura la neutralisació de la *e* àtona; criteri que no seguixen en unes atres formes com *mare* o *pare.*

És important saber el nom de les lletres per a pronunciar correctament les sigles: PNV (pe, ene, ve), SA (esse, a), CNN (ce, ene, ene).

3. Consonants

3.1. Oclusives

Ne són les següents: [b], [p], [k], [g], [d], [t].

- [b] sò oclusiu, bilabial, sonor:
  - Hem de distinguir el sò de la *be* del de la *ve.*
  - Sona com a *p* davant de consonant sorda i en posició final: *dissabte, sobte, club...*
  - Hem de pronunciar-la en els sufixos *abs-, obs-, subs-*: *abstenció, obstàcul, subscriure...*
  - La *b* se convertix en fricativa en el grup *bl*, precedit de vocal, pero sense geminacions ni ensordiments: *poble*.
  - És incorrecte l'emmudiment de la *b* inicial en *buit* i *buidar* (i en tota la seua conjugació), propi dels registres vulgars: no direm *uit* o *güit*, ni *uidar* o *güidar.* Ni tampoc emmudirem la *b* del verp *obrir*: no direm *auert* ni *aurir.*

- [p] sò oclusiu, bilabial, sort:
  - Hem de pronunciar-la quan va en posició final, darrere de nasal i seguida o no de *s*. Per eixemple, en *llamp* o en *temps*, no direm *llam* o *tems.*
  - És incorrecte pronunciar-la com a *b* seguida de consonant sonora o vocal: Direm *cap allà, cap ací* i no *cab allà, cab ací*.

- Hem d'evitar el seu emmudiment quan va precedida de vocal i seguida de consonant: *un glop de vi* i no *un glo de vi*; *prop d'ací* i no *pro d'ací.*
- S'ha de pronunciar en els grups triconsonàntics *mpt/mpc/mps* que solen formar part de cultismes o llatinismes pertanyents a nivells especialisats de la llengua com ara: *impromptu* o *metampsicosis*. Llevat d'açò anterior, estos grups desaparegueren fa temps del valencià, quedant reduïts a *nt,* en el cas de *mpt,* o *nc,* en el cas de *mpc*: *contar* (antigament *comptar*), *redenció* (de *redempció*).
- No s'ha de pronunciar —ni escriure— la *p* del grup *ps-* inicial en *psiquiatria* i derivats, *seudònim, seudomorfisme, sicoanàlisis, sicologia...*

- [k] sò oclusiu, velar, sort:
  - Es representa per les grafies *c, q, k,* i el dígrafs *qu* i *–ch*.
  - El pronunciarem en els grups:
    - CC. [ks] *accent, acceptar, accelerar,* i no *acent, aceptar, acelerar.*
    - CD. [gd] *anècdota* i no *anèdota.*
    - CM. [gm] *dracma* i no *drama*.
    - CN. [gn] *icnografia* i no *inografia.*
    - CS. [ks] *facsímil* i no *fassímil.*
    - CT. [kt] *tracte, respecte* i no *trate, respete.*
    - CZ. [gz] *eczema* i no *essema.*
  - Hem de pronunciar la *c* darrere de *n, l, r*: *fanc, amarc, molc,* i no *fan, amar, mol.*
  - Evitarem emmudir la *–c* en posició final, precedida de vocal o consonant i seguida de consonant: *poc, suc, vinc,* i no *po, su, vin.*

- [g] sò oclusiu, velar, sonor:
  - És admissible, per fonètica sintàctica, pronunciar una *–c* final de paraula com una *g*, quan va seguida de vocal o consonant sonora: *poc alt, fòc viu...*
  - Hem de pronunciar-la en els grups consonàntics següents:
    - GD. *Magdalena, amígdala...*
    - GM. *fragment, magma...*
    - GN. *signe, benigne...*

- [d] sò oclusiu, dentoalveolar, sonor:
  - No pronunciarem la *–d-* intervocàlica de la terminació *–ada, -ades,* ya que fa temps que el valencià, de manera general, l'emmudí. Ni és un vulgarisme ni s'ha de pronunciar esta *–d-* que es manté en l'escritura: *trompada, menjada, Granada, portada,* s'han de pronunciar *trompà, menjà, Granà, portà*, donat que l'us generalisat marca la norma. Alguns vocables d'orige popular o molt popularisats han passat inclús a perdre en l'escritura esta *–d-* intervocàlica: *mocadorà, mascletà, cremà,*

plantà... En uns atres idiomes passen coses paregudes, com ara el català o el francés, que emmudixen la erre final i els seus gramàtics ho consideren correcte, cosa que en el valencià o en el castellà seria una incorrecció i un vulgarisme: el català diu *carre,* pero escriu *carrer.*

- S'ha de pronunciar la *–d-* del sufix *–ador, -adora, -adors, -adores*, encara que és prou corrent no pronunciar-la, pero no és un fet generalisat. Aixina puix direm: *mocador, llaurador, treballador, creador* i no *mocaor, llauraor, treballaor, creaor.*
- No és admissible la caiguda de la *–d-* intervocàlica del valencià meridional. Direm *roda, ajuda* i no *roa, ajua*.
- Cas d'aparéixer una *–d* en posició final de paraula, se pronunciarà *–t.*
- La *–d-* intervocàlica dels diminutius dels participis acabats en *–at*, no se pronuncia, pero se manté en l'escritura. Esta caiguda de la *–d-* és general i pròpia de registres formals. Direm *cremaet/a*, i no *cremadet/a*. També en el cas dels substantius com *forat* i participis substantivisats, direm *foraet* i no *foradet; gelaet* i no *geladet...*
- La *–d-* intervocàlica dels superlatius dels participis acabats en *–at*, encara que la tendència és ha emmudir-la, s'haurà de pronunciar. Direm *geladíssim/a* i no *gelaíssim/a*; *cremadíssim/a* i no *cremaíssim...*

- [t] sò oclusiu, dentoalveolar, sort:
  - La *t* darrere de *n, l, r,* en posició final o seguida de *s,* hem de pronunciar-la. Direm *interessant* i no *interessan*; *molts* i no *mols*; *cantants* i no *cantans*...
  - S'ha de pronunciar la *t* dels gerundis seguits de pronoms. Direm *cantant-la* i no *cantan-la, donant-nos* i no *donan-nos...*
  - Hem de evitar emmudir la *–t* en posició final, prcedida de vocal i seguida de consonant. Aixina puix, direm *un forat gran* i no *un forà gran*...
  - Algunes paraules que provenen de la forma llatina –ITATE, com ara FALSITATE, CLARITATE, SOLITATE, s'han de pronunciar en *t*: *falsetat, claritat, soletat*, i no en *d*: *falsedat, claredat, soledat*; no obstant, es diu *mortaldat,* del llatí MORTALITATE, i no '*mortalitat'*, forma inexistent.
  - Els grups consonàntics arcaics *–tm-, -tn-, -tl-, -tll-* s'han simplificat a lo llarc d'un procés evolutiu en *–m-, -n-, -l-, -ll-,* emmudint-se la *–t-*. Simplificació que es pot documentar ya en tots els clàssics. Per lo tant, ni pronunciarem ni escriurem la *t* en estos grups. Tampoc hem de pronunciar geminades les consonants a les quals acompanyava. Direm *semana* i no *setmana* o *semmana, somure* i no *sotmoure* o *sommoure, velar* i no *vetlar* o *vel.lar, enrollar* i no *enrotllar, mole* i no *motle, billet* i no *bitllet, bolletí* i no *butlletí, ralla* i no *ratlla, cona* i no *cotna* o *conna*. Hi ha una excepció: Sí se pronuncia la *t* en paraules cultes com *etnografia, etnia* i derivats.
  - El dígraf *tz* es pronuncia, sonor i no sort, en aquelles paraules que tenen en la seua etimologia un grup llatí *D'C + e, i*, com és el cas dels numerals *dotze* (del llatí

DUODĔCIM), *tretze* (del llatí TREDĔCIM), *setze* (del llatí SĔDECE) i en algunes atres paraules generalment d'orige àrap com: *atzemble, Atzúvia, atzavara, Atzuara, Atzaneta* i unes atres com *guitza, batzoles, betzo*. El sufix llatí –IZARE ha donat en valencià *–isar*, en *s* sonora i aixina s'haurà de pronunciar i escriure. Eixemple: *analisar* i no *analitzar*. Cal recordar que les Bases ortogràfiques de 1932 no arrepleguen el dígraf *–tz-* per ad esta terminació.

- No és admissible la pronunciació d'una *–t* no etimològica en paraules com: *canvi* i no *cànvit, premi* i no *prèmit, nervi* i no *nèrvit...* Tampoc és admissible pronuciar una *t* final en l'adverbi de temps *quan*. Direm *quan vaja a ta casa* i no *quant vaja a ta casa. Quant* és un adverbi de quantitat. Esta confusió ve de molt antic.

3.2. Sibilants

- [z] sò alveolar, fricatiu, sonor i [s] alveolar, sibilant, sort.
  - La *–s-* entre vocals serà sempre sonora. *Casa* la pronunciarem [káza] i no [kása] com fa el dialecte apichat.
  - És admissible que la *s* sorda se pronuncie sonora quan va seguida d'un sò sonor vocàlic o consonàntic: *els dèu, desviure.*
  - La grafia *z* sempre representa un sò alveolar, fricatiu, sonor en qualsevol posició: *zero, onze, recolzar, zeta.*
  - El sufix llatí –ITIA, que servix per a formar substantius que designes qualitats abstractes, ha donat en tot el valencià *–ea*, per tant no es pronunciarà mai una *–s-* intercalada. Direm *bellea, pobrea, malea, naturalea* i no *bellesa, pobresa, malesa, naturalesa.* El *Diccionari de la Rima* de Francesc Ferrer Pastor en la colaboració de Josep Giner de l'any 1956 diu en la plana 436: *"La forma en* –ea *és la normal en valencià i en la llengua antiga i respon perfectament al tractament etimològic i, a més a més, en valencià és més sentida com a més entranyablement nostrada front al castellà* –eza*, puix les formes en* –esa *sonen ací castellanismes".*
  - Darrere de *–ll-* ni és admissible la pronunciació de *–s* final, com si d'una palatal, africada, sorda es tractara, sino com una esse sorda. No pronunciarem *fillch* sino *fills,* ni *ballch* sino *balls.*
  - Tampoc pronunciarem [s], com una alveolar, sibilant, sorda, en posició final darrere de *–t-,* i no com una palatal, africada, sorda [č]. Direm *prats, molts, ports, vestits* i no *prach, molch, porch, vestich.*
  - El valencià, fidel a l'etimologia i tradició clàssiques, no palatalisa, com fa el català, la sibilant inicial en paraules com: *simple* (*simplex*), *seixa* (provablement del cèltic *saĭa*), *sifra* (de l'àrap *sifr*), *soliguer* (*soricarŭu*), *ciprés* o *ciprer* (del llatí *Cypressus*). Per tant pronunciarem:

    simple i no *ximple*

    seisa i no *xeixa*

sifra i no *xifra*
soliguer i no *xoliguer xoriguer*
ciprés i no *xiprer*

3.3. Labiodentals

- [v] sò labiodental, fricatiu, sonor.
  - S'ha de diferenciar fonèticament la [v] de la [b]. No és admissible una realisació bilabial de la *v*, pròpia del dialecte apichat: *viure, vore,* i no *biure, bore.*
- [f] sò labiodental, fricatiu, sort.
  - Apareix en totes les posicions (*fum, corfa, baf*) i no presenta cap de problema destacable.

3.4. Laterals

- [l] sò lateral, líquit, alveolar, sonor.
  - La ele geminada (l·l), no se pronuncia ni escriu, no existix en la fonètica valenciana, reduint-se a una *l* simple.
    Les formes dialectals *mol·le, espal·la, vel·lar, amel·la*, no són autèntiques geminacions etimològiques sino una pronunciació assimilada de l'antiga *tl* (*motle, vetlar, ametla*).
  - La ele de les formes arcaiques *altre, altra, altres, nosaltres, vosaltres* no es pronuncia ni s'escriu. Esta caiguda de la *–l-* és general en valencià i es pot documentar en els nostres clàssics.
  - Quan la *l* seguix immediatament a la vocal tònica, i també sempre que va davant de consonant labial o velar, el dors de la llengua pren una posició còncava i la seua part posterior s'acosta al vel del paladar, resultant aixina una articulació característica de la nostra llengua, representada fonèticament en el signe [ɫ]. No obstant, la [ɫ] no aplega al grau de velaritat de la [ɫ] velar catalana ni a la del anglés *tell*: *mal* [mał], *fil* [fiɫ], *cel* [sèɫ], *algú* [ałgú], *pols* [połs], *albat* [ałbát], *solc* [sòłk].
  - La *–l-* inicial en valencià tendix a palatalisar-se. Esta és una tendència molt pròpia de la nostra llengua. Recordem que els nostres clàssics escriuen *libre, ladre, leis* i hui s'escriu i pronuncia *llibre, lladre, lleis.*
    Són acceptables les palatalisacions com: *llògic, lliberal, lliterari, llegislació, llaberint, llacre, llàmina, llànguit, llectura, llegítim* i derivats excepte aquelles que es grafien en *l-* inicial i que s'arrepleguen en el *Diccionari Ortogràfic* de la RACV.
  - No s'admet l'emmudiment de la *l* en l'artícul masculí i femení plural, davant de consonant i inclús davant de vocal en alguns llocs, fet característic en algunes comarques del valencià meridional: *les palmeres, les cases, els carrers, els*

pardalets, els amics, les amigues i no *es palmeres, es cases, es carrers, es pardalets, es amics, es amigues.*

- [l] sò lateral, líquit, palatal, sonor.
  - La elle s'ha de pronunciar en posició inicial, medial i final com a tal i no com a *y*: *llenç* i no *yenç; falla* i no *faya; cavall* i no *cavay.*
  - El substantiu *llenya* i els seus derivats solen prendre, per assimilació, la forma *nyenya.* S'ha de pronunciar:

    llenya i no *nyenya*
    llenyador i no *nyenyador*
    llenyarter i no *nyenyarter*
    llenyera i no *nyenyera*
    llenyós i no *nyenyós*
- [y] sò fricatiu, palatal, sonor.
  - Existix en valencià un fonema fricatiu, palatal, sonor en paraules com: *joya, Foyos, Aldaya, epopeya, yayo, Alboraya.*

    De la mateixa manera s'ha de pronunciar el pronom personal *yo* (en *o* tancada) i l'adverbi o conjunció *ya*. Mai se pronunciaran *jo, ja* com *joc* o *jardí.*

3.5. Vibrants

- [r] sò vibrant, alveolar, sonor.
  - S'ha de pronunciar sempre la *r* etimològica en final de paraula o seguida de consonants: *valer, patir, carrers, dinars.* Excepte en *diners* i *socors* a on no es pronuncia la *r*, com tampoc se pronuncia en la paraula *arbre* la primera *r*. En el cas de la paraula *dimarts,* la *r* s'ha de pronunciar, cosa que no se fa mai en la parla coloquial i vulgar.
  - S'ha de pronunciar la *r* dels infinitius seguits de pronom:

    portar-li i no *porta-li*
    dir-li-ho i no *di-li-ho*
    anar-se'n i no *ana-se'n*
  - S'ha de pronunciar la *r* dels infinitius seguits del pronom neutre *ho*, sense convertir-la en una *v*, com se fa en lguns llocs meridionals:

    penjar-ho i no *penja-vo*
    dir-ho i no *di-vo*
  - S'admet en el llenguage coloquial la pronunciació sense *r* de la primera sílaba del verp *perdre,* 'pedre' o del verp *deprendre,* 'dependre', pero és aconsellable la pronunciació en tota la seua flexió en els nivells superiors del llenguage.
  - No s'admet la pronunciació d'una *r* no etimològica en alguns substantius i infinitius:

    vore i no *vórer*

conte i no *cónter*
caure i no *càurer*
traure i no *tràurer*
quinqué i no *quinquer*
creure i no *créurer*
riure i no *ríurer*

- Tampoc s'admet la pronunciació d'una *r* epetèntica no etimològica, pròpia del català central, en paraules i els seus derivats com:

murta del llatí myrta i no *murt**r**a*
cartó del llatí charta i no *cart**r**ó*
orde del llatí ordine i no *ord**r**e*
tesor del llatí thesauru i no *t**r**esor*
alfàbega de l'àrap *al habaqa* i no *alfàb**r**ega*

3.6. Nassals

- [n] sò nassal, sonor.
  - La *n* davant de *f* o *v* es pronuncia *m*-: *canvi* 'camvi', *enfit* 'emfit'.
  - El grup *mp* + consonant se reduïx a *n* + consonant: *contar* i derivats i no *comptar.*
  - Se pronunciaran i s'escriuran en *n* les paraules *rellonge, llangosta, estrínjol, llonja, menjage* i derivats, i no *relloge, llagosta, estríjol, lloja, missage / message.*
    La forma *llonja* ya apareix en el *Spill* del clàssic valencià Jaume Roig (1459): *"passant per Lonja / ab una monja"* (2615).
    També apareix en el *Liber Elegantiarum* de Joan Esteve (1489): *"La longia dels mercaders: Forus negotiationis mercatorum".*
    La forma *rellonge* ya apreix en els nostres clàssics, com ara en el *Procés de les Olives* (1497): *"Y no desconcerten—un punt los rellonges"* (1615).
    També apareix en les obres de Roïç de Corella: *"Ab rellonge de amor sotlicita despertà les altre..."* (330).
    La forma *mensager* apareix, entre unes atres obres, en el *Spill* de Jaume Roig (1459): *"Quel mensage / de la muller"* (11215).
    Les formes *llangosta, mangrana, brinsa* i derivats són les generals en tot el valencià i no poden ser proscrites de l'estandart oral.
  - S'ha de pronunciar *nervi* i derivats, mai *nyervi*; de la mateixa manera s'ha de pronunciar *nuc* i derivats i no *nyuc.*
  - No és acceptable en cap de registre l'emmudiment de la *–n-* en el plural de les paraules acabades en *–e* àtona, puix és etimològica, clàssica i general en valencià:

hòmens i no *homes*	*jòvens* i no *joves*
térmens i no *termes*	*vèrgens* i no *verges*
ràvens i no *raves*	*òrguens* i no *orgues*

órdens i no *ordes* *màrgens* i no *marges*

- S'admeten els plurals analògics *cafens* o *sofans* i els diminutius *cafenet* i *sofanet.*

- [m] sò nassal, sonor.
  - Els sufixos *con-, en-, in-* seguits de *m* se transformen en *com-, em-, im-*: *commoure, emmarcar, immortal...*
  - El grup *mn* es manté en paraules com *alumne, damnificar, indmnisar.* Este gruo s'ha de simplificar en *n* en formes com:

    condena i no *condemna*
    niàcees i no *mniàcees*
    nemònica i no *mnemònica*
    nemotècnia i no *mnemotècnia.*
  - Els grups TM i PTM s'han resolt en *m* i aixina se pronunciaran:

    semana i no *setmana* o *semmana*
    sometre i no *sotmetre* o *sommetre.*

- [ɲ] sò nassal, palatal
  - La paraula *llunt* és el resultat d'una dissimilació de la palatal de *lluny*; este fet és característic i general en valencià i ha donat derivats com: *lluntà, lluntanança, lluntania.* L'Alcover diu: *"El valencià* llunt *és evidentment una variant o forma secundària de* lluny, *explicable probablement per fonètica sintàctica: l'ús freqüentíssim de* lluny *com a preposició seguida de* de *(lluny de), en despalatalització de la nasal davant dental (llun de) deu haver determinat la generalització, en valencià i en part del català occidental, de la forma* llun *o* llunt."
  - S'admet la forma *nyas* d'imperatiu per *jas* en expressions com *inyas!* o *inyas, coca!*, pròpies del llenguage coloquial o familar.

3.7. Palatals

- [č] sò palatal, africat, sort.
  - Les grafies *ch, ig* o *g* en posició final se pronuncien en el sò palatal, africat i sort, que és el mateix sò que el de la *c* italiana de *voce* o *ciao* i el de la *ch* castellana de *leche* o *chimenea.* D'esta manera es pronunciaran per eixemple les paraules: *chiquet, pancha, maig, chincha, flecha, mig.*

- [ǧ] sò palatal, africat, sonor.
  - No s'admet en l'estandart oral la pronunciació sorda d'este fonema, pronunciació caractarística del dialecte apichat.

    [meǧe] i no [meče] (*meche*)
    [maǧor] i no [mačor] (*machor*)
  - No s'admet la pronuciació fricativa d'este fonema, ya que en valencià només hi ha un fonema prepalatal, sonor, africat, no fricatiu.

[viáğe] africat, i no [viáže] fricatiu.

- Algunes localitats de les comarques valencianes septentrionals solen antepondre una *i* a la palatal, africada, sonora [ğ] que s'ha d'evitar en registres formals: direm *viage* i no *viaige, major* i no *maijor, juge* i no *juige, fege* i no *feige...*

3.8. Prepalatals

- [š] sò prepalat, fricatiu, sort.
  - No s'admet en la llengua estàndart l'increment palatal *ei-*:

    Xàtiva i no *Eixàtiva*
    xàrcia i no *eixàrcia*
    Xeraco i no *Eixeraco*
  - Tampoc s'admet l'elisió de la *i* que sol precedir a la *x*, pròpia d'algunes zones: *caixa* i no *caxa; faixa* i no *faxa; reixa* i no *rexa.*
  - S'admet la sonorisació d'este fonema [ž], per fonètica sintàctica, quan va seguida de paraula que escomença en consonant sonora o en vocalentre sons sonors: *feix ample* [feiž ámple]*, peix viu* [peiž víu], *calaix estret* [kalaiž estret], *baix de tot* [baiž de tot]*...*
  - La grafia *x* representa també els sons [ks] sort com ara: *extra, màxim, tònic*; o [gz] sonor en la combinació *ex*+vocal o consonant sonora com ara: *examen, existir, exorbitant, exlibris.*
  - No s'ha de pronunciar com una *s* sorda l'increment –**xc**- dels verps de la tercera conjugació i algun de la segona com *viure*: *partixca, servixca, vixca* i no *patisca, servisca, visca...* En estos casos la *x* és prepalatal, fricativa, sorda com en *peix, Xàtiva, caixa.*
  - En alguna zona del valencià septentrional, com la Plana, es produïx una despalatalisació de la [š] en el grup *–ix-*, fet que es detecta també en els nous parlants que s'incorporen a l'idioma. S'ha d'evitar esta despalatalisació:

    faixa i no *faisa*
    caixa i no *caisa*
    feix i no *feis*
    peix i no *peis*
    reixa i no *reisa*
  - El numeral cardinal *xixanta* (que ya ve escrita aixina en els clàssics: *"Eren xixanta milia"*. *Crónica del Rey En Pere e dels seus antecessors passats,* de Bernat Desclot, cap. 5) i derivats presenta, en el valencià general, una palaralisació de la *s-* llatina (sexaginta) pròpia de l'estandart oral valencià, i no *sixanta* o *seixanta* (esta darrera és la que dona el IEC).

Cas a banda és la lletra *h* que en valencià és muda. No obstant, en aquelles paraules estrangeres que no han segut adaptades al valencià sona aspirada [h]: *holding, handicap, hall, Hawai, Hamlet...*

Les paraules que sent d'orige estranger han segut adaptades al valencià han perdut esta aspiració: *hàmster, hoquei...* S'ah de tendir a emmudir esta *h* que introduïx un fonema alié en la nostra llengua.

4. L'accent fonètic

Hem d'intentar corregir alguns defectes prou generalisats relacionats en l'accent fonètic (subrallarem la vocal tònica que podra dur o no l'accent gràfic, i les paraules sense l'accent gràfic i en vocal tònica oberta duran * en el seu acabament).

- No és correcte el desplazament de l'accent en la combinació de pronoms dèbils: *dona-li-la* i no *dona-li-la; porta-li'l* i no *porta-li'l; menja-te'l* i no *menja-te'l.*
- No és correcte el desplaçament de l'accent per influència del castellà en la conjugació dels verps del primer grup acabats en *–iar*. Recordem que la llengua valenciana conserva l'accentuació genuïna en verps com *ensomiar, atiar, desbalafiar* o *estalviar*, que no han segut afectats per l'accentuació castellana. Els temps i persones que han patit esta castellanisació són el present d'inidcatiu en la primera, segona, tercera i sexta persona i el present de subjuntiu també en la primera, segona, tercera i sexta persona. Direm *yo canvie* i no *yo canvie; ell estudia* i no *ell estudia.* És dir, *yo canvie, tu canvies, ell canvia, ells canvien,* i no en l'accentuació castellana *yo canvie, tu canvies, ell canvia, ells canvien*. Aixina puix, ho farem també en tots els verps acabats en *–iar.*
- En valencià alguns cultismes s'han generalisat en un determinat accent per distints motius, entre ells perque, com a cultismes o tecnicismes, entraren per mig del castellà, anglés o francés en époques en que estes eren les úniques llengües de la tècnica i la cultura i ara és ben difícil aixar arrere. Aixina puix direm:

  reptil i no *rèptil* (la que dona el IEC)
  atmòsfera i no *atmosfera* (IEC)
  textil i no *tèxtil* (IEC)
  missil i no *míssil* (IEC)
  oboe i no *oboè* (IEC)
  timpan i no *timpà* (IEC)
  aerolit i no *aeròlit* (IEC)
  monolit i no *monòlit* (IEC)
  mèdula i no *medula* (IEC, en el qual figura escrita: *medul·la*)
  Atila i no *Àtila*
  dioptria i no *diòptria* (IEC)
  *aureola** i no *aurèola* (IEC)
  *rubeola** i no *rubèola* (IEC)
  Etiopia i no *Etiòpia*

olimpi<u>a</u>da i no *olimpíada* (IEC)

Himal<u>a</u>ya i no *Him<u>a</u>laya*

El cas de *aureola* està documentat, com a forma plana i no esdrúixola, en el *Spill* de Jaume Roig, vers 11764: *"Be meixque / per semblant schola / donchs l'aureola / dels Preycadors".* Respecte a la fonètica de *aureola* l'Alcover diu: "*tothom pronuncia aureola, accentuant la o. Fabra Dicc. Ort. accentua aurèola, advertint, però, que habitualment es pronuncia aureòla. Som de parer que cal abandonar la innovació d'accent aurèola, car no sols contradiu la pronúncia vulgar, sinó també l'ús dels bons escriptors: en els passatges que hem citats d'En Jaume Roig".*

No obstant, l'accent d'unes atres paraules no coincidix en el castellà. Aixina direm:

magnetòfon i no *magnetofón*

*futb<u>o</u>l** i no *fútbol*

esper<u>i</u>t i no *espérit*

La forma *handbol* no l'arreplega el DRACV ni el DRAE ni l'Alcover, pero sí el IEC. En valencià aniria l'accent fonètic en la *o* (*handb<u>o</u>l*) i no en la *a* (*h<u>a</u>ndbol*), que és com figura en anglés.

III. ORTOGRAFIA.

1. Ortografia de les lletres.

ORTOGRAFIA DE **B** - **P**

La lletra *b* repon a al sò bilabial sonor; açò és, per a pronunciar-la se posen els dos llavis en moviment. També pot presentar:

- Un sò fricatiu quan va entre vocals, per eixemple: *corbella, abort.*
- Dona un *p* fonètica, quan va davant d'una consonant sorda: *obtindre, dissabte.*

Cal tindre present que el valencia no apichat diferència el sò de la *b* del de la *v* (labiodental fricatiu sonor: se fan funcionar les dents de dalt i els llavis de baix): *bol, vol, bòt* (embarcació; enza), *vot, bens, vens, beure, veure, bell, vell, ball, vall...*

La lletra *p* respons al sò bilabial oclusiu sort, que desapareix quan parlem, sobretot quan se situa entre una *m* i una *s*: *camps, rellamps* (sonarien: *cams, rellams*). I en unes atres ocasions apareixer en el sò de *b* quan va seguida d'una consonant sonora o vocal: *hipnòtics, cap ací* (fonèticament: *ibnòtic, cab ací*). Este emmudiment de la *p* i la seua sonorisació com una *b* no són correctes en una pronunciació formal.

L'escritura de *p* a final de paraula, és clàssica i tradicional: "*Entenent-se totes— cridant com **adips**"* (*Lo Procés de les olives*, de Mossén Bernat Fenollar, Mossén Jaume Gaçull i Joan Moreno, 1497), *"ço que haura promes als mercaders, axi com de exarcia o d'**adop**"* (*Consolat de Mar*, 1407), *"qui desviaren e apartaren de clerecia tal travesia en gran **destorp**"* (*Spill*, de Jaume Roig, 1459).

Escriurem ***b***:

- En posició inicial i interior de paraula, pero mai en final: *bassa, balafiar, embenar.* Excepte en la preposició arcaica *ab*, que ha segut substituïda en tots els usos per la preposició *en*: *me'n vaig en els amics.*
- En les paraules que duguen els prefixos *ab, abs, ob, sub, subs*: *abstinència, subscripció, obstruir.*
- En les paraules escomençades pels prefixos *bi, ben, bene*: *bilabial, benestar, benefactor.*
- Davant de *t*, que sol ser pronunciada com una *p* com ya hem dit adés: *dubte, sobte.* Pero tingam en conte que també pot aparéixer una *p* davant de *t*: *òptica, apte, optimiste.*
- Davant de *d*: *cabdell.*
- Darrere de *m*: *tombar, embenar.* Pero hi ha excepcions: *tramvia, circumvolució...*
- En les terminacions en *–ble* (*-able, -ible, -uble*), *-bunt, -bilitat*, i en l'infix *–bil-*: *temible, vagabunt, amabilitat, amabilíssim*; excepte en: *civilitat* i *movilitat.*
- Davant de *r* i *l* (grups consonàntics *bl* i *br*): *pobre, poble, blau, bramar.*
- En les paraules acabades en *–buir*: *contribuir, distribuir.*
- En els derivats de paraules que acaben en *p*: *lloba* (de *llop*), *adobar* (de *adop*), *verbal* (de *verp*)... Pero hi ha casos en que la *p* se conserva: *glopada* (de *glop*), *colpejar* (de *colp*), *serpejar* (de *serp*)...

Escriurem ***p***:

- En principi, en mig i fí de dicció: *penó, llépol, cap, paper, llop, deprendre.*
- Darrere de *m*: *impondre, mamprendre.*
- Darrere del prefix *ben-*: *benparlat.*
- En els acabaments en *–fop* i *–silap*, encara que els derivats o unes atres paraules de la mateixa família transformes la *p* en *b*: *claustròfop*, pero *claustrofòbia, claustròfoba*; *trisílap*, pero *trisílaba, trisilàbic.*
- Davant de *t* per lo general: *acceptat, adaptat, captiu, precepte, òptic, apte, recepta, reptar, concepte*, pero no l'escriurem en paraules com *escritor* i derivats.
- En final de paraula quan vaja entre *m* i *s*: *camps, llamps, temps, interromps.*
- En final de paraula, encara que en els derivats se transforme en *b*: *calp* (*calba*), *cup* (*cúbic*), o se conserve: *cep* (*cepet*), *colp* (*colpejar*).
- Responent a la fonètica actual valenciana, els grups triconsonàntics *mpt* i *mpc* són reduïts a *nt* i *nc*: *comptar>contar*; *compte>conte; assumpt>assunt; temptar>tentar; símptoma>síntoma; redempció>redenció.* Ya feen esta reducció alguns escritors clàssics com ara Jaume Roig en el seu *Spill*: *"los abortà, / e los contà / Jutje comú de hu en hu".* Ara be, la *p* pot formar part dels grups triconsonàntics en paraules molt cultes o llatinismes, que solen donar-se en els nivells especialisats de la llengua o de la ciència: *impro**mpt**u, mete**mps**icosis.*

ORTOGRAFIA DE **C** – **Ç** – **S** – **SS**

El sò [s], alveolar sibilant sort, es representa en valencià per quatre grafies: *s, ss, c, ç*.

Estes són les posicions o llocs a on apareix cada grafia:

s:

- inicial de paraula: *sabata, sorprendre*, *servici.*
- interior darrere de consonant: *pansa, dacsa.*
- interior intervocàlica, darrere d'un prefix que acabe en vocal: *antesala, asimètric, contrasagell, presupost*.

ss:

- interior entre vocals: *pressió, massa*.

c:

- inicial o interior, sempre que vaja seguida de *e, i: cendrer, francés, places, cinc, accident, felicitat.*

ç:

- interior de paraula, sempre que en derivar faça *ç* o *c*:

  infeliç: infeliços, infelicitat

  audaç:audaços, audàcia

  comerç: comerços, comerciant

La *-s* final, o interior *-s-,* pot transformar-se en sonora [z], en contacte en la vocal o consonant sonora següents: *esgarrany, des d'ahir* (pronunciant la *s* sonora)

Per a l'escritura d'este sò se seguix, com a norma general i en els casos certs, el criteri següent:

LLATÍ	**VALENCIÀ**
C+E, I	c/ç
T+E, I	c/ç
CH+E, I	c/ç
QU+E, I	c/ç

Unes atres etimologies no llatines es grafien en s/ss.

Escriurem ***s***:

- En inicial de paraula, darrere de consonant i en final: *suro, sucar, bàlsem, conversar, furs, mas*.
- Entre vocals, quan vaja darrere d'un prefix acabat en vocal be siga d'orige llatí o grec. La pronunciació és de esse sorda:
  - prefixos llatins:

    ANTE: *antesala*

    BI/BIS: *bisecció, bisemanal*

    CONTRA: *contrasentit*

    SOBRE: *sobreseïment, sobresou*

SUPRA: *suprasensible*
TRI: *trisacàrit, trisecció*
UNI: *unisexual, uníson*

- prefixos grecs:
  a (negació): *asèpsia, asincronisme*
  anti: *antisemita, antisèptic, antisocial*
  di/dis (significant *dos* o *trastorn*): *disépal, disúria, disenteria*
  hipo: *hiposulfat, hiposulfurós*
  mono: *monosilàbic*, *monosépal*
  para: *parasíntesis, parasístole*
  penta: *pentasilàbic*
  tetra: *tetrasilàbic*

- En el prefix *trans-*, quan vaja seguit d'una paraula que comente per una *s*:
  transubstanciació (del llatí eclesiàstic *transsubstantiatio*)
  transuar (de *trans* + *suar*)
  transunt (del llatí *transumptus*)

Escriurem ***ss***:

- Entre vocals: *travessa, missa, vassall, necessari, sessió.*
- En les paraules que escomencen per *a* + *s* + vocal, sempre que esta *a* no funcione com un prefix negatiu: *assistència, assimilar, associar, assessorar*.
- En les paraules formades pels prefixos *des-* o *dis-* i una paraula que tinga per inicial una *s*. Estos prefixos indiquen: oposició-contrarietat, orige-procedència i extensió-separació: *dessalar, dessucar, dessuar, dissecció, dissenyar, dissolució.*
- En el sufix *-íssim* (femení i plurals també): *rectíssim, plenníssima, blanquíssims, rogíssimes.*
- Pero en la terminació *-èsim* (distinta a la que estem tractant) s'escriu solament una esse: *centèsim, deumilèsim.*
- En paraules com les següents, en els seus derivats o que pertanyguen a la mateixa família (substantius, adjectius o verps):
  - agressió, agressor, congressiste, disgressió, ingressar, ingressos, progressar, regressió, transgressor.
  - bessó, bessona, bessonada, abessonar.
  - cassar, cassació, fracassar, fracassos.
  - cessió, cessar, accessible, accessos, accessori, inaccessible, antecessor, concessió, concessionari, excessiu, incessable, intercessor, predecessor, processó, processat, recessió, successos, successor.
  - classe, classificar, clàssic, classificació.
  - (colós) colossos, colossal, colossalisme.
  - confessar, confessió, professar, professió, professor.

- (cras) crassa, crassitut.
- escissió, rescissió, abscissa.
- (espés) espessa, espessos, espessar, desespessar.
- (ser) essència, interessar, interessos, desinteressar.
- fossa, fosser, fossar, fòssil, fossilisar.
- (gros) grossos, grossor, grossària.
- massa, massage, massificar.
- missa, comissió, dimissió, admissió, transmissió.
- necessari, necessitar, innecessari.
- (os) ossos, ossificar.
- passar, passara, passejar, passiu, impassible.
- possible, possibilitar, possessiu, possessionar.
- (ros) rossa, rossejar.
- (tos) tosseta, tossir.
- vassall, vassallage, avassallar.

- En paraules que assimilen el grup llatí *rs* a *ss:*

  (BURSA) *bossa*
  (CURSU) *cossari*
  (DORSU) *dos, endossar*
  (MORSU) *mòs, mossegar, mossos*
  (VERSU) *travessar, travessa, travesser*

- En paraules d'etimologia no llatina com:

  Alcàsser
  Almàssera
  alficòs: alficossos, alficossera
  arròs: arrossos, arrosser
  cafís: cafissos
  tramús: tramussos
  tros: trossos, trossejar

- En final de paraula no apareix mai, pero podem trobar que en els derivats se duplique o se conserve simple, segons les regles de formació del femení i del plural que es troben en esta gramàtica:

  gros: grossa
  tramús: tramussos
  pereós: pereosa, pereoses
  més: mesos

Escriurem ***c***:

- En inicial i interior de paraula davant de les vocals *e, i*: *cent, necessari, cinquanta, posició...* En final de paraula, per al sò que estem tractant [s], s'usa la *ç*, mai la *c* que sonaria [k]: *feliç, comerç*.
- En les terminacions *-anci, -ància, -ència: ranci, Constanci, elegància, undància, residència, excelència.* Excepte: *Valéncia.*
- En les terminacions *-ici, -ícia, -ície: edifici, servici, avarícia, justícia, calvície, superfície.*
- En les terminacions -aci, -àcia: *Ignaci, prefaci, Horaci, desgràcia, Alsàcia, democràcia, farmàcia.* Excepte: *Atanasi, gimnasi, Anastasi, potasi, antonomàsia, Àsia, Atanàsia, Eufràsia, paranomàsia, eutanàsia*.
- En l'acabament *-ció;* pero cal tindre en conte la possibilitat d'escriure *-sió / -ssió.* Per ad estos casos convé consultar les regles sobre *s* i *ss*: *acceptació, aplicació, condició, votació.*
- En paraules de la mateixa família podem trobar alternances entre c/ç, depenent únicament de la vocal següent. No mai es produirà una alternança entre *c* / *ç* i *s* / *ss*: *forcejar, forçut, força; dolcea, endolcir, dolç, dolçor; cacera,caça,caçador; calcer, calceta, calça, calçar; capacitat, capaç, capaços.*
- En interior de paraula, formant part dels grups consonàntics heterosilàbics següents:
  - CC, pronunciat [ks]: abstracció, afecció, ficció, satisfacció, accedir, calefacció, aflicció, seducció, accelerar, cocció, inspecció, succés, accent, conducció, predicció, succeir, acceptar, direcció, producció, transacció, accident, diccionari, proyecció, extracció, acció, deducció, refracció, restricció.
  - PC, pronunciat [ps]: *accepció, concepció, excepció, opció, recepció.*
  - SC, pronunciat [ss]: *abscissa, ascens, ascensió, asceta, discernir, disciplina, consciència, escena, escenari, escèptic, fasciste, suscitar.*
  - XC, pronunciat [ks]: *excedència, excedir, excelència, excelent, excels, excèntric, excepció, excepte, excés, excessiu, excitar.*

Escriurem ***ç***:

- En interior de paraula seguida de les vocals *a, o*, *u*, i en final quan els derivats porten *c* o *ç: alçar, alçària, llançar, açò, veloços, vençut, forçut, tenaç (tenaços, tenacitat), feliç (feliços, felicitat).*
- En les terminacions *-ança, -ença: ensenyança, esperança, lloança, renaixença, coneixença.* Excepte en unes atres paraules, que s'escriuen en *s,* perque no es tracta d'esta terminació: *ansa, cansa, dansa, descansa, defensa, ofensa, pensa*.
- En els adjectius de tres terminacions (una per al singular i dos per al plural) acabats en el sò de [s]. El singular i el plural masculí porten *ç*, mentres que el plural femení porta c: *atroç, audaç, capaç, contumaç, eficaç, feraç, feliç, feroç, incapaç, ineficaç, infeliç, loquaç, mordaç, perspicaç, rapaç, sagaç, suspicaç, tenaç, veloç.*

  atroç: atroços, atroces

audaç: audaços, audaces

feliç: feliços, felices

- En els derivats en *-uçar* i *–uçó*: *esbatuçar, engatuçar, escabuçó.*
- En els sufixos *-aç, -iç, -uç,* que indiquen aument, despectivitat, implicació o propietat:

  gran: grandaç, grandaça, grandaços (grandaces)

  ma: manaça (manaces)

  groc: groguiç, groguiça, groguiços (groguices)

  ferro: ferriç, ferriça, ferriços (ferrices)

  canya: canyiç, canyiços

  pa: paniç, paniços

  palla: palluç, palluços, palliça (pallices)

  pobre: pobruç, pobruça, pobruços (pobruces)

  i aixina una série de paraules que porten estos sufixos en la seua forma masculina o femenina: *fogaça, gentuça, menjuça, pastiç, hortaliça, pelliça, rabaça*; tenint present que usarem la *ç* quan es tracte d'estos sufixos, pero no quan es tracte de paraules primitives que porten ya estes terminacions com: *tassa, bassa, missa, matís, tramús*.

ORTOGRAFIA DE **CH** – **IG** – **G**

El sò palatal africat sort està representat en valencià pels dígrafs *ch* i *–ig*, ademés de la grafia simple *–g*. Fonèticament se representa en el signe **č**, que es pronuncia alçant la part anterior del dors de la llengua en forma convexa i tocant àmpliament la zona anterior del paladar dur, realisant-se ací en este punt de contacte complet dels òrguens, una oclusió plena que interromp per un moment l'eixida de l'aire, pero immediatament el predors de la llengua se separa del prepaladar, formant en el seu centre un canal estret per a on ix l'aire, sense que vibren les cordes vocals. És el mateix sò que la *ch* castellana de *chino, noche* o la *c* italiana de *città, ciao, voce*... La grafia *ch* pot aparéixer en qualsevol posició, llevat de la posició final que sona [k]. Eixemples: *chufa, chic, archiu, Chilches*. La *–ig* i *–g* se deixen per a final de paraula: *maig, mig, Elig.* Este sò és representat per la normativa catalanisant per les grafies: *tx, x, ig, g,* podent aparéixer totes elles a final de paraula. Les normes de la RACV —i que també ho feen les de Fullana— opten per deixar la *x* per al sò prepalatal fricatiu sort, que es representa fonèticament **š**: *caixa, Xàtiva, sorgix...*, canvia, de manera justificada, la grafia *tx* per *ch*, i deixa només per a final de paraula la *ig* i *g.* La grafia *ch* no és un castellanisme, puix ya feen us d'ella els nostres clàssics, i fon introduïda com a galicisme en el sigle XI, per l'influència dels escrits francesos contemporàneus, puix representava este sò palatal africat sort que tenia el francés en aquell temps.

Escriurem ***ch***:

- En inicial i interior de paraula: *chiquet, chiular, bachiller, puncha...*

- En posició final de paraula. En este cas representa el sò [k] i no el de [č], i només l'escriurem per a topònims i llinages: *Broch, Alberich, March, Albuixech, Alberich, Lluch, Doménech, Benlloch.*
- En els derivats d'algunes paraules que acaben en *–ig* o *–g* com ara *desig*: *desijos, desijós, desijosament*; *empaig*: *empachar, empachat*; *cartuig*: *cartuchos, cartuchera.* Tingam present, com vorem més avant, que la majoria de les paraules que acaben en *–ig, -g* deriven en *g* o *j*: *lleig: lleja, llejos, lleges, llegea; mig: mija, mijos, miges.*

Escriurem ***–ig***:

- En final de paraula, darrere de les vocals *a, e, o, u*: *ensaig, colpeig, estoig, fuig, El Puig.* En estos casos *–ig* sona [č]. Mai pronunciarem la *i* d'este dígraf. La derivació pot fer-se en *j* o en *g*, segons la vocal següent: *roig: roja, rojor, roges; estoig: estoget, estojos, estojar; garaig: garajos, garaget.*
- En final de paraula, darrere de consonant, en unes poques paraules, totes elles topònims: *Barig, Elig, Borig* (alqueria del terme de Cullera), *Garig* (castell i vila, Bolulla, Alacant), *Berig* (coves de Borriol, Castelló), *Felig* (alqueria entre Vilamarchant i Benaguasil).
  Per excepció se pronuncia la *i* del dígraf *ig* en: *Càlig* i *Tírig.*
- En el present de subjuntiu dels verps purs del tercer grup (-ir) acabats en *–gir*: *afegir, afligir, fregir, llegir* i *regir*, que seguixen este model: *afigga, afiggues, afigga, afiggam, afiggau, afigguen.*

Escriurem ***–g***:
Només en final de paraula quan vaja precedida d'una *i* tònica: *mig, desig, llig.* Els derivats s'escriuen en *g* i en *j* segons la vocal que vaja darrere: *mig: miger, mijana.*

ORTOGRAFIA DE **D** – **T**
Les grafies *t* i *d* corresponen a la fonètica dels sons [t] dentoalveolar oclusiu sort i [d] dentoalveolar oclusiu sonor. Les dos grafies poden aparéixer en qualsevol posició de la paraula, excepte la *d* que no la trobem mai en final absolut, encara que paraules de la mateixa família tinguen *d* en lloc de *t.* La *Documentació formàl de l'ortografia de al llengua valenciana* en la seua edició de 1981 diu: *"El valencià, en posició implosiva, a finàl de paraula (o interior), neutralisa l'oposició sorda/sonora a favor de la sorda corresponent, i per això hi escriurem sempre la consonant sorda en lloc de la sonora."* Sanchis Guarner, Lluís Fullana, Nebót Perez, Enríc Valor, reconeixen este fenomen en valencià, i per este motiu en final de dicció escriurem sempre *t*. Pel mateix principi, escriurem en final de paraula *c* i no *g*; *p* i no *b*; *f* i no *v*.

Escriurem ***d***:

- En el prefix llatí *ad*: *admirar, admetre.* No harem de confondre este prefix en *at* d'unes atres paraules gregues, en les quals la *t* sol pronunciar-se *d*: *atlétic, atlàntic, atmòsfera...*

- En la forma femenina (singular i plural) dels participis dels verps: *llegida, llegides, tancada, tancades, beguda, begudes.* La forma masculina (singular i plural) sol fer-ho en *t*: *llegit, llegits, tancat, tancats, begut, beguts.* Pero hem de tindre en conte que alguns verps també fan la forma femenina en *t*: *absolta, absoltes, cuita, cuites, feta, fetes, oberta, obertes, morta, mortes, duta, dutes, mòlta, mòltes, rista, ristes, escrita, escrites, vista...*
- En el grup *dr*: *dragó, perdre, lladre...*
- En el femení (singular i plural) i derivats de molts substantius i adjectius: *buidar, buidament*, encara que en la forma masculina ho faça en *t.*

Escriurem ***t***:

- En la terminació *–bunt* (en masculí singular i plural): *tremebunt, tremebunts, nauseabunt, nauseabunts, vagabunt, vagabunts...*
- En el masculí singular i plural de les terminacions *–ant, ent* i *–unt*: *educant, reverent, fecunt.*
- En els substantius femenins acabats en *–etut* i *–itut*: *inquietut, magnitut.*
- En el masculí singular i plural de molts substantius i adjectius: *buit, amat*, encara que la forma femenina i la derivació ho faça en *d*.
- En les paraules planes acabades en vocal + *t*: *àcit, àrit, òxit,* encara que la derivació puga transformar la *t* en *d*: *àcida, àrida, oxidar.*
- En el grup *tr*: *tríptic, tremolar, batre, truc...*
- En grups heterosilàbics com ara: TL: *atlètic*; TM: *atmòsfera*; TN: *ètnic*; TZ: *dotze.*

ORTOGRAFIA DE **F** – **V**

El sò labiodental fricatiu sonor [v] està representat per la grafia [v] en qualsevol posició. S'ha de dir que la distinció respecte a la *b*, bilabial oclusiva sonora, es fa en la major part del territori de parla valenciana; és, per tant, norma fonètica la distinció entre els dos sons.

Per una atra banda, la *f* grafia el sò labiodental fricatiu sort que pot aparéixer en qualsevol posició, inclosa la final, mentres que la seua parella, la *v* [v], a soles es presenta en inicial i interior, pero no en final absolut. Pot donar-se el canví de *-f* > *-v-* en la derivació de paraules dins de la mateixa família: *serf, serva, servitut.*

Escriurem ***f***:

- En inicial, interior i final de paraula: *farda, finestra, fòra, forat, aforrar, galfí, tuf, baf.* Hi ha algunes paraules que en derivar transformen la *-f* final en *-v-*: *serf* pero *serva, servir, servitut, servicial.*
- En els grups consonàntics tautosilàbics *fr* i *fl: fret, flama, nafra, afluixar.*
- Darrere de *n*, quan esta forme part dels prefixos *con-, en-, in-*: *conformar, enfilat, infondre*.
- Darrere de *m*, en el prefix *circum-*: *circumferència, circumflex*.
- Darrere de *m*, en moltes paraules d'orige grec o grec-llatí, com per eixemple:

amfibi, amfíbia, amfibòlia, amfibologia, amfibològic, amfiteatre, amfitrió, àmfora, emfàtic, emfisema, emfimatosos, emfiteusis, emfitèutic, limfía, limfàtic, limfatisme, nimfa, nimfal, nimfomania, paranimf, simfonia, simfònic, simfoniste, símfisis, triumf, triumfal, triumfador, triumfament, triumfant, triumfar...

Escriurem ***v:***

- En qualsevol posició de la paraula, excepte en final: *viage, vot, envidar, invocar, avís, oval*.
- Darrere de *n*, en els prefixos *con-, en-, in-*: *convidar, enverinar, involurar*.
- Generalment no sol aparéixer darrere de *m*, excepte quan es tracta de prefix *circum-* i d'unes atres paraules de procedència diversa:

  circumvolució, circumvalació, duumvir, triumvir, triumvirat, tramvia, tramvier...
- En alguns derivats de paraules acabades en *f* (V. F, apartat a).
- Darrere dels prefixos *ad-*, *sub-*, *trans-* / *tra-*:

  advertir, advocat, subvencio, subvertir, transvers, transversal, travestir, travessa.
- En les formes del verp *haver* (o *haure*) quan presenten el sò de [v]: *havem, haveu, havia, havies*...
- En les terminacions del pretèrit imperfecte d'indicatiu dels verps del primer grup (acabats en -ar): *torcava, torcaves, torcava, torcàvem, torcàveu, torcaven*.
- En el present (primera i segona persones de plural) i imperfecte (totes les persones) d'indicatiu d'alguns verps acabats en *-eure*, *-ure*, *-oure*, com *deure*, *beure*, *viure*, *escriure*, *moure*:

  vivim, viviu (present)

  vivia, vivies, vivia, vivíem, vivíeu, vivien (imperfecte).
- En les formes del femení, singular i plural, dels adjectius acabats en *-au*, *-iu*, *-ou*:

  brau > brava, braves, pero *braus*

  actiu > activa, actives, pero *actius*

  nou > nova, noves, pero *nous*

  La terminació *-iu* no s'ha de confondre en la mateixa que apareix en els substantius i adjectius pero que té valor diminutiu, com passa en:

  llibre > llibriu

  chic > chiquiu

  ya que este sufix no modifica la u en els derivats:

  llibriu > llibrius

  chiquiu > chiquiua, chiquius, chiquiues
- En moltes paraules que el valencià te *v*, presenta el castellà una *b*; ací donem algunes:

advocat */ abogado*	bovo */ bobo*
alcova */ alcoba*	Gavarda */ Gabarda*

arrova */ arroba*
avet */ abeto*
avorrir */ aburrir*
avort */ aborto*
bava */ baba*
canvi */ cambio*
caravela */ carabela*
cascavell */ cascabel*
covart */ cobarde*
envestir */ embestir*
espavilat */ espabilado*
Esteve */ Esteban*
esvelt */ esbelto*
fava */ haba*
gavaig */ gabacho*
gleva */ gleba*
govern */ gobierno*
gravar */ grabar*
haver */ haber*
llavi */ labio*
núvol */ nube*
prova */ prueba*
arraval */ arrabal*
rave */ rábano*
taverna */ taberna*
trava */ traba*
vermell */ bermejo*
verniç */ barniz*

ORTOGRAFIA DE **G** – **GU**

La lletra *g* i el dígraf *gu* representen ortogràficament el sò [g], velar oclusiu sonor. Són grafies complementàries puix que mentres la *g* va seguida de les vocals *a, o, u,* el dígraf *gu* apareix sempre davant de *e, i: gamba, gos, guanyar, pegar, regolfada, disgustar*. La *g* pre-senta un sò fricatiu quan està entre vocals. Ademés, per fonètica sintàctica, trobem que una *-c* final de paraula es pronuncia com una *g* en contacte en vocal o consonant: *poc_lleig, rec_alt*.

Escriurem ***g***:

- En inicial i interior de paraula, seguida de *a, o, u: gat, gossera, gust, afalagar, agost, segur.* En posició final sempre escriurem *c.*
- En els grups consonàntics tautosilàbics *gr, gl: grau, agradar, glop, rogle.*
- En els derivats de paraules acabades en *-c* (s'ha de tindre en conte que el sò de [k] es manté en el masculí plural):

  rec, recs, pero *regar, regadora*
  castic, castics, pero *castigar, castigador*
  fòc, fòcs, pero *foguer, foguera, foguejada*
  antic, antics, pero *antiga, antigues, antigor*
  amarc, amarcs, pero *amarga, amargor, amargar*
  llarc, llarcs, pero *llarga, llargària, allargar.*
- En els grups consonàntics heterosilàbics següents:

  GD: amígdala*, amigdalàcees, amigdalitis, magdalena, esmaragda*... (per als casos de c + consonant, vore ortografia de la c).
  GM: *segmentar, magma, dogma, fragment, sigma*...
  GN: *magnètic, benigne, ignorant, signe, ígneu*...

Escriurem ***gu***:

- En inicial i interior de paraula, sempre que la següent vocal siga *e, i: guerra, guitarra, esguellar, esguitar.* Quan la vocal *u* s'haja de pronunciar portarà diéresis (gü): *següent, ungüent, llingüiste, argüir*.
- En el femení plural de les paraules –substantius i adjectius– acabats en *-ga:*

  mànega > mànegues
  paga > pagues
  amiga > amigues
  grega > gregues
  amarga > amargues

  Si en conte d'acabar en *-ga* ho fan en *-gua,* a l'hora de fer el plural haurem de posar diéresis damunt de la *u* per a que es puga pronunciar:

  egua > egües
  llengua > llengües
  aigua > aigües

ORTOGRAFIA DE **G** – **J**

En determinades posicions, les grafies *g* i *j* representen el sò palatal africat sonor, transcrit fonèticament per [ǧ]. La *g* apareix davant de les vocals *e, i,* mentres que la *j* ho fa davant de la *a*, la *o* i la *u.* El sò [ǧ] no apareix mai en final de paraula, excepte casos de fonètica sintàctica.

Escriurem ***g***:

- Davant de les vocals *e, i: gent, giner, sageta, regirar...* Excepte quan es tracte dels grups *-ecc-* i *-ect-;* en este cas s'escriu *j*: *objecció, subjecció, interjecció, objecte, objectiu, adjectiu...* i en una série de paraules d'orige grec o hebreu com: *jerarca jerarquia, jeroglífic, Jerònim, Jeremies, Jesús, jesuïta, Jerusalem, Jehovà...* o estrangeres*: jersei...*
- En el grup *ig* que es forma en interior de paraula en diverses persones dels verps acabats en *-gir-;* darrere d'este grup apareix una atra *g: afigga, rigga, frigga, lligga*, *corrigga*...
- En posició final de paraula la *-g* -darrere d'una *i- o* el grup *-ig* -darrere d'una atra vocal- representen el sò palatal africat sort [č], pero cal tindre present que en la derivació pot transformar-se en sonor:

  mig > mija, miger, mijana ...
  oreig > orejar ...

Escriurem ***j***:

- Davant de les vocals a, o, u: *jaure, jagant, joguet, joquer, junc, aljup, pujar*... (Además cal recordar els casos indicats en l'apartat a de la grafía g).
- Darrere dels prefixos *ad-, sub-, ob-*, i uns atres: *adjacent, subjuntiu, objectiu, injecció, conjurar.* Excepte: *abyecció, proyecte i derivats*.
- En el plural dels substantius acabats en *-ja*, la *j* es canvia per una *g*:

  enveja > enveges
  plaja > plages

granja > granges

monja > monges

- Cal tindre en conte que en una mateixa família de paraules poden alternar-se les grafies *j* o *g*, depenent sempre de la vocal següent:

  roig > roja, rojos, rojor, roget, roges...

  pluja > plujós, pluges, plugeta...

  mareig > marejar, marejol, marejos, mareget...

ORTOGRAFIA DE **L** – **LL**

Estes dos lletres corresponen, respectivament, als següents sons:

L,l (ele): líquida, lateral, alveolar, sonora

Ll, ll (elle) líquida, lateral, palatal, sonora

Estos sons tenen en comú la condició de ser els dos líquits, laterals i sonors. Lo que els diferencia és que la *l* és alveolar i la *ll* és palatal. Una atra cosa que els unix és el fet, tan característic de la diacronia de la llengua valenciana, d'haver una gran quantitat de paraules actuals que porten *ll* (fonamentalment en posició inicial de paraula) i que provenen de la palatalisació de *l* inicial llatina. És dir, que moltes de les *ll* actuals (sobretot en posició inicial) tenen el seu orige en anteriors *l* llatines (tal és l'intima relació que entre estos dos sons-lletres existix):

luna> lluna

lingua> llengua

lana> llana

lupu> llop

lampuge> llampuga

De fet, el valencià actual posseïx molt poques paraules en *l-* (inicial) perque la tendència és, com ya s'ha dit, convertir-les en *ll-.*

La *l* té una realisació dental quan va en contacte en una *t* o una *d*, cosa que no afecta a la seua grafia:

alt [áɻt]

balde [báɻde]

moltes [móɻtes]

caldre [káɻdre]

Per la seua banda, el problema de la *l* el tenim en el massa estés defecte de pronunciació de la *l* com si fora una *y*. Aixina:

pollastre [poyástre]

palla [páya]

callar [kayár]

Hem de fugir d'este defecte i procurar una correcta pronunciació de la llengua valenciana. Respecte als dos últims sons (la elle i la i grega), els unix la seua condició de palatals i la sonoritat. Ara be, es diferencien en que la *ll* és una grafia que representa un sò líquit i lateral, mentres que l'atra grafia, la *y,* representa una *i* consonant i és fricatiu.

Escriurem ***l***:

Ya hem dit que normalment la lateral líquida sonora valenciana en posició inicial sol ser la *ll,* puix que la llengua valenciana tendix a palatalisar les *l-* (inicials) tant en les paraules de formació popular com en les d'orige cult o neològic. Aixina, s'escriu *l:*

- Excepcionalment en posició inicial en aquelles paraules de procedència o caràcter erudit, neològic o cult en les quals la palatalisació sona estranya: *laca, lema, lòbul, lupa...* En ocasions nos trobem en paraules cultes del mateix radical que unes atres d'orige popular que porten *ll* sense cap de problema.

  llet / làctic > llàctic
  lluna / lunar > llunar
  llavi / labial > llavial
  llengua / lingüística > llingüística

  L'us de la *ll* en estos cultismes no sona, en realitat, molt estrany, possiblement –i precisament– per la coexistència en les atres formes populars palatalisades. Per això, no hem de posar cap d'inconvenient en escriure totes estes paraules en *ll* inicial (la tendència es de pronunciar-les en *ll.*
- En posició inicial en les formes pronominals àtones (o dèbils) *lo, la, los, les, U* i els artículs *la* (femení singular), *lo* (neutre i masculí singular), *les* (femení plural) i *los* (masculí plural). (NOTA: encara que alguns denominen com a arcaic l'artícul masculí *lo* i *los* –i ho fem aixina únicament per a diferenciar-lo del neutre–, senyalem també que és una forma –tant en singular com en plural– que encara està viva en la parla popular, per la qual cosa hem d'acceptar-la sense cap de perjuí i incloure-la en el paradigma de l'artícul valencià).
- En interior i fi de paraula: *gola, dol, almagasén, pèl*.
- En els grups consonàntics BL, CL, FL, GL, PL: *blau, ungia, clau, pluja, flama, unflar...*
- En algunes paraules es conserva el grup TL en el que s'observa el procés d'assimilació de la T a la L, pronunciant-se dos eles; i també podem trobar este grup completament simplificat en L, que és la tendència normal de la llengua valenciana. Estes paraules les escriurem en *l* (que representa la simplificació del grup, la pronunciació mes corrent):

  guatla > guala
  batles > bales
  espatla > espala

  La *ele* geminada (escrita l·l) ha desaparegut de la fonètica actual i, per tant, del sistema ortogràfic.

ORTOGRAFIA DE **M** – **N** – **NY**

M/m consonant bilabial sonora.

N/n consonat llinguoalveolar lateral sonora.

NY/ny consonant migpalatal nasal sonora.

Les tres són sonores i normalment no presenten cap de problema en les seues regles d'escritura.

La *ny* es diferencia de les atres dos en que és palatal. Este dígraf és antiquíssim en la llengua valenciana. S'han utilisat uns atres signes gràfics per a la representació d'este sò, pero sempre ha predominat la solució que s'accepta en l'actualitat la *n* seguida d'una *y* que indica el caràcter palatal d'esta nassal. Recordem que unes atres llengües, com el francés o el portugués, en conte de la nostra *y* gasten una *g* o una *h,* respectivament, per a senyalar la palatalisació del sò.

La *n* [n] presenta un alòfon important quan va davant d'una *f o* una *v;* en eixos casos es produïx en ella un procés de labiodentalisació [m] que, no obstant, no afecta (modifica) l'escritura d'esta grafia:

Enfadar [emfadár]

Canvi [kámvi]

Enfit [emfit]

Un atre alòfon d'este mateix sò el constituïx la nassal dental. Realisem esta quan la [n] va davant de les dentals [t] o [d]. En estos casos la representació fonètica del sò és [n̪] (consonat prepalatal nasal sonora), en el seu signe de dentalisació incorporat; pero ortogràficament, com en el cas anterior, el signe no varia gens:

Fonda [fón̪da]

Pont [pón̪t]

Reverent [reveré̪nt]

També la [n] es velarisa [ŋ], pel contacte en un atre sò velar ([k], [g]), pero la seua grafía seguix sent *n*.

Encara [eŋkára]

Ungla [úŋgla]

Convé recordar ací que el grup arcaic *mp* + consonant s'ha reduït en valecià a [n] + consonant, sent esta també la seua ortografía actual:

grafia arcaica	**fonètica actual**	**grafia actual**
comptar	[kon̪tár]	contar
assumpció	[asunsió]	assunció

La nassal de *comte* (títul nobiliari) també es dentalisa per estar en contacte en una *t*, pronunciant-se [n̪]. No obstant, es manté l'escritura del grup *mt* en esta lèxia per qüestions etimològiques i per a evitar una possible (pero improvable) confusió en les atres dos paraules homòfones: *conte* (narració fantàstica) i *conte* (operació aritmètica). Aixina, esta paraula es manté escrita *comte*.

Es conserva només en alguns llocs el procés d'assimilació de la T a la N en el grup TN (sent lo general la seua simplificació en N), per lo que les paraules que porten este grup es grafiaran simplificant el grup TN>N

cotna > *cona*.

Escriurem ***m***:

- En principi, interior o final de paraula: *ma, mort, poma, esmenar, fum*.

- Davant de b,p: *gamba, embolic, sempre, amprar, combat, temple*.
- En els prefixos *con-, en-, in-*, (com-, em-, im-), quan van seguits d'una *m*: *comminar, commoure, emmaixquerar, emmurallar, immortal, immaculada* Excepte *granment* i l'aglutinació *enmig*.
- En el prefix *circum-* quan li seguix una atra consonant: *circumflex, circumvalació, circumferència, circumstància, circumloqui, circumscripció.*
- En el grup *mn*: *mnemotècnia, indemnisar, mnemònica, damnificar, mniàcees, alumne.* No obstant, esta classe de grups (com TM, TN, TL, MP, MPT, ...) tendixen a desaparéixer, simplificant-se en un sol fonema després d'un procés d'assimilació. Com eixemple d'este cas nos pot sevir la forma *condenar* i tots els seus derivats, que originàriament posseïa el grup *mn* (condemnar) i en l'actualitat ya presenten la forma simplificada en *n*.
- Hi ha alguns casos, ya comentats anteriorment, en els quals no escriurem *m*, sino *n*. Recordem-los:
  - davant de f o de v: *enviar, canvi, enfit, inferior, envejar, unflar.* Excepte: *triumvir, triumf, nimfa, amfiteatre, èmfasis, emfisema, emfiteusis, àmfora.*
  - el grup arcaic *mp* + consonant ha donat *n* + consonant en valencià i aixina l'escriurem: *contar, atentar, pronte, redenció, sintoma, pressunció*.
  - els grups *tm, ptm* –també arcaics i desapareguts– en valencià s'han resolt en *m*, havent caigut els atres sons després dels ya coneguts processos d'assimilació i posterior simplificació: *semana, sometre*

Escriurem ***n***:

- En posició inicial i final de paraula: *niu, net, lluna, càntic, món, pren.*
- En els prefixos *con-, en-, in-*: *confiar, contraure, enfrontar, enllustrar, inflamar, insignificant.* Excepte quan la consonant que seguix es *b, p*, o *m*; (vore apartats b i c del punt "Escriurem ***m***").
- Davant de qualsevol consonant que no siga *b, p*, o *m*; i sempre davant de *f* i *v* (vore "Escriurem ***m***"): *enveja, gandul, confit, engatuçar, transició, pronte*

Escriurem ***ny***:

- En posició inicial de paraula. Són pocs casos i quasi tots ells són de formació popular: *nyora, nyespla, nyaular, nyeula, nyas, nyítols*.
- En l'interior de la paraula: *vergonya, penyora, banyar, menys, funyar, monyo*.
- En posició final de paraula: *any, pany, juny, puny, gruny.*

  Recordem que el dígraf *ny* és inseparable. L'hem de considerar com si fora una sola lletra (igual que fem en la *ll* o la *ch*), de manera que no podem escriure —a final de llínea, per eixemple— la *n* per un costat i la *y* per un atre —a principi de la llínea següent— (de la mateixa manera que no separem la *ll* o la *ch*).

ORTOGRAFIA DE **H**

La grafia *h* (haig) no representa cap de sò i la seua conservació obedix a criteris purament etimològics, encara que hi ha casos en els quals no la du la paraula originària i en l'actualitat sí; també ocorre al revés, apareix en l'orige i no en l'actualitat.

L'escritura d'esta lletra no té regles pròpiament dites, sino que es troba en un série de paraules i casos concrets que anem a donar.

Escriurem ***h:***

- En prefixos grecs o llatins
  - hagio: *hagiografía, hagiogràfic*
  - halo: *halografia, halotècnia*
  - haplo: *haplologia*
  - hebdo: *hebdomadari*
  - hect/hecto: *hectàrea, hectómetro*
  - helio: *heliogravat, heliocèntric*
  - helmint: *helmintiasis, helmintològic*
  - hem: *hematoma, hemoglobina*
  - hemer/hemero: *hemeralopia, hemeroteca*
  - hemi: *hemicicle, hemisferi*
  - hepat: *hepàtic, hepatitis*
  - hepta: *heptagonal, heptasilàbic*
  - hexa: *hexasilàbic, hexabàsic, hexagonal*
  - hidr/hidro: *hídric, hidràulic, hidrotècnia, hidrogràfica*
  - hier/hierat/hiero: *hieràtic, hierocràcia*
  - higro: *higrometria, higrologia*
  - hip/hipo: *hipocamp, hipòdrom, hipocresia*
  - hiper: *hipèrbole, hipertròfia*
  - hipno: *hipnòtic, hipnofòbia*
  - histo: *històlisis*
  - holo: *holocaust, holometria*
  - homo: *homosexual, homònim*
  - horo: *horòscop, horòpter*
- Paraules que ya la tenen en son orige. Donem una llista d'estes paraules, sense ser exhaustius: *adherir, hebreu, heroisme, horisontal, humit, ahir, hedra, hilaritat, horrible, humor, cohabitar, helènic, hispànic, hort, inhalar, deshonestitat, helenisme, història, hortènsia, inherent, exhalar, herba, hivern, hospital, prohibir, hàbit, herege, home, hostaler, vehement, habitar, herència, homenada, hoste, vehícul, ham, heresiarca, honest, hòstia, vehicular, harmonia, heretar, honor, hostil, harmònic, hereu, honrar, humà, haver, hèrnia, hora, humil, hebraic, héroe, horisó, humiliar.*

- Casos etimològics. S'escriuen sense *h* una série de paraules, i els seus derivats, encara que la tinguen en l'etimologia: *espanyol, avorrir, ert, oroneta, ordi, orri*.
- Casos no etimològics. Per contra, tot els derivats del llatí *octo*, s'han escrit generalment en *h*: *huit, huitanta, dihuit, huitava, huitantena*.

ORTOGRAFIA DE **R** – **RR**

Escriurem ***r*** en sò de vibrant simple, [r]:

- En posició intervocàlica (interior de paraula): *pera, ciri, cara, paret, manera, esperant*.
- En final de sílaba, davant de qualsevol atra consonant (posició de sílaba travada): *carta, Bèrnia, marge, murta, porta, narcòtic.*
- En final de paraula: *sur, cuinar, sentir, calor, taronger, pensar*.
- En els grups consonàntics BR, CR, DR, GR, TR, PR: bri, ombra, criminal, sucre, grossa, sogra, drac, padrina, tres, atrevit, prenyada, apretar

Escriurem ***r*** en sò de vibrant múltiple [r]:

- En posició inicial de paraula: roda*, redó, Rússia, roig, ratolí, rialla*.
- En posició interior de paraula, sempre darrere d'una atra consonant pero pertanyent a sílaba distinta; és dir, sense formar grup consonàntic en la consonant que la precedix: *honradea, somriure, enrecordar-se'n, desenrollar.*

Escriurem ***rr***:

- Sempre en posició intervocàlica (no mai en posició inicial ni darrere d'una atra consonant): *carrer, serra, alfarrassar, borrar, botifarra.*
- També en les formacions compostes per un prefix acabat en vocal i una paraula escomençada per r, esta grafia es duplica per quedar en eixos casos en posició intervocàlica: *contrarrevolució, suprarrenal, birradial, trirrítmic, antirrobo, monorraïl, plurirruta, extrarradi, Vilarreal, Malvarrosa*.

ORTOGRAFIA DE **S** – **Z**

Les grafies de *s* i *z* representen el sò alveolar fricatiu sonar, fonèticament [z]. Hi ha casos en els quals una s sorda pot convertir-se en sonora; açò ocorre quan està en contacte en un sò sonar, be siga vocàlic, be siga consonàntic: el**s** dura, de**s** velar. Ara tractarem en quines posicions apareix cada grafia:

- La *s* apareix en posició intervocàlica: guisar, desori.
- La *z* apareix en qualsevol posició excepte en final de paraula: *zero, onze, amazona, zoomorf*.

Escriurem ***s***:

- En interior de paraula entre vocals: *casa, cosir, rosari, visitar*.
- En els prefixos *des-* i *dis-* seguits de vocal, haig o consonant sonora: *desaiguar, desheretar, desviure, dismenorrea, disgust.*

- En els participis dels verps que no la duguen en l'infinitiu: *encendre: encés, encesa, encesos, enceses; remetre: remés, remesa, remesos, remeses; estendre: estés, estesa, estesos, esteses*.
- En els gentilicis ecabats en *-s*: *finlandés, finlandesa, finlandesos, finlandeses; anglés, anglesa, anglesos, angleses; andalús, andalusa, andalusos, andaluses*. Excepte en: *suís, suïssa, suïssos, suïsses; rus, russa, russos, russes.*
- En el femení del substantius que indiquen ofici, professió, dignitat, càrrec o títul: abat: *abadesa, abadeses; princip: princesa, princeses; marqués: marquesa, marqueses; deu: deesa, deeses; sastre: sastresa, sastreses; comte: comtesa, comteses.*
- En el masculí plural i en el femení, singular i plural, del adjectius acabats en -ós: *(fil) filós: filosa, filosos, filoses; (glòria) gloriós: gloriosa, gloriosos, glorioses; (honra) honrós: honrosa, honrosos, honroses; (suc) sucós: sucosa, sucosos, sucoses; (veri) verinós: verinosa, verinosos, verinoses; (voluntat) voluntariós: voluntariosa, voluntariosos, voluntarioses.*

Escriurem ***z***:

- En inicial de paraula: *zel, zero, zinc, zeta, zona.*
- En interior de paraula: *colze, onze, dotze, tretze, donzella, benzina, trapezi, amazona, senzill, setze.*
- En el prefix zoo-: *zoofília, zoologia, zoomorf, zootècnia, zoòfit*.
- En els sufixos *-zoari, -zoic i -zou*: *protozoari, paleozoic, mesozoic, protozou, mesozou*.

ORTOGRAFIA DE **C** – **Q** – **QU** – **K** – **CH**

Les grafies de *c, q, k*, i els dígrafs *qu* i *ch*, representen el mateix sò; es tracta del sò velar, oclusiu, sort, que fonèticament es representa per [k]. No obstant, cadascú dels dígrafs i de les grafies apareixen en determinades circumstàncies com vorem:

- La *c* apareix en:
  - inicial davant de *a, o, u*: *casa, córrer, cuc.*
  - interior, intervocàlica o darrere de consonant, seguida de *a, o, u*: *tacar, acurtar, penca, discussió*.
  - final de paraula: *tinc, prec.*
- La *q* apareix en:
  - inicial davant de *u*, i seguida de les vocals *a, o*: *quatre, quòrum*.
  - en interior, intervocàlica o darrere de consonant, seguida de *a, o*: *equador, aquós, enquadrar*.
- La *k* apareix en:
  - qualsevol posició, pero a soles en paraules d'orige no llatí: *kàiser, kantià, York, troskiste.*

- El dígraf *qu* apareix en:
  - inicial davant de *e, i*: *queixa, quimera.*
  - interior, intervocàlica o darrere de consonant, seguida de *e, i*: *aquell, equivocar, enquestar, inquietar.*

  Si la *u* s'ha de pronunciar durà diéresis *ü* (qü): *eqüestre,obliqüitat.*
- El dígraf «ch» apareix en:
  - final de paraula i com a excepció: *Alberich, Bosch, Lluch, Doménech, Albuixech, March, Benlloch, Albiach.*

Escriurem ***c***:

- En inicial i interior de paraula, sempre que darrere vagen les vocals a, o, u: *coure, caure, culpar, incapaç, acollar, inculpar.*
- En els grups consonàntics tautosilàbics *cr* i *cl*: *clau, cremar, inclòs, malcregut*.
- En final de paraula, si be s'ha de tindre present que en derivar pot conservar-se o transformar-se en *-qu-* per a mantindre el sò; en este cas portarà darrere les vocals *e* o *i*:

  sec: *seca, secà, sequetat, sequia*…

  poc: *poca, poquet, poquea*...

  fosc: *fosca, foscor, fosques*...

  Esta regla és aplicable als femenins plurals dels substantius i adjectius acabats en *-ca*:

  tenca: *tenques*

  taca: *taques*

  blanca: *blanques*

  brusca: *brusques*
- En final de paraula, tenint en conte que la derivació pot mantindre o canviar-la per *g* (davant de *a, o, u*) o per *gu* (davant de *e, i*):

  amic: *amics, amiga, amigues*

  fanc: *fangós, fanguer*

  groc: *groga, grogor, groguenc*
- En les terminacions masculines de les paraules acabades en:

  -fec: *antropòfec, antropòfecs*

  -fuc: *febrífuc, febrífucs*

  -lec: *teòlec, teòlecs*

  -goc: *demagoc, demagocs*

  -turc: *dramaturc, dramaturcs*

  Pero, s'escriura *g* o *gu* en les formes femenines i en els atres derivats:

  - antropófaga, antropófagues, antropofàgia

  - febrífuga, febrífugues

  - teòloga, teòlogues, teologia

  - demagoga, demagogues, demagògia

- *dramaturga, dramaturgues, dramatúrgia*

- En els adjectius: *conspicu, inocu, perspicu, promiscu* i *vacu*, que tenen la següent derivació:
  - *conspicu*: *conspícua, conspicus, conspícues, conspícuament, conspicuïtat.*
  - *inocu*: *inòcua, inocus, inòcues, inòcuament, inocuïtat*.
  - *perspicu*: *perspícua, perspicus, perspícues, perspícuament, perspicuïtat*.
  - promiscu: promíscua, promiscus, promíscues, promiscuïtat, promíscuament, promiscuar.
  - *vacu*: *vàcua, vacus, vàcues, vacuïtat, evacuar, evacuació.*

  Les combinacions c + u + a / e / ï són bisilàbiques i es pronuncien: i-nò-cu-a, i-nò-cu-es, i-no-cu-ï-tat.

- En els adjectius *inicu, oblicu, propincu*, que presenten la següent derivació:

  inicu: *iniqua, inicus, iniqües, iniquament, iniqüitat*.
  oblicu: *obliqua, oblicus, obliqües, obliquament, obliqüitat, obliquar*.
  propincu: *propinqua, propincus, propinqües, propinqüitat.*

  Les combinacions q + u/ü + a/e/i són monosilàbiques i es pronuncien: o-bli-qua, o-bli-qües, -o-bli-qüi-tat.

- En interior de paraula, formant part dels grups heterosilàbics següents:

  CC: *acció, dicció, accent, accidental, acceptació...* pronunciat [ks]
  CD: *anècdota, anecdòtic, sinècdoque...* pronunciat [gd]
  CM: *dracma, acmeit* ... pronunciat [gm]
  CS: *sacseig, dacsar, facsímil*... pronunciat [ks]
  CZ: *eczema, eczematós*... pronunciat [gz]
  CT: *actuar, pacte, tractar, octubre*... pronunciat [kt]
  CN: *tècnic, aràcnits, icnografia, estricnina*... pronunciat [gn], encara que també es pot pronunciar [nn] / [kn].

Escriurem ***q***:

- Davant de *u*, en inicial i interior de paraula, seguida de *a, o*: *quallar, quaranta, quocient, quota, equànim, equatorial, aquós*. Excepte: *vàcua, perspícua*...
- En el femení singular dels adjectius: *oblicu, inicu, propincu*...

Escriurem ***qu***:

- En inicial i interior de paraula quan vagen darrere les vocals *e, i*: *queixa, quixal, aquelles, sequiol.*
- En el femení plural dels substantius i adjectius acabats en *-ca*:

  tanca: *tanques*
  placa: *plaques*
  fosca: *fosques*
  blanca: *blanques*

- Quan la *u* d'este dígraf (qu) vaja seguida de *e, i,* i l'hajam de prounciar, li posarem diéresis: *freqüent, conseqüència, pasqües, obliqüitat, aqüífer*.

  Hem de recordar que estes combinacions q + ü + e / i són monosilàbiques: *fre-qüent, con-se-qüen-ci-a, pas-qües*...

Escriurem ***k***:

- En paraules d'orige estranger i noms tècnics de diversa procendència:

kàiser	*kirieleison*
kantià	*kurchatovi*
kantisme	*kèlvin*
kàrstic	*York*
knut	*krausisme*
krausiste	...

- En els composts del prefix *kilo-*: *kilómetro, kilógram*...

  Encara que és recomanable l'escritura d'estes paraules en *qu*: *quilómetro, quilógram*, com es fa en uns atres casos, adaptant la fonètica a les grafies existents com ha ocorregut en: *caolí, curt, quiste*...

Escriurem ***ch***:

- En els antropònims i topònims que mantenen esta grafia per tradició: *Estruch, March, Blanch, Albiach, Bosch, Doménech, Broch, Benlloch, Alberich, Albuixech, Torre d'En Doménech...*

  En tots estos casos la ch es pronuncia [k] i no [č] (sò de *che*), com fan alguns que desconeixen la fonètica valenciana d'estes paraules.

ORTOGRAFIA DE ***X***

La prepalatal fricativa sorda –la transcripció fonètica de la qual és [š]– es representa ortogràficament per mig de la grafia *X/x*. Eixemples: *peix, Xeresa, nàixer, cuixot, oix, xaloc*.

Normalment va precedit de la vocal palatal *i*, i es dona una forta tendència a realisar eixe increment palatal. Aixina, inclús podem apreciar la palatalisació en un increment en la forma *ei* davant de la *x-* inicial de paraula, sobretot quan es tracta de noms de localitats (encara que no sempre, com Xixona): *Xeraco/Eixeraco, Xàtiva/Eixàtiva, xàrcia/eixàrcia*. Est increment no és acceptable en nivells formals de la llengua.

En molts casos la grafia *x* per ad este sò fricatiu de que estem parlant [š] correspon a la *j* castellana; pero no sempre és aixina, per lo que no nos podem fiar d'esta referència a la llengua castellana.

valencià	**castellà**	**valencià**	**castellà**
caixa	caja	créixer	crecer
baixar	bajar	feix	haz
coixí	cojín	peix	pez

bruixa bruja aixina així

Com també succeïx en uns atres sons ([p], [t], [k], etc.), quan la fricativa [š] apareix entre uns atres sons sonors tendix a sonorisar-se ell també (fonèticament [ž]), sobretot si va en posició final de paraula i la que li seguix escomença per vocal:

peix ample [péiẓ ámple]

baix de tot [báiž de tóṭ]

Pero la seua ortografia no es modifica per estos casos de fonètica sintàctica. Per açò, a pesar d'estos casos, la grafia *x* és sempre la mateixa.

Esta grafia *x* representa també als sons [ks] (sort) i [gz] (sonor) que, com podem vore, són la pronunciació d'una gutural velar i una sibilant juntes (pero en el primer cas són sordes i en el segon són sonores): *lèxic, examen, xenofòbia, oxamida, extra, exorbitant.*

Escriurem ***x*** en sò de [*Š*]:

- En posició inicial de paraula, sobretot en noms de poblacions: *Xeresa, Xàbia, Xeraco, Xaló, Xixona, Xàtiva.*
- En interior de paraula, darrere dels diftoncs decreixents *ai, ei, oi, ui*: *caixa, deixar, coixí, bruixa, eixamplar, arruixar.*
- En interior de paraula, generalment darrere de la vocal *i*: *quixal, pixum*.
- En els increments incoatius de verps de la tercera conjugació. Est increment (*-ix-*) apareix en els presents d'indicatiu i subjuntiu i també en l'imperatiu: *oferixes, patixc, servixques, exigixca, ferixen, substituïx.*
- En final de paraula: *calaix, dibuix, fleix, baix, fluix, creix*.

Escriurem ***x*** en sò de [ks]:

- En posició inicial de paraula, en els prefixos xeno-, xilo-, etc: *xenofòbia, xilòfon, xenòfil, xeroftàlmia, xilòfec, xilogràfic.*
- Entre vocals: *proximitat, reflexionar, existir, oxidació, sexual, praxis*.
- Davant de consonant sorda: *text, excelent, exquisit, excavació*.
- En posició final absoluta de paraula: *sufix, anex, Fèlix, índex*.
- En les paraules escomencades pel prefix *ex-* procedent de la preposició llatina de les mateixes característiques gràfiques (*ex*): *excloure, explorar, extremar, experiència, extraure.*

Escriurem ***x*** en so de [gs]:

En el prefix *ex-* quan va seguit de vocal, haig o una consonant sonora: *exacte, examinar, exhortació, exlibris*.

Este cas no és més que la sonorisació –per anar entre sons sonors– de l'anterior [ks] vist adés. Pero esta regla no és molt exacta, ya que les mateixes paraules no nos sonen estranyes si la *x* la pronunciem [ks], és únicament una qüestió de posició del sò dins de la paraula.

ORTOGRAFIA DE **Y** – **I**

No hem de confondre la *i* llatina en la *y* grega:

- La primera és una vocal, que com ya hem dit en un atre punt d'esta gramàtica, mai funciona en valencià com una semiconsonat. La segona és una consonant o semiconsonant.
- La *i* pot forma per sí mateixa una sílaba sancera; en canvi, la *y* necessita de l'auxili d'una vocal per a pronunciar-se.

La grafia *y* representa el sò consonàntic fricatiu, palatal, sonor. És una grafia que té tradició en l'escritura valenciana, utilisada no a soles en la lliteratura clàssica, sino també pels escritors fins a 1932. En els escrits antics ha compartit junt en la *i* la seua posició gràfica, i per això la podrem trobar en posició inicial, darrere de consonant, intervocàloca, a final de paraula i formant part dels diftoncs decreixents *ai, ei, oi, ui.*

Escriurem ***y***:

- En posició inicial de paraula, sempre davant de (o seguida de) vocal: *yo* (que prové de *e* en llatí, i no de *j* ego>eu>yo), *ya, yugular, yambic...*
- En interior de paraula, pero sempre apareixent entre vocals: *epopeya, yayo, onomatopèyic, esglayat, feya, joya, espayet, foya...*
- Quan escrigam el dígraf *ny* per a representar el sò nassal palatal: *llenya, nyispro, canya, pany...* (Les dos lletres que formen este dígraf no poden anar separades mai en l'escritura).
- A final de paraula només l'escrirem en noms propis de pobles i llinages que la tenen per tradició, posició en la que sol funcionar més com a semiconsonant que com a consonant: *Alcoy, Montroy, Llombay...,* pero, en canvi, escriurem: *mai, jamai, remei...*
  Sol escriure's incorrectament *y* en els substantius acabats en –*ent* darrere de vocal, com ara *constituyent* en lloc de *constituent,* que és lo correcte.

2. Ortografia de les lletres mayúscules

Escriurem en **lletra inicial mayúscula**:

- La primera paraula d'un escrit.
- La primera paraula que va després d'un punt i seguit, o d'un punt i a banda.
- La paraula que seguix als dos punts en l'encapçalament d'una carta, una instància... En estos casos, lo normal és que s'escriga a part lo que seguix als dos punts, encara que també es pot escriure seguit.
- La primera paraula d'una cita que seguix als dos punts. Eixemple: *Com dia Joanot Martorell: "M'atreviré a expondre [...] en vulgar valenciana, per ço que la nació d'on yo soc natural se'n puga alegrar".*

- Els noms propis d'home i de dòna: *Batiste, Ampar*; els hipocorístics: *Cento, Nelo, Voro*; els llinages: *Adlert, Almela, Baldoví;* els malnoms: *Els Chamelos, Els Perolets;* els topònims: *Alcoy, Elig, Chilches, Palància, Benicadell, Jupiter, Vega;* les institucions: *Real Acadèmia de Cultura Valenciana*; els organismes: *Organisació de les Nacions Unides*; els moviments culturals: *la Renaixença*; les disciplines acadèmiques: *Matemàtiques;* els títuls de les obres: *Tirant lo Blanch, El Gran Dictador*. ¡Atenció! Si l'artícul forma part del nom propi, s'escriurà també la seua primera lletra en mayúscula: *La Vall d'Uxó, La Corunya, El Caire, La Terra...*
- Els atributs divins: *Salvador, Creador, Criador* (*Tots som fills del Criador*).
- Els noms comuns convertits en propis: *la Mare de Deu, l'Ascenció, Mestre en Gai Saber, la Viuda Reposada...*
- Els adjectius qualificatius que d'una manera constant acompanyen a un nom propi: *Pere el Cerimoniós, Alfons el Benigne...*
- Els títuls, càrrecs, tractaments, noms de dignitat, els escriurem sempre en minúscula, podent fer-ho en mayúscula quan designen a una persona concreta, com ara: *el Rei de França, el Rei Pere II, el Duc de Pera...*
- Les abreviatures de:
  - tractament: *D. (Don –En, N'-), Dnya. (Donya –Na, N'-), Exca. (Excelència), Emma. (Eminentíssima), S.M. (Sa Magestat), RIP (Descanse en Pau –Requiescat In Pace-)...*
  - país: *E. (Espanya), Lux. (Luxemburc), Chn. (China)...*
  - els elements químics: *Fe (ferro), Mo (molibdé), Tc (tecneci)...*
- Els símbols dels punts cardinals: *N (nort), S (sur), E (est), O (oest), NO (noroest), NE (nordest), SE (surest)...*
- Els noms colectius usats en sentit institucional: *Estat* (si estem parlant d'un país)*, Iglésia.*
- Els números romans: *Jaume I, Pere II.*

¡Atenció! Els dígrafs *ch* i *ll* només s'escriu en mayúscula la primera lletra: *Chodos, Lluchent.*

3. Ortografia de les paraules

- Hi ha paraules que unes voltes les escriurem juntes i unes atres separades:
  - ***perque***: Introduïx una oració causal: *No menja perque no vol.*
  - ***perqué***: Substantiu, que sol anar precedit de determinatius (sobretot de l'artícul): *No sabem el perqué d'este efecte.*
  - ***per qué***: Introduïx una oració interrogativa causal: *¿Per que t'ho has menjat?*
  - ***sino***: Presenta varis valors:
    - Substantiu: destí; fat; sòrt: *El meu sino ha segut sempre treballar.*
    - Conjunció adversativa: *No ho vaig fer yo sino mon germà.*
  - ***si no***: És l'unió de la conjunció condicional o hipotètica *si* o la conjunció de les oracions interrogatives indirectes en l'adverbi *no*: *Si no vols anar al cine, podem anar al teatre.*

- ***tampoc***: Adverbi de negació, en significat contrari al de *també: Batiste tampoc vol anar.*
- ***tan poc***: És la suma dels adverbis de quantitat *tan* i el quantificador adverbial o pronominal *poc*: *És tan poc lo que te demane.*
- ***també***: És un adverbi d'afirmació: *Sopàrem i també ferem resopó.*
- ***tan be***: És l'unió de l'adverbi de quantitat *tan* i l'adverbi de modo *be*: *Escriu tan be com tu. Toca la guitarra tan be que dona gust sentir-la.*
- ***demés***: És un determinatiu o pronom indefinit equivalent a *atre, atres.* Pot anar precedit de l'artícul neutre o de l'artículo plural, encara que en ocasions apareix sense l'artícul: *Tot lo demés és cosa meua. Els demés vindran demà.*
- ***de més***: És la suma de la preposició *de* i l'adverbi de quantitat *més*: *Este llibre dos pàgines de més* (dos planes que sobren).
- ***adeu***: *Adeu, fins demà.*
- ***a Deu***: *Pregue a Deu.*

- A continuació se mostren algunes paraules que escriurem juntes i constituïxen una única forma:
  - ***aposta***: Té varis sentits:
    - Adverbi: En intenció formal: *¡No ho he fet aposta, malpensà!* // Absolutament apte i convenient: *No és el lloc més aposta per a no sentir ni una mosca.*
    - Substantiu: Acte de pactar el guany o la pèrdua de diners o d'una atra cosa, segons el resultat de la disputació: *Fem una aposta: si venç yo, ¿vindràs en mi?.*
  - ***enfront***: *Vixc enfront de ta casa.*
  - ***mentrestant***: *Mentrestant la mare se desfea el pentinat, els chiquets jugaven.*
  - ***sobretot***: Té varis valors:
    - Substantiu: Peça de vestir ampla, llarga i en mànegues que se du damunt del trage ordinari.
    - Adverbi: Per damunt de tot, de manera principal: *I sobretot no ixcau de casa.*
  - ***despusahir***: *Si hui és divendres, despusahir fon dimecres.*
  - ***despusanit***: *Despusanit estiguí en la festa de Marta.*
  - ***despusdemà***: *Despusdemà tenim taller de prosa.*
  - ***herbassana***: *No li agrada que li pose herbassana al menjar.*
  - ***enhorabona***: *He tret la plaça, doneu-me l'enhorabona.*
  - ***quintaessència***: *Era la quintaessència de Fedra, marcida, febrosenca i molt prima.*
  - ***parenostre***: *Com a petinència, m'has de dir vinticinc parenostres.*
  - ***gentilhome***: *El duc se fea acompanyar d'un gentilhome de la seua confiança.*
  - ***bonaventura***: *Una gintana me llançà la bonaventura.*
  - ***suramèrica***: *Argentina està en suramèrica.*
  - ***nortamericà***: *Un mexicà és un nortamericà.*
  - ***surest***: *El vent ve del surest.* I en general, tots els punts cardinals.

- ***lliurecanvi***: *És partidari del lliurecanvi entre els països.*
- ***vintidós***: *Només me queden vintidós euros.* I en general, tots els numerals de la série de les desenes: *trentatres*; les unitats i mil: *dosmil, tresmil...* (llevat de *mil u*); les desenes i mil: *vintmil...*; les centenes i mil: *centmil...*
- ***baixrelleu***: *Les monedes tenen figures en baixrelleu.*
- ***entremig***: *Tenia entremig de les cames una cistella.*
- ***santjoaniste***: *Nobles i braus templaris, i també satjoanistes i mercenaris.*
- ***mestrescola***: Dignitat antiga d'algunes catedrals, a càrrec del qual estava l'ensenyar les ciències eclesiàstiques.
- ***mestrepeu***: Sabater de vell que arregla sabates: *Has d'anar al mestrepeu per a que te pose unes tapetes.*
- ***esclatasanc***: *¡Qué bons estan els esclatasancs torrats!* I en general, totes les paraules compostes que actuen en la llengua com a paraules independents, inclús les paraules de topònims: ***Vilarreal***, ***Malvarrosa***, ***Ribarroja***...

- Escriurem per separat:
  - ***a banda***: *Hui he fet per a dinar arròs a banda.*
  - ***a part***: *Posa això a part. Me recorreguí la ciutat de part a part.*
  - ***a posta***: Locució adverbial. En intenció formal: *Ho ha fet a posta.*
  - ***a on***: *¿A ón has deixat les tisores?*
  - ***en mig***: *Això es troba en mig de l'avinguda.*
  - ***en mi***: *En mi estigueres tots els dies de ta vida.*
  - ***a l'hora***: *És un chiquet viu, content i a l'hora molt formal. Esperàrem tots a l'hora a que acabara l'emissió radiofònica.*
  - ***des de***: *Tot el camí va de pujada, des d'ací fins a l'ermita.*
  - ***a pressa***: *Ho feu a pressa i acabà pronte.*
  - ***de pressa***: *Caminava de pressa per aplegar més pronte.*
  - ***en seguida***: *Espera'm, que en seguida torne.*
  - ***mig obert***: *Deixa la porta mig oberta.*
  - ***mig obrir***: *¿Te deixe la finestra a mig obrir?*
- Distint significat en una sola paraula o en més d'una:
  - ***onsevullga*** / ***a on vullga***: *Sempre te voldré onsevullga que estés. No me dones més la llanda que aniré a on vullga.*
  - ***migdia*** / ***mig dia***: *Ya és migdia. El chiquet du mig dia plorant.*
  - ***quefer*** / ***que fer***: *No m'entretingues que tinc molts quefers. No sé qué fer. No tinc res que fer.*
  - ***pocavergonya*** / ***poca vergonya***: *Eres un pocavergonya. Sempre se capté (se comporta) en molt poca vergonya.*

4. L'apòstrof

- Només apostrofarem:
  - Els pronoms dèbil o atons *me* (*'m, m'*), *te* (*t', 't*), *se* (*s', 's*), *lo/el* (*l', 'l*), *la* (*l'*), *los/els* (*'ls*), *ne* (*n', 'n*).
  - L'artícul masculí *lo/el* (*l'*) i el femení *la* (*l'*).
  - La preposició *de* (*d'*).
- Els pronoms *me*, *te*, *se, lo/el, la, los/els i ne* s'apostrofen quan vagen:
  - Davant de verp que escomence per vocal o haig, excepte les formes *los/els* perque acaben en consonant. Eixemples: *m'entenc, t'espere, s'oblidarà, l'he dut, l'has vista, n'has fet.*
  - Darrere de verp que acabe en vocal, llevat del pronom femení *la* que conserva sempre la seua forma plena, ya que no s'apostrofa ni s'invertix. Eixemples: *deixa'm, calla't, veja's, vore'l, menja'ls, penja'n.*
  - En combinacions binàries i ternàries de pronoms (davant o darrere). Eixemples: *me'ls enduc, te'n compre, anar-te'n, se'ls menja, compren-li'ls, torna-li'n, t'ho done, m'hi veus, s'hi trobava, n'hi havien, se'ls hi penja, endus-te'l, tanca'l, cura-me'l.*
- El pronom *nos* només s'apostrofarà quan vaja darrere d'una paraula monosilàbica acabada en vocal: *que nos > que ens > que'ns*, i açò sobre tot per al llenguage poètic, per allò del còmput silàbic (Vore IV.5.1). En la part restant dels casos s'escriurà *nos.* Eixemples: *diga-nos, que'ns duga flors.*
- Les formes *lo* (per al masculí singular, puix la forma del neutre *lo* no s'apostrafa mai)*, el* i *la*, tant si són pronoms dèbils com si són artículs, s'apostrofaran:
  - Davant de paraula escomençada per vocal o haig, o grafiada en forma de número. Eixemples: *l'home, l'enemiga, l'universalitat, l'hoste, l'inocència, l'inteligència, l'humanitat, l'he coneguda, l'encenia, l'indústria, l'entenc, l'humitat, l'u, l'onze, l'1, l'11...*
  - Quan van darrere de verp o en combinacions de pronoms. Açò respecte a les formes pronominals *el, lo*. Eixemples: *menja'l, tanca'l, enduste'l, cura-me'l.* Pero no per a la forma *la*, com ya hem dit adés.
- **Excepcions**. No apostrofarem:
  - El pronom femení *la* quan vaja darrere del verp, com ya hem dit adés: *dona-me-la, pinta-la, trenca-la, duent-te-la, plegueu-la*...
  - Els pronoms *ho* i *li*, com tampoc *les* ni l'artícul neutre *lo*: *no ho sé, li ho diu, lo únic.*
  - El pronom que seguix a un verp acabat en diftonc, quan dit pronom en unes atres situacions s'ha apostrofaria. Eixemples: *encengau-me* (el fòc), *escriu-te* (un poema).
  - Els artículs *lo*/*el* i *la*:
    - Quan van davant d'una paraula que escomence per vocal semiconsonant: *la huitava, el huit.*
    - Quan van davant d'una paraula escrita entre cometes, subrallada, en mayúscules, negreta, cursiva, etc. Eixemples: la "honra", el *home*, el *atre,* el Anuari, el **Institut**, la "Amèrica", la **ortografia**, la UE, la ONU, la UNIÓ VALENCIANA.

- L'artícul femení *la* davant:
  - De les paraules *host, ira, una* (quan és l'hora del rellonge): *la host, la ira, la una.*
  - Del nom de les vocals i dels noms de les consonants que escomencen per vocal: *la i, la o, la u, la ele, la erre, la eme.*
  - De les paraules escomençades per *a-* privativa: *la anormalitat, la amoralitat.*
- L'artícul masculí *el/lo* davant de la paraula *hiat*: *el hiat.*

- L'artícul masculí *lo/el,* quan va precedit de les preposicions *a, de* i *per*, se contrau en elles formant les contraccions *al, del, pel,* excepte quan la paraula que seguix a l'artícul escomença per vocal o haig, en eixe cas haurà de seguir les regles d'apostrofament, donat que estes predominen sobre les de la contracció en les preposicions. Eixemples: *al mege, del coche, pel camí, a l'home, de l'interés, per l'anterior.*
- La preposició *de* s'apostrofa quan vaja davant de paraules que comencen per vocal o haig. Eixemples: *d'estar, d'haver, d'estiu, d'hivern, d'ahir.*
- No apostrofarem la preposició *de*:
  - Quan la paraula que li seguix escomença per vocal semiconsonant: *de hui, de huit*.
  - Si la paraula que li seguix és el nom d'alguna vocal o consonant escomençada per vocal. Eixemples: *de eme, de elle, de a, de i.*
  - Si va davant de la paraula *hiat*: *de hiat.*
  - Ni se contraurà, quan la paraula o artícul que li seguix va entre cometes, subrallada, en negreta, en mayúscules, en cursiva o destacada per algun atre mig. Eixemples: de "El Corté Inglés", de "interés", de *annus*, de Ortografia Valenciana, de animals peninsulars, de **entendre**, de AUSTRALIA, de "Lo Rat Penat", de "l'atre cas".
- La preposició *de* si va seguida de l'artícul *lo/el* se contrau en ell formant *del*, excepte quan a l'artícul li seguix paraula que comence per vocal o haig, en eixe cas la contracció no es produïx ya que l'artícul deu apostrofar-se junt a la paraula a la qual modifica (les regles de l'apostrofament són predominants respecte a les de la contracció).

5. L'accent gràfic

L'accent gràfic pot ser greu (`) i agut (´). El primer s'usa, quan deu accentuar-se gràficament, per a les vocals tòniques obertes (a, e, o) i el segon per a les tancades (e, o, i, u). La *e* i la *o* obertes, sempre seran tòniques, encara que no sempre duran accent gràfic: *tècnica, perla, tònica, porta*.

Accentuarem gràficament:

- Totes les paraules agudes que acaben en vocal tònica **–a**, **-e**, **-i**, **-o**, **-u**, en vocal tònica més **s** (-**as**, -**es**, -**is**, -**os**, -**us**), i les acabes en –**en**: *tornà, escàs, vingué, perqué, congrés, comprén, ní, cafís, balcó, arròs, ningú, obtús*; pero no les acabades en diftonc, seguit o no de *–s*: *renou, conreu, estiu, esclau, Eloi*, etc., per no ser tònica l'última vocal. Tampoc ho farem en *Llombay, Alcoy*, etc.
- Les paraules planes que no acaben en les terminacions anteriors i les que contenen en l'última sílaba un diftonc seguit o no de *–s*: *cànem, jóvens, vèrgens, teléfon, ascètic, idòneus, cantàreu, veníeu...*.

- Totes les paraules esdrúixoles: *música, ciència, Valéncia, sénia, contínua...*

En general, els monosílaps no han de dur accent gràfic: *baix, ells, creu, en, cant*..., excepte en el casos que duen accent diacrític.

Les paraules acabades en –**ment** duran accent gràfic si aixina li correspon a la paraula quan no du –ment: *contínuament, poèticament*..., pero no en: *amplament, abonament*...

Un verp seguit d'un pronom enclític, separat per un guionet, no es considera una sola paraula a efectes d'accentuació (en castellà sí que es considera): *sorprén-lo, compre-nos-la*.

Accentuació diacrítica

La necessitat o conveniència de diferenciar algunes paraules homógrafes du, al marge de les normes generals, a l'us mesurat d'una accentuació que, per la seua funció, es diu diacrítica.

1.- Entre dos o més monosílaps homógrafs i homòfons de diferent tonicitat s'accentuaran els de major tonicitat: *M'agrada el **més** de maig, **mes** no el que **més**. **Te** vol donar un **té** que **té** guardat. **Són** les paraules de **son** pare les que li lleven la **sòn**.*

2.- Entre dos o més paraules homógrafes, pero no homòfones (és dir, en relació vocal tònica oberta/tancada), s'accentuarà aquella o aquelles que duguen vocal oberta: *El forment no està **molt** ben **màlt**. No **sòlc** fer mai un **solc** dret. Lo que aquella **dòna** li **dona** no és bo.*

En accent diacrític	***Sense accent diacrític***
bè (pujar o dur al bè)	**be** (posssessió o adverbi)
chòp (soroll, mullat)	**chop** (arbre)
còbra (del verp cobrar: còbra açò)	**cobra** (serp)
còbres (del verp cobrar: còbres molt)	**cobres**(serps)
cóm (interrogatiu i exclamatiu: ¿cóm és?. Cóm dir-ho)	**com** (comparatiu: és com tu)
còure (verp)	**coure** (metal)
còla (verp colar)	**cola** (pegament)
dèu (10)	**deu** (deïtat) i **deu** (ell deu diners)
dò (gràcia, be)	**do** (nota musical)
dòna, dònes (substantiu: la dòna, les dònes)	**dona, dones** (verp donar)
és (verp: ell és ric)	**es** (pronom: es parla rus)
fòc (combustió)	**foc** (de llum elèctrica)
fòn (verp fondre: es fòn el formage)	**fon** (verp ser: fon un gran acte)
fòra (a l'exterior)	**fora** (verp ser: si ell fora ric)
gòlf (deport)	**golf** (geogràfic)
mà (substantiu: la mà dreta) i **mà** (aigua en llenguage infantil)	**ma** (possessiu: ma casa)
més (quantitat) i **més** (de l'any)	**mes** (pero, conjunció adversativa)
mèu (crit del gat)	**meu** (possessiu: és meu)
mòc (verp moure: yo moc)	**moc** (mucositat)
mòlt, mòlta, mòlts, mòltes (verp moldre: café mòlt. Dacsa mòlta)	**molt**, **molta, molts, moltes** (quantitat)
món (substantiu)	**mon** (possessiu: mon pare)
mòra (musulmana)	**mora** (verp morar) i **mora** (fruit)
mòs (de mossegar)	**mos** (possessiu: mos pares)
nós (pronom fort: nós, el rei)	**nos** (prom dèbil: anem-nos-en)
ón (interrogatiu)	**on** (enunciatiu)
pèl i **pèls** (cabell)	**pel** i **pels** (contracció per+el, per+els)
perqué, el (substantivat)	**perque** (causal, final)
quàn (interrogatiu i exclamatiu: ¿quàn ve?)	**quan** (adverbi)
quànt (interrogatiu i exclamatiu: ¿quànt val? ¡quànt ha fet!)	**quant** (enunciatiu)
qué (interrogatiu o exclamatiu:¿qué vols?, ¿per qué?, ¿per a qué?,¡qué bo!)	**que** (relatiu, conjunció)
quí (interrogatiu i exclamatiu: ¿quí ve?. Se de quí depén)	**qui** (enunciatiu)
récort (màxim)	**recort** (memòria)
rés (acció de resar)	**res** (pronom)

ròure (verp)
sà (en bona salut)
sabèu (de Saba)
sé (verp saber)
sés (intestí)
sèt (7)
sèu (lloc social, greix)
sí (afirmació) i **sí** (sinada) **sí** (pronom: cap a sí)
sò (sonoritat)
sòbres (de sobrar)
sòc (calcer)
sòlc (verp soldre: yo sòlc berenar)
són (verp ser: ells són) i **sòn** (ganes de dormir)
sòrt (bona fortuna)
sòu (salari)
té (verp tindre) i **té** (infusió)
tés (rígit)
tòs(part del coll) i **tós** (de tossir)
tòrt (torçut, sense un ull) i **tòrt** (injúria, agravi)
vós (pronom fort: vós, el rei)

roure (arbre)
sa (possessiu: sa casa)
sabeu (verp saber)
se (pronom: se sent)
ses (possessiu: ses cases)
set (ganes de beure)
seu (possessiu: el seu nom)
si (condició:si vols vaig), **si** (nota musical)
so (contracció de senyor)
sobres (de carta)
soc (verp ser: yo soc)
solc (substantiu: cavalló)
son (possessiu: son germà)
sort (que no sent)
sou (verp ser: sou bons)
te (pronom: te la done)
tes (possessiu)
tos (possessiu)
tort (pardal)
vos (pronom dèbil: vos ho dic)

3.- Fòra dels casos anteriors, les paraules homógrafes i homòfones d'igual tonicitat i diferent significat no es distinguixen per l'accent, sino pel context, i seguixen la normativa general : *Ell **vol** que el **vol** del colom siga més ràpit. **sol** no **sol** calfar massa el **sol** del meu terrat, i no del meu terrat **sol**. Li **roba** la poca **roba** que té. Els **ràpits** d'este riu no són més **ràpits** que els de qualsevol atre.*

cap(pronom)
cap(preposició)
cap(substantiu: part del cos)

cas(substantiu: part oposta a la fulla en l'aixada)
cas(substantiu: succés)

cau(verp caure)
cau(substantiu: amagatall)

cor (víscera)
cor(grup coral)

creu(verp creure)
creu(substantiu: la creu cristiana)

en(títul de cortesia: En Jaume)
en (preposició de lloc: en ma casa)
en(preposició de companyia: estic en tu.)

fa(verp fer)
fa (nota musical)

fem(verp fer)
fem(susbtantiu: desperdicis)

fera(verp fer)
fera(animal)

feu(verp fer)
feu(substantiu: feudalisme)

net(substantiu, fill d'un fill)
net(sense brutícia)

nou(9)
nou (adjectiu)
nou (anou)

pot, pots(verp poder: ell pot fer-ho. Tu pots fer-ho)
pot, pots(substantiu: un pot de mel. Dos pots de mel)

ràpits(substantiu, corrent d'aigua)
ràpits(adjectiu, uns trens ràpits)

roba(del verp robar: ell roba molt)
roba(substantiu: peces de vestir)

sol (astre)
sol (verp soldre: ell sol vindre)
sol(substantiu, el pis o paviment)
sol(a soles)
sol(nota musical)

veu (verp vore)
veu(substantiu: sò bocal)

viu(verp vore)
viu (susbtantiu: aresta)
viu(adjectiu: que té vida)

vol (verp voler: ell vol dinar)
vol (substantiu. Acte de volar)

Interrogatius i exclamatius

S'accentuen els interrogatius i exclamatius que tenen homógrafs homòfons no interrogatius ni exclamatius: *qué, quàn, cóm, quí, quànt, ón: ¿Que quàn vindré? sé cóm dir-ho, com tampoc sé qué dir. Lo que sí sé és de quàntes coses i de quí depén. ¡Quin embolic! ¿A ón anem a parar ?*

7. La diéresis

La seua funció és senyalar:

- La pronunciació de la *u* en els grups silàbics a on no se sol pronunciar, com per eixemple: *qüestió*.
- L'inexistència de diftonc, com per eixemple: *veïns*.

Les regles d'accentuació gràfica tenen preferència sobre la diéresis, aixina escriurem: *països*, pero no *païs* sino *país*.

Escriurem diéresis damunt de la *u* quan esta se pronuncie en les sílabes *qüe, qüi, güe, güi*: *contigüitat, aqüífer, qüestionari, llengüeta*.

També la duen la *u* i la *i* darrere d'una vocal quan no formen diftonc ni porten accent gràfic segons les regles d'accentuació gràfica: *construïdor, peüc, veïnat*...

No duran diéresis:

- L'infinitiu, el gerundi, el futur i el condicional dels verps acabats en *–air, -eir, -oir, -uir*: *agrair, agraint, obeir, obeiria, oir, ouré, aduir*.
- La *i* i la *u* darrere dels prefixos *a-, anti-*: *antiinfecciós, bi-*: *biunívoc, bio-, co-*: *coincidència, contra-*: *contraindicació, extra-*: *extrauterí, gastro-*: *grastrointestinal, intra-*: *intrauterí, macro-, micro-, neo-, poli-*: *poliúria*, *quasi-, radio-, re-*: *reunió*, *ultra-*: *ultraisme,* etc.
- la *i* del sufixos *–isme*: *ateisme*, *-iste*: *egoiste*, *-ista*: *hebraista*, *-istes, -ible*: *increible*, *-ibles.*

8. La puntuació

8.1. La coma, el punt i coma, els punts suspensius i els dos punts

- La **coma** indica una pausa breu i una entonació ascendent o suspesa. Els seus usos principals són els següents:
  - Per a enumerar. Si el darrer component s'unix a l'anterior per mig de les conjuncions *i, ni, o,* no se posarà coma entre ells: *Fèlix és alegre, simpàtic, treballador i bona persona. Ad est acte vindran persones de París, Londres o de Roma.*
  - Per a separar el vocatiu de la part restant de components de l'oració: *¡Eh!, tu, vine ací. Aposentador, per favor, m'indica a ón es troba el meu siti.*
  - Per a separar l'oració principal de la subordinada, sempre que esta última vaja davant de la principal i no pertanyga a la classe de les substantives (V.4.1) i de les adjectives (V.4.2). Si l'orde és invers no se posa coma: *Si menges tant, criaràs carn > Criaràs carn si menges tant.*
  - Se posa darrere d'adverbis o locucions adverbials o conjuntives com *per tant, per consegüent, aixina puix, no obstant, puix be, per últim, ademés...*: *He estat estudiant tota la vesprada; no obstant, he deprés poc.*
  - Separa certs complements oracionals, ya siguen adverbis o construccions preposicionals: *En primer lloc, no tots som iguals davant la llei.*
  - Substituïx a un verp que apareix ans en el context o que se sobreentén: *Victor és simpàtic; Matia, introvertida; Nàcio, molt parlador.*
  - Separa oracions unides per la conjunció *i,* sempre que no constituïxquen elements d'una mateixa série o enumeració: *Demà dimecres hi ha classe, i, que yo sàpia, ningú ho sap.*
  - Servix per a separar els decimals dels números sancers. És indistint posar-la baix o dalt: *56,87* *56'87*
  - Separa qualsevol paraula, grup, etc., que es referixca a continguts dels quals el parlant va a dir alguna cosa i que apareixen encapçalant una oració: *En quant al mestre d'aixa, he de dir-te que... A propòsit de lo que m'acabes de dir, no estic d'acort en que...*
  - Separa oracions coordinades o yuxtapostes (Vore V.2) en un valor distributiu: *Uns diuen que és curt d'enteniment, una atres que és un geni.*

- És recomanable posar coma davant de les oracions coordinades adversatives (Vore V.2.) i de les consecutives introduïdes per *aixina que, de manera que, per tant*: *Ahir aní al partit, pero no m'agradà com pità l'àrbit.*
- Se posa davant de la paraula *etcétera* o de la seua abreviatura (*etc.*), i darrere, si l'oració continua: *Has de comprar pimentons, creïlles, sebes, etc., i tot allò que ve escrit en la llista.*
- El subjecte només se separarà del seu verp per una coma si està format per una secuència molt llarga o interromput per un incís: *Les meues enfermeres, no obstant, sí que m'ajuden.*
- No se posarà la coma davant del paréntesis, pero sí darrere: *En este mestre (i ho dic sense que ell s'entere), he deprés poc.*
- Una coma mai pot aparéixer en el principi d'un rengló. I tampoc se posarà allí a on el parlant se para a pensar en lo que va a dir, a no ser que l'entonació i la sintaxis ho exigixquen.

❑ El **punt i coma**

8.2. Els signes d'interrogació i d'exclamació

8.3. Us del guió

- En la separació silàbica. No és correcte fer: *coc-he, com-pan-yi-a*.
- Unió de pronoms: *penjar-se'n; anem-nos-en; menja-te'l; escriu-ho; porta-hi...*
- En interior de texts en un us equivalent moltes voltes al d'un paréntesis: *uns atres —que no ells— foren els que escrigueren això.*
- En compost expressius quan u dels dos elements no té sentit independent: *chino-chano, gori-gori.*
- No separarem en guionets:
  - Els numerals: *vintidós, tretahuit, siscents...*
  - Els punts cardinals: *surest*, *suramèrica...*
  - Les paraules compostes que actuen en la llengua com a paraules independents: *collvert, esclatasanc, correlestotes, Malvarrosa, Vilarreal, Ribarroja del Turia, despusahir, despusdemà, despusanit. grecorromà, grecollatí, hispanoamericà, hispanoàrap, castellaparlant...*
  - Els prefixos: *parafancs, vicerrector, preuniversitari, antiacadèmic...* El prefix *pro* s'escriurà sense guió i separat quan encara no ha format una unitat lèxica forta: *campanya pro amnistia.*
  - Les expressions estrangeres: *best seller, tutti frutti, jet set, déjà vu, rock and roll...*
  - L'advervi *no* quan nega al substantiu que el seguix: *no intervenció, no res, no violència.*
  - I estes atres paraules: *zigzac, beriberi, tictac, rumrum, tamtam.*

8.4. Els paréntesis, els corchets i les cometes

IV. CLASSES DE PARAULES

1. El substantiu

2. L'adjectiu

3. El gènero i el número en el substantiu i adjectiu

- **El Gènero**

Per lo general, el femení es fa afegint una *a* a la forma masculina: *parent, parenta; alt, alta; místic, mística; cult, culta; gustós, gustosa; fluix, fluixa; inocu, inocua; operari, operària; rector, rectora; contador, contadora...*

Si la forma masculina acaba en vocal tònica, s'afig *–na* per a formar el femení: *padrí, padrina; germà, germana; veï, veïna; cosí, cosina; lleó, lleona; cristià, cristiana... Rei* i els seus derivats, també afigen *–na* per a fer el femení: *rei, reina.*

Si les vocals finals són *e* o *o* àtones, se canvien per una *a*: *minso, minsa; ample, ampla...*

Algunes paraules canvien la seua ortografia en passar-les al femení, com ara: *oblicu, obliqua; actiu, activa; tou, tova; repressiu, repressiva; octau, octava; nou, nova; llop, lloba; amic, amiga; vert, verda; serf, serva; gai, gaya; arqueòlec, arqueòloga; mig, mija; lleig, lleja; roig, roja...*

Les paraules masculines acabades en el diftons *–eu,* unes voltes fan el femení en *–ea* o be simplement afig una *a*: *europeu, europea; reu, rea; hebreu, hebrea; seu, seua...*

El valencià no distinguix, com fa el català, entre *el sòn* (acte de dormir) i *la sòn* (ganes de dormir). *Sòn* només té un gènero: femení (*la són*), i és ganes de dormir i acte de dormir.

Senyal, costum, calor i *mar* són femenins: *la senyal, la costum* (en el valencià antic eren masculins), *la calor, la mar*.

Els substantius abstractes acabats en *–or* solen ser de gènero femení: (*la*) *l'ardor, la verdor,* (*la*) *l'amargor, la tristor,* (*la*) *l'agror, la rojor, la frescor, la fredor, la sopor, la temor, la coentor, la grogor, la cruor, la dolçor, la blancor, la negror,* (*la*) *l'aspror, la tendror...* pero, possiblement per influència del castellà, s'han produït unes salvetats com ara: (*el*) *l'amor, el sabor,* (*el*) *l'honor, el dolor* (personalment he constatat que encara es diu *la dolor*, sobretot les persones majors).

Anàlisis i *síndrome* són masculins: *un anàlisis, el síndrome.* També ho són *icon* i *siquiatra* (en valencià el dígraf *ps* de *psicologia, psicoanàlisis...* ha segut simplificat a *s*: *sicologia, sicòtic...*).

El femeni de *hereu* i de *judeu* és *hereua* i *judeua,* i no *hereva* i *jueva .* El femení de *motor* no és *motora* (embarcació chicoteta provista de motor), sino *motriu.* El de *emperador* és *emperatriu* i *emperadora;* el de *actor, actriu*; el de *institutor* (el que instituïx)*, institutora* i el de *bisector, bisectriu*. *Institutriu* no és el femení de *institutor*, i té un significat diferent: la que instruïx.

Hi ha paraules que presenten una forma per al masculí i una atra diferent per al femení: *home, dòna; pare, mare; marit, muller; moltó, ovella; bou, vaca; macho , haca...*

També hi ha noms que en canviar de género anteposant *el, la; un, una,* canvien de significat: *el fi* (finalitat, propòsit); *la fi* (acabament); *el còlera* (malaltia); *la còlera* (ira); *un orde* (disposició adequada de les coses); *una orde* (manament). O be de tamany: *un barco* és més gran que *una barca; un finestró* és més chicotet que *una finestra...*

Hi ha masculins que s'han format a partir de la forma femenina: *rabosa, rabosot; bruixa, bruixot; nina, ninot; abella, abellot...*

La *ss* és sorda, per lo tant, no podrem escriure *alcaldessa, comtessa, marquessa*... perque eixa esse és sonora, aixina puix, escriurem: *alcaldesa, comtesa, marquesa, duquesa, princesa...*

El valencià distinguix entre la terminació *–iste* per al masculí: *taxiste, anarquiste, dentiste, electriciste...* i *–ista* per al femení: *taxista, anarquista, dentista, electricista*... El *Diccionari de la Rima* de Francesc Ferrer Pastor diu: "*El sufix greco-llatí* –ista*, és usat per a formar noms de persones posseïdores de la doctrina o qualitat abstracta indicada pel primitiu:* baptista, budista [...] *Evidentment, com a sufix grec, té una terminació única en* –ista*, però el vocalisme del valencià parlat li dóna una forma* –iste *per al masculí i* –ista *per al femení i tal distinció popular és molt útil en alguns casos: l'*artiste *i* l'artista, *etc.* [...] *no hi ha inconvenient a usar els masculins en* –iste *en l'estil popular (teatre, llengua parlada, etc.) perquè els seus avantatges són innegables i* ***vénen d'antic****, dels primers manlleus medievals al llatí eclesiàstic*". Nosatres farem us d'esta diferenciació en tots els nivells lliteraris.

Hi ha paraules que en valencià tenen gènero masculí i en castellà femení, com ara: *el conte (la cuenta), el front (la frente), el deute (la deuda), el dubte (la duda), el menjar (la comida), el dinar (la comida), el sopar (la cena), el llançol (la sábana), el llit (la cama), el quixal (la muela), el pany (la cerradura)...,* i paraules que tenen gènero femení en valencià i masculí en castellà: *la dent (el diente), la cuixa (el muslo), la melsa (el bazo), la teulada (el tejado), la rajola (el ladrillo),* (*la*) *l'aixeta (el grifo), la rata penada (el murciélago)...*

Hi ha paraules que no presenten variació de gènero: *breu, lleu, greu...*

En escriure, hem de tindre present la concordança: *el llibre negre; la pintura groga; la porta tancada...*

- **El Número**

El plural de les paraules, en general, es forma afegint una *–s* al singular: *llit, llits; arbre, arbres; pintor, pintors; aspecte, aspectes; odi, odis; suro, suros; ingenu, ingenus; agre, agres; inocu, inocus...*

La formació del plural en valencià de les paraules acabades en *e* àtona se construïx per mig de la *–n-* etimològica llatina; aixina els plurals de *home, jove, marge, orfe, terme, verge, rave, image, orde, orgue, cofre, argue, tave, cove, ase...* donaria *hòmens* (*hominis*), *jóvens* (*iuvenis*), *màrgens* (*marginis*), *òrfens* (*orphanis*), *tèrmens* (*terminis*), *vèrgens* (*virginis*), *ràvens, imàgens, órdens, òrguens, còfrens, àrgens, tàvens, còvens, àsens*...

Existisen alguns plurals irregulars com ara en *café* i *sofà* que, per analogia, fan *cafens* o *sofans.*

També les paraules acabades en vocal tònica afigen *–ns*: *pa, pans; jardí, jardins; comunicació, comunicacions; escarduçó, escarduçons, corcó, corcons...*

Les paraules acabades en els grups consonàntics *–sc-, -sp-, -st-* i *-xt-,* fan el plural afegint una *–s* i no una *–os*: *boscs, moriscs, cresps, vists, gusts, presuposts, imposts, texts, sexts, celests, basts, vascs...*

Les paraules acabades en *–as, -es, -is, -os* i *-us* unes voltes afegiran *–os* i unes atres dupliquen la *s* i afigen *–os*: *fracàs, fracassos; nas, nassos; pas, passos; repàs, repassos; gos, gossos; gas, gasos; ocàs, ocasos; ras, rasos, cas, casos; abcés, abcessos; accés, accessos; retrocés, retrocessos; espés, espessos; bes, besos; obés, obesos; palés, palesos; cortés, cortesos; pavés, pavesos; burgués, burguesos; ilés, ilesos; arnés, arnesos; encés, encesos; estés, estesos; obtés, obtesos; promés, promesos; anglés, anglesos; marqués, marquesos; andalús, andalusos; rus, russos; suís, suïssos; anís, anissos; permís, permissos; omís, omissos; sumís, sumissos; avís, avisos; enchís, enchisos; incís, incisos; país, països; precís, precisos; clos, closos; repòs, reposos; verdós, verdosos; arròs, arrossos; colós, colossos; tros, trossos, mòs, mossos; tramús, tramussos; abús, abusos...*

També afigen *–os* les paraules acabades en consonant més *s*: *fals, falsos; tens, tesos; vers, versos; pols, polsos...*

Les paraules acabades en *–ig, -g*: *lleig, mig, passeig, mareig, despaig, cartuig,...* en sò palatal africat sort, poden fer el plural de dos formes:

- Canviant la terminació per *–jos, -chos*: *llejos, mijos, passejos, marejos, despachos, cartuchos...* que són les habituals en el llenguage parlat.
- Afegint una *–s*: *lleigs, migs, passeigs, mareigs, despaigs, cartuigs...* que són més be formes lliteràries.

Les paraules acabades en *–ix* o en *-x* fan el plural afegint *–os*: *peix, peixos; fluix, fluixos; guaix, guaixos; anex, anexos; complex, complexos; perplex, perplexos; reflex, reflexos; crucifix, crucifixos; ortodox, ortodoxos; sufix, sufixos; prolix, prolixos; fix, fixos...* Pero hi ha excepcions, com ara: *index, indexs; apèndix, apèndixs; torax, toraxs; artífex, artifexs*...

Les paraules acabades en *ç* també afigen *–os* al singular: *capaç, capaços; braç, braços; esturç, esturços; feliç, feliços; lluç, lluços; atroç, atroços; divorç, divorços; adreç, adreços...*

Els dies de la semana no tenen plural, excepte el *dissabte* i el *dumenge*: *dissabtes* i *dumenges.* El plural el farien usant anteposant l'artícul *els*: *els dilluns, els dimarts, els dijous, els divendres.*

Tampoc ne tenen: *algeps, (la) pols, oasis, crisis, càries, génesis, pàncrees, cutis, cactus, llapis, àngelus, (el) pus, tos, sí, no, perqué...*

Hi ha paraules que només s'usen en plural, tals com: *eixugamans, maitines, ídus, calendes, noces, paraigües, torcamocs, saragüells, portavions, graelles* (parrillas), *alicates, completes, nones, laudes, parallamps, furgadents, batzoles...*

El plural de *rei* és *reis*, pero la llengua parlada sol fer-lo baix la forma *reixos* que no està, pel moment, arreplegada en el diccionari de la RACV. *Rei* l'escriurem sempre en minúscula, podent fer-ho en mayúscula quan vaja seguit per un nom o topònim, com ara: *el Rei de França, el Rei Pere II.*

El **femení plural** es forma, per regla general, substituint la *a* del femení singular per una *e* i afegint després la *s* de plural: *malalta, malates; culta, cultes; fluixa, fluixes; parada, parades;*

operària, operàries; ingènua, ingènues; aérea, aérees; veïna, veïnes; lloba, llobes; voluntària, voluntàries; inòcua, inòcues; estesa, esteses; aragonesa, aragoneses; marquesa, marqueses; llisa, llises; encesa, enceses; presa, preses, alta, altes; caixa, caixes; corfa, corfes... Pero atenció, hi ha paraules plurals que coincidix el gènero masculí i femení, com ara: *deportistes, rectes, mestres, amples...* en les quals per a saber el gènero afegirem l'artícul o un atre modificador: *els deportistes, les deportistes; eixos mestres, eixes mestres...*

Alguns femins formen el seu plural afegint només una *–s*: *actriu, actrius; emperatriu, empreatrius; mare, mares; dent, dents; llebre, llebres; motriu, motrius...*

Hi ha paraules que experimenten canvis ortogràfics en el femení plural: *blanca, blanques; amiga, amigues; roja, roges; grandaça, grandaces; traca, traques; traça, traces; pluja, pluges; obliqua, obliqües; ambigua, ambigües; mànega, mànegues...*

En escriure hem de tindre present la concordança de les paraules: *els cendrers verts; les cases tancades...*

- **Uns atres aspectes**

Les paraules castellanes que acaben en *–eo* com ara: *mediterráneo, aéreo, venéreo, idóneo, espontáneo, subterràneu...* en valencià ho fan en *–eu*: *mediterràneu, aéreu, venéreu, idòneu, espontàneu, subterràneu...,* i el seu femení i plurals en *–ea, -eus, -ees*: *mediterrànea, mediterràneus, mediterrànees; aérea, aéreus, aérees...*

4. La derivació dels noms i adjectius

5. Els determinatius

- **Característiques generals**
  - Constituixen un grup al qual no se li pot afegir cap d'atra paraula, cosa que no passa en els substantius i adjectius.
  - Sempre precedixen als adjectius (en el cas de que estos apareguen). És dir, direm: *Estes boniques sabates* i no *boniques estes sabates.*
  - No admeten, per lo general, la combinació en quantificadors. Direm: *molt espavilat, més valencià*, pero no *molt aquell.* Només quan un determinatiu s'utilise com a adjectiu podrà quantificar-se: *molt cert.* No obstant, els determinatius *poc* (i ses variants), *més* i *manco* o *menys,* sí poden quantificar-se en adverbis: *molt poca gent, molta més gent.*
  - Anteposts als substantius comuns poden fer que estos, en posició preverbal i en singular, puguen funcionar en l'oració com a subjecte: *El meu llibre té doscentes planes* (no se diu: *llibre té doscentes planes*). És dir, actualisen als substantius en el discurs.
  - Delimiten el significat dels substantius: *eixe llibre, el meu llibre, un llibre, el llibre...*
  - En general, no admeten sufixos ni prefixos ni adverbis de grau, llevat d'algun cas com el de *molt* i *poc.* No podrem dir: *algunís*sim o *ninguníssim*, pero sí *moltíssim* i *poquíssim.*
- **Classes de determinatius**

- Artículs.
- Demostratius.
- Possessius.
- Numerals.
- Indefinits.

5.1. Els Artículs

- El determinatiu artícul presenta les característiques següents:
  - Precedix sempre al substantiu, paraula o frase substantivada.
  - És sempre una partícula àtona.
  - Sempre modifica, mai pot ser modificat.
  - En alguns casos és l'únic senyal del gènero: *el fi, la fi* (també canvia el significat) i del número del substantiu: *el dilluns, els dilluns.*
  - Funciona com a actualisador del substantiu: *fret* (forma abstracta, genèrica, general) / ***el*** *fret* (forma actual, més particular, més concreta)*. Compre llibres / Compre* ***els*** *llibres que puc. Tinc fam /* ***La*** *fam és terrible.*
  - Intervé en els procés de trasllació categorial: *fregir / el fregir, vert / lo vert, crida / la crida...*
  - Les formes de l'artícul en la llengua valenciana són:

	SINGULAR	PLURAL
MASCULÍ	el, lo	els, los
FEMENÍ	la	les
NEUTRE	lo	

La forma *el* (singular masculí), procedent de la forma llatina ILLE —n'hi hauria una pèrdua de la sílaba final: LE—, faria les següents contraccions: *al, del, pel,* i la forma *els*: *als, dels, pels*. No s'apostrofaria, per la raó de que no pot mai entrar en contacte la seua vocal en la del nom que la seguix. Històricament *el* es posava davant de paraules escomençades per consonant, i *lo* (singular masculí) en les començades per vocal.

Les formes *lo* (singular masculí), procedent de la forma llatina ILLE —n'hi hauria una pèrdua de la primera sílaba: IL—, i *la* (singular femení), procedent de la forma llatina ILLA —n'hi hauria una pèrdua de la primera sílaba: IL—, s'apostrofarien. La forma *lo* hui en dia sol utilisar-se generalment en locucions fossilisades o darrere d'algunes preposicions: *tot lo sant dia, tot lo món, en lo carrer, en lo cap, per lo matí, tots los dies...*

La forma *lo* neutra, procedent de la forma llatina ILLUD —també perdria la primera sílaba: IL—, no presentaria ni gènero ni número, i no s'apostrofaria.

L'artícul neutre *lo* s'usa en els següents casos:

- Davant de l'adjectiu qualificatiu utilisat en el sentit de substantiu abstracte, o de l'adjectiu determinatiu que no es referix a cap de substantiu expressat o sobreentés.

Eixemples: *Lo bo de l'assunt. Dona'm lo millor que tingues. Lo primer que diré.* Té un sentit molt diferent dir: *lo bo, lo millor* (substantius abstractes), a dir: *el bo, el millor* (noms comuns).

- Davant de l'oració de relatiu introduïda en el pronom *que* i *qual*, quan els seu antecedent no és cap de substantiu expressat o sobreentés. Eixemples: *No sempre he de fer **lo que** me manen. Haveu perdut el temps, **lo qual** no té remei.*
- Davant de les frases preposicionals en substantiu o adverbi, introduïdes en la preposició *de*. Eixemples: *No m'agrada gens **lo de** la teua neboda. Tornarem a dir **lo de** despusahir.*

Sanchis Guarner diu: *"Esta distinció entre article masculí i article neutre no era practicada en la llengua clàssica, puix que en els casos damunt esmentats s'hi emprava l'article masculí, que, segons ha esta dit, tenia les formes,* lo *davant mots començats en consonant, i* l' *davant mots començats en vocal".*

Per un atre costat Leopoldo Penyarroja diu lo següent: *"Pero el sistema d'articuls contenia aiximateix una forma /lo/, homonima de l'anterior, no masculina, sino neutra. El valencià del quatrecents percebia com a formes funcionalment distintes la forma masculina /lo/ de* lo cel*,* lo caval*l, i la forma /lo/ de les construccions* lo bo, lo millor, lo que possehies, lo que los mana, lo que dit he*,*[22] [[22] Martorell, *Tirant,* cc. 371,323.] *la qual no contenia cap de referencia masculina, sino neutra, precedint a adjectius o clausules relatives sustantivades".* [2]

- Des del punt de vista del significat, els artículs:
  - Delimiten lo senyalat pel substantiu i l'identifiquen o individualisen dins d'una classe. A on hi ha un artícul sempre hi ha un substantiu —pero no al revés—, senyalant aquell a on escomença el substantiu o el grup sintàctic nominal.
  - Poden tindre un valor senyalador: *Ahir vingué a vore'm un amic. Quan **l'**amic es dirigí cap a mi...*
  - També poden tindre un valor generalisador: *L'home és un animal racional. M'agrada anar a la montanya* (a qualsevol).

- Ne tenen una **funció substantivadora** d'elements que no són substantius. Pero Chimo Lanuza diu: *"qui substantiva no es la presencia de l'articul, sino la funció que la paraula realisa en la frase o la relació que manté en els atres elements de l'oració".*[3] Eixemple: *El caminar molt produïx mal de peus*. Ací *caminar* tant en artícul com sense ell, no deixa de fer la funció de subjecte, per tant, lo que està fent l'artícul és la d'indicador d'un substantiu (o paraula que funciona com a substantiu), al qual actualisa, és dir, és un senyalisador de la substantivitat. si diem *La chiqueta menuda*, 'menuda' està fent d'adjectiu modificador directe del substantiu, pero deixaria de ser adjectiu per a convertir-se en substantiu, en el núcleu del sintagma nominal, en: *La menuda*, a on ocupa el lloc del substantiu. És dir, que l'artícul l'únic que fa és

de senyalisador o indicador del substantiu, actualisant-lo. Chimo Lanuza el cataloga com un morfema categorisador.

- L'artícul neutre *lo*, que realisa sempre funcions de trasllació categorial, sempre acompanya a adjectius en l'unica funció de substantivar-los, proporcionant un valor abstracte: *bo / lo bo; curiós / lo curiós; agre / lo agre; roïn / lo roïn.*
- La substantivació la poden fer en:
  - Infinitius: *lo voler, los volers; el menjar, els menjars.*
  - Participis: *la sopada, les sopades* (se pronunciarien: *sopà, sopaes*).
  - Adjectius qualificatius: *lo senzill* ('lo' ací és neutre).
  - La tercera persona singular del present d'undicatiu: *la barreja, les barreges; l'espenta, les espentes.*

- En poden tindre un **valor emfàtic** o realçador de:
  - Adjectius: *¡Lo gran que és este monument! ¡Lo espavilades que són estes chiquetes!*
  - Adverbis: *¡Lo llunt que està!*
  - Estructures formades en els verps *ser* o *estar* seguides de la preposició *de* i un adjectiu en grau comparatiu: *¡Açò és de lo més senzill que te pots imaguinar!*

  Esta funció emfàtica pot fer-la qualsevol de les formes de l'artícul: *No te pots imaginar la calor que fea*.
- A voltes ne tenen un **valor possessiu**: *Obrí les mans* (*les seues mans*). *El chiquet, al que se li muigué la mare* (*sa mare*).
- I unes atres en poden equivaldre als interrogatius *quànt, quànta, quànts, quàntes* o *quin, quina, quins, quines*: *Dis-me els diners que dus > ...quànts diners dus. No sé la jaqueta que m'he posada > ...quina jaqueta m'he posada.*
- Es posa davant de molts noms pertanyents tant a la toponímia major com menor: *La Vilajoyosa. La Plana. El Barranquet. La Bassa de Centelles.*
- En el llenguage coloquial del català i en el del castellà, s'usa davant dels noms propis de persona o antropònims: *La Maria. Els Rovira,* per no se sol fer us d'açò en el territori valencià.

---

[1] Sanchis Guarner, M. *Gramàtica Valenciana*. Editorial Torre. Valéncia Ciutat 1950. Pàgs. 213-4.

[2] Penyarroja Torrejón, L. "Sintaxis i lexic en el Tirant lo Blanch (Del valencià quatrecentiste al valencià modern)" en Colón Domenech, G. et al. *Literatura valenciana del segle XV: Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena*. Ed. Consell Valencià de Cultura. Série Minor. Valéncia 1991. Pàg. 43.

[3] Lanuza Ortuño, J. 'L'artícul' en *Serie Filologica* núm. 4. Academia de Cultura Valenciana, Valéncia 1989. Pàg. 73.

5.2. Els Demostratius

Les formes valencianes actuals i també clàssiques (apareixen en les obres d'Ausias Mach, en el *Tirant lo Blanch*, *Spill o Libre de les dones, Lo procés de les olives, Disputa de Viudes i donzelles, Libre dels feyts* del rei Jaume I, *Libre de contemplació en Deu* de Ramon Llull...) són: ***este, esta,***

estos, estes, eixe, eixa, eixos, eixes. Les formes *este* i *eixe* es convertixen en *est* i *eix* si darrere d'elles va una paraula escomençada per vocal o *h*: *est àrbit, est héroe, eix àcit, eix hàlit.* Voro López diu que "l'us normal de *est* és quan la vocal que seguix és tònica: *est home*; açò és una impressió meua i no està arreplegat en cap de gramàtica". Aixina puix, segons Voro, hauríem d'escriure *este abscés*, donat que la vocal que seguix no és tònica.

Les formes invariables neutres són: ***açò, això*** i ***alló.*** Els clàssics, a voltes, escrivien ***ço*** en el significat de *açò* i de *lo*: *"Senyor,* ***ço*** *que vós hauets dit és gran profit e gran honor. Desclot Cròn, c. 2. Com tot* ***ço*** *qui és creat ha dependèntia del creador, Pere IV, Cròn. 18"*[1]; la fòrmula ***ço és*** (és dir, o siga) usada per a introduir una frase aclaridora de lo que s'ha dit adés: *"Arribaren a la vila tretze persones, ço és, set homens quatre dones e dos infants"*[2], i les locucions adverbials ***per ço*** en el significat de 'per açò', 'per esta causa': *"La saviesa e astucia dels cavallers ha bastat aterrar les forçes dels enemichs; e* ***per ço*** *foren per los antichs ordenades iustes e toneigs"*[3]. Les formes invariables adverbials són les següents: ***ací, ahí, allí***. Respecte ad estes i ad aquelles formes diu Josep Giner: "*La distinció que fa el valencià entre açò i això és paral.lela a la distinció entre ací i aquí* [en el valencià antic ací era el lloc a on estava el parlant i equivalia al *ací* actual, en canvi *aquí* senyalava el lloc a on estava el qui rebia el parlament, és dir, més llunt que *ací*, equivalent al *ahí* actual], *esta i eixa, distincions importantíssimes i precioses, perdudes pel barceloní*".[4] Respecte a la forma *açò* Alcover —que la remet a la forma *assò*— diu: *"A moltes comarques, sobre tot en català oriental i en baleàric,* asso *conviu amb* això*; a bandes, com a l'Empordà i Mallorca, hi ha tendència al predomini de la forma* això*, i la forma* açò *només l'usen els vells".*[5]

Les formes *aquest, aquesta, aquests, aquestes, aqueix, aqueixa, aqueixos, aqueixes*, són arcaiques, usades pels autors clàssics valencians i no valencians, pero desaparegudes totalment del valencià actual. Diu Leopoldo Penyarroja: *"les formes /est, este/ no provenen diacronicament de /aquest/, sino de la forma llatino-vulgar ISTE, i conviuen llargament fins inposar-se /este/, provablement en la 1ª mitat del sigle XVI".*[6] Respecte a la formes *aquesta* i *aquest* Badia Margarit diu lo següent: "*En catalán hablado,* aquesta corbata *tanto es 'esta corbata, la que llevo yo' como 'esa corbata, la que llevas tú'; la distinción entre cast. '¿adónde llevas* ese *paquete? i 'llevo* este *paquete a tu casa', desaparece en sus equivalentes en catalán:* on portes aquest paquet? *i* porto aquest paquet a casa teva".[7] En el valencià, totes estes confusions que es donen en el català entre les formes *açò* i *això*, per una banda, i *este* i *eixe*, per una atra, no en tenen lloc.

---

[1] Alcover, A. Mª. *Diccionari català-valencià-balear*. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1988. Volum III. Pàg. 229.

[2] Fullana Mira, Ll. *Temes pràctics per a l'ensenyança de la llengua valenciana girats a l'estil de Martorell. I Ortografia i Morfologia.* Renovació Tipogràfica. Valéncia 1926. Pàg. 159.

[3] Martorell, J. Joan de Galba, M. *Tirant lo Blanch.* Transcripció íntegra i fidèl de l'edició valenciana de 1490 per Mª dels Desamparats Cabanes Pecourt. Ed. Del Cènia al Segura. Valéncia Ciutat 1980. Pròlec plana 34.

[4] Josep Giner, *Els pronoms personals en valencià.* Separata de l'artícul publicat dins de l'Almanac de "Las Provincias" de l'any 1952. Valéncia Ciutat. Pàgs. 3 i 4.

[5] Alcover, A. Mª. *Diccionari català-valencià-balear*. Imprenta Mn. Alcover. Palma de Mallorca 1935. Volum II. Pàg. 78.

[6] Penyarroja Torrejón, L. *Sintaxis i lexic en el Tirant lo Blanch (Del valencià quatrecentiste al valencià modern)*, en Colón, G. et al. (1991): *Literatura valenciana del segle XV: Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena*, Valéncia Ciutat: Consell Valencià de Cultura, Serie Minor, 6; pàg. 45.

[7] Badia Margarit, A. M. *Gramàtica Catalana.* Ed. Gredos. Madrit 1985. Pàg. 217.

5.3. Els Possessius

- **Característiques**
  - Els determinatius possessius presentes formes **apocopades** i **plenes**.
  - Les formes **apocopades**, simples. dèbils o àtones són: ***mon, ton, son***, per al masculí singular; ***ma, ta, sa,*** per al femení singular; ***mos, tos, sos***, per al masculí plural; ***mes, tes, ses,*** per al femení plural. Estes formes s'utilisen sempre davant de parentius i de les paraules *vida* i *casa*: *mon pare, ma mare, son germà, ma cunyada, ta tia, sa yaya, mos cosins, tos nebots, sos padrins, mes filles, tes nets, ses cases, sa vida.* De totes maneres, a nivell lliterari s'està fent un us més generalisat d'estes formes simples, que encara hui en dia estan molt vives. Formes que són clàssiques, s'usaren en la Renaixença valenciana, i se seguixen usant en el valencià lliteràri actual. Respecte ad estes formes simples diu Badia Margarit: *"estas formas se usan poquísimo en Barcelona, desde donde se sienten populares i dialectales".*[1] Estes formes no duent mai artícul i sempre van precedint al nom.
  - Les formes **plenes**, fortes, perifràstiques o tòniques són per a:
    - un únic posseïdor: ***el meu, el teu*** i ***el seu*** per al masculí singular; ***la meua, la teua*** i ***la seua*** per al femení singular; ***els meus, els teus, els seus*** per al masculi plural; ***les meues, les teues*** i ***les seues*** per al femení plural.
    - més d'un posseïdor: ***el nostre, el vostre*** i ***els seu*** per al masculí singular; ***la nostra, la vostra*** i ***la seua*** per al femení singular; ***els nostres, els vostres*** i ***les seues*** per al masculí plural; ***les nostres, les vostres*** i ***les seues*** per al femení plural. La forma *llur,* usada en l'época clàssica i que diferenciava u de varis posseïdors, ha desaparegut completament en la llengua viva. En el seu lloc s'usa *seu*: *el seu llibre* (d'ells).

- Els possessius, junt en els pronoms personals, presenten el traç de persona gramatical:

	1ª Persona	2ª Persona	3ª Persona
Un posseïdor	meu, -ua, -us, -ues	teu, -ua, -us, -ues	seu, -ua, -us, -ues
Dos posseïdors o més	nostre, -ra, -es	vostre, -ra, -es	llur, -rs

- No hi ha possessius neutres, cosa que sí que ne tenen l'artícul i els demostratius.
- Les formes plenes o tòniques si van davant del substantiu necessiten dur l'artícul definit: *Dona'm el meu llibre. El chiquet s'ha dormit en els teus braços. La vostra veïna ha dut un pastiç. La nostra terra valenciana.* Pero si van pospostes al substantiu no duran l'artícul: *Fill meu, ¿qué has fet? Neus és germana teua. Això és conte seu. Ara, Senyor Criador nostre, ajuda-nos.* Respecte a la posició de l'artícul definit diu Adlert Noguerol: *"L'exclusivitat d'usar* el meu poble *per imposició de la llengua "normativa" supon en la llengua valenciana empobriment de llenguage, i en moltes ocasions produïx una gran monotonia"*[2]*,* recomanant escriure dit l'artícul tan davant del possessiu tònic com del substantiu, aixina com l'us de les formes apocopades o àtones: *el meu poble, mon poble, el poble meu*. Esta forma d'escriure l'artícul definit davant del nom i després el possessiu, ya es fea en l'época clàssica: *"que si virtut no'm resistis, abreugeria los dies meus"*.[3] Les formes *nostre, vostre* i les seues variants, són escrites, a voltes, sense l'artícul definit quan van davant del substantiu: *Nostre Senyor. Vostra confraria. Nostres faulelles.* Pero açò no es dona en el cas de les atres formes tòniques. No és correcte dir: *Meu Senyor. Seua confraria ¿?*.

- **Funcions dels possessius**
  - Els possessius simples o àtons són sempre **actualisadors** (Vore V.3.1) del substantiu, puix permeten que este funcione en singular com a subjecte preverbal: *Sa casa és de color blau* (no se diu: *casa és de color blau*).
  - Les formes plenes o tòniques poden funcionar com a actualisadors i com a **modificadors** (Vore V.3.1) del substantiu, com a qualsevol adjectiu:
    - **Actualisadors**: *El teu coche. Les meues ulleres. (La) vostra casa. (Els) nostres fills.*
    - **Modificadors**: *El coche teu. Les ulleres meues. La casa vostra. Els fills nostres.*

    Com podem vore, hauran de concordar en gènero i número en dit substantiu, i aço últim és valit per a totes les formes dels determinants possessius.
  - Les formes neutres substantives *lo meu, lo teu, lo seu, lo nostre* i *lo vostre* tenen, a voltes i en certs verps, un valor emfàtic de caràcter quantitatiu: *Est home patix lo seu* (*patix molt*).
  - Els possessius mai acompanyen a un adverbi. És incorrecte dir: *davant meu; prop nostre; darrere teua.* Per a fer açò haurem de fer us de la preposició *de* seguida del pronom personals corresponent: *davant de mi; prop de vosatres; darrere de tu.*

- **El possesiu relatiu *del qual* i ses variants**

  Les formes *del qual, dels quals, de la qual, de les quals* presenten les caraterístiques següents:

- Són formes àtones que actuen sempre com a **actualisadores** (i per tant, poden considerar-se determinatius, encara que també ne són pronoms pel fet de substituir a un nom) d'u dels substantius anteposts, i que nomenarem 'antecedent', en el qual concorden en género i número: *La dòna, els fills de la qual vingueren a vore-la.* En esta frase el possessiu relatiu *de la qual* concorda en el gènero i número del substantiu *dòna. Admirem l'història dels valencians, els fets dels quals seran sempre gloriosos.*
- També es pot fer esta construcció quan el substantiu que va antepost ad este possessiu relatiu porte una preposició davant: ***L'andana**, en la porta **de la qual** hi ha una mosquitera, és ampla.*
- No en són compatibles en els determinatius demostratius: *La dòna, estos fills de la qual vingueren...*¿?, ni en l'indefinit *tot* (i ses variants): ...*tots fills de la qual...*¿?, pero sí en els numerals: *La dòna, el segon fill de la qual vingué a vore-la.*
- Estes formes afiggen al seu significat **possessiu** un valor gramatical **relatiu**, puix se relacionen sempre en un atre substantiu antepost, que nomenarem 'conseqüent', i en el qual no concorda: *Aquell **home**, **els fills del qual** estudien formació profesional...* En este eixemple *home* és el 'antecedent', *els fills* el 'conseqüent' i *del qual* el possessiu relatiu que concorda en *home.*
- No és correcte l'us del pronom relatiu *que* en lloc del possessiu relatiu *del qual* (i ses variants): *Ací ha estat aquell home, que la filla festeja en un femater.* Ni per les formes *qual/quals, quin/quins, quina/quines*: *El jupetí, quals botons eren verts... L'aludida costum tradicional, quin orige s'ignora... Aquell home, quina filla festeja en un...*
- Hi ha algunes construccions en les quals el relatiu *del qual* presenta un valor demostratiu, no possessiu: *...en el cas del qual...; ...en objecte del qual...; ...al fi del qual...* Cal fer-les aixina: ...*en eixe (tal) cas...; ...en eixe (tal) objecte...; ...a tal fi...*
- Com hem pogut vore, estes formes **determinatives relatives**, en significat **possessiu**, se poden referir tant a un únic posseidor com a varis.

---

[1] Badia Margarit, A. M. Obra citada. Pàg. 221.

[2] Adlert Noguerol, M. *En defensa de la llengua valenciana. Perqué i cóm s'ha d'escriure la que es parla.* Ed. Del Cénia al Segura. Valéncia Ciutet 1977. Pàg. 51.

[3] Martorell, J. Joan de Galba, M. Obra citada. Cap. 6, plana 45.

5.4. Els Indefinits

- **Característiques**
  - Signifiquen conceptes de quantitat de manera imprecisa i no determinada, o determinen vagament l'objecte o l'individu al qual se referixen. S'oponen als numerals que delimiten de forma precisa o exacta les quantitats. No presenten valor senyalador.
  - Funcionen com a **actualisadors** (Vore V.3.1) d'un substantiu: ***Alguns** coches. **Moltes** dònes*, pero també poden actuar de **pronoms**: *No he vist a **ningú**. Ne tinc **poc**.*

- Alguns d'ells poden substantivar-se, fent del núcleu del subjecte: *Lo molt cansa i lo poc agrada. Algú ha tocat a la porta.*
- Poden adjetivar, és dir, modificar al nom directament o per mig de la construcció partitiva *de + substantiu*: *Llig més llibres. Menja més d'arròs.* Esta funció la fan tots excepte: *res* i *cada, cadascú* i *cada u* (i els seus femenins i plurals).
- Poden aparéixer com a núcleu del CD, i en eixe cas, per estar el substantiu omés, haurem de posar el pronom *en* (excepte en *tot, mateix, cadascú* i *gens*): *En veneren alguns* (*de llibres*). *Massa me n'has posat* (*d'arròs*). *N'he dut uns atres* (*de coixins*). *Gens* si admet el pronom *en* si el verp és intransitiu: *No alena gens d'aire > No n'alena gens.*
- El pronom *gens* no fa mai de núcleu del subjecte si est ho és d'un verp transitiu. En el seu lloc posarem *un poc*: *Un poc* (*de vent*) *tirà la tenda a terra.*
- Alguns quantitatius indefinits poden complir una funció adverbial: *Ment més que alena i alena més que un porc. Menjava molt.* Esta funció la poden fer: *quant, tant, molt, poc, massa, prou, més, manco/menys* i *gens.*

❑ **Relació de determinatius indefinits**

- Respecte al grau d'indeterminació de l'objecte o l'individu:
  - *u / un, una, uns, unes*
  - *algú / algun, alguna, alguns, algunes*
  - *ningú / ningun, ninguna, ninguns, ningunes*
  - *mateix, mateixa, mateixa, mateixos, mateixes*
  - *atre, atra, atres*
  - *tal, tals*
  - *qualsevol*
- Respecte a una quantitat imprecisa i no determinada:
  - *res, no res*
  - *cada, cada u, cada una, cadascú, cadascuna, cascú, cascuna*
  - *tot, tota, tots, totes*
  - *massa*
  - *tant, tanta, tants, tantes*
  - *molt, molta, molts, moltes*
  - *més*
  - *manco / menys*
  - *quant, quanta, quants, quantes*
  - *prou*
  - *poc, poca, pocs, poques*
  - *gens, no gens.*
  - *cap*
- Locucions que expressen una quantitat indeterminada: *tot lo món, a montó, a manta de , la mar de, un grapat de, una colla de , un ramat de*...

- Adjectius indefinits:
  - *Cert, certa, certs, certes*
  - *Divers, diversa, diversos, diverses*
  - *Diferent, diferents*

❑ **Remissió a noms contables i incontables**

- A noms contables: **un**: *un home, una casa*; **algun**: *algun espavilat, alguna pregunta*; **ningun**: *ningun bassó, ninguna ànima*; **mateix**: *el mateix amic, la mateixa persona*; **atre**: *l'atre dia, l'atra nit*; **tal**: *tal fet*; **qualsevol**: *qualsevol novela*; **cada**: *cada chiquet*; **cap**: *cap de nina*; **tot**: *tot vici, tota la semana.*
- A noms incontables: **gens**: *gens de fam*; **tot**: *tot sancer, tota avergonyida*; **massa**: *massa faena*; **prou**: *prou d'oli*; **tant**: *tant de treball, tantes voltes*; **quant**: *quant de vi, quanta aigua*; **molt**: *molt de pa, molta alegria*; **poc**: *poc de sucre, poca confiança*; **més**: *més alt*; **manco**: *manco diners.*

❑ **Construcció partitiva**

- Els següents quantificadors indefinits: *massa, prou, tant/tanta, quant/quanta, molt/molta, poc/poca, més, manco/menys, gens, cap*, admeten, quan van anteposts a un nom, la construcció partitiva formada per: *de + substantiu singular*. Eixemples: *Tinc prou de sal. No hi ha gens de farina. No hi ha cap de pruna.* Pero també poden anar sense dita preposició *de*, llevat de *gens* que sempre va en ella: *És prou destre. Açò està massa carregat. No he vist cap persona coneguda.* Respecte a *cap* encara que pot anar sense la preposició *de*, és més genuïna i diferencial *cap de.*
- Haurem d'intercalar la preposició *de* entre el quantitatiu indefinit i un adjectiu, quan aquell està representant al nom elidit o quan este està representat pel pronom *ne/en*: *Tenim bresquilles bones i moltes de roïnes. Ne volem de roges i més de verdes.* ¡Atenció! No hem d'oblidar la concordança de gènero i número en els indefinits que tenen eixa possibilitat.

❑ **Característiques específiques**

- ***sengles***:
  - Esta forma i la següent, *cada* (i ses variants), poden considerar-se determinatius en valor distributiu.
  - Indica que correspon una unitat del nom que determina a cada una de les dos o més persones o coses: *Les quatre filles prengueren sengles pollastres* (cada una, un pollastre)*. Tots els alumnes presentaren sengles treballs* (cadascú, un treball).
  - És una forma que es troba en l'época antiga: *"E feu fer dotze candeles, totes de bon pes e de bona grandea, e feules encendre totes ensemps, e acadahuna mes **sengles** noms dels apostols"* (*Llibre dels fets* cap. 5). *"E van posar entorn del dit cavall, ço es de cada part, **sengles** cadenes longues de argent per destrarnos"* (*Crònica del Rey d'Aragó En Pere IV lo cerimoniós o del punyalet*, llibre segon, cap. 10), pero que s'ha perdut en la llengua parlada.
  - La seua funció és la d'actualisador del substantiu, al qual va antepost.

- Mai actua com a pronom ni admet substantivació.
- No és compatible en cap d'atre determinatiu: *Els sengles amics* ¿? *Les seues sengles bicicletes* ¿?

- ***cada***:
  - Expressa tots els objectes o individus indicats pel nom que li seguix, pero presos de forma separada l'u de l'atre. Fa la funció d'actualisador del subtantiu al qual va antepost: *Cada dissabte ixc a la montanya.*
  - Este determinatiu distributiu, és invariable en gènero i número, utilisant-se davant de coses contables.
  - Pot funcionar també com a modificador de tot el grup nominal (Vore V.3.1) si va antepost a un numeral cardinal (que en este cas és l'actualisador): *Cada sis mesos anem al dentiste.*
  - És compatible en tots els cardinals, llevat del cardinal *un/una*: *Cada un més* ¿? *Cada una semana* ¿?
  - En el cardinal *u* i *una* forma locucions o composts en valor de pronom: *cada u, cada una, cadascú, cadascuna, cascú, cascuna.* Estos pronoms s'utilisen seguits d'un complement partitiu (*d'estos, d'eixos, de les, d'ells...+ substantiu*): *Cadascú d'estos hòmens durà una gerra. Cada u d'ells llig un llibre diferent. Cascuna d'eixes anotacions té un valor diferent.* Alcover registra la forma *cascú* en obres i documents dels segles XIII, XIV i XV, i el seu us en el llenguage parlat en les poblacions d'Alacant, Cocentaina, Gandia, Alcoy i Monòver. La forma *cadascú* la documenta en obres del segle XV i XX, i la forma *cadascun* en obres del XVI, no mencionant cap de població a on es diu. Voro López registra només la forma *cada u* en la comarca de l'Horta.
- ***u*** / ***un*** (i ses variants *uns i unes*)
  - La forma *u* és la que pren est indefinit en valor de substantiu i en valor de persona en general: *U ha tocat a la porta.*
  - La forma *un* en funció adjectiva i en funció substantiva, ha de concordar en gènero i número en el referent: *Volia unes paelles. He comprat un meló. Te done uns caramelos. N'he venut una.*
  - Tan *u* com *una* poden referir-se a la persona que parla quan duen un pronom personal com ara *el, la* o *li*: *Li parlen a u com si u estiguera sort. La miren a una com si m'estigueren menjant.*
  - Estos indefinits adquirixen valors específics: *Busque un coche que té cinc portes*; inespecífics: *Busque un coche que tinga cinc portes;* i generalisadors: *Tindre un teléfon és imprescindible,* en el context.
  - La forma *uns/unes*, a voltes, presenta un significat d'aproximació, sent en estos casos un modificador d'un cardinal: *En la sala de conferències hi havien unes trenta persones* (...*aproximadament trenta...*).

- Ne poden tindre un valor emfàtic en exclamacions, anteposts a paraules usades com a insult, quan se vol intensificar algunes qualitats positives, acompanyant al indefinit *tot...*: *¡Té un cochaç! Eres un betzo. Nàcio és un sabi. Alfons és tot un cavaller.*
- Adlert diu: *"Cal evitar la confusió entre **un**, adjectiu determinatiu numeral, i **un**, article indefinit; i **u**, adjectiu determinatiu numeral, i **u**, pronom indefinit. L'adjectiu determinatiu numeral té la forma **un** quan precedix a allò a qué es referix. Eixemple: **un** plat. En els atres casos té la forma **u**.* [...].
  *Té sempre la forma **un** l'article indefinit. Eixemple: Un dia qualsevol vindrà.* [...].
  *Té sempre la forma **u** el pronom indefinit. Eixemple: ¿Qué va a fer **u**, si no pot?* [...].
  *O siga, per a recordar-ho be, **un** en valencià, és **un** en castellà; **u** en valencià és **uno** en castellà".*[1]
- La forma *un* és sempre un indefinit quan no es troba oposta a uns atres cardinals (*dos, tres...*). Eixemples:
  Cardinal: *En casa només tinc un gat (no dos, ni tres...).*
  Indefinit: *Tinc un gat preciós.*
- Com a núcleu del grup nominal pot anar seguit de les construccions *d'ells, d'elles* o *de + artícul + nom en plural*: *U d'ells. Una d'elles. U dels milicians. Una de les barques.*
- Quan ne precedix al substantiu, eixercix la funció d'actualisador del substantiu (o un atre element substantiu): *Unes chiquetes*; i quan apareix sense substantiu, actua com a pronom: *He comprat unes molt boniques* (sabates o lo que siga).
- Ne són incompatibles en uns atres determinatius, llevat de *tot* i *cert*: *Està fet tot un home. Tinc tota una série de números... Un cert retor...*
- *U* i *un* (i ses variants), poden ser correlatius de *atre* (i ses variants) en un valor distributiu: *U diu que estic gros, un atre que estic prim. L'una és honesta i l'atra delectable. No movien baralles entre uns jugadors i atres.*
- Les formes *u, una* actuen de pronom, be en el valor generalisador de *qualsevol*: *Quan u se confia, pot tindre problemes*, be en el valor encubridor del *yo* del parlant: *U és lo que és. Si una vos demana un favor...*
- Antigament, i en encara en l'actualitat en algunes comarques, per dissimilació, la forma masculina *u* podia anar precedida de l'artícul *la*: *la u* (ant. *la hu*). Eixemple: *"La hu se afluxa,— y l'altre flastoma* [malaïx, insulta]*"* (*La Brama dels llauradors de l'Horta de Valéncia* de Jaume Gaçull).

- ***algú / algun***
  - S'usen per indicar una persona o cosa com a completament indeterminada, donant només com a suposta la seua existència. *Algú,* que només aludix a persones, no és un determinatiu, sino un verdader pronom indefinit (Vore IV.6.6.), puix mai acompanya al substantiu ni com a actualisador ni com a modificador: *I se oïa ad **algú** passar per la naya.*

- *Algun*, que funciona com a adjectiu, determina al substantiu al qual precedix i actualisa, deixant a l'oyent major llibertat de selecció que l'indefinit *un*: *He fet algunes faenes.* No n'és compatible ni en l'artícul ni en els demostratius ni en els possessius, pero sí permet anar seguit de l'indefinit *atre* (i ses variants): *Algun atre dia. Algun atre proyecte.* Ne pot actuar com a pronom: *Dona-me'n alguna.* I ne té capacitat substantivadora: *Algun espavilat.*
- Poden anar seguits de la preposició *de* o d'una atra de significació partitiva: *I si* ***algú*** *de vosatres se mou a fer una guilopada.* ***Alguns*** *de sos parents vingueren*; o del relatiu *que*: ***Algú*** *que vol diners.*
- Servix per a denotar de manera indeterminada la quantitat o l'intensitat d'una cosa, indicant quasi sempre un terme mig entre poc i molt: *Venia algunes voltes a Godella.*
- S'ha de traduir l'indefinit castellà *alguno,* pospost a un substantiu, per *cap (de)* + substantiu: *No creo en político alguno > No crec en cap de polític.*
- La paraula castellana *varios* se pot traduir per *alguns, diversos, diferents*: *Varios de ellos lo nombraron > Alguns d'ells el nomenaren.*

- ***ningú*** / ***ningun***
  - *Ningú*, que és un pronom i no un determinatiu, es referix sempre a persones. En frases negatives n'indica l'absència total: *No esperàvem socors de ningú.*
  - *Ningún* és un determinatiu, que funciona com a actualisador del substantiu al qual va pospost. Ha de concordar en gènero i número en ell: *Ningun mege. Ninguna pruna. Ninguns bens. Ningunes persones conegudes.*
- ***quant***
  - Fa referència a una quantitat imprecisa
- ***tant***
- ***massa***
- ***prou***
- ***molt***
- ***poc***
- ***més***
- ***manco*** / ***menys***
- ***res***
  - Pronom que en frases afirmatives, condicionals o interrogatives equival a *alguna cosa*: *¿Voleu que diga res per vós? Si res voleu, prengau tot quant tinc. Abans se deixaria morir que vindre en res contra l'honor meu.*
  - En frases negatives equival a *ninguna cosa*. Quan *res* va darrere del verp, exigix sempre la companyia de l'adverbi *no*: *No digues res. Això no és res.* I quan ne va davant del verp, pot anar sense l'adverbi *no*: *Si ho fa, va serà i res no valdrà. Res te donaré.* En les

frases en les quals el verp se sobreentén, se pot fer us de *no res* o de *res* sense el *no*: *¿Qué has comprat? —No res. ¿Qué has venut? —Res.*

- Quan *res* és el subjecte d'una oració de verp sobreentés, no posarem l'adverbi *no*: *Res tan bonico com aquell parage natural.*
- *Res* no modifica mai a un substantiu.
- Forma part de locucions: *No res* (absència total d'una cosa)*. En un tres i no res* (en un moment, en un instant o en poc d'esforç). *En res, en no res* (de repent, en un obrir i tancar d'ulls).

- ***cap***
  - Pronom, en frases interrogatives o condicionals significa *algun / alguna*: *¿Tens cap de dubte? No sé si hi ha cap de resposta ad eixa pregunta.*
  - En frases negatives equival a *ningun*: *No hi havia cap d'ordenador.*
  - Este pronom mai fa les funcions d'adverbi.
  - En valencià es pot escriure *cap* i *cap de*, les dos formes són correctes, pero és més patrimonial la forma *cap de*: *No hi havia cap de dòna. Cap de les agulles que em dones me servix.*
- ***gens***
  - En quantitat o intensitat mínima. És un quantitatiu invariable. En les oracions negatives equival a 'en ninguna quantitat', i en les interrogatives i condicionals a 'en alguna quantitat'.
  - En un us pronominal: *Dis-li que no me'n donà gens. No ne trobí gens. No tinc gens de fret.*
  - En funcions d'adjectiu, si va seguit d'una construcció partitiva formada per *de* + substantiu incontable: *Els pabellons eren de brocat vert en moltes penjadures, i com gens de vent fea, totes se menjaven. Esta nit no alena gens d'aire. ¿Has comprat gens de llet?*
  - En un us adverbial: *Ella no desdejuna gens. No són gens creguts. No se deu gens dubtar. No confies gens en ell.*
- ***tot***
- ***qualsevol***
- ***sol***
- ***cert***
- ***mateix***
- ***tal***
- ***atre***

[1] Adlert Noguerol, M. Obra citada. Pàg. 53.

5.5. Numerals

La forma actual de dir el plural dels números és: *els dos, els tres, els vint, els cinquanta...* i no l'arcaica: *tots dos, tots tres...*

El femení de *dos* és *dos* i no *dues*: *dos chiquetes.*

Per a evitar confusions, *un* en valencià és *un* en castellà; *u* en valencià és *uno* en castellà. El catala no usa *u* com a numeral cardinal, només fa us de *un,* pero el valencià sí.

Les formes *huit, dèsset, díhuit, dèneu, xixanta, huitanta, milló, billó, quint, sext, sèptim, octau, dècim, undècim, duodècim, vigèsim, trigèsim, quadragèsim...* són les formes vives valencianes.

5.5.1. Cardinals

5.5.2. Ordinals

5.5.3. Partitius

5.5.4. Múltiples

5.5.5. Colectius

6. Els pronoms

6.1. Els pronoms personals

Les formes dels pronoms personals forts o tònics són:

	Singular	Plural
De 1ª persona	*yo*	*nosatres*
De 2ª persona	*tu, vosté*	*vosatres*
De 3ª persona	*ell, ella*	*ells, elles*

Els pronoms personals àtons són:

	Singular	Plural
De 1ª persona	*me / em*	*mos*
De 1ª persona	*te / et*	*vos*
De 1ª persona	*se / es, lo, la, li,*	*los, els,*

	el	*les*

El pronom personal de 1ª persona *yo*, es pronuncia fricatiu palatal sonor [y] i en *o* tancada, i no [ǧ] (palatal africat sonor), que és el sò de la *gi* italiana, i en *o* oberta, com ho fa el català nortoriental. Josep Giner en el seu mencionat artícul diu: "*El pronom **jo** és pronunciat i llegit **yo**, la **j** és un neografisme degut que l'ortografia moderna prescindix totalment de la **y**, substituïda generalment per la **i*** [es referix a l'ortografia fabriana del IEC], *excepció feta del dígraf **ny**. En valencià la **o** de **jo** és habitualment tancada, com en la llengua antiga; a voltes se sent oberta en la pronunciació enfàtica; la pronunciació barcelonina amb **o** oberta és un enfatisme i la pronunciació amb **j** fricativa és un dialectalisme nord-oriental.*"

"*No existixen en el valencià les formes arcaiques del pronom de primera persona del plural* ens / 'ns*; hui com en l'época clàssica és* nos *quan este anava darrere d'una paraula, generalment monosilàbica, que acabava en vocal:* que nos > que ens > que'ns, *pero en tots els atres casos i inclús moltes voltes en este la forma era* nos. *És la normativa catalana moderna la que ha eliminat l'us del pronom* nos *i l'ha substituït per* ens *quan este va davant del verp o darrere si acaba en vocal, deixant* nos *únicament per a quan va darrere del verp acabat en consonant o en* u. *Tampoc existix el pronom arcaic de segona persona del plural* us; *hui com en l'época clàssica és* vos, *ya que* us *era una contracció de* vos. […] *La RACV a soles dona com a normativa la forma* vos. *La normativa catalanisant accepta* vos *pero sol potenciar* us".[8] I en relació a *nos*, comenta Giner: "*La llengua antiga reduïa* nos *i* vos *darrere mot acabat en vocal a les formes asil.làbiques **'ns**, **'us**. En valencià antic tal ús era normal en la llengua lliterària de la capital però en els dialectes forans vulgars no hi hagué pèrdua de la **o** llatina de **nos** i **vos**, per la forta tendència a la fixació monomorfològica de les partícules, i tal és l'ús general modern del valencià parlat, el qual desconeix les formes **ens** i **us**, usats sistemàticament pel català literari modern.* […] *La preferència que els escriptors barcelonins donen a **us** és del tot infundada. Realment la forma **vos**, davant el verb, és preferible en molts casos. Una de les coses que més repugna el valencià és l'ús de **us** per **vos**".*[9]

[8] López i Verdejo, V. *El parlar de l'Horta de Valéncia dins del dialecte apichat*. Ed. RACV. Valéncia Ciutat 2004.Pàg. 44.

[9] Giner, J. Obra citada. Pàg. 5.

Les formes *'m, 't, 's, 'l, 'ls* s'usen quan el verp acaba en vocal: *emporta't açò; compra'm allò; ompli'l; entregue's; porta'ls.* "*Quan un verp escomeça per consonant s'utilisen tant les formes plenes* me, te, se *com les reforçades* em, et, es*, com fea la llengua antiga, si be hi ha una forta tendència a utilisar majoritàriament les plenes:* me pareix *o* em pareix, te llaves *o* et llaves, se menja *o* es menja".[4] Giner fa un comentari molt interessant respecte ad estes formes: "*Ara bé, una cosa és l'admissió de l'ús de **em**, **et** davant consonant en tots els casos, i una altra cosa el bandejament absolut, aferrissat, de **me**, **te** com fan certs escriptors barcelonins, àdhuc* [inclús] *en poesia; això darrer és un poc discutible, perqué l'ús de **me**, **te** és ben viu i no és cap castellanisme i en moltes frases manté el ritme i evita cacafonies i versos durs i aspres, tan*

*abundosos en els poetes de certa escola. Ens inclinem, doncs, a insinuar que la rigidesa dels bandejadors de **me**, **te** és innecesària: cal deixar més llibertat a l'escriptor, al poeta, etc".*[5]

6.2. Els pronoms *en, hi, ho*

- **El pronom *en/ne***
  - *En / ne* deu colar-se immediatament davant del verp a quina oració pertanyga. Si el verp és reflexiu, se colocarà darrere del pronom: *vinc de Valéncia, i me**'n** torne hui mateix. Vaig al teatre i me **n'**eixiré a les dos de la nit.* En el primer eixemple *'n* (en) significa *Valéncia*, i en el segon, ***n'*** (ne) significa *el teatre.*
  - En les oracions imperatives es colocarà darrere del verp, si són afirmatives, i si ne foren negatives davant: *Vine-te**'n**. No te**'n** vages.*
  - Este pronom s'utilisa en el valencià actual com a objecte directe, reemplaçant un complement preposicional i apareix com a auxiliar en verps de moviments, pero no s'utilisa ya com a circumstancial en substitució de lloc: *¿Quan tornarem del poble? Tornarem demà*, i no *en tornarem demà.*
  - També es sol usar de forma pleonàstica, es dir, fent un us d'ell quan està explícit l'objecte directe en l'oració: *N'hi havia molta aigua* o *n'hi ha pa* per *hi havia molta aigua* o *hi ha pa.*
  - Davant de verp que escomença per vocal s'utilisa indistintament la forma plena *ne* com la reforçada *en*: *No en tinc* o *no ne tinc, en falten tres* o *ne falten tres*. Es detecta una forta tendència en el valencià apichat a utilisar en estos casos la forma *ne*.

- **El pronom i adverbi *hi***
  - *Hi* sol anar antepost al verp i seguint al pronom reflexiu: *No m'hi trobe.* Quan *hi* va acompanyat de *en / ne,* esta darrera partícula haurà d'anar davant: *N'hi havien dèu.*
  - El seu us en el valencià general és molt restringit:
    - S'utilisa com a impersonal, acompanyant al verp *haver*: *Hi havia una dòna, hi ha vi.*
    - També, i en uns casos molt concrets, se fa us d'ell per a substituir a circumstancials de lloc, com ya passava en la llengua clàssica, concretament quan acompanya al verp vore*: ¿T'hi veus? No, no m'hi veig*.
    - També es troba fossilisat en la segona persona del singular de l'imperatiu del verp *estar*, que en la comarca de l'Horta pren la forma *esta-te*, considerada normativa junt a *estigues*, en este cas es sol trobar el pronom *hi* en la següent combinació de pronoms: *Esta-t'hi quet. Ves i esta-t'hi amagat.*
    - José Maria Guinot i Galán, Antoni Fontelles, Laura García i Chimo Lanuza, apunten que també pot trobar-se en valencià acompanyant a uns atres verps com ara *trobar* o *tornar* i substituint complements preposicionals.

- **El pronom *ho***
  - S'usa com a complement d'objecte directe: *Ell ven tot lo que vol—Ell ho ven.*

- Reemplaça als predicatius en les oracions copulatives: *¿Està bo?—Sí, ho està.* En estes oracions, además dels verps *ser* i *estar*, també ho poden ser: *paréixer, semblar, aparentar, fer-se...*

[4] López i Verdejo, V. Obra adés citada. Pàg. 45.
[5] Giner, J. Obra citada. Pàg. 4.

6.3. Els pronoms relatius

6.4. Els pronoms interrogatius i exclamatius

7. El verp

És la part dinàmica de l'oració, núcleu del predicat (Vore V.1.3) i representa les diferents classes d'accions que du el subjecte en la seua ment i que pot realisar o patir. Ademés, el verp ajuda a situar o a apreciar en l'oració el temps en el que se desenrolla l'acció. Eixemples: *Yo menge pa*. *Yo me caic un bac*. *Caminava per la montanya.*

Característiques generals:

- Des del punt de vista **formal**, el verp es compon de: raïl (o lexema) + desinències o terminacions (o morfemes). Estes desinències signifiquen: temps, modo, persona, número i aspecte. El conjunt d'este desinències unides a la raïl constituïxen la conjugació. Aixina puix, el verp és l'única classe de paraula que presenta conjugació. Les desinències verbals tenen varis significats. Eixemple: *menjàvem*: *menj-à-ve-m*
  - raïl *menj-*: és portadora del significat lèxic comú a unes atres classes de paraula, com ara els substantius *menjar* i *menjador.*
  - vocal temàtica *–à-*: mostra a quin dels tres grups de verps perteneix. En este cas és al primer grup, els acabatas en *-ar*.
  - desinència *–ve-*: significa el temps pretèrit, aspecte imperfecte i modo indicatiu.
  - desinència *–m*: indica persona (1ª) i número (plural).

  No totes les formes verbals presenten totes les desinències. Eixemple: *soc* inclou la raïl de *ser*, ademés dels significats de 1ª persona del singular del present d'indicatiu.
- Des del punt de vista **funcional**, el verp és sempre el núcleu sintàctic del predicat (Vore V. 1.3) de l'oració.

  En relació en la seua naturalea gramatical, pot dur o no complements. Eixemples:
  - Sense complements: *El chiquet morí.*
  - En complements: *El cavall donà una guitza al meu veí ahir de vesprada.*

7.1. Classes de verps

- Per la seua modalitat d'acció (que només té a vore en el significat del verp i no en l'aspecte que es vorà en l'apartat 6.3) poden ser:
  - **Perfectius**: els que indiquen la conclusió o acabament de lo que signifiquen. Eixemples: *morir, aplegar, entrar, nàixer, eixir, amagar...*
  - **Imperfectius**: Denoten duració. Eixemples: *pasejar, cantar, amar, créixer...* ¡Atenció! Un verp perfectiu pot usar-se en un temps d'aspecte imperfectiu. Eixemple: *disparar*, que només es concep en el moment del dispar, adquirix un valor reiteratiu en *disparava.*
  - **Incoactius**: indiquen l'escomençament d'una acció. Eixemple: *florir*.

- **Iteratius**: denoten que una acció se compon de moments repetits. Eixemple: *colpejar*.

- Segons tinguen una conjugació completa o no:
  - **Defectius**: els que tenen una flexió incompleta. Eixemple: *caldre.*
  - **Unipersonals** o **impersonals**: subclasse dels defectius que només ne tenen la 3ª persona del singular. Eixemples: *ploure, nevar, tronar...* ¡Atenció! En sentit figurat en deixen de ser unipersonals.
  - **Bipersonals**: una atra subclasse dels defectius, que només se'n conjuguen en les terceres persones, la del singular i la del plural. Eixemple: *estrényer.*
- **Pronominals**: els que se flexionen en companyia d'un pronom dèbil (*me, te, se, nos i vos*). Eixemple: *arrepenedir-se, queixar-se, atrevir-se...* El pronom ací no té funció nominal alguna, és dir, no fan d'objecte directe ni indirecte, sino que formen part del verp, puix sense ell el verp no existiria. Eixemple: *yo m'arrepenedixc* (correcte) > *yo arrepenedixc* (¿?). No obstant, hi ha verps que es poden conjugar tant en estos pronoms com sense ells. Se consideraran pronominals quan duguen els pronoms. Eixemples: *emocionar-se* i *emocionar*; *supondre's* i *supondre; creure's* i *creure; oblidar-se* i *oblidar, quedar-se* i *quedar; alegrar-se* i *alegrar; imaginar-se* i *imaginar*...
- **Transitius**: els que precisen d'un complement directe, de forma expressa o potencial, per a completar el seu significat. Les oracions en verps transitius se denominen *oracions transitives*. Eixemples: *El chiquet llança <u>la pilota</u> al jardí. Tica trau <u>aigua</u> del pou*.
- **Intransitius**: els que tenen un significat complet, no precisen d'un complement directe per a completar la seua significació. Les oracions en verps intransitius se nomenen *oracions intransitives*. Eixemples: *Ells viuen* (podem afegir lo que siga, pero no és precís per a completar el significat del verp, per eixemple: *Ells viuen en Morella*).
- **Auxiliars**: els que han perdut total o parcialment el seu significat en combinar-se en formes no personals, formant part de les perífrasis verbals: VINDRE A+INFINITIU: *Açò ve a costar uns doscents euros*. HAVER DE + INFINITIU: *Hem d'aclarir este embolic*. CALDRE +INFINITIU: *Cal anar a vore als yayos*. DEURE DE+INFINITIU: *Deu d'estar al caure*... o auxiliant a un atre verp com ara els verps HAVER i SER: *He comprés lo que m'has dit. El llibre és llegit per Cento.* ¡Atenció! El mateix verp pot funcionar com auxiliar: *ha vingut, ha de ploure,* o com a verp ple: *hi havia poca gent.*
- **Copulatius** o **atributius**: els que unixen un subjecte en un atribut (Vore V.1.4), además de fer la funció del núcleu d'un predicat. Ne són els verps *ser, estar, paréixer, semblar, aparentar...* Eixemples: *La casa és gran. Esta habitació sembla una porcatera.*
- **Recíprocs**: els que indiquen una acció compartida per tots els membres que la fan possible. Se construïxen en el pronom *se* i el verp està en tercera persona del plural. Eixemple: *Els amants se volen*.
- **Reflexius**: els que duen com a complement d'objecte directe un pronom de la mateixa persona que el subjecte. Subjecte i COD són la mateixa persona. Eixemple: *Yo me mire a l'espill* (*yo* i *me* són de primera persona). Hi ha verps que poden funcionar tant en pronoms

com sense ells, la qual cosa marca una diferència de significat. Eixemple: *S'està dormint*, és dir, que escomença una acció (significat incoatiu). *Està dormint*, significat de duració.

- **Irregulars**: els que modifiquen la raïl i/o la vocal temàtica durant la flexió. Eixemple: *fer > faç; anar > vaig, vàrem, vàreu...*

7.2. Les formes no personals: L'infinitiu, el participi i el gerundi

Estes formes no presenten significat gramatical ni de persona, ni de número ni de modo. Només s'oponen entre sí pel traç del temps.

- **L'infinitiu**:
  - És el substantiu verbal, per lo tant, tenen possibilitat de:
    - Dur determinatius i modificadors: *L'horrible cloixir de dents.*
    - Tindre oposició de número: *El deure / els deures.*
    - Eixercir com a subjecte: *Menjar és bo*; com a complement d'objecte directe: *No vullc dormir;* complement circumstancial: *Se n'anà sense menjar...* és dir, totes les funcions pròpies dels substantius.
    - Anar precedits d'una preposició: *De saber-ho, haguera vingut.* Si va precedit de la preposició **en**, diu Chimo Lanuza): *"Equival en un principi a un gerundi (precedit o no de la mateixa preposició en) o tambe a la construcció quan + subjuntiu: En caminar se te'n passarà (equival a "Caminant se te'n passarà")... Ara be, les substitucions no son del tot exactes, ya que no son completament sinonimes; entre elles n'hi ha chicotets matiços que les diferencien: "Quan camines se te'n passarà", com la construcció en + infinitiu, indica una circumstancia purament temporal, mentres que "Caminant se te'n passarà", expressa mes be una relació causal, ya que el fet de caminar sera el motiu que permetra que se li'n passe el mal".*[1]
  - També tenen traços comuns en els verps, podent dur els complements d'este. Eixemples:
    En complement directe: *Menjar carn és bo.*
    En complement indirecte: *Donar de menjar al necessitats és una bona obra.*
    En complement circumstancial: *Menjar be és saludable.*
    En complement de règim: *Dedicar-se a l'escritura és interessant.*
    I en alguns casos un subjecte explícit. Eixemple: *En eixir tu, se caigué la llàntia.* ¡Atenció! Els pronoms àtons que complementen a un infinitiu sempre se posponen ad este, després de posar un guionet: *fer-se'ho.*

[1] Lanuza Ortuño, J. "La preposició *en*", en *Série Filològica* nº 4. Ed. RACV, Valéncia Ciutat, 1989. Pàg 96

  - Pot tindre un valor imperatiu. Eixemple: *Chiquets, a dinar.*

- És l'enunciat de cada verp. Les seues desinències nos indiquen el grup a que pertany cada verp: Primer grup, *-ar* (*rallar*); segon grup: *-er/-re/-r* (*nàixer, viure, córrer*); tercer grup: *-ir* (*vestir*).
- Presenta dos formes:
  - Infinitiu simple: *peixcar*.
  - Infinitiu compost: *haver peixcat.* Indica sempre anterioritat a un moment donat: *Per haver eixit tu, m'ha tocat fer la faena.* Inclús recriminació per part del parlant al que escolta per no haver fet alguna cosa que hauria d'haver fet: *—M'haguera agradat anar al cine en vosatres. —¡Puix haver-ho dit!*
- No és correcte fer us de l'infinitiu com a verp principal d'una oració. Eixemple: *Senyores i senyors,* ***comunicar****-les que l'obra escomençarà dins de cinc minuts* (lo correcte seria dir: *els comuniquem...*).

- **El participi**:
  - Presenta traços comuns en els adjectius i els verps:
    - En els adjectius:
      - Poden dur marques de gènero i número, concordant en el substantiu: *Fet vist. Fets vists. Experiència vixcuda. Experiències vixcudes.*
      - I també marques adverbials de grau: *molt preocupat,* o en el sufix del superlatiu *-íssim*: *dolcíssim.*
    - En els verps:
      - Participa en els temps composts de la conjugació verbal: *He anat.*
      - En les oracions pasives: *El llibre és llegit per ella.*
      - En les perífrasis verbals: *Estan fets tots els eixercicis.*
      - Poden dur subjecte en les construccions absolutes (Vore V.1.3): *Una volta fet el treball, te'n pots anar a casa.*
      - Quan participa en la conjugació dels temps composts, o en les perífrasis verbals, durà els complements propis del verp: *He comprat vi* (COD). *Li he donat un tros de carn al gos* (COI). *Nos hem acordat de tu* (C. de règim). *Hem tornat hui* (CC).
      - Poden anar modificats per un complement agent (Vore V.2.4.1): *L'escritura fon firmada per tots els interessats.*

        ¡Atenció! La forma habitual que adopta el participi és la masculina singular, pero quan va precedit per un complement d'objecte directe en forma de pronom personal (el, la, els, les), que vaja antepost ad ell (i sempre que siga complement d'objecte directe del verp que està en forma del participi), concordarà en gènero i número en el substantiu: *L'has vista (ad ella). Les havem vistes (ad elles). Els has trobats (els coixins)*.

  - Formació del participi:

- Dels verps acabats en *–ar*: afegint al radical de l'infinitiu les terminacions *–at, -ada. –ats, -ades.* Eixemples: trobat, amat, donat, anat, estat, rallat, creuat. pouat, estalviat, aforrat, canviat, desbalafiat, aveat, avalotat, alçat, bellugat, corbat, rastollat, atollat, apreat, calfat.
- Dels verps acabats en *–er/-re/-r*: afegint a la raïl de l'infinitiu la terminació *–ut*. No obstant, ací en este grup hi ha prou irregularitats i variants:
  - Els verps velarisats normalment tenen un participi velar: valdre>val**g**ut; meréixer>mereix**c**ut.
  - Els verps acabats en *-andre> -às* (romandre>romàs. Este verp és arcaic i ha desaparegut totalment del valencià actual, pero encara s'usa a nivell lliteràri).
  - Els acabats en *-endre>-és* (atendre>atés; comprendre>comprés; encendre>encés; defendre>defés. Excepcions: *vendre>venut*; *cerndre>cernut*).
  - En *–indre/-ànyer>-gut* (tindre>tingut; vindre>vingut; plànyer>planygut; pertànyer>pertanygut;; obtindre>obtingut i obtés...).
  - En *-ondre>-ost* (pondre>post; propondre>propost; dispondre>dispost; opondre>opost; supondre>supost...).
  - En *-ényer>-et* (estrényer>estret; constrényer>constret. Excepcions: *fényer>fenygut* o *fenyut*; *acontényer>acontés*).
  - En *-oldre>-olt* (absoldre>absolt; moldre>mòlt. Excepcions: *soldre>solgut*; *oldre>olgut; doldre>dolgut*).

  Més excepcions:
  - *metre>més* (i derivats: emetre>emés; cometre>comés; ometre>omés; prometre>promés...).
  - *tòrcer>tort / torçut.*
  - *fondre>fos.*
  - *cloure>clos.*
  - *còure>cuit* (de còure el menjar) / *cogut* (de còure una ferida).
  - *dir>dit.*
  - *dur>dut.*
  - *escriure>escrit.*
  - *fer>fet.*
  - *riure>rist.*
  - *traure>tret. distraure>distret.*
  - *viure>vixcut.*
  - *vore>vist.*
  - *conéixer>conegut / coneixcut.*

- Dels verps acabats en *–ir*: afegint a la raïl de l'infinitiu la terminació *–it*. No obstant, hi ha uns pocs que ademés del participi regular ne tenen un atre particular que normalment funciona com a substantiu. Eixemples: *imprimir>imprimit / imprés; oferir>oferit / ofert* (la segona forma és l'antiga i en un total desús hui en dia). Participis irregulars d'este grup són: *cobrir>cobert; morir>mort; obrir>obert.*

- **El gerundi**:
  - Segon la conjugació el seu acabament serà:
    - *ant* per als verps de la 1ª conjugació (-ar): *besant, derringlant, estant...*
    - *ent* per als verps de la 2ª conjugació (-er/re/r): *cabent, perdent, creixent...*
    - *int* per als verps de la 3ª conjugació (-ir): *patint, sentint, eixint...*

    No són admeses les formes velarisades tals com: *correguent, diguent, estiguent, caiguent, dolguent, traguent, riguent, muiguent, creguent, valguent, olguent...*, sent les normatives les no velarisades: *corrent, dient, estant, caent, dolent, traent, rient, morint, creent, valent, olent...*

    En la seua formació, alguns verps del segon grup que tenen el radical acabat en *u*, com ara: *plaure, coure, caure, traure, riure*... perden dita *u* i afigen la terminació de gerundi: *plaent, coent, caent, traent, rient...* En alguns d'ells, dita *u* canvia a *v*, com en *moure, beure...*: *movent, bevent....* I inclús uns atres com *escriure, viure, vindre, tindre...* no fan el gerundi en *–ent*, com les correspondria, sino en *-int*: *escrivint, vivint, tenint* (la raïl *ten* no procediria de *tindre*, sino de *tenir*)*...*
  - El gerundi té dos formes:
    - Gerundi simple: *dormint, menjant, jaent...*
    - Gerundi compost: *havent dormit, havent menjat, havent jagut...*
  - Presenta traços comuns en els <u>adverbis</u> i els <u>verps</u>:
    - En els adverbis: La funció més pròpia del gerundi és la que le correspon a la majoria dels adverbis, la de complement circumstancial. Eixemple: *Se n'anà corrent.* Pero també pot complementar a un substantiu com si fora un atribut. Eixemple: *Vaig vore un pardalet caent d'un arbre.*
    - En els verps: El gerundi, com a forma verbal que és, pot dur complements verbals i subjecte explícit. Eixemples:
      - En complement d'objecte directe: *Menjant prunes. Dibuixant un paisage.* Quan n'està referit a l'objecte directe, no haurà d'implicar una qualitat de la persona o cosa, sino que haurà d'expressar una acció o un canvi d'acció. Eixemple: *Tinc una televisió veent-se molt mal.*Açò és incorrecte, lo correcte seria: *Tinc una televisió que es veu molt mal*.
      - En complement d'objecte indirecte: *Agradant-me a mi mateix...*
      - En complement circumstancial: *Anant pel carrer...*
      - En subjecte explícit: *Estant yo duchant-me, aplegaren elles*.

- En pot anar precedit de la preposició **en**; combinació que equival a les construccions introduïdes per *quan*, i acompanyades de verps en subjuntiu. Eixemples: *En acabant la película, ixqué* (*Quan acabà la película, ixqué*). *En tornant passaré per ta casa. En parlant se li apaga la veu.* Tots estos casos són sinònims a la construcció adés nomenada *en* + infinitiu. Abdós formes de construcció, relacionen dos accions, estant condicionada la realisació d'una a l'atra. La construcció *en acabant* té també el significat de *després.*
- A voltes, el gerundi pot actuar com un adjectiu: *Això se fa en aigua bollint*.
- Expressa duració, es dir, ni l'inici ni l'acabament de l'acció sino més be el seu desenroll: *Verem una ala delta volant.* Com a conseqüència d'açò, el gerundi simple indica temps de simultaneïtat en una atra acció. Eixemple: *Escrivint en l'ordenador, em quedí dormit* (*Mentrimentres escrivia en l'ordenador em quedí dormit*). En canvi el gerundi compost expressaria una acció acabada que és anterior a la del verp principal. Eixemple: *Havent cantat, l'aplaudiren.*

  Les perífrasis verbals que forma junt en els verps *estar, vindre, anar...*, també expressen duració.
- Pot dur pronoms enclítics, es dir, posposts ad ell, i en eixe cas posarem el guionet: *cremant-la, afegint-ne, dormint-lo...* Si el gerundi és compost, els pronoms seguirien al verp *haver*: *havent-nos llegit*.
- No és correcte l'us del gerundi:
  - per a expressar una acció que és conseqüència d'una atra. Eixemple: *El cavall caigué trencant-se la cama el ginet* (lo correcte seri dir: *el cavall caigué i, com a conseqüència, se trencà la cama el ginet*, o *el cavall caigué i es trencà la cama el ginet*). Només en el cas d'una acció immediata i coincident en una atra, seria correcte el seu us. Eixemple: *Ixqué donant una portada* (enrecordar-vos que esta darrera paraula es pronunciaria *portà*).
  - que correspon a un verp de no acció i que funciona com a complement d'un substantiu. Eixemple: *Es tracta d'una llei imponent una normativa aliena* (lo correcte seria dir: *es tracta d'una llei que impon una normativa aliena*).
  - per a completar a un substantiu en funció de complement d'objecte indirecte, de complement circumstancial o de complement de règim. Eixemples: *Doní una almoina a una dòna demanant en lo carrer* (lo correcte és: ...*que demanava...*). *Apleguí en un home donant chillits* (s'hauria de dir: ...*que donava...*). *Me trobí en un chicon escopinyant* (se diu: *...que escopinyava*). Es dir, en eixos casos lo correcte és fer us del relatiu *que.*

7.3. Temps, persona, número, modo i aspecte en el verp

- **El temps verbal** el podem establir en relació:

- Al parlant: present: *Ara vaig*, pretèrit: *Ya passà la borrasca*, i futur: *Demà aniré a ta casa*.
- A l'acció verbal: simultànea: *Ha aplegat Chimo quan yo dormia*, posterior i anterior: *Quan tu aplegares* (posterioritat), *yo ya havia fet el dinar* (anterioritat).

- **La persona i número**
  - En el verp podem distinguir tres persones:
    - 1ª persona: relacionada en el yo del parlant.
    - 2ª persona: relacionada en el tu del oyent.
    - 3ª persona: referida a lo que no és ni el parlant ni l'oyent.
  - La persona sol anar unida en el significat de número en la mateixa desinència. Eixemple: *trencave**m***, la 'm' nos indica, en este cas, 1ª persona del plural.
  - Les desinències verbals de persona i número han de concordar en el subjecte corresponent: *Els chiquets mengen. El gos corre.*

- **El modo**

  L'acció del verp pot estar exposta de modo:

  - objectiu: **INDICATIU.** Expressa continguts o fets reals o objectius vists pel parlant com a segurs. Els enunciats oracionals interrogatius només se donen en este modo. Eixemple: *Ahir doní la lliçó*. *¿Estudies?*
  - subjectiu: **SUBJUNTIU**. Nos indica possibilitat, dubte, improvabilitat, desig, presuposició, etc. És un modo d'interpretació, utilisant-lo el parlant per a fer una apreciació sobre la realisació o les possibilitats de realisació de l'acció. Eixemple: *Que açò bullga uns vint minuts* (en este cas expressa desig). Els predicats asertius (*creure, pensar, estar segur...*) en forma afirmativa exigixen el modo indicatiu: *Crec que he perdut*. Pero si apareixen en forma negativa, precisaran el modo subjuntiu: *No crec que hages perdut.* També s'usa el subjuntiu quan els nexes són de finalitat: *Per a que estigues content*; o d'inespecificitat: *Busque un coche que tinga la cabina ampla.*
  - **IMPERATIU**: manifesta imposició, manament, prec, petició. Eixemple: *Menja i calla.*

- **L'aspecte verbal**

  L'acció verbal —i també les perífrasis verbals— pot tindre diferents aspectes o sentits que es manifesta en les desinències:

  - Aspecte **perfectiu**: acció acabada: *diní, he dinat...* Els temps en est aspecte són totes les formes compostes (del modo indicatiu: passat pròxim, pretèrit plusquamperfecte, pretèrit perfecte compost, futur perfecte i futur hipotètic compost; i del modo subjuntiu: pretèrit perfecte i pretèrit plusquamperfecte), ademés del pretèrit perfecte d'indicatiu.
  - Aspecte **imperfectiu**: acció no acabada: *dinava, dinaré...* Els temps en est aspecte són totes les formes simples del modo indicatiu, excepte el pretèrit perfecte, i les de subjuntiu.

7.4. El modo indicatiu

La flexió verbal comprén uns temps simples i uns temps composts.

- ELS TEMPS SIMPLES DEL MODO INDICATIU:

  - **PRESENT**.

    Mostra els fets en el seu moment actual: *Yo lligc el Tirant.*
    També pot indicar una acció habitual: *Tots els dies entre a treballar a les huit.*
    Un present històric: *En 1333 Vinatea defén els drets forals davant el rei Alfons II el Benigne*.
    Un futur: *Despusdemà anem a vore una obra de teatre en valencià.*
    Pot tindre un valor intemporal: *La Renaixença valenciana és del XIX.*
    I en ocasions d'imperatiu: *Feu lo que s'ha de fer*. A voltes acompanyat d'una entonació exclamativa: *¡Ara mateixa te'n vas d'ací!*

    Els verps acabats en ***–ar***, afigen a la raïl del verp les desinències corresponents a les d'este temps: *-e, -es, -a, -em, -eu, en*. Eixemples: *Yo ensomie, tu ensomies, ell/ella ensomia, nosatres ensomiem, vosatres ensomieu, ells/elles ensomien* (Enrecordeu-vos que els verps acabats en *–iar* la *i* i la *a* formen hiat, és dir, *en-so-mi-e* té quatre sílabes. Açò en este verp se veu molt clar, pero no en el verp *canviar*, puix pronunciem *cánvie* —l'accent que du la *a* no és ortogràfic, sino més be fonètic—, perque fem diftonc en la *i* i la *a* a l'estil castellà, en lloc de *canvíe*, que seria lo correcte en valencià).

    En els verps acabats en ***–er*** podem distinguir entre verps purs i verps velarisats, estos últims se nomenen aixina perque apareix una consonant velar (*c, g*) en alguns dels seus temps verbals, entre ells el present. Per a identificar-los nos hem de fixar en la primera persona del singular del present d'indicatiu. En el cas dels purs, la primera persona del singular del present d'indicatiu coincidirà en la raïl del verp: *yo tem, yo venç, yo romp...*; i en els velarisats dita primera persona del singular del present d'indicatiu acabarà en *–c* o en *–ec*. És dir, que tindríem dos classes de terminacions els verps acabats en *–er*. Els purs: *Ø, -s, Ø, -em, -eu, -en*. Eixemple: *tem, tem**s**, tem, tem**em**, tem**eu**, tem**en***. I en el cas dels velarisats: *-c/-ec, -s/-es, Ø/-e, -em, -eu, -en.* Eixemple: *fon**c**, fon**s**, fòn, fon**em**, fon**eu**, fon**en**; córre**c**, corr**es**, corr**e**, corr**em**, corr**eu**, corr**en**...* Són verps purs: *rompre, véncer, torcer, convéncer, esprémer, témer...*, i verps velarisats: *fondre, córrer, náixer, créixer, meréixer, socórrer, paréixer, permanéixer...*

    Els verps acabats en ***–ir*** tindran diferents desinències segons siguen incoatius, purs no velarisats o purs velarisats.

    – Verps **incoatius**: Són els que afigen l'increment *–ix* entre el radical del verp i les terminacions, en la 1ª, 2ª i 3ª persona del singular i la 3ª del plural del present d'indicatiu i de subjuntiu. Eixemple del verp *fru-ir*: *Yo fru-ïx-c. Tu fru-ïx-es. Ell/Ella fru-ïx. Nosatres fru-ïm. Vosatres fru-ïu. Ells/Elles fru-ïxen.* Un atre eixemple: *Pat**ix**c, pat**ix**es, pat**ix**, patim, patiu, pat**ix**en*.

- Verps **purs**: No afigen l'increment *–ix* a la raïl del verp, sino les desinències, en les quals s'expressen la persona, el número, el temps, l'aspecte i el modo. Les terminacions dels purs no velarisats serien: *Ø, -s, Ø, -im, -iu, -en.* Eixemple: *Sent, sent**s**, sent, sent**im**, sent**iu**, sent**en**.* I dels purs velarisats: *-c, -s, Ø, -im, -iu, -en.* Eixemple: *Engul**c**, engul**s**, engul, engol**im**, engol**iu**, engul**en***. La majoria dels verps acabats en *–ir* mantenen la flexió pura i no se'n fan incoatius com ara: ***mentir, afegir, engolir, vestir, ajopir, brunyir, dormir, bollir, collir, cosir, cloixir, eixir, escopir, esmonyir-se, fregir, fugir, grunyir, junyir, llegir, morir, monyir, obrir, oir, omplir, pudir, regir, renyir, rostir, sentir, sortir, teixir, tenyir, tossir.*** El verp *lluir* era antigament pur (*lluc, llus, llu, lluïm, lluïu, lluen*), pero hui en dia és incoatiu.
- Verps **velarisats**: Són els que tenint en la primera persona del singular del present d'indicatiu una *–c* terminal, esta passa a ser una *–g-* (o *–gu-*) en el present i pretèrit imperfecte de subjuntiu i pretèrit perfecte simple d'indicatiu (excepte en els verps *tossir, teixir* i *eixir*, que conserven la *–c*). Eixemples: En el cas del verp *dormir* la 1ª persona del singular del present d'indicatiu seria: *Yo dor**c***, i en el present de subjuntiu donaria: *Dor**g**a, dor**g**ues, dor**g**a, dor**g**am, dor**g**au, dor**g**uen*. I en el cas del verp *fregir*: *Yo frig**c***, donaria en el present de subjuntiu: *frig**g**a, frig**g**ues, frig**g**a, frig**g**am, frig**g**au, frig**g**uen.* Les desinències dels purs velarisats serien: *-c, -s/-es, Ø, -im, -iu, -en*. Eixemples: *Afig**c**, afig**es**, afig, afeg**im**, afeg**iu**, afig**en.** Tus**c**, tuss**es**, tus, toss**im**, toss**iu**, tuss**en***.

Tenim **presents irregulars**, és dir, que no seguixen el model verbal variant la raïl o la vocal temàtica:

- En els verps acabats en ***-ar*** ne tenim als verps *estar, anar* i *dar* (est últim és un verp arcaic, poc usat i defectiu hui en dia): *estic, estàs, està, estem, esteu, estan*; *vaig, vas, va, anem, aneu, van.* El verp *anar* també dona les següents formes per a la construcció del pretèrit perfecte perifràstic (present del verp *anar* + infinitiu del verp conjugat): *Vaig, vas, va, vàrem (vam), vàreu (vau), varen (van)*. Les formes entre paréntesis no estan adoptades per a l'estandart valencià.
- En els acabats en ***–er/re/r***, ne tenim com a més representatius: *haver, saber, cabre, náixer, dir, fer i ser*. Eixemples: *He, has, ha, havem/hem, haveu/heu, han. Faç/faig, fas, fa, fem, feu, fan. Soc, eres, és, som, sou, són. Dic, dius, diu, diem, dieu, dien. Sé, saps, sap, sabem, sabeu, saben. Naixc, naixes, naix, naixem, naixeu, naixen. Duc, dus, du, duem, dueu, duen. Cap, caps, cap, cabem, cabeu, caben.*
- En els acabats en ***–ir*** els més comuns, i que a continuació conjugarem, són: *vestir, morir, cosir, collir, oir, llegir, tenyir* i *eixir. Vist, vistes/vists, vist, vestim, vestiu, visten. Muic/morc, mors, mor, morim, moriu, moren. Cusc, cuses, cus, cosim, cosiu, cusen. Cullc, culls, cull, collim, colliu, cullen. Oigc/oig, ous, ou, oïm, oïu, ouen. Lligc, lliges, llig, llegim, llegiu, lligen. Tinyc, tinys, tiny, tenyim, tenyiu, tinyen. Ixc, ixes, ix, eixim, eixiu, ixen.*

- **PRETÈRIT IMPERFECTE**.

  Indica una acció en el passat no acabada, o que es fea en regularitat, o be per a descriure coses o persones en el passat. Quan fem us d'este temps verbal, no nos interessa l'acabament de l'acció. Eixemple: *Abans vivíem en més tranquilitat*.

  Pot destacar un valor reiteratiu recolzat en algun element contextual com *sempre, a voltes, tots els dies...* Eixemple: *En estiu tots els dies anavem a la plaja.*

  Servix per a expressar el valor de disposició. Eixemple: *Ya m'alçava quan venies a despertar-me.*

  En alguns verps com ara *voler, vindre* o *poder,* pot expressar cortesia o atenuació. Eixemple: *Volia (venia a) demanar-li un favor.*

  Es pot usar com a forma de tancament d'una narració, sobre tot en verps perfectius com ara *aplegar, morir...* Eixemple: *Al cap d'un més, i sense conéixer la causa de la malaltia, moria el nostre valerós i estrenu cavaller...*

  També pot usar-se per a referir-se ad alguna cosa que es digué o ocorregué en el passat pero que estava previst per al futur. Eixemple: *¿No era la reunió per a demá?*

  Els verps acabats en –***ar*** afigen a la raïl del verp les següents terminacions: *-ava, aves, -ava, -àvem, -àveu, -aven*. Eixemple: *Raonava, raonaves, raonava, raonàvem, raonàveu, raonaven*.

  El segon (-***er/-re/-r***) i tercer grup (-***ir***), afigen a la raïl del verp les desinències següents: *-ia, -ies, -ia, -íem, -íeu, -ien.* Eixemples: *Temia, temies, temia, temíem, temíeu, temien. Corria, corries, corria, corríem, corríeu, corrien. Sentia, senties, sentia, sentíem, sentieu, sentien. Afegia, afegies, afegia, afegíem, afegíeu, afegien. Partia, parties, partia, partíem, partíeu, partien*.

  Existixen **irregularitats**:

  – Hi ha verps que canvien la *–u-* per la *–v-*, com ara *beure* (*bevia, bevies, bevia, bevíem, bevíeu, bevien*), *escriure* (*escrivia, escrivies, escrivia, escrivíem, escrivíeu, escrivien*), *viure* (*vivia, vivies, vivia, vivíem, vivíeu, vivien*), *moure* (*movia, movies, movia, movíem, movíeu, movien*).
  – Els acabats en *–dre*, lleven tota esta terminació per a fer l'imperfecte: *estendre> estenia..., tindre>tenia..., vindre>venia...* (*vindre* i *tindre*, canvien la vocal de la raïl: la *i* per *e*) *perdre>perdia*... (conserva la *–d-* de la raïl), *prendre>prenia*..., *oldre>olia*..., *caldre>calia*, *calien* (és un verp defectiu), *valdre>valia..., vendre>venia*..., etc.
  – Alguns verps eliminen la *–u-* de la raïl, com ara *creure, plaure, traure, jaure, cóure*..., fent l'imperfecte en una *–ï-* (en diéresis), a excepció de la 1ª i 2ª persona del plural que duran accent gràfic. Eixemples: *Creïa..., coïa..., incloïa..., reïa/ria*... (*Riure* presenta una segona modalitat excepcional). Els verps *dir, dur, ser* i *fer,* es conjugarien aixina: *Dia, dies, dia, díem, díeu, dien*. *Duya, duyes, duya, dúyem, dúyeu, duyen. Era, eres, era, érem, éreu, eren. Feya, feyes, feya, féyem, féyeu, feyen* (variants antigues i ademeses

en l'estandart valencià). El verp *fer* també té unes atres formes més modernes i admeses per la RACV: *Fea, fees, fea, féem, féeu, feen*.

- **PRETÈRIT PERFECTE SIMPLE**.

  L'utilisarem per a accions en el passat que són puntuals. L'acabament de l'acció és lo que el diferencia del pretèrit imperfecte. Eixemple: *Yo aní a Burriana el divendres passat* (fet acabat). *Yo anava a Burriana...*(acció contínua, inacabada).

  És el temps verbal més adequat, junt en el present històric, per a narrar fets passats.

  És usat en la llengua parlada només en les comarques valencianes centrals, és dir, des del Sur de la Plana, passant pel Camp de Morvedre, Camp de Llíria, Horta de Valéncia, fins a l'Horta de Gandia i la Vall d'Albaida, tornant a reaparéixer en el Baix Vinalopó o Camp d'Elig, en l'extrem meridional de la llengua valenciana. El seu us fon majoritati en la llengua antiga, recomanant la RACV el seu us per davant del perifràstic. Diu Voro López: "*s'associa erròneament el pretèrit perfecte simple en el subdialecte apichat, que ensordix una série de consonant sonores, ya que en este dialecte té una gran vitalitat; el rebuig que patix l'apichat entre els parlants d'unes atres comarques que no apichen o mantenen la sonorisació, recolzat per la normativa anexionista catalanisant que deixa en un segon lloc l'us del pretèrit perfect simple —inexistent en català— fa que estiga retrocedint dins i fòra de la comarca* (se referix a la subcomarca de l'Horta Sur de Valéncia: Voro López i Verdejo *El parlar de l'Horta de Valéncia dins del dialecte apichat*. Ed. RACV. Valéncia 2003).

  Els verps acabats en –***ar*** afigen a la raïl les terminacions següents: *-i, -ares, -à, -àrem, -àreu, -aren*. Eixemple: *Raoní, raonares, raonà, raonàrem, raonàreu, raonaren*.

  Els acabats en ***-re/-er/-r*** afigen: *-i, -eres, -é, -érem, -éreu, -eren.* Eixemples: *Temí, temeres, temé, temérem, teméreu, temeren. Correguï, corregueres, corregué, correguérem, corregueru, corregueren*.

  I els acabats en ***-ir*** afigen: *-í, -ires, -í, -írem, -íreu, -iren.* Eixemples: *Sentí, sentires, sentí, sentírem, sentíreu, sentiren. Fregí, fregires, fregí, fregírem, fregíreu, fregiren. Dorguí, dorgueres, dorgué* (ací hi ha una irregularitat típica de la velarisació)*, dorguérem, dorguéreu, dorgueren* (*Dormir* té una variant no velarisada: *dormí, dormies, dormí, dormíem, dormíeu, dormien*)*. Morí, morires, morí, morírem, moríreu, moriren* (La variant velarisada, admesa per la RACV és: *Muiguí, muigueres, muigué, muigérem, muiguéreu, muigueren*). *Partí, partires, partí, partírem, partíreu, partiren*. Ademés hem de tindre en conte que en alguns verps se produïxen canvis ortogràfics: de **c > qu (***pecar>pequí*)*,* de **ç > c** (*caçar > cací*)*,* de **g > gu** (*pegar > peguí*)*,* de **j > g** (*pujar > pugí*)*,* de **qu > qü (***adequar > adeqüí*).

  Existixen **formes particulars**:

- Els verps que són velarisats tindran o be una *–c-* (sò de [k]) o *-qu-* o be una *–gu-.* Eixemples: *esti**gu**í, corre**gu**í, naix**qu**í, creix**qu**í...*
- Els verps en canvi de raïl, com el verp *viure*: *vi**xqu**í, vi**xqu**eres, vi**xqu**é, vi**xqu**érem, vi**xqu**éreu, vi**xqu**eren*; o el verp *caure* que canvia la *–u-* per una *–i-*: *Ca**i**guí, ca**i**gueres, ca**i**gué, ca**i**guérem, ca**i**guéreu, ca**i**gueren.*
- Els verps completament irregulars, que en este cas només ne són *fer* (*fiu, feres, feren, férem, féreu, feren*) i *ser* (*fon, fores, fon, fórem, fóreu, foren*). ¡Atenció!, la forma *fon* portarà accent gràfic únicament quan és del verp *fondre* (tercera persona del singular del present d'indicatiu).

- **PRETÈRIT PERFECTE PERIFRÀSTIC.**

  És una forma composta equivalent al pretèrit perfecte simple. Com ya hem dit adés, se construïx en el verp *anar* més l'infinitiu del verp que es conjuga. Eixemple: *Yo vaig afegir. Tu vares afegir. Ell/ella va afegir. Nosatres vàrem afegir. Vosatres vàreu afegir. Ells/elles varen afegir*. Les formes: *vaig, vares, va, varem, varèu,* i *varen,* són les úniques admeses per la RACV, pero no per la normativa catalanisant, que només considera normatives les següents: *vaig, vas, va, vam, vau, van*, és dir, que només admet les formes sintètiques sincopades en la 2ª persona del singular i 1ª, 2ª i 3ª del plural. La llengua antiga també ne va fer us, pero molt escàs, d'ell, i en l'àrea de predomini del pretèrit perfecte simple també és usat, sobre tot en algunes formes verbals com ara: *vaig ser* en lloc de *yo fon*, o *vaig saber* en conte de *yo sabí*. És més recomanable fer us preferencial del perfecte simple en lloc del perfecte perifràstic, encara que haja desaparegut de la major part de la parla del valencià septentrional i meridional. Voro López diu en l'obra adés mencionada: *"Des del meu punt de vista les formes perifràstiques suponen un empobriment de la flexió, ya que es pert d'esta manera el procediment morfològic que consistix en combinar la raïl del verp en les desinències, en les quals s'expressen la persona, el número, el temps, l'aspecte i el modo"*.[1] De totes maneres no és incorrecte usar el perfecte perifràstic. Personalment pense que no queda gens mal combinar les dos formes (simple i perifràstic) en escriure un text o qualsevol cosa que no siga molt curta.

- **FUTUR IMPERFECTE** o **SIMPLE**.

  Indica un temps que ha de vindre o coses que estan previstes que ocórreguen: *Quan cobre te compraré el trage*.

  Una provabilitat referida al temps present: *¿Quina hora és? No sé, seran les onze i mija.*

  El resultat o conseqüència d'una acció prèvia: *Si fa sol, anirem a la plaja.*

  Pot tindre un valor imperatiu: *No desijaràs el mal al teu veí.*

  I també un valor intensificador, sobre tot en exclamacions: *¡Quina pocavergonya tindrà eixe!!*

  El futur immediat se construïx en *anar* + infinitiu: *Me'n vaig a comprar*.

La 1ª (***-ar***), 2ª (***-er/-re/-r***) i 3ª (***-ir***) conjugació afigen a l'infinitiu: *-é, -às, -à, -em, -eu, -an.* Eixemples: *Raonaré, raonaràs, raonarà, raonarem, raonareu, raonaran. Temeré, temeràs, temerà, temerem, temereu, temeran. Llegiré, llegiràs, llegirà, llegirem, llegireu, llegiran*.

[1] Lopez i Verdejo, V. *El parlar de l'Horta de Valéncia dins del dialecte apichat*. Ed. RACV. Valéncia 2003. Pàg. 59.

Irregularitats: Hi ha canvis en la raïl dels verps següents: *Anar* > *anir + -é, -às, -à, -em, -eu, -an*. *Saber* > *sabr- + -é, -às, -à, -em, -eu, -an*. *Cabre* > *cabr- + -é, -às, -à, -em, -eu, -an*. *Plànyer (planydre)* > *planydr- + -é, -às, -à, -em, -eu, -an*. *Fer* > *far- + -é, -às, -à, -em, -eu, -an*. *Voler* > *voldr- + -é, -às, -à, -em, -eu, -an*. *Haver (haure)* > *haur- + -é, -às, -à, -em, -eu, -an. Poder* > *podr- + -é, -às, -à, -em, -eu, -an*.

- **FUTUR HIPOTÈTIC** SIMPLE o CONDICIONAL SIMPLE.

  En este temps verbal, s'expressa habitualment una acció posterior a una atra. Eixemple: *Encara que se n'anara en un atre, no la deixaria de voler.* Com es pot vore, és compatible en el discurs en el pretèrit imperfecte de subjuntiu.

  Expressa provabilitat o possibilitat o una aproximació referida al passat: *Les bresquilles me vindrien a contar unes cent pessetes el quilo —contar* té ací el sentit de *costar*—.

  Els consells, les aspiracions, els desijos: *M'agradaria anar a Moscú*.

  Les peticions i els rebujos de cortesia: *¿T'importaria explicar-me açò?*

  La 1ª, 2ª i 3ª conjugació afigen a l'infinitiu: *-ia, -ies, ia, -íem, -íeu, -ien.* Eixemples: *Raonaria, raonaries, raonaria, raonaríem, raonaríeu, raonarien. Temeria, temeries, temeria, temeríem, temeríeu, temerien. Junyiria, junyiries, junyiria, junyiríem, junyiríeu, junyirien. Sentiria, sentiries, sentiria, sentiríem, sentiríeu, sentirien.*

  També ne té **irregularitats** com en el futur imperfecte. A les raïls irregulars adés mencionades afegiríem les terminacions d'este temps verbal.

- ELS TEMPS COMPOSTS DEL MODO INDICATIU:

  Estos temps se'n formen per mig del verp auxiliar HAVER + el participi del verp en qüestió, que és el que du el significat de l'acció. Per lo tant, hem de conéixer la flexió del temps simples del modo indicatiu del verp HAVER, ademés del participi (Vore IV.6.2) del verp que estem conjugant.

Flexió del verp HAVER

INDICATIU				
Present	Imperfecte	Perfecte	Futur	Hipotètic
he	havia	haguí	hauré	hauria
has	havies	hagueres	hauràs	hauries
ha	havia	hagué	haurà	hauria
havem /hem	havíem	hagérem	haurem	hauríem
haveu / heu	havíeu	haguéreu	haureu	hauríeu
han	havien	hagueren	hauran	haurien

- **PASSAT PRÒXIM**.

  Expressa una acció passada i acabada pero en un espai de temps que encara no ha acabat. Eixemple: *Fa cinc anys que ha mort mon fill* (la mort del fill perdura d'alguna forma en l'afectivitat del parlant, com si no estiguera acabat el fet de la seua mort).

Es pot usar este temps verbal com a futur. Eixemple: *Espera un moment, que en un tres i no res he acabat.*

Se forma en el present d'indicatiu del verp HAVER + el participi del verp que estem conjugant. Eixemple: *Yo he afegit. Tu has afegit. Ell/ella ha afegit. Nosatres havem/hem afegit. Vosatres haveu/heu afegit. Ells/elles han afegit.*

- **PRETÈRIT PLUSQUAMPERFECTE**.

  Esta temps verbal sempre necessita d'una atra acció o referència temporal, respecte de la qual indica anterioritat. Eixemple: *Ahir, ad estes hores, yo ya havia sopat.*

  Se construïx en el pretèrit imperfecte del verp HAVER + el participi del verp en qüestió. Eixemple: *Yo havia afegit. Tu havies afegit. Ell/ella havia afegit. Nosatres havíem afegit. Vosatres havíeu afegit. Ells/elles havien afegit.*

- **PRETÈRIT PERFECTE COMPOST**.

  Expressa un fet passat i acabat pero de manera immediata i anterior a un atre passat. Eixemple: *Tan pronte com ho hagué dit, se n'anà.*

  Sol usar-se junt a elements contextuals com ara: *en quant, tan pronte, quan...*

  Se forma en el pretèrit perfecte d'indicatiu del verp HAVER + el participi del verp en qüestió. Eixemple: *Yo haguí afegit. Tu hagueres afegit. Ell/ell hagué afegit. Nosatres haguérem afegit. Vosatres haguéreu afegit. Ells/elles hagueren afegit*.

- **FUTUR PERFECTE** o **COMPOST**.

  Expressa una acció que ha de vindre, pero anterior a una atra que també vindrà. Eixemple: *Quan tornes, yo ya hauré dibuixat açò.*

  Igual que el futur imperfecte, també expressa una provabilitat referida al temps present, lligada o no en la noció temporal d'anterioritat. Eixemples: *Este relat curt l'haurà escrit algun aficionat. Hauràs dedicat molt de temps per a fer este treball.*

  Se construïx en el futur simple del HAVER + el participi del verp que estem flexionant. Eixemple: *Yo hauré afegit. Tu hauràs afegit. Ell/ella haurà afegit. Nosatres haurem afegit. Vosatres haureu afegit. Ells/Elles hauran afegit.*

- **FUTUR HIPOTÈTIC COMPOST**.

  Igual que la seua forma simple, també expressa una acció posterior a una atra; una acció provable o una acció futura, pero presentant-la com acabada.

  Este temps verbal és compatible en el discurs en el pretèrit plusquamperfecte de subjuntiu o en l'infinitiu compost. Eixemples: *Si hagueres vingut, t'hauries enterat de la lliçó. D'haver-ho sabut, no t'hauria dit res.*

És el futur hipotètic d'indicatiu del HAVER+participi del verp que estem conjugant. Yo hauria afegit. Tu hauries afegit. Ell/Ella hauria afegit. Nosatres hauríem afegit. Vosatres hauríeu afegit. Ells/Elles haurien afegit.

7.5. El modo subjuntiu

- **El temps en el subjuntiu**

La noció temporal de present, passat o futur en el modo subjuntiu no depén de la forma verbal com a tal sino del context o de la situació en que apareix.

Este modo verbal, per lo general, sempre apareix dins de les oracions subordinades (Vore V. 3.5), destacant en les seues formes verbals els conceptes d'anterioritat, simultaneïtat o posterioritat en relació a l'acció del verp principal. Eixemples: *Me varen dir que me n'anara de l'empresa* (l'acció de *anar-se'n* és posterior a la de *varen dir*, al marge de si s'ha produït o no el *anar-se'n de l'empresa*). *M'agradaria que estiguera mon germà en casa en este moment* (les accions dels dos verps són simultànees). *Llamente que t'hagen suspés* (l'acció de *suspendre*, ademés de significar passat en relació al parlant, indica també i, sobretot, anterioritat en relació a *llamente*).

- ELS TEMPS SIMPLES DEL MODO SUBJUNTIU

  - **PRESENT**.

    És el més utilisat d'este modo, i fa referència tant al present: *Tal volta estiga ma mare en el mas*, com al futur: *Tal volta vinga mon tio,* o inclús a abdós: *No crec que torne* (ara o més avant).

    Els acabats en *–ar* afigen a la raïl: *-e, -es, -e, em, -eu, -en.* Eixemple: *Raone, raones, raone, raonem, raoneu, raonen* (Observeu que és pràcticament igual que el present d'indicatiu excepte en la 3ª persona del singular).

    Els acabats en *–er/-re/-r* i en *–ir* afigen a la raïl: *-a, -es, -a, -am, -au, en.* Eixemples: *Tema, temes, tema, temam, temau, temen*. *Afigga, afiggues, afigga, affigam, affigau, affigguen* (La 2ª i 3ª persona del plural també poden escriure's: afegim, afegiu). *Córrega, córregues, córrega, corregam, corregau, córreguen*.

    Els verps incoatius afigen a la raïl lo següent: *-ixca, ixques, -ixca, -im, -iu, -ixquen.* Eixemple: *Patixca, patixques, patixca, patim, patiu, patixquen*. Ademés hem de tindre en conte els canvis ortogràfics: *torcar>torque, tórcer>torça*..., i la consonant velar que no és la *g* sino la *qu* o *c*: *nàixer>naixca...naixquen*, etc.

    El verps *anar, estar, saber, cabre, fer, ser, caldre, caure, vore, oir, collir, morir, llegir, tossir* i *eixir*, presenten **irregularitats** en el present de subjuntiu: *Vaja, vages, vaja, anem, aneu, vagen. Estiga, estigues, estiga, estigam, estaigau, estiguen. Sàpia, sàpies, sàpia, sapiam, sapiau, sàpien. Càpia, càpies, càpia, capiam, capiau, càpien. Faça, faces, faça, fem, feu, facen. Siga, sigues, siga, sigam, sigau, siguen. Calga* (3ª persona singular), *calguen* (3ª persona plural. És un verp defectiu). *Caiga, caigues, caiga, caigam, caigau, caiguen. Veja,*

veges, veja, vejam, vejau, vegen. Oja, oges, oja, ojam, ojau, ogen (les variants: *oigga, oiggues, oigga, oiggam, oiggau, oigguen*, també estan admeses per la RACV). *Cullga, cullgues, cullga, cullgam, cullgau, cullguen. Muiga, muigues, muiga, muigam, muigau, muiguen* (les variants: *morga, morgues, morga, morgam, morgau, morguen*, també estan admeses per la RACV). *Lligga, lliggues, lligga, lliggam, lliggau, llígguen*. *Tusca, tusques*, *tusca, tuscam, tuscau, tusquen. Ixca, ixques, ixca, ixcam, ixcau, ixquen.*

PRETÈRIT IMPERFECTE.

La seua acció se situa tant en el present: *Ixcà estigueren ara els meus companyons en el bodegó,* com en el passat: *Quina pena que no estigueres ahir en ma casa,* o en el futur: *¡Ixcà ploguera demà!* Pot expressar també possibilitat: *Si treballàreu la gramàtica, deprendríeu més.*

És un temps majoritàriament regular, formant-se aixina: 1º grup (*-ar*), raïl del verp del + *-ara, -ares, -ara, -àrem, -àreu, -aren.* 2º grup (*-re/-er/-r*), raïl + *-era, -eres, -era, érem, -éreu, -eren.* 3º grup (*-ir*), raïl + *-ira, -ires, -ira, -írem, -íreu, -iren.* Eixemples: *Raonara, raonares, raonara, raonàrem, raonàreu, raonaren. Temera, temeres, temera, temérem*, *teméreu, temeren. Afegira, afegires, afegira, afegírem, afegíreu, afegiren*.

Els dos únics verps **irregulars** en este temps són **ser** i **vore**: *Fora, fores, fora, fórem, fóreu, foren. Vera, veres, vera, vérem, véreu, veren* (una atra forma quan la primera persona singular del present d'indicatiu és *vec*: *veguera, vegueres, veguera, veguérem, veguéreu, vegueren*). Estes són les formes acceptades per la RACV, puix n'existixen unes atres que no estan admeses.

- TEMPS COMPOSTS DEL MODO SUBJUNTIU

Igual que en els temps composts del modo indicatiu, ací també es construïxen en el verp HAVER + el participi del verp que es flexiona. En este cas seran els temps verbals: present i imperfecte de subjuntiu de dit verp *haver.*

HAVER. Formes simples del SUBJUNTIU

Present	Imperfecte
he	havia
has	havies
ha	havia
havem /hem	havíem
haveu / heu	havíeu
han	havien

- **PRETÈRIT PERFECTE.**

Situa l'acció en el present o en el futur, encara que el temps verbal no és lo que més nos interessa en el subjuntiu sino l'apreciació que fa de la realitat. Eixemples: *Aniré quan m'ho haja demostrat* (futur). *Espere que ho hages conseguit* (present).

Se construïx en el present de subjuntiu del verp HAVER + el participi del verp que es flexiona. Eixemple: *Haja menjat/vençut/llegit, hages menjat/vençut/llegit, haja menjat/vençut/llegit, hajam menjat/vençut/llegit, hajau menjat/vençut/llegit, hagen menjat/vençut/llegit.*

- **PRETÈRIT PLUSQUAMPERFECTE**

  Expressa una acció passada: *Tindries diners si els hagueres estalviat* (passat). També pot expressar irrealitat: *Si hagueres aprovat, t'haguera (hauria) comprat la moto*.

  Se forma en l'imperfecte de subjuntiu del verp HAVER + el participi del verp que estem flexionant. Eixemple: *Haguera menjat/vençut/llegit, hagueres menjat/vençut/llegit, haguera menjat/vençut/llegit, haguérem menjat/vençut/llegit, haguéreu menjat/vençut/llegit, hagueren menjat/vençut/llegit.*

7.7. El modo imperatiu

Este modo verbal servix per a donar órdens, fer peticions..., pero sempre a una segona persona, puix en l'acte comunicatiu les órdens les dona un parlant a un oyent o a uns oyents i no a terceres persones. En ell manifestem la nostra voluntat de forma impositiva, presentant el fet com a manament, consell, prec, petició...

En puritat no és propiament un modo, i les seues persones es prenen dels presents d'indicatiu: tercera persona del singular (eixemple: *ell beu*), i del present de subjuntiu: segona i tercera persona del plural (eixemple: *nosatres begam, vosatres begau*). No té temps composts. En algunes gramàtiques se donen, ademés, unes formes de tractament o cortesia, preses de les persones tercera del singular i tercera del plural del present de subjuntiu, les quals exigixen que els pronoms personals que les complementen vagen sempre darrere del verp. Eixemple: *bega vosté, beguen vostés*. Com a eixemple conjuguem a continuació un verp del primer grup: *adequar*; un atre del segon grup: *combatre*; i un atre del tercer grup: *vestir.*

adequa tu	*combat tu*	*vist tu*
adeqüe vosté	*combata vosté*	*vista vosté*
adeqüem	*combatam*	*vistam**
nosatres	*nosatres*	*nosatres*
adeqüeu vosatres	*combatau vosatres*	*vistau* vosatres*
adeqüen vostés	*combaten vostés*	*visten vostés*

* Este verp té unes atres formes per ad estes persones: *vestim nosatres, vestiu vosatres.*

El **imperatiu negatiu** presenta la particularitat de que en lloc de prendre la tercera persona del singular del present d'indicatiu, ne pren la segona del singular del present de subjuntiu. Les atres persones se queden igual, no varien. Eixemples: *No adeqües, no adeqüem, no adeqüeu. No combates, no combatam, no combatau. No vistes, no vistam, no vistau.*

El **pronom personal** se situa en l'imperatiu darrere del verp i unit ad ell. I en el cas de l'imperatiu negatiu davant del verp, entre la negació i el verp, i separat d'ell. Eixemples: *Dona-la, no la dones. Temau-li, no li temau. Sentam-lo, no el sentau.*

7.7. Les perífrasis verbals

- Són construccions sintàctiques constituïdes per dos o més verps, dels quals a lo manco u és auxiliar, i l'últim, que ha d'aparéixer en una forma no personal: infinitiu, gerundi o participi, auxiliat (o principal). Eixemples: *He d'anar al dentiste. Estava esgotat de tant de córrer. Ves resolent eixos problemes de matemàtiques.*
- Tots els verps de la perífrasis formen un únic núcleu del predicat. Eixemple: ***Deuen de ser** les dèu.* El subjecte és 'les dèu' i el predicat 'deuen de ser'.
- Són les formes no personals de les perífrasis verbals les que seleccionen als subjectes i als complements. Eixemple: *La chiqueta mamprengué a riure's* (front a *la pilota mamprengué a riure's*).
- Les desinències de la conjugació van en els verps auxiliars. Per eixemple, en 'anar a + infinitiu', lo que es conjuga és 'anar': *Anava a dir-vos que...*
- Les formes no personals (infinitiu, participi i gerundi) de les perífrasis verbals són els verps principals, és dir, no subordinats, i, per tant, la seua substitució per uns atres elements equivalents supondria un canvi del significat del verp auxiliar. Eixemples: *He de comprar un coche* (no es pot substituir 'comprar' per 'lo': *lo he*). *Ves callant-te* (no podem substituir 'callant' per 'aixina' i dir: *ves aixina*).
- L'unió del verp auxiliar en l'auxiliat pot ser:
  - Directa: *Cal anar. Tinc resolt. Vinc escoltant.*
  - Indirecta per mig de les preposicions **a** o **de**: *Vinc a dir. Acaba de vindre.*
- Les perífrasis verbals no admeten oracions emfàtiques de relatiu o ecuacionals (eixemple d'estes oracions: *Treballe els dumenges=Els dumenges és quan treballe*). Per eixemple, si diem: *Tinc d'anar a ta casa*, no podem dir: *anar a ta casa és lo que tinc.*
- El verp *ser* de les oracions pasives només afecta al verp principal de la perífrasis. Eixemple: *Joan hagué d'escriure la carta.* En passiva seria: *La carta hagué de ser escrita per Joan.*
- A voltes una mateixa construcció pot ser perífrasis o no; pero el context ho aclarix. Eixemple: *Cento va a treballar tots els dies al camp*. Ací no hi ha perífrasis verbal puix *va* selecciona al complement *al camp* i, ademés, l'infinitiu *treballar* se deixa substituir per una forma nominal: *Va a això tots els dies.* En canvi en esta atra següent frase sí que hi ha perífrasis verbal: *Nelo va a estudiar, no chilles.*
- En una perífrasis verbal pot haver un auxiliar només o un conjunt d'auxiliaritat. Eixemple: *Pronte **haurem de tornar a escomençar** a treballar* (conjunt d'auxiliaritat).

- Quan porten pronoms personals àtons complementant-les, podran anar davant o darrere. Eixemples: *Li ho he de dir. He de dir-li-ho; Anava a vore't. T'anava a vore.* Per en la d'obligació impersonal lo correcte és posar el pronom davant: *S'ha de fer.*
- Les perífrasis verbals se classifiquen en:
  - Perífrasis d'infinitiu: porten com a verp principal un infinitiu. Eixemples: *Ha de ploure. Deu d'estar a punt d'aplegar* (en este segon eixemple hi ha un conjunt d'auxiliaritat).
  - Perífrasis de gerundi: duen com a verp principal el gerundi. Eixemple: *Estava plovent.*
  - Perífrasis de participi: les que tenen com a verp principal el participi. Eixemples: *(T'ho) tinc dit. Tinc llegit (tot el llibre).*
- El significat de la perífrasis pot estar referit a l'acció verbal o a la modalitat:
  - Perífrasis referides a l'acció verbal:
    - En **significat perfectiu**: Es referix a l'acabament o a l'interrupció d'una acció o procés verbal. Ne són les següents:
      - **Acabar de + infinitiu**. Pot significar la fi d'un procés o be l'immediatea d'una acció que s'ha realisat adés, és dir, fa molt poc de temps. Eixemple: *¡Si acabes de vore'l!* (immediatea d'una acció passada). *Ya he acabar de llegir el llibre* (fi d'un procés). En els enunciats negatius indica, ademés de la negació de l'acabament de l'acció, indecisió en el subjecte. Eixemple: *No acabe de decidir-me.*
      - **Arribar a + infinitiu**. Indica la culminació d'un procés. Eixemple: *Segur que arriben a comprendre-ho algun dia.*
      - **Estar + participi**. Eixemple: *Ya estan resolts tots els problemes de matemàtiques.*
      - **Tindre + participi**. Eixemple: *Tinc aprovades totes les assignatures.* En un complement indirecte i un complement directe denota una acció repetida en el passat. Eixemple: *Te tinc dit que te calles.*
      - **Deixar + participi**. Eixemple: *Ans d'anar-te'n deixa fets els llits.*
      - **Portar + participi**. Eixemple: *Porta gastats més de cinc mil euros.*
    - **Significats incoatiu o ingressiu**: El primer indica el moment en que escomença l'acció, i el segon que una acció està a punt d'escomençar, és dir, al principi de l'acció o a l'imminència d'este principi. Les perífrasis en estos valors són les següents:
      - **Posar-se a + infinitiu**. Eixemple: *Se posà a plorar* (incoatiu).
      - **Mamprendre a + infinitiu**. Eixemple. *Mamprengueren a córrer a la mateixa hora* (incoatiu).
      - **Anar a + infinitiu**. Eixemple: *Anava a vore't en estos moments* (ingressiu). Esta perífrasis presenta varis significats més:
        - En l'auxiliar en pretèrit perfecte, denota un significat d'inoportunitat. Eixemple: *Me n'anaren a suspendre quan manco ho esperava.*

- En certs enunciats exclamatius, pot indicar esglai, sorpresa o negació d'alguna cosa que per al parlant és evident. Eixemples: *¡Quí ho anava a dir! ¡Qué va a ser bo!*

- **Passar a + infinitiu**. Eixemple: *Passem a estudiar el tema següent.*
- **Estar a punt de + infinitiu**. Eixemple: *Estàvem a punt d'eixir.*

➢ **Significats iteratiu i freqüentatiu**: L'iteratiu se referix a la simple repetició d'una acció, i el freqüentatiu, a que l'acció se repetix en freqüència. Ne són les següents:

- **Tornar a + infinitiu**. Eixemples: *Ya ha tornat a fer-ho. Torní a casar-me.*
- **Soldre + infinitu**. Eixemple: *No sol ploure molt per ací* (freqüència).

➢ **Significat duratiu i progressiu**: El duratiu mostra l'acció en el seu transcurs, i el progressiu indica, ademés, una acció que es desenrolla de manco a més. Les perífrasis en estos valors són les següents:

- **Estar + gerundi**. Eixemple: *Està dormint des de les huit de la vesparada.* No sempre esta construcció és perífrasis: si el gerundi se deixa substituir per *ho*, és un atribut i, per tant, *estar* és el verp principal. Eixemple: *La sopa està cremant*. *Ho està.*
- **Vindre + gerundi**. Eixemple: *Vinc pensant en això tot el viage.*
- **Anar + gerundi**. Eixemple: *Ha anat dient moltes coses roïns de mi per ahí.*

▪ Perífrasis referides a la modalitat o actitut del parlant:

➢ En **significats d'obligació o de necessitat**:

- **Haver de + infinitiu**. Eixemple: *Hem d'anar al dentiste.*
- **Deure + infinitiu**. Eixemple: *Deus estudiar més o suspendràs.*
- **Tindre de + infinitiu**. Eixemple: *La mare té d'estar junt al menut.*
- **Caldre + infinitiu**. Eixemple: *Cal tornar pronte a casa.*
- **Haver-se de + infinitiu**. Eixemple: *S'ha de fer açò.*
- **Caldre que + subjuntiu**. Eixemple. *Cal que vingau pronte.*

➢ En **significats de possibilitat, provabilitat, creença o suposició**:

- **Deure de + infinitiu**. Eixemple: *Deuen de fer uns quinze graus a l'ombra.*
- **Pot ser que + subjuntiu**. Eixemple: *Pot ser que arriben més tart.*
- **Potser + subjuntiu**. Eixemple: *Potser tingues raó.*

  ¡Atenció! No deuen confondre's les dos perífrasis següents:

  - *Deure + infinitiu* significa obligació. Eixemple: *Pere deu ser bon chic. Té obligació de ser bon chic.*
  - *Deure de + infinitiu* significa provabilitat. Eixemple: *Pere deu de ser bon chic. Provablement siga bon chic.*

• Unes atres classes de perífrasis segons el significat:

➢ En **significat de capacitació i permís**:

- **Poder + infinitiu**. Eixemple: *Ya puc treballar.*

➢ En **significat d'aproximació**:

- **Vindre a + infinitiu**. Eixemple: *Açò ve a costar un milló d'euros.*

- Hi ha locucions formades per dos verps, a on el segon dels quals apareix en forma no personal: *Llançà a perdre tot el curs. Donaren a conéixer el seu descobriment.* Per la qual cosa podrien confondre's en les perífrasis verbals, pero abdós construccions són diferents per lo següent:
  - En les locucions no hi ha verps auxiliars ni principals. Tot el conjunt locucional selecciona subjectes i complements.
  - La conexió entre els dos verps és molt forta, no sent substituible la forma no personal per unes atres formes en el mateix conjunt. Eixemple: *Ho llançà a perdre* no es pot dir *Ho llançà a guanyar*.
  - La locució verbal sol equivaldre a una sola idea que pot proyectar-se en un únic verp. Eixemples: *Llançar a perdre > estropejar. Donar de costat > marginar.*

6.8. La construcció *ser* + *participi*

- Esta construcció podria considerar-se una perífrasis verbal de participi. Eixemple: *Este llibre fon escrit per ta yaya* (*fon escrit* és el núcleu del predicat).
- En canvi no se diferencia en res de les oracions atributives (Vore V.1.4) (oracions en subjecte + verp copulatiu + atribut). Per tant, el núcleu del predicat no seria el conjunt *ser* + *participi* sino només el verp *ser*. El participi faria la funció d'atribut i seria un adjectiu i no un verp. En l'eixemple anterior, *fon* seria el núcleu del predicat, i no *fon escrit* com hem dit adés. A voltes, pero no sempre, es deixa commutar el participi per *ho*: *Un concursant fon premiat > ho fon.*
- Possiblement es tracte d'una construcció intermija entre les perífrasis verbals i les oracions atributives.
- La veu passiva es construïx d'esta manera, i ha de concordar en gènero i número en el subjecte. Per a transformar l'oració activa en passiva es fa lo següent:
  - El complement directe passa a subjecte pacient en la passiva.
  - El verp *ser* se posa en el mateix temps en que estava el verp de l'activa, seguit del participi, que concordarà en gènero i número en el subjecte pacient.
  - El subjecte de l'activa passa a ser complement agent en la veu passiva i va precedit de la preposició *per.* eixemple: *Ella escriu una novela > La novela és escrita per ella*. El significat d'abdós oracions és el mateix.

7. L'adverbi

- **Característiques i funcions.**
  - Els adverbis són paraules que tenen un significat propi, definible en els diccionaris.
  - No ne tenen desinències, pero alguns poden presentar variació mofològica: *espayet, malament...*

- Mai n'eixerciten les funcions nominals de subjecte, complement directe, complement indirecte, complement de règim i complement agent.
- Principalment ne són modificadors del verp, Molts ne fan la funció de complement circumstancial d'un verp. Eixemples: *Toni aplegà tart. Vixc ací. Jordi menja massa.*
- Pero també poden modificar a un adjectiu o a un atre adverbi. Esta funció és pròpia, sobretot, dels adverbis quantificadors *molt, be/ben, prou...* Eixemple: *És molt bonica.*
- I inclús a un substantiu o a tota una oració. En est últim cas reben el nom de complements oracionals i entre ells se troben els atributs oracionals, els adverbis de modalitat i els que fan la funció de tòpics (Vore en V.2. components externs d'una oració). Eixemples: *Afortunadament, ho puc contar* (atribut oracional). *Potser se'n vaja ta germana* (adverbi de modalitat). *Tècnicament, el Valéncia jugà be.*
- Els adverbis poden tindre complements o modificadors formats per una secuència de paraules encapçalades per una preposició, o per una oració. Eixemple: *Darrere de la montanya. Cap a dins n'hi ha...* O no portar complements: *no, sí, potser...*
- Alguns adjectius poden passar a la categoria d'adverbis quan s'immovilisen en la forma masculina i funcionen com a complements circumstancilas d'un verp. Eixemples: *Menja be. Parla baixet. Camina ràpit. Juga brut. Ho passí fatal...*
- Els adverbis acabats en *–ment* se contruïxen sobre la forma femenina d'un adjectiu i el substantiu *mente*: *verdaderament*; o directament si l'adjectiu no té acabament femení: *feliçment.* Generalment són adjectius qualificatius i valoratius que modifiquen un significat verbal. ¡Atenció! Els adjectiu *comú* i *gran* fan *comunament* i *granment*, respectivament. Quan dos o més adverbis acabats en *–ment* van seguits, poden conservar les seues formes sanceres: *Ho feen perfectament i ràpidament,* o pot l'últim adverbi reduir-se a l'adjectiu femení: *Ho feen perfectament i ràpida.* Esta darrera forma era com la feen els clàssics: *"Los embaixadors poden venir salvament e segura, que no els serà fet nengun dany"* (*Tirant*, c. 14). També pot fer-se aixina: *Ho feen de manera perfecta i ràpida.*
- Els adverbis acabats en *–ment,* formen el superlatiu en el sufix femení *-íssima* incrustat entre abdós components. Eixemple: *rapidíssimament.*
- Alguns adverbis poden portar el sufix *–et* de caràcter dimunitiu. Eixemples: *espayet*, *baixet...*
- Ne són varis els que admeten marques de grau comparatiu i superlatiu: *be > millor; mal > pijor*; afegint el sufix *–íssim* que hem dit adés; fent us del prefix *re-*: *remalament*; prenint l'adverbi *més* per al comparatiu *i molt* per al superlatiu*: més tart, molt espai.*
- ¡Atenció! No admeten grau, ni sufix diminutiu, ni formes en *–ment* els adverbis afirmatius (*sí, inclús, ya...*), negatius (*no, cap, mai...*), dubitatius (*si acàs, potser, tal volta...*) —llevat de les formes *provablement, efectivament* i *certament*— i els pronominals (*ací, com, quan...*).

- **Locucions adverbials.**
  - Una locució adverbial està formada per dos o més paraules que constituïxen un conjunt sintàctic indivisible, i se comporta igual que un adverbi. Eixemple: *A la vora. Sense dubte. A grapats. De bon matí...*
  - Solen fer la funció de complement circumstancial d'un verp. Eixemple: *Ho vaig fer de mala gana.*
  - Poden incidir sobre l'oració sancera, referint-se a l'actitut del parlant sobre els fets. Eixemple: *Tal volta vaja.*
  - Algunes complementen als verps com a complement circumstancial en valor quantificador, pero també ho poden fer en el mateix valor en adjectius o en adverbis. Eixemple: *Parla de reüll. Està llunt de veres.* Inclús en un substantiu. Eixemple: *Cau aigua a grapats.*

- **Classificació dels adverbis pel significat.**
  - **Adverbis i locucions adverbials de lloc**

    a banda sinònim de *a part*: *Hui faré arròs a banda.*

    a la dreta posició en que se situa lo que està a mà dreta: *Quan aplegues ahí gira a la dreta.*

    a l'entorn loc. adv. sinònima de *entorn*: *Les senyeres les posen a l'entorn de les finestres i els balcons. Mirà a l'entorn seu i es donà conte que estava a soles.*

    a l'esquerra posició en que se situa lo que està a mà esquerra: *En arribar al semàfor gira a l'esquerra.*

    a la vora al costat: *Eixa casa es trobava a la vora del riu.*

    a part en un lloc separat: *Deixant a part l'estil dels trobadors.*

    ací demostratiu, en este lloc: *Passeu per ací. Ací estem molt be. D'ací a cents anys, tots calps. Eixe està més allà que ací. Ací caic i allà m'alce.*

    ahí demostratiu de lloc: *Passarem per ahí. Ahí esteu molt be.* Els clàssics feen una distinció entre l'adverbi *ací*, que designava el lloc a on estava el parlant o 1ª persona (en castellà *aquí*), i l'adverbi *aquí*, que senyalava el lloc a on estava el qui escoltava el parlament o 2ª persona (en castellà *ahí*). Eixemples: *"que la veronica de la dita gloriosa Verge, la qual nos havem aci, sia aqui lo dia e festa de la dita solemnitat"* document de l'any 1403 (Anuari IEC, V, 538) [tret de l'Alcover]. Sanchis Guarner diu que *aquí* es troba viu en les comarques d'Alacant, Vall de Novelda i Camp d'Elig, a on no s'usa la forma *ací*. Actualment en la majoria de comarques valencianes se solen usar únicament les formes *ací* i *ahí*, havent desaparegut la contraposició antiga que existia entre *ací* i *aquí*, per introducció de *ahí* en lloc de *aquí.*

    al voltant sinònim de *entorn*: *Mirà al seu voltant. Al voltant del fòc estaven els caçadors.*

allà demostratiu, en aquell loc , a una ceta distància del qui parla i del qui escolta: *Per allà va ma mare. Arribàrem fins allà. Allà per l'any 1984.*

allí sinònim de *allà*; s'usa només en sentit directe: *Per allí va mon yayo. Arribàrem fins allí. Ací, ahí, allí* i *allà* poden anar precedits de les preposicions *de, per, fins* i *cap*. També poden estar precedits per unes atres construccions adverbials: *fòra de, llunt de*: *fòra d'ací, llunt d'ahí...* La seua funció és referencial equivalent a un sintagma preposicional o nominal: *Vingueres per ací = Vingueres per este lloc. Estic ací = Estic en este lloc.*

amunt en direcció de baix a dalt: *¡Amunt companyons valencians, superem-nos!*

arrere en direcció cap a la banda de darrere: *Tornaren arrere tement pena greu. Tira't arrere per a que puga passar.*

avall en direcció de dalt a baix: *La yaya caigué escales avall. ¡Avall els dogmàtics!*

avant en direcció cap a la part de davant: *Avant i voga. ¡Avant, valencianistes, el triumfo és nostre!*

baix a la part baixa, a poca altura: *Vos esperem baix. Parla tan baixet que no l'entenc. Baix el melic / tinc un penjoll;/ si me l'estire, / màplega al genoll.*

dalt a la part alta: *Espereu-nos dalt, que ya pujarem.*

dalt de tot en lo més alt: *En eixe tossal, dalt de tot, hi ha una iglésia romànica.*

damunt posició respecte a una cosa que està més baixa: *Posa't damunt del cavall. Segur que ad eixe no li caura la casa damunt.*

darrere posició oposta a la direcció en que s'alvança o se mira: *Animal que no conegues / no li vages pel darrere. Darrere de la porta... –Hi ha una 'agüela' morta, carrega-te-la tu que tens més força.* Cal evitar la metàtesis *radere*, pronunciada *raere*.

davall posició respecte a una cosa que està més alta: *¿La raó sempre ha de quedar davall de la força?*

davant posició anterior al cantó cap a on s'alvança o se mira: *Qui davant va,/ no veu lo que darrere es fa. Qui no mira al davant, arrere es queda. Qui va davant, guanya la joya.*

deçà a la part d'ací, a on està el qui parla (en castellà *aquende*): *Mon pare té l'hort dellà el riu i yo el tinc deçà.*

dellà *a la part d'allà, oposta a on està el qui parla (en castellà allende): Tinc l'hort deçà el riu i mon pare el té dellà.*

dins *posició interior respecte als llímits: Pelut per fòra, / pelut per dins;/ alça la cama / i t'ho fique dins. Dintre,* forma antiga i hui dialectal, es estrany registrar-la en alguna localitat valenciana*. Dins* o *dins de* és la forma usada en l'actualitat*.* Els parlants d'algunes comarques valencianes utilisen *dins* i no *dins de* davant de topònims: *Viu dins Valéncia. Dins Alacant té un pis.* És correcte escriure'l tant en la preposició *de* com sense ella: *"dins una bota, / e closa tota"* (*Spill*, 1417).

en terra en el sol: *Deixa el sarnacho en terra.*

entorn posició junt a tots els llímits exteriors: *Herba fresca hi ha entorn la font. Tots els admiradors se posaren entorn de la bella donzella. Estos cans udolant que me veus anar*

entorn, me posen el monyo astorat. Posem-nos entorn i conta-nos rondalles. Pot indicar quantitat aproximada, un temps aproximat: *Estigueren en aquell lloc entorn de dos mesos. Un dumenge, entorn mija nit, vingué a ma casa.*

fòra posició exterior respecte als llímits: *Blanc per fòra,/ groc per dins. De fòra vindrà / qui de ta casa te traurà.*

llunt a gran distància: *París està molt llunt. De prop o de llunt, Corpus per juny.* La forma antiga era *lluny* i en relació ad açò diu Alcover: "*El valencià* llunt *és evidentment una variant o forma secundària de* lluny*, explicable probablement per fonètica sintàctica: l'ús freqüentíssim de* lluny *com a preposició seguida de* de *(*lluny de*), amb despalatalització de la nasal davant dental (*llun de*) deu haver determinat la generalització, en valencià i en part del català occidental, de la forma* llun *o* llunt*".*[1]

mig */* ***al mig*** */* ***en mig*** el lloc central: *En el terme mig es troba la virtut.*

mitan la mitat d'un espai (també ho pot ser d'un temps o d'una acció): *A mitan camí me'n torní.*

on sol anar sempre baix la forma *a on*: *¿A ón vas? No sé d'a ón veniu.* Esta forma sol anar precedida per les preposicions *de, per, fins* i *cap (a)*: *d'a on, per a on, fins a on, cap a on.* Eixemple: *D'a on no hi ha no es pot traure.* Pot usar-se també com a pronom relatiu: *El poble a on anem* (*El poble al que anem*).

onsevullga, ***onsevol*** en qualsevol part: *Per onsevol se senten les rialles dels jóvens. Onsevullga que preguntes, t'ho diran.*

pel revés, ***del revés*** per la cara oposta a la normal: *Li donaven voltes al nano, per l'endret i pel revés. Es girà el gipó del revés.*

per l'endret, ***de l'endret*** per la part millor d'una cosa: *Dibuixa açò per l'endret del paper. T'he deixat els calcetins de l'endret.*

pertot en tot lloc: *Trobem amics pertot.*

sobretot per damunt de tot, de manera principal: *I sobretot que es guarden de no barallar-se.*

prop a poca distància: *Godella està prop de Valéncia.*

rant junt a, al costat o vora de, tocant, al mateix nivell: *Rant al meu camp està el teu. Rantet al pou està la pica.*

- **Adverbis i locucions adverbials de temps**

a boqueta nit quan escomença a fer-se fosc, immediatament després de la posta de sol: *A boqueta nit anirem al passeig marítim.*

a deshora en un moment inoportú: *Sempre arribeu a la reunió a deshora.*

a hora en el moment oportú: *Entreu, entreu, que aplegueu encara a hora.*

a hora horada a última hora, en l'últim instant, pero quasi tart: *Vingué a la sessió a hora horada.*

a (les) hores d'ara ara, en este moment: *A hores d'ara ell ya estarà en casa.*

a l'acte immediatament: *Les blanques mans a l'acte se'n tornen roges.*

a l'hora a un temps, al mateix temps:

a l'hora i al punt en el seu moment: *I a l'hora i al punt hauràs de dir açò.*

a les hores chicotetes a altes hores de la matinada: *A les hores chicotetes és quan m'alce per anar a regar.*

a sovint moltes voltes: *Vaig a sovint a Vilarreal.*

a tota hora sempre, contínuament: *Fent el manta a tota hora.*

a última hora en l'últim moment oportú: *Sempre aplegueu a última hora.*

a vegades de temps en temps en intervals indeterminats: *A vegades vaig en el tramvia.*

a voltes sinònim de *a vegades*: *A voltes me bec un barrejat.*

abans / ans en temps anteriors: *Això són coses d'abans, són coses de mos yayos*. *Abans anàvem al mercat tots els dies. Ans farem el sofregit i després courem l'arròs.*

adés en un temps passat molt pròxim; no s'usa en combinació en unes atres partícules com: *adés... adés* (ara... ara, ya... ya. *"no volgueren aturaese: ades cantaven, ades dançaven e jamay callaven"*[1]) o *ara... adés*: *T'he vist adés pero no t'he pogut saludar. Adés, quan has entrat, t'han mirat tots.*

ahir en el dia anterior al present: *Ahir era dumenge.*

al moment sinònim de *en seguida*: *Al moment tornem.*

al trenc d'alba amanéixer: *Eixirem al trenc d'alba.*

anit la nit d'ahir: *Anit ballarem.*

antany en temps passat: *Lluenta sou com la plata, bruna com el blat d'antany.*

ara en este moment, en este temps: *Se n'ha anat ara mateix. Vine't ara en mi. Ara tot lo món va en presses i corruixes.*

ara i ací en este precís moment: *Ara i ací no t'ho puc solucionar.*

ara i adés a sovint, en freqüència: *Ara i adés li agarra el mal.*

atre temps en una época diferent: *La joventut d'ara no és com la d'atre temps.*

d'ara en avant des del moment present: *D'ara en avant haurem de treballar d'una atra manera.*

de bona hora enjorn, matí: *Tots els dies ixc de casa de bona hora per anar a treballar.*

de bon matí molt de matí: *Vingueren a per mi de bon matí.*

de dia en el temps que hi ha claror de sol (opost a la nit): *Vinga, alçat, que ya és de dia.*

de hui per a demà d'un dia per a un atre.

de matí a les primeres hores del matí: *Al sendemà de matí, partírem cap a Morella.*

de nit durant la nit: *En estiu se fa més tart de nit.*

de quan en quan sinònim de *a vegades*: *Vos passaré alguns eixercicis de quan en quan.*

de tant en tant de temps en temps en un interval més o manco determinat: *De tant en tant he de comprar-me roba.*

demà en el dia que seguirà al present: *Demà, que hui cau rosada.*

després expressa posterioritat de temps o espai: *Alguns anys després morí*. Seguit de les partícules *de* i *que*, indica el terme respecte del qual s'afirma la posterioritat d'una acció: *La traca després de posada fon encesa.* La forma antiga era *aprés*: "*aprés de la molta honor que ha sabuda guanyar"* (Tirant lo Blanch, capítul 86).

despusahir en el dia anterior immediat al d'ahir: *Despusahir fon dilluns.* Alcover la registra en un document de 1462: "*Per lo baró de Cruylles que despusahir [sic.] ab alguns ginetaris e hòmens de peu trametí a fer correguda".*

despusahir no, l'atre en el dia anterior al de despusahir: *Si hui és dimarts, despusahir no, l'atre era dissabte.*

---

[1] Fullana Mira, Ll. Obra citada. Pàg. 76.

despusanit la nit anterior immediata a l'última que ha passat: *Despusanit anàrem al cine.*

despusanit no, l'atra la nit anterior immediata a despusanit: *Si esta és la nit del dimarts, despusanit no, l'atra era la del dissabte.*

despusdemà en el dia següent al de demà: *Aniré despusdemà. Demà o despusdemà l'esperem.*

despusdemà no, l'atre el dia següent al de despusdemà: *Tornaré despusdemà no, l'atre. Si hui és dimarts, despusdemà no, l'atre serà divendres.*

d'una volta en un únic temps, en continuïtat, definitivament: *Acabeu la faena d'una volta.*

en acabant sinònim de *després*: *En acabant aniré a ta casa.*

en aquell moment en un moment del passat: *En aquell moment és quan s'enfadà.*

en aquell temps en un temps passat: *En aquell temps les màixqueres estaven prohibides.*

en rompre el dia, ***clarejar el dia***, ***trencar el dia*** eixir el sol, amanéixer: *Eixirem en rompre el dia.*

en seguida sense tardar: *En seguida tornem.*

de continent arc. sinònim de *en seguida*: *"En lo mati / primer següent, / de continent / al monestir / venc per oir / lo sant ofici; /..."* (*Spill* de Jaume Roig. 5688)

enans arc. abans, ans: *Valéncia, enans i aensús. Nicolau de Sueca.*

encara fins un moment determinat seguix ocorreguent, o no ha ocorregut, alguna cosa que se diu: *Encara està malalt. Quan yo he eixit de casa encara no havia eixit ella.*

ençà arc. cap ací; cap al temps present a partir del passat: *Foren trobades del començament del món ençà* (Eximenis, *Tractat de Regiment dels Prínceps e de Comunitats*, c. 5).

enguany en l'any present: *Enguany hem tingut una bona collita.*

enjorn pronte, a una hora no alvançada del dia: *A les cinc del matí és massa enjorn per a alçar-se. Demà enjorn anirem al mercat d'abastos.*

enjornet molt de matí: *T'has alçat massa enjornet per a anar a treballar.* El diminutiu té ací un significat intensificador.

entre dos clarors quan el sol ya està post i escomença a fosquejar: *Entre dos clarors anirem a passejar.*

entretant sinònim de *mentrestant*: *Se quedàrem a fosques en el sòtol, i entretant vingué Cento a buscar-nos.*

hui en lo dia present: *¿Hui que és? –Dijous. –Si veus un burro llepa-li els ous. Hui* és la forma viva i general en la llengua valenciana, que apareix en tots els clàssics. *Avui* és una forma moderna que Alcover no ha pogut registrar-la en autor més antic que Jacint Verdaguer (s. XIX).

jamai sinònim de *mai*: *Jamai foren morts.*

l'endemà o ***el sendemà*** en el dia següent: *I a lo sendemà se n'anà de viage. A l'endemà de la nit de cap d'any és festa.*

llavors en tal temps o ocasió; en este, eixe o aquell moment: *Llavors era la major i ara és la menor.*

mai cap de volta, en cap de temps: *Mai digues d'esta aigua no beure. No crec que tragau mai oli del pinyol.*

matí sinònim de *enjorn*: *D'alçar-se matí, ningú s'ha d'arrepenedir.*

massa matí enjornet: *T'has alçat massa matí.*

mentres indica simultaneïtat, concurrència de temps: *Mentres uns l'entretenien, els atres li furtaven les gallines.*

mentrestant durant el temps en que succeïx una cosa: *Ves parant taula, mentrestant yo acabaré de fer el dinar.*

mentrimentres sinònim de *mentrestant* i de *mentres*: *Mentrimentres yo pele les creïlles, posa tu la paella al fòc.*

primer equival a *abans* i a 'en primer lloc': *Disceptàrem quí parlaria primer.*

pronte dins de poc de temps: *Sol d'hivern, ix tart i es pon pronte.*

quan en quin temps, en quin moment; relacionat en els interrogatius, exclamatius i els relatius: *Quan Corbera fa capell, / pica espart i fes cordell*. *Quan més sucre més dolç, / pero aixina foten a molts.* En la llengua parlada sol pronunciar-se *quant* sense distinguir-lo de l'adverbi de quantitat *quant*. Alcover documenta en la llengua clàssica a forma *quant* com adverbi de temps.

seguit seguit / ***a seguit*** de manera contínua, sense interrupció: *Açò s'ha de fer seguit seguit.*

sempre en tot temps: *Sempre fent el gos.*

tart després d'haver passat un temps oportú, convingut o aveat per a un fi: *Sempre aplega tart al treball.*

una vegada en una ocasió, en un cert temps: *Una vegada, anant per la vora del riu Cànyoles...*

una volta sinònim de *una vegada*: *Una volta me trobí un grapat de monedes romanes.*

ya denotant un temps passat: *Ya hem parlat d'això més d'una volta.* Ara mateixa: *En marcha, ya.* En el temps present, pero fent relació al passat: *Era molt espavilat, pero ya no ho és tant.* En un temps futur: *Ya nos vorem.* En seguida: *Ya vaig.* Finalment: *Ya és hora d'anar-nos-en.*

- **Adverbis i locucions de modo**

a bacs en precipitació: *Acabàrem la faena a bacs.*

a cegues sense coneiximent de la cosa de que es tracta, desorientat: *Haveu fet esta compra a cegues.*

a cavall anar montat damunt d'un cavall: *Anàrem a L'Albufera a cavall.*

a fosques sense claror, sense poder vore be: *Nos han deixat a fosques.* En l'ignorància, en general o sobre alguna cosa: *En eixe tema estic a fosques.* També pot formar part de la locució *quedar-se u a fosques*: quedar-se u en dejú.

a gates anar caminant com si fora un gat: *La chiqueta encara camina a gates*.

a genollons en els genolls soportant el pes del cos: *Pujà a l'ermita a genollons.* ***Anar a genollons*** anar de genolls, caminar en els genolls: *Anà cap a l'altar a genollons.*

a gust en satisfacció: *He dinat a gust.*

a la força contrariant la voluntat: *Fa la faena a la força.*

a les fosques sense llum; a amagatontes: *Ferem la reunió a les fosques.*

a miges de manera incompleta: *A miges ni en la dòna. Tot ho fa a miges.*

a peu anar ad algun lloc caminant: *Anàrem a El Cabanyal a peu.*

a peu a sanga caminar a chicotets bots damunt d'un peu només, duent l'atra cama arrunsada: *Anava pel passeig a peu a sanga.*

a peu dret descansant només sobre els dos peus: *Estiguèrem dos hores apeu dret.*

a posta de forma deliberada: *Ho ha fet a posta.*

a poc a poc llentament, espayet: *Fes la faena a poc a poc.*

a pressa ràpidament: *Vos agrada caminar a pressa.*

a tall de indica una proximitat temporal immediata i anterior a un fet o data, equival a *a punt de*. La frase *a tall de tindre el chiquet caiguí un bac* indica que a punt de tindre el fill o poc abans de tindre'l caigué: *Estàvem a tall de dinar quan tocaren a la porta.*

a tota ultrança a mort: *Lluitaren a tota ultrança. "...son venguts per fer armes a tota ultrança."* (*Tirant lo Blanch* cap. 57).

a trossos i a mossos de qualsevol manera:

a ull sense contar ni medir, només calculant per la vista en conjunt: *Este tornall de terra tindrà a ull uns trel mil metros.*

aïna fàcilment, pronte: *En seguida que tenen la paraula, no saben soltar-la tan aïna. ¿Dius que plourà? Més aïna crec que estarà ras.* Alcover documenta esta forma en una obra del segle XVI.

així / ***aixina*** d'esta o d'eixa manera: *Ho he fet aixina com tu volies. No faces això aixina, fes-ho d'esta atra manera.* En el llenguage parlat s'usa pràcticament en exclusivitat la forma *aixina.*

aixina o aixana d'una manera o de l'atra, sense importar la manera: *Fes-ho com vullgues, aixina o aixana.*

aixina, aixina mijanament, no molt be: *El malalt seguix aixina, aixina.*

aixina i tot no obstant: *Aixina i tot, els trobadors occitans tingueren a Jaume I en el punt de mira.*

aixina mateixa de la mateixa manera: *Tal com ho dius, aixina mateixa ho has d'escriure.*

al cap i a la fi en últim terme, com a darrera conseqüència: *Has de ser tu qui li ho diga, al cap i a la fi eres son pare.*

al sa i al pla sense pretensions: *Era un home al sa i al pla.*

al tall sense triar, conforme va eixint: *Fes el favor de mejar al tall i no com les gallines.* Anar al gra, sense divagacions: *¡Vinga, al tall!, i deixa de dir bovades.*

al tall al tall Es diu del treball o l'activitat que es fa sense pausa, fent una cosa darrere d'una atra: *Tens moltes coses a fer; fes-les al tall al tall. Ell fa la faena al tall al tall. Hem de treballar al tall al tall si volem acabar hui.*

arreu sense atenció ni esment, en deixadea: *Sempre feu les coses arreu.* Esta forma és només adverbi de modo en valencià. Com a adverbi de lloc és un catalanisme semàntic introduït en la Renaixença.

be satisfactòriament: *Açò està be. No se troba be.*

ben forma proclítica de *be*. S'usa davant d'un adjectiu, d'un participi o d'un atre adverbi: *Açò està ben bo. Això està ben dit. Este treball ha quedat ben fet. Nos hem quedat ben a fosques.* També és usat com a adverbi de quantitat. No és correcte usar-lo davant d'un infinitiu substantivat, en eixe cas sol utilisar-se l'adjectiu *bon*: *Val més que un bon dormir. Te vullc més que a un bon cagar.*

ben be molt be: *D'humor es troba ben be.*

chi-chano d'espai, paset a paset, passa a passa: *Anàrem per la senda chino-chano.*

com interrogatiu, de quina manera: *¿Cóm te trobes? No comprenc cóm fa això.* Exclamatiu: *Cóm dir-ho.* Comparatiu, del mateix modo: *Pinta uns quadros com un artiste del pinzell.* Conforme a, equivalent a *segons*: *Açò fon lo que ocorregué, com fàcilment pot provar-se.*

corrents sinònim de *de pressa*: *S'alçà corrents de la taula i digué.*

d'espai sinònim de *a poc a poc*: *Per a tindre bona lletra, escriu d'espai.*

d'esquena presentant l'esquena: *Apareixerà d'esquena.* En l'esquena dirigida cap al sentit de la marcha: *Ix d'esquena.* Sobre l'esquena: *Gita't d'esquena.*

de bat a bat obert completament (unes portes, unes finestres): *De bat a bat obrí la porta.*

de bona gana de manera voluntària: *Estudia de bona gana.*

de cap En el cap per davant: *No faces això que cauràs de cap.* Sense titubeig, en decisió: *Vaig de cap a fer-ho*. De memòria: *Feu tot el discurs de cap.* En sentit figurat, en molts quefers urgents: *Ma germana va de cap en el treball.*

de cap a cap d'un extrem a un atre: *La maqueta s'estenia de cap a cap de l'habitació.*

de cap a peus completament: *Me mullí de cap a peus. Anàvem armats de cap a peus.*

de cor / ***de bon cor*** / ***de tot cor*** en sinceritat, sense reserves: *Ella l'hauria perdonat de bon cor.*

de correguda sense detenció: *Sempre fa les coses de correguda*.

de fit a fit mirar fixament, cara a cara, de front i als ulls: *El mirava de fit a fit mentres li cantava les quaranta. Mira'm de fit a fit i dis-me la veritat.*

de gaidó oblícuament, de costat, de reüll: *Els tres germans se miraven de gaidó.*

de gom a gom completament ple: *El saló d'actes estava de gom a gom de gent.*

de mal endreç sinònim de *mala gana*: *Tot he fea de mal endreç.*

de mala gana en poca voluntat: *Fa la faena de mala gana.*

de peu sinònim de *a peu dret*: *Estiguérem dos hores de peu.*

de pressa de manera ràpida: *Si escrius de pressa no t'eixirà una bona lletra.*

de puntetes sonstenint-se damunt de les puntes dels peus: *Esta dansa se balla de puntetes.*

de qualsevol manera en indiferència: *Vist de qualsevol manera.*

de sobte de manera repentina: *De sobte ha escomençat a pedregar.*

debades sense haver de pagar-lo: *He anat debades al cine.* Inútilment: *Qui fuig de Deu, debades corre.* Est últim sentit ya es trobava en els clàssics: *"Puix res no amen / esser amades, / vana i debades / és tal usança"* (*Spill* 9830); *"Si lo Senyor no tenia la mà en esta faena, debades o en va seria vostre treballar"* (*Vita Christi* c. 1).

en corruixes o ***en presses i corruixes*** presses, corregudes. Forma part de la locució *anar en corruixes* o *anar en presses i corruixes: Sempre vas en corruixes. No vages ara en presses i corruixes.*

en conte de / ***en lloc de*** en substitució de la persona o cosa que s'expressa: *Ho he fet de cartó en conte de fusta. En conte de donar llum, dona fum. Vingué ta germana en lloc de la teua amiga.* A canvi i com a compensació, o en equivalència: *Li doní doscent euros en lloc de la figureta d'ivori.* Denota que, no a soles no ocorre lo que s'expressa, sino que ocorre lo contrari de lo que s'esperava o desijava: *En lloc d'ajudar-me, me dona més faena.*

en un no res en un moment, en molt poc de temps: *En un no res te fas el poema.*

en un tres i no res en un moment, en un instant o en poc esforç: *En un tres i no res tinc fet açò.*

encara no obstant, en tot això: *És molt desagradable, pero encara aixina vullc fer-me la prova.*

ensems arc. al mateix temps, a l'hora, de manera conjunta: *"Ell ab sa mare / vixqué poch temps, / e may ensemps / los viu menjar"* (*Spill* 816). És un arcaisme que no s'usa ni en el llenguage quotidià ni en el lliterari.

espai / ***espau*** de manera tranquila, sense córrer, sinònim de *a poc a poc*: *No córregues, ves espai.* La forma *espau* és usada per Alacant i les comarques meridionals.

gratis sinònim de *debades*: *Ha anat gratis al cine.*

mal / ***malament*** de manera no satisfactòria, no gens be: *Me trobe malament. Açò està mal fet.* La forma *mal* s'usa només davant de l'adjectiu a que es referix.

millor comparatiu, més be, més satisfactòriament: *Estaré millor gitat.* La mateixa forma té l'adjectiu comparatiu d'igual significat (Vore IV.2).

per damunt de manera superficial: *He llegit l'artícul per damunt.*

per damunt damunt molt superficialment: *Només hem tractat l'assunt per damunt damunt.*

pijor comparatiu, més malament, de manera no tan satisfactòria: *Esta vesprada me trobe pijor que este matí.* Esta forma és també adjectiu comparatiu (Vore IV.2).
tot plenament: *Estava tot esglayat.* És el mateix determinatiu indefinit (Vore IV.5.4).
També se poden formar adverbis de modo afegint la terminació *–ment* a la forma femenina dels adjectius qualificatius: *llegalment, antigament, breument, feliçment...*

- **Adverbis i locucions adverbials d'afirmació**

ausades certament, en veritat, ya ho crec, clar està: *¿T'agrada el meló? Ausades. Ausades que hem treballat. Hui ausades que ha plogut. Ausades que li ha pegat i no ha plorat*. És un adverbi que ya era usat pels clàssics: *"Prou fan i massa, ausades les dones"* (*Lo Procés de les Olives* de Bernat Fenollar, Jaume Gaçull i Joan Moreno). *"Yo dic ausades / del que hi restava, / que be es pagava / de cada andana"* (*Spill* 2692).
certament de manera certa: *Certament vullc que sàpies que yo ame a Maria.*
clar en claritat: *Parlava clar.*
de veres en veritat, seriosament: *¿De veres que no està en casa?*
en efecte / ***efectivament*** de manera real i verdadera: *Efectivament, estava a on tu ho havies dit.*
evidentment de manera evident: *Evidentment t'ha deixat en ridícul.*
inclús en inclusió, inclusivament, contràriament ad allò que s'esperava: *Estos alumnes se riuen de tot, inclús del pobre mestre. Tots se posaren a ballar, inclús els més vells.* La locució adverbial *fins i tot* no és valenciana sino més be catalana.
segur / ***segurament*** de manera segura: *¿Aniràs a la conferència? —Segurament.*
sense dubte en certea o molt provablement: *S'ho menjaran sense dubte.*
sí resposta afirmativa a una interrogació: *¿Estan preparats els actors? —Sí, monsenyor.*
també de la mateixa manera: *¿Tu també, fill meu?*
ya per a intensificar una afirmació: *Afanya't, ya voràs.*

- **Adverbis i locucions adverbials de negació**

no per a negar, sobretot en resposta a una pregunta: *¿Ho saps? —No.* Denota la falta d'acció expressada per un verp: *No aniré.* Com a prefix negatiu si precedix a noms abstractes: *La no violència és una forma de lluita.* En les interrogacions, per a demanar una contestació afirmativa: *¿No me vols?*; la confirmació de l'idea que s'expressa: *La pena de mort és un assessinat llegalisat, ¿no?;* o be quan se supon una resposta afirmativa: *¿No anaves a quedar-te? —Sí, pero ara me'n vaig.* Usat de manera absoluta, resumix una proposició negativa: *El treballador li pregava a l'empresari que el canviara de lloc, i este li dia que no.* Pot donar vivea a la frase afirmativa, fent que l'atenció se fixe en una idea contraposta a una atra: *Ell declamarà millor que no yo*; pero el sentit de la frase no canviaria per a res ometen este adverbi. En sentit repetitiu dona més força a la negació: *No, no t'ho cosiré.*
Us d'este adverbi:

- En les frases negatives davant de les paraules: *cap, res, ningú, mai, gens, tampoc, en ma vida*... és indispensable quan estes paraules van darrere del verp: *No he trobat cap d'atifell. No me trobe gens be. No ha vist a ningú. No l'he llegida mai. No diu res de nou. No volen berenar tampoc. No l'havia vista en ma vida.*
- Pot ometre's si les paraules mencionades adés van davant del verp: *Cap d'atifell he trobat. Gens be me trobe, A ningú he vist. Mai he comprat alls. Res he vist que m'agradara. Tampoc volen berenar...*
- També s'ha d'ometre l'adverbi *no* quan dites paraules se troben dins de proposicions negatives i el verp queda omés, perque se sobreentén: *¿Quants llibres lliges? —Yo, cap. A mi m'agrada la mel, ad ell, gens. En el nort plou molt, ací, mai.*
- Antigament la negació podia ser reforçada en la partícula *pas* posta darrere del verp: *"Lo capita repos en la seguent forma: "Cavaller, yo no'm spante pas de les tues menaçes..."* (*Tirant lo Blanch* c. 34). *"Yom apartí, / per ma honor, / no pas per por / de mon parastre"* (*Spill* 1116). Esta forma arcaica *pas* era usada:
  - per lo general, en un caràcter adversatiu, és dir, que una cosa podia ocórrer de forma contrària ad allò que era d'esperar.
  - en preguntats dels quals podia inferir-se una explicació.
  - per a prohibir fer una cosa, en prevenció de conseqüències desfavorables.
  - en la locució *no pas* per a introduir proposicions elíptiques (oracions a on s'omet una o més paraules, necessaries per a la correcta construcció gramatical, pero no per a que resulte clar el sentit d'elles) a on el verp està sobreentés. Un eixemple és la frase vista adés del *Spill.*

  En el valencià actual s'ha perdut totalment l'us de la partícula *pas.*
- La negació expletiva (us d'una partícula per a fer més plena o harmoniosa una oració o locució, pero que no és necessària per al sentit d'esta: *Ho fas tu pijor que (no) ell*) també ha perdut vitalitat en el valencià actual, i no té cap de sentit reintroduir-la de nou: *"com tant tardava; pensaven se que no's fos perdut en lo bosch"* (*Tirant lo Blanch* c. 34). Com es pot vore, s'usava, per lo general, darrere de la conjunció *que.*

tampoc nega una cosa després d'haver negat una atra: *Ma casa no és gens chicoteta i la teua tampoc.*

ni que com si: *Ni que fora yo un batzoles.*

en cap de lloc / ***en cap de banda*** en ningun lloc: *No l'he trobat en cap de lloc.*

- **Adverbis i locucions adverbials de dubte, possibilitat o provabilitat**

potser indica possibilitat: *Demà, potser faça bon dia.*

tal volta / ***tal vegada*** sinònim de *potser*: *Demà, tal volta faça bon dia. Despusdemà, tal vegada ploga.*

si a cas / ***si un cas*** si per casualitat: *El dumenge, si a cas fa bon dia, anirem a la plaja.*

- **Adverbis i locucions adverbials de quantitat**

  a bondó en abundància: *A l'Ascenció, cireretes a bandó.*

  a grapats sinònim de *a bondó*: *Cau aigua a grapats.*

  a lo manco / al manco denota una excepció o salvetat: *Ningú ha vingut, a lo manco que yo sàpia*. Encara que no siga una atra cosa: *A lo manco m'haguera deixat el camp birbat.* Esta locució adverbial també la podem registrar en els clàssics: *"Ni vull qu'en passeu—treball ni fatiga, / mas que romagam—al manco a la mira"* (Si no que permaneixcam a lo manco en atenció), tret de *La Brama dels llauradors de l'horta de Valéncia* de Jaume Gaçull.

  a manta en abundància: *En el rebost hi ha anous a manta.*

  a montó sinònim de *molt*: *Menja a montó.*

  a penes sinònim de *només*: *A penes me'n vaig, ya esteu fent guilopades.*

  a soles sense un atre més: *Li escriguí a soles quatre paraules.*

  ademés indica adició: *La gaveta servix ademés per a donar a beure.* Pot anar unida a la preposició *de*: *Ademés de dita pena, haurà de pagar tot lo que ha rebut.* Alcover registra esta forma en documents del segle XVII; en canvi, la forma *a més* només la registra en obres de finals del segle XIX, sent conceptuada per alguns filòlecs valencians com un catalanisme.

  almenys si més no: *Dormim huit hores almenys.*

  bastant sinònim de *prou*. Esta forma té molt poca vitalitat en valencià i en molts casos és un castellanisme. Apareix en els clàssics: *"Vellut negre bastant per un gipó"*, tret del primer llibre imprés en la península ibèrica: *Les Trobes en lahors de la Verge Maria*, publicat en Valéncia Ciutat en 1474.

  ben sinònim de *molt*; s'usa només davant d'adjectius, participis i adverbis: *Ben gros que te faràs menjant aixina. Dineu ben tart.*

  bona cosa sinònim de *molt*: *Treballa bona cosa.*

  en menut en poca quantitat: *Sempre compra en menut.*

  gens equival a *un poc* (en alguna quantitat) en frases interrogatives i condicionals: *¿Haveu estudiat gens? Si estudiàreu gens, millors notes trauríeu*, i a *res* (en ninguna quantitat) en oracions negatives: *No estudieu gens. No me trobe gens be.* S'usa també com a determinatiu indefinit (Vore IV.4.4).

  gens ni miqueta no res en absolut: *No estudieu gens ni miqueta*.

  manco en menor quantitat: *Corre manco que yo. Quan manco te gires el tindràs damunt. Dos hores més o manco.*

  massa en quantitat excessiva: *Dorms massa.*

  menys sinònim de *manco*: *Corre menys que yo*. La forma *menys* ha desaparegut completament en la llengua viva, i es manté únicament fossilizada, en algunes comarques, en la locució: *anar al menys*, que significa 'decaure o passar a un estat inferior de riquea o categoria': *Eixa família era molt rica, però ha anat al menys. Poc a*

poc anem al menys, els anys no perdonen. Era una dona molt templada, pero ha anat al menys. El negoci de l'espardenyeria anà al menys.

més en major quantitat: *Mena més que yo.*

mig la mitat d'un tot: *Encara estic mig endormiscat.* S'usa també com a determinatiu numeral partitiu (Vore 4.5.3).

molt en gran quantitat: *Treballa molt.*

no gens negació de tota quantitat: *¿Has perdut molt? –No gens.*

no res negació de tota cosa: *No res li fa por.*

només sinònim de *a soles*: *Només digué quatre paraules.*

poc en chicoteta quantitat: *Menja poc.*

prou en quantitat suficient: *¿Te pose més arròs? –Ya ne tinc prou.*

quant interrogatiu, quina quantitat: *¿A quant puja açò? No sé a quant valen les creïlles. ¡Quant li agrada fumar rabacetes! ¿Quant me contarà de pintar la casa?*

quasi / ***casi*** que en falta poc, aproximadament, en poca diferència: *Casi me caic. Li faltava quasi un quilómetro per a aplegar.* La forma clàssica és *quasi,* encara que també és admesa la forma *casi*: *"Quasi mitja llegua d'allí on ells estaven"* (*Tirant lo Blanch*, c. 23).

sols arc. solament: *"Amar mon Deu / sols per sguart seu"* (*Spill* 68).

tan sols arc. i més no. *Sols* i *tan sols* són formes arcaiques que es poden utilisar en un llenguage molt formal, pero lo recomanable és fer us de les formes més acostades a la realitat i dir: *només, a soles, solament, únicament.*

tant / ***tan*** en tal quantitat, no determinada: *M'han demanat tant, que no he pogut comprar-ho. Tant te vullc que te trac un ull. Tants caps, tants barrets.* Quan va davant d'un adjectiu o d'un atre adverbi, s'usa la forma *tan*: *Vinguí tan pronte com poguí. No és tan roïn com m'imaginava.*

una miqueta sinònim de *gens*: *Si estudiàreu a lo manco una miqueta, deprendríeu més.*

solament sinònim de *a soles*: *Solament afegiré unes poquetes paraules.*

- **Adverbis d'exclusió, inclusió o adició**

  a soles, ***només***, ***encara***, ***inclús***, ***solament***, ***ademés***,

  únicament solament: *Prengué possessió únicament de la casa.*

  exclusivament en exclusió, exclòs: *Me llegiré exclusivament fins al capítul tretze, és dir, este me'l deixaré per a un atre moment.*

- **Adverbis d'identitat**

  cabalment just, precís, en exactitut: *Cabalment el dijous està al mig de la semana.*

  mateixa idèntic, exactament igual: *El director gerent, l'administrador i yo, som la mateixa persona.*

pròpiament d'una manera pròpia, en propietat: *Això que dus en lo cap no és pròpiament un capell.*

concretament d'una manera concreta, en concreció: *No sé concretament lo que digué.*

- **Adverbis d'orde**

  Se formen sobre els adjectius ordinals, o uns atres adjectius, que indiquen el lloc que s'ocupa dins d'una série.

  primerament en primer lloc: *Primerament ensenya quina cosa són els determinatius.*

  segonament en segon lloc: *Primerament hauràs de reconéixer l'erro, segonament no tornar a fer-lo.*

  tercerament...

  últimament finalment, en últim terme: *I preguntà últimament a mija veu: —¿Vols dir que me perdones?* Recentment, ara fa poc: *Últimament no sé res d'ella.*

  consegüentment per conseqüència: *Consegüentment devia l'ull de ser més lluent i blanc.*

  darrerament en darrer terme: *Anava primer Chimo, després Roger, i darrerament Carles.* Ara fa poc: *Són els chicons que vingueren darrerament d'aquell poble.*

8. Les preposicions

Les preposicions constituïxen una classe closa o tancada de paraules. Són paraules:

- àtones, llevat de *segons*
- invariables (no presenten formes de derivació o flexió)
- Mai poden actuar en autonomia sintàctica, llevat de quan apareixen en enunciats de caràcter metallingüístic, en les que actuen com a substantius, i en algunes expressions coloquials: En *és una preposició. —Estic cabrejat.—¿Per?*

8.1. Classificació

- Preposicions simples: *a, de, en per, entre, sense, contra, segons, vora.*
- Preposicions compostes: *cap a, des de.*
- Preposicions ambivalents, és dir, que poden aparéixer en forma simple: *fins, per,* o composta: *fins a, per a.*

8.2. Funció

- Les preposicions són partícules que enllacen, relacionant, paraules en autonomia sintàctica.
- No n'eixercicen mai les funcions de subjecte, complement directe, indirecte, circumstancial, de règim, complement de substantiu, de adjectius o d'adverbis, ni la d'actualisador, ni tampoc la de complement d'oracions.

- La relació que n'establixen és sempre de subordinació o dependència: la preposició s'unix a una paraula o grup de paraules en les que forma una construcció preposicional que complementa a una paraula anterior (verp, substantiu, adjectiu, adverbi, pronom): *El patí **de** la teua neta.*
- Les preposicions subordinen substantius, pronoms, grups nominals, adjectius, grups adjectivals, oracions en verp en forma no personal, adverbis o grups adverbials. En canvi, les conjuncions subordinen oracions en verp en forma personal: *Necessite **que** sigues el meu amic. Necessite **de** la teua amistat* (no podem dir: *necessite de sigues el meu amic*).
- Una preposició per sí mateixa mai subordina oracions en verp en forma personal. Per a fer açò necessita unir-se a les conjuncions *que* o *si*: *Ho vaig fer **per a** que anàreu junts.*
- Certes preposicions s'unixen a pronoms o adverbis relatius per a introduir oracions relatives: *Ho he fet **per a** qui m'ho ha demanat. Els escritors **de** qui deprenem a escriure be...*

8.3. Significació

- N'hi ha en significat propi inherent, que pot ser també figurat:
  sense denota companyia negada, carència, falta...
  baix senyala un lloc inferior, submissió...
  sobre significa 'damunt de', 'aproximació'...
- En canvi, a voltes, una mateixa preposició aporta significats diferents, que se deduïxen del context. Per eixemple la preposició *en* indica:
  companyia: *Estic en Maria*
  instrument: *Ho tallí en l'astral*
  modo: *Me mirà en uns ulls d'odi*
- Algunes preposicions , en certs contexts, poden ser només indexs funcionals, sense significat lèxic algú. De totes maneres, sempre porten alguna càrrega semàntica, puix no significa lo mateix una frase en una preposició que en una atra.

8.4. Les preposicions *a (ad), de, en, per, sense*

❑ ***a***

Esta preposició expressa, de manera general, **direcció** i **proximitat**, i també **moviment material** o **figurat**, pero ne té una multitut d'usos especials, com els següents:

- Expressa direcció inicial i progressiva del moviment: *Vaig **a** Castelló. Anaren **a** buscar casa. Va **a** fer el dinar.*
- Fixa el terme a on aplega el moviment o l'extensió: *Aplega en les mans **a**l treginat. Posà la pera **a** la llàntia del trespol.* En el mateix sentit s'aplica també al temps: *I a l'octau dia tornà a casa.* En esta aplicació temporal o local, *a* s'usa en combinació en *de* o *des de,* expressant estes el punt de partida i aquella el terme a on acaba el moviment: *L'oceà Atlàntic abraça **de** pol **a** pol la Terra*; o per a ponderar la diferència entre dos objectes, estats o activitats: *N'hi ha molta diferència, més que **d**'un mort **a** un viu, **de** lo que era **a** lo que és.*
- Senyala la direcció sense moviment d'acostament: *Me girí **a** mirar el Benicadell.*

- Designa exposició. En lo material: *Es quedà dormint* ***a*** *la serena. La seua pell se quedà exposta* ***a****ls raigs solars.* En lo moral: *Si fera això, posaria a la meua dèbil persona* ***a*** *tot perill de mort.*
- Expressa proximitat immediata: *Li parlava a l'orella. Es troba a la porta de la casa.*
- Indica situació espacial: *Ma casa està* ***a*** *la dreta. Gira* ***a*** *l'esquerra. Que be s'està* ***a*** *la vora de la llar. Posa't* ***a*** *l'ombra. Aplegàrem* ***a****l cim del Puig Camapa. Eixe poble està* ***a*** *dèu quilómetros d'ací*; o temporal: ***A*** *la matinada.* ***A*** *la nit.* ***A*** *l'estiu tot lo món viu.* ***A*** *voltes (vegades) estic dubtós.* ***A*** *l'hora.* ***A*** *les hores chocotetes.* ***A*** *tota hora.* ***A*** *hora horada.* ***A*** *l'hora i al punt.*
- Expressa concretament el temps en que es fa una cosa: *L'avió ix* ***a*** *les huit de la nit.*
- Indica el lloc específic a on s'està, se troba o succeïx una cosa: *Es troba* ***a*** *la seua habitació.* Esta darrera sol fer-se també en la preposició *en*: *Me trobaràs* ***en*** *el despaig*, pero davant de topònims i noms de països únicament farem us de ***en*** i no de ***a***: *Me trobe* ***en*** *París.*
- Indica el terme d'una activitat: *La dòna parí* ***a*** *son fill.*
- Designa a l'agent d'una activitat: ***A*** *l'enteniment humà li costa comprendre això.*
- Indica a l'objecte al qual s'aplica l'activitat: *Es dedica* ***a*** *l'ensenyança. Jugàrem* ***a*** *molts diversos jocs. ¿T'ajude* ***a*** *desensellar?*
- Expressa conformitat: *Açò s'acomoda* ***a*** *les necessitats nostres.*
- Precedix a l'infinitiu regit per un verp que indica l'escomençament, l'aprenentage, l'intent, el guany, el manteniment o la finalitat de l'acció: *Escomencí* ***a*** *deprendre valencià. Eixe tira* ***a*** *matar. La donà* ***a*** *criar.*
- Antigament s'anteponia a certs infinitius la preposició *a*, la qual seguia a un verp auxiliar (*haver, tindre...*), construint-se d'esta manera perífrasis verbals: *"yo m'e* ***a*** *partir de vosaltres"* (*Tirant lo Blanch,* cap. 2). En esta construcció, modernament ha segut substituïda la *a* per la *de*: *Yo m'he* ***de*** *despartir de vosatres.*
- Esta preposició conserva la forma *ad*, que es troba en la llengua antiga, davant dels pronoms personals *ell, ella, elles;* dels pronoms o adjectius *algú/algun, alguna, alguns, algunes;* dels demostratius *este, eixe, aquell, esta, eixa, aquella, estos, eixos, aquells, estes, eixes, aquelles*; els demostratius neutres *açò, això, allò*; i davant dels adverbials *ací, ahí, allí*: *Li ho dic ad ell. ¿Ad algú li ho han dit? Li sembla ad aquell. ¿Per ad açò m'ha fet vindre?.* També es troba una variant *ad* de la preposició *a* en unes atres llengües romàniques com ara l'italià: *"****ad*** *PREP (dav V)=****a****"* [*dav V*: davant de vocal] (*Collins Compact plus Italiano-Spagnolo/Español-Italiano*. 2006).
- Introduïx el complement de règim o els complements del nom, com ho fan també unes atres proposicions: *Aspira* ***a*** *un càrrec de director. L'arribada* ***a*** *l'escola.*
- Precedix al complement o modificador d'alguns adjectius: *Propens* ***a*** *les malalties. Dispost* ***a*** *treballar.*

- Servix per a introduir el complement indirecte del verp, llevat de quan és tracta de pronom àtons: *El piano fon entregat **a ta germana***. *Li donaren el llibre **a Joan***.
- També s'usa per a indicar el complement directe (CD) del verp; i en tal us cal distinguir tres casos:
  - Quan el CD s'antepon al verp, va precedit de la preposició *a*, llevat de quan és un pronom àton: ***A l'apatia** venç l'esperança de triumfo.*
  - També s'usa la preposició quan el CD ya està adés enunciat per mig d'un pronom, tant en les oracions de verp transitiu com en les de verp reflexiu: *Yo ya **el** cridaré **a vosté**.*
  - Quan el CD va darrere del verp i no està indicat prèviament per cap de pronom, també farem us de la preposició *a*: *He vist **a ta tia**. Tica vol molt **a sos nebots**.* Ya es troba en la llengua antiga l'us del CD en la preposició *a*, sobretot quan dit CD és un pronom o nom de persona: *"E de puys que fo mort lo rey don alfonço faeren rey **a don anrrich**"* (*Llibre dels fets del Rei En Jaume*, cap 17).
- Denota confiança, parer: *Entràreu en casa i se n'eixíreu **a**l vostre plaer.*
- Té significació modal, senyalant la forma com se fa una cosa: *Caminem junts **a** espentes del silenci. Embestint **a** la descarada.*
- Quan va situada davant d'una paraula repetida, servix per a expressar la successió d'objectes de la mateixa classe. En este cas la preposició *a* se pot usar precedint:
  - a la primera i a la segona paraula: *S'ho menjà **a** poc **a** poc.*
  - només a la segona paraula: *Anà poc **a** poc en les seues closses cap a l'estació. Conta-li l'obra escena **a** escena.*
- Indica distribució o conte proporcional, i en especial el preu d'una cosa: *Eixim **a** dos per cap. Sis sòus **a** dos mil euros el sòu ... **A** cinc per cent. El pernil serrà va **a** dèu euros el quilo.*
- Designa el mig o l'instrument d'una acció: *Peixcar **a**l vol. Beure **a**l gallet. Anar **a** cavall.*
- Indica ocasió o casualitat: *Vingué el mege **a**ls precs de la mare. Degut **a**l gran alarit vingueren tots.*
- En el seu significat de finalitat, s'unix a la preposició *per,* intensificant el seu valor: *Les lleis són per **a** tots per igual. Dos parelles d'espardenyes per **a** usar-les.* (Vore *per*).
- Se pot afegir a la conjunció *com* modal: *Corrien amunt i avall com **a** rabiosos.*
- Pot formar un adverbi modal, en unir-se a un substantiu o adjectiu: *Deixant **a part** l'estil dels trobadors. Nos deixaren **a fosques**. El deixaren **a soles**.*
- Pot usar-se com la preposició:
  - *ab*: *Qui **a** ferro mata, **a** ferro mor.*
  - *fins*: *Estigué en l'aigua **a** la cintura.*
  - *cap a*: *Se n'anà **a**d ells com una fera.*
  - *per a*: ***A** benefici de l'espectador.*

- *per*: ***A** instàncies teues.*
- *segons*: ***A** l'última moda.*

- Precedix al pronom *quin* en fòrmules interrogatives: *¿A quins cinc sòus?*

- ***de***
  - Indica alluntament, separació; senyala el lloc a on escomença el moviment o l'acció: *Els nostres almogàvers devallaren **de**ls cavalls. En les mans, apartant les llàgrimes **de** la vista, conegué el cos del seu Leandre. Pareixia que tots se n'hageren llevat un pes **de** damunt.*
  - Indica el lloc d'a on se n'ix; l'orige o procedència: *I **d'**ací me n'aní a Borriana. ¿**D'**a ón eres? —**D'**El Cabanyal.*
  - Del sentit de procedència o orige ve l'us de *de* per a introduir els llinages nobiliaris: *Arnau **de** Vilanova. Roiç **de** Corella.*
  - Indica punt de partida: *Partírem **de** Valéncia. Obert a partir **de** les nou.*
  - Denota distància, senyalant el punt entre el qual i l'objecte existix cert espai: ***De** llunt pareix una ossamenta. La finestra es trobava a uns dèu palms **de** terra.*
  - Denota duració, espai de temps més o manco llarc. *De dia i de nit*: durant el dia i la nit. *De matí*: durant el matí. *De bon matí*: a les primeres hores del matí. *D'estiu i d'hivern*: durant l'estiu i durant l'hivern. *A sovint anava **de** bon matí a l'hort.*
  - Indica la causa, física o moral, d'un acte: *Tremolava **de** por. Aquell morí de fam.*
  - Denota l'agent de la veu passiva: *Està agobiat **de** deutes. Anava seguit **de**ls més valents de la host.*
  - Indica el mig o l'instrument de l'acció: *Poblà la terra **de** cristians. Se n'enriquien **de**ls bens dels seus marits. Honraren els seus caps **de** fulles de llorer.*
  - Té valor partitiu, indicant el conjunt, el tot, respecte d'una part que que en separem realment o mentalment: *Dis-li ad alguns **de** sos pares que... En cascuna **de** les dites coses mentades... Es feu vindre a un cavaller **d'**aquells que tenien càrrec del camp.*
  - S'usa molt com a lligam entre un indefinit (*tant, molt, poc, prou, gens, cap*) i el seu substantiu incontable: *Fa molt **de** fret. Dona'm un poc **de** meló. No tinc gens **de** calor. No tinc gens **de** companage. Crec que he dut prou **de** llimonada. No me poses tant **de** menjar. No hi havia cap **d'**home ni cap **de** dòna. No té cap **de** mirament. No tenia cap **de** raó. Cap de* és la forma genuïna valenciana, pero no és icorrecte escriure'l sense el *de*.
  - Introduïx un nom que ha estat prèviament enunciat pel pronom adverbial *ne*/*en*: *Ne tinc u*, ***de** vi, que puja al cap. ¿Ne vols, **de** peres, o no en vols? No havia estat mai sense tindre'n, **d'**ovelles.*
  - Introduïx un adjectiu en frases exclamatives, principalment les iniciades en *com*: *¡Cóm és **d'**alt este chicon! ¡Cóm va **de** mudat est home!*
  - Introduïx el complement d'un superlatiu: *Fon el més valerós **de** tota Valéncia. Era el millor de tots els regals.*
  - Indica excés: *Els morts passen **de** quatrecentsmil.*

- S'usa després de *més* i de *manco* (o *menys*) per a senyalar el número que s'excedix en l'escala ascendent o descendent: *Dis-los que no eren més* ***de*** *dotze.*
- Senyala la matèria de qué està feta una cosa: *Faré fer una image tota* ***d'****or a semblança meua. Va fer el món* ***de*** *no res.*
- Indica la matèria que dona assunt al discurs (oral o mental): *Els mariners i aquells que sabien* ***de*** *mar. Escomença este llibre* ***de*** *maravelles.*
- En general senyala la matèria en la qual s'eixercix l'acció de certs verps, i especialment dels que signifiquen us i desús, confiança i desconfiança, atenció i desatenció, sentiment...: *Fa be i usa* ***de*** *dretea i* ***de*** *misericòrdia i* ***de*** *veritat. Volgué tentar* ***de*** *paciència a ton tio. Dites estes paraules cessà* ***de*** *parlar. Yo mai me ric* ***de*** *ningú. Aquell capellà se'n valia* ***de*** *la trona per a fer-los tremolar.*
- Inclou l'idea general de 'manera': *Yo me somet* ***de*** *bon grat a la voluntat de vosatres. Portava* ***de****l braç a la princesa. Estava* ***de*** *lo més acomodat. En ploure, es vestí* ***de*** *vert la terra.*
- Per este significat, la preposició *de* entra a formar part d'una multitut de locucions adverbials modals: 'de gaidó', 'de rasmà', 'de costat', 'de gom a gom', 'de bo', 'd'amagat', 'de través', 'de reüll', 'de cara', 'de fet'...: *És poderós, i fa* ***de*** *fet coses immortals. La sala estava plena de gent* ***de*** *gom a gom. Est home mirà* ***de*** *gaidó. El sol dona en la meua finestra* ***de*** *rasmà. No fer res* ***de*** *bo. Anava* ***de*** *costat.* ***D'****amagat, ell se n'eixit en la seua. Solia guaitar* ***de*** *reüll. Se gità en el llit* ***de*** *través. Teníem el vent* ***de*** *cara. El meu balcó dona* ***de*** *cara a l'avinguda.*
- Indica possessió, senyalant el posseïdor: *No enveges els bens* ***de****l teu pròxim. El mercader* ***de*** *qui la roba serà. L'hort blanc* ***de*** *les monges capuchines.*
- Significa pertinença, indicant l'objecte que forma part d'un atre o que li correspon o en depén: *Totes les coses* ***de****l sigle són vanitats. En gran solemnitat ell rebé la corona* ***de****l Regne de Valéncia. Tu que has mamat llet* ***de*** *cabra.*
- Indica el lloc a on està situat un objecte: *Anàrem al monasteri* ***d'*** *El Puig. Se deixà caure en la cadira* ***de****l racó més fosc. Demà aplegarem al port* ***de*** *Gènova.*
- Senyala el contingut d'un recipient o de qualsevol objecte: *Es trobava la gerra tota plena* ***de*** *perles i* ***de*** *flors. M'omplí la cara* ***de*** *besos. Ompli'm la llàntia* ***d'****oli.*
- Denota la matèria continguda en una mida: *Un pam* ***de*** *sola. Dotze alnes* ***de*** *corda.*
- Denota destinació, finalitat: *Estes anous no són bones* ***de*** *menjar. Cadires* ***de*** *repós.*
- Substituïx l'aposició de dos noms, principalment quan el segon és un topònim o el nom d'un més: *Entrarem en la ciutat* ***de*** *Jerusalem. En el més* ***d'****abril, no te'n lleves fil.*
- Després d'un nom indicador d'un acte, introduïx un complement que indica el subjecte agent: *La cobejança deu estar baix el regiment* ***de*** *l'enteniment*. *Història dels amors i vida* ***de****l cavaller Don Joan,* o el pacient: *Quan el fill sabé la presó* ***de*** *son pare... Per mig de la prudència s'aplega a la coneixença* ***de****l be i* ***de****l mal.*

- Pot intercalar-se també entre l'adjectiu i el substantiu: *Aquell mesquí **de** poble. Eixe dimoni **de** chiquet me posa mal dels nervis. Tot lo món estava content excepte el miserable **de** Tirant.*
- Forma el genitiu de definició, o siga, una paraula o locució explicativa de lo que precedix a la preposició *de*: *Estava acabant-se la senyera; açò **de** la senyera era un assunt que venia de llunt. Veu que sa mare li havia feta sa mateixa malendreça **de** tirar-li lo que Ampar havia donat a llum.*
- Servix de lligam entre un auxiliar (*haver, tindre*) i un infinitiu, per a formar el temps d'obligació: *¡Quin bon negoci hem **de** fer! Lo llaurador té **d'**estar prop dels que fa treballar.*
- Servix de lligam de moltes preposicions en els seus noms regits (subordinats), com ara: *ans de, després de, dins de, darrere de...* Eixemples: *Ans **de** sa mort servia en eixa casa. Tot lo món qui vullga albergar en la vila, dins **de** Perpinyà, que ho facen. Havia consumit l'existència darrere **d'**ideals falsos. Demà després **de** missa...*
- Té valor partitiu, indicant el conjunt, el tot, respecte d'una part que que en separem realment o mentalment: *Dis-li ad alguns **de** sos pares que... En cascuna **de** les dites coses mentades... Es feu vindre a un cavaller **d'**aquells que tenien càrrec del camp.*
- S'usa molt com a lligam entre un indefinit (*tant, molt, poc, prou, gens, cap*) i el seu substantiu incontable: *Fa molt **de** fret. Dona'm un poc **de** meló. No tinc gens **de** calor. No tinc gens **de** companage. Crec que he dut prou **de** llimonada. No me poses tant **de** menjar. No hi havia cap **d'**home ni cap **de** dòna. No té cap **de** miramент. No tenia cap **de** raó.*
- Introduïx un nom que ha estat prèviament enunciat pel pronom adverbial *ne*/*en*: *Ne tinc u, **de** vi, que puja al cap. ¿Ne vols, **de** peres, o no en vols? No havia estat mai sense tindre'n, **d'**ovelles.*
- Introduïx un adjectiu en frases exclamatives, principalment les iniciades en *com*: *¡Cóm és **d'**alt este chicon! ¡Cóm va **de** mudat est home!*
- Introduïx el complement d'un superlatiu: *Fon el més valerós **de** tota Valéncia. Era el millor de tots els regals.*
- Indica excés: *Els morts passen **de** quatrecentsmil.*
- S'usa després de *més* i de *manco* (o *menys*) per a senyalar el número que s'excedix en l'escala ascendent o descendent: *Dis-los que no eren més **de** dotze.*
- Senyala la matèria de qué està feta una cosa: *Faré fer una image tota **d'**or a semblança meua. Va fer el món **de** no res.*
- Indica la matèria que dona assunt al discurs (oral o mental): *Els mariners i aquells que sabien **de** mar. Escomença este llibre **de** maravelles.*
- En general senyala la matèria en la qual s'eixercix l'acció de certs verps, i especialment dels que signifiquen us i desús, confiança i desconfiança, atenció i desatenció, sentiment...: *Fa be i usa **de** dretea i **de** misericòrdia i **de** veritat. Volgué tentar **de** paciència a ton tio. Dites estes paraules cessà **de** parlar. Yo mai me ric **de** ningú. Aquell capellà se'n valia **de** la trona per a fer-los tremolar.*

- Inclou l'idea general de 'manera': *Yo me somet **de** bon grat a la voluntat de vosatres. Portava **de**l braç a la princesa. Estava **de** lo més acomodat. En ploure, es vestí **de** vert la terra.*
- Per este significat, la preposició *de* entra a formar part d'una multitut de locucions adverbials modals: 'de gaidó', 'de rasmà', 'de costat', 'de gom a gom', 'de bo', 'd'amagat', 'de través', 'de reüll', 'de cara', 'de fet'...: *És poderós, i fa **de** fet coses immortals. La sala estava plena de gent **de** gom a gom. Est home mirà **de** gaidó. El sol dona en la meua finestra **de** rasmà. No fer res **de** bo. Anava **de** costat. **D'**amagat, ell se n'eixit en la seua. Solia guaitar **de** reüll. Se gità en el llit **de** través. Teníem el vent **de** cara. El meu balcó dona **de** cara a l'avinguda.*
- Indica possessió, senyalant el posseïdor: *No enveges els bens **de**l teu pròxim. El mercader **de** qui la roba serà. L'hort blanc **de** les monges capuchines.*
- Significa pertinença, indicant l'objecte que forma part d'un atre o que li correspon o en depén: *Totes les coses **de**l sigle són vanitats. En gran solemnitat ell rebé la corona **de**l Regne de Valéncia. Tu que has mamat llet **de** cabra.*
- Indica el lloc a on està situat un objecte: *Anàrem al monasteri **d'** El Puig. Se deixà caure en la cadira **de**l racó més fosc. Demà aplegarem al port **de** Gènova.*
- Senyala el contingut d'un recipient o de qualsevol objecte: *Es trobava la gerra tota plena **de** perles i **de** flors. M'omplí la cara **de** besos. Ompli'm la llàntia **d'**oli.*
- Denota la matèria continguda en una mida: *Un pam **de** sola. Dotze alnes **de** corda.*
- Denota destinació, finalitat: *Estes anous no són bones **de** menjar. Cadires **de** repós.*
- Substituïx l'aposició de dos noms, principalment quan el segon és un topònim o el nom d'un més: *Entrarem en la ciutat **de** Jerusalem. En el més **d'**abril, no te'n lleves fil.*
- Després d'un nom indicador d'un acte, introduïx un complement que indica el subjecte agent: *La cobejança deu estar baix el regiment **de** l'enteniment*. *Història dels amors i vida **de**l cavaller Don Joan,* o el pacient: *Quan el fill sabé la presó **de** son pare... Per mig de la prudència s'aplega a la coneixença **de**l be i **de**l mal.*
- Pot intercalar-se també entre l'adjectiu i el substantiu: *Aquell mesquí **de** poble. Eixe dimoni **de** chiquet me posa mal dels nervis. Tot lo món estava content excepte el miserable **de** Tirant.*
- Forma el genitiu de definició, o siga, una paraula o locució explicativa de lo que precedix a la preposició *de*: *Estava acabant-se la senyera; açò **de** la senyera era un assunt que venia de llunt. Veu que sa mare li havia feta sa mateixa malendreça **de** tirar-li lo que Ampar havia donat a llum.*
- Servix de lligam entre un auxiliar (*haver, tindre*) i un infinitiu, per a formar el temps d'obligació: *¡Quin bon negoci hem **de** fer! Lo llaurador té **d'**estar prop dels que fa treballar.*
- Servix de lligam de moltes preposicions en els seus noms regits (subordinats), com ara: *ans de, després de, dins de, darrere de...* Eixemples: *Ans **de** sa mort servia en eixa casa. Tot lo món qui vullga albergar en la vila, dins **de** Perpinyà, que ho facen. Havia consumit l'existència darrere **d'**ideals falsos. Demà després **de** missa...*

- ***en***
  - Indica situació específica, el lloc a on s'està o se fa una cosa: *Estigérem este estiu **en** Edimburc.* També s'usa ***a*** com a preposició de lloc: *Chimo es troba **a** la porta*; pero davant de topònims i noms de països únicament farem us de ***en*** i no de ***a***. Alcover mostra documentació antiga a on ya s'utilisava ***en*** davant de noms propis de lloc: "*Dat en Mallorca en lo castell real, Pragm. Aud. Mall. 16*". També en el *Tirant lo Blanch* podem vore est us de ***en***: *"Trobant me yo **en** la Cort del rey de França, lo dia de sant Miquel passat **en** la ciutat de Paris"* (cap. 29).
  - Indica el temps dins del qual o durant el qual té realitat una acció: ***En** la festa. **En** la joventut. **En** el temps. **En** l'atre temps. **En** l'estiu tot lo món viu. **Hui en dia**,* el dia de hui, el temps actual.
  - Se combina per contraposició en la preposició *de*, que indica punt de partida, expressant *en* punt d'arribada o terme del moviment o activitat: *Traduïda del llatí **en** romanç. De branca **en** branca volava.*
  - S'utilisa en les locucions distributives: *De dos **en** dos. De quatre **en** quatre*.
  - També introduïx l'adverbi o nom indicador de la direcció o temps: *D'ací **en** avant. D'allí **en** amunt. Del mig dia **en** avant.*
  - Introduïx expressions modals, indicadores de la manera com està una cosa o com es fa una acció: *Era tingut **en** estima molt gran. Fon feta l'elecció **en** la forma acostumada. Han escrit, **en** especial el gran arquebisbe toledà.*
  - Indica la matèria, assunt, de qué es tracta: *Doctor **en** dret.* ***En recort**,* per a recordar. ***En consideració***, per a considerar, per a ser atés.
  - Seguida d'un infinitiu present, indica el moment quan va a escomençar una acció o té lloc lo que indica el verp següent: ***En** eixir de casa me'l topetí*.
  - Seguida d'un infinitiu pretèrit, indica precedència immediata respecte de l'acció denotada pel verp principal: ***En** haver sabut allò, se posà a practicar-ho*.
  - Dialectalment. **En se que**, loc. equivalent a quan: ***En** se que el crides, ya ve*.
  - Indica la manera de fer o succeir una cosa: *Ho fiu **en** molta tranquilitat. Ves **en** conte. Plou **en** força.*
  - Indica el mig o l'instrument pel qual es fa una cosa: *Vindre **en** coche és més ràpit. Treballa **en** pic i pala.*
  - Indica companyia: *Yo estic **en** vosatres. Ve **en** son pare i sa mare.*
  - Indica unió material o que una cosa està continguda dins d'un atra o un conjunt: *Arròs **en** fesols i naps. Taronges **en** pinyols.*
  - Indica unió en sentit immaterial: *Estic **en** tu en esta tasca.*
  - La forma *ab* de l'época clàssica ha desaparegut totalment del valencià actual, sent utilisada de forma exclusiva la forma *en*, que és tan antiga com *ab*, puix ya es troba en obres del sigle XIII. Diu Lluís Revest Corzo: "*Altra forma, adoptada per l'Institut i la qual creem*

*francament rebujadora es l'*amb *en sustitució de l'*ab *usat pels clàssics. Al nostre Regne la forma usual rònega* [exclusiva] *i secular es* en".[7] La forma *amb* és totalment aliena al valencià.

- Pot tindre valor causal i va davant de la causa: ***En*** *les pluges el riu se n'ixqué.*
- **En tal que**, loc. condicional: *En tal que vinga soc capaç de dur-lo al braç.*[6]

---

[6] Tot lo dit sobre la preposició **en**, llevat de lo comentat sobre *ab*, ha segut tret del *Diccionari General de la Llengua Valenciana* de Voro López, encara inèdit.

[7] Revest i Corzo, Ll. *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu.* Ed. Societat Castenonenca de Cultura. Castelló 1930. Pàg. 42.

- ***per***
  - Introduïx la paraula que indica allò que servix de pas, a través de lo qual alguna cosa passa o se mou: *Mostra-li el camí* ***per*** *a on deu eixir.* Dit pas pot tindre un sentit fugurat: *Se m'acaba de passar* ***pe****l cap l'idea de fer...*
  - Indica l'espai a on està situada o actua una persona o cosa, sense concretar el lloc: *Anava bambant* ***per*** *la montanya.*
  - Indica un temps de certa duració, sense concretar el moment: ***Per*** *Nadal creix lo dia un pas de pardal.*
  - Indica la **causa**, el motiu d'una acció:
    - En complement substantivat: ***Per*** *natura caça el ca. Plora* ***per*** *goig.*
    - En complement verbal en infinitiu: *La nació no patirà fam* ***per*** *tindre un bon abastiment alimentari.*
    - En complement pronominal (personal o demostratiu): *La fona* ***per*** *açò no cessava de llançar pedres. No puc creure que els vostres sentiments tarden en descobrir els mals que* ***per*** *vós venen.*
    - En el complement pronom interrogatiu *qué,* en el qual dona la locució adverbial *per qué*: *¿I* ***per*** *qué faç això? ¡Pregunta-li* ***per*** *qué no ha vingut a classe.*
    - Formant part del substantiu *perqué.* Este sol anar precedit de determinatius —sobretot de l'artícul *el*—, admet el plural, i pot anar seguit d'un modificador introduït per la preposició *de*: *M'agradaria conéixer el* ***per****qué d'eixa actitut teua.* No és correcte posar el determinatiu artícul davant de *perqué* en oracions interrogatives indirectes: *No sé el perqué te negares a fer-ho,* deu dir-se: *No sé per qué te negares a fer-ho,* o *No sé el perqué de la teua negativa a fer-ho.*
    - En el complement pronom relatiu *que* + l'artícul posat davant d'est últim, tot lo qual forma la locució conjuntiva causal o conclusiva *per lo que*: *Eixe fon el motiu* ***per*** *lo que dimití. Se n'anaren ans d'acabar,* ***per*** *lo que no pogueren conéixer el resultat de*

l'encontre. Eixe és el forat pel que s'escapà. Esta locució és equivalent a *per la qual cosa*.

- En el complement pronom relatiu *qual*: *'Aigua' és el substantiu,* ***per*** *lo qual pot funcionar com a subjecte, complement directe, complement indirecte i complement de règim.*
- En el pronom *que* forma la conjunció causal *perque*: *La terra està banyada perque han regat*.
- Antigament solia unir-se al pronom arcaic *ço* donant la locució adverbial causal *per ço*, en valor causal equivalent a *per açò, per esta causa*: *"E per ço, ab lo divinal adjutori sera departit lo present libre de cavalleria en set parts principals"* (*Tirant lo Blanch,* cap. 1).
- Seguida de l'adverbi *més* o d'un adjectiu o adverbi, i la conjunció *que*, forma locucions conjuntives concessives: *Per més que estudies, no aprovaràs.*

- Senyala l'autor de l'acció, la persona agent de les oracions en passiva: *La gerra fon trencada* ***per*** *ells.*
- Indica l'instrument o mig en el qual se realisa una acció: *Vos faré saber a on estic per les meues cartes.*
- Forma locucions que indiquen la manera de fer-se l'acció: *Fes-me la comanda* ***per escrit****. Me parlava* ***per senyes****.*
- Expressa l'idea de **finalitat** o destí per mig de la forma *per a*:
  - En complement nominal o pronominal: *Ací teniu dos parelles d'espardenyes* ***per a*** *vosatres.*
  - En complement verbal en infinitiu: *Ell dorm* ***per a*** *evitar els dolors.*
  - En complement verbal en subjuntiu, en el qual s'unix en les partícules *a* i *que*: *Posa açò en l'escaparat* ***per a que*** *estiga ben vist.* Els clàssics unien les partícules *ço* i *que*: "*Per ço que en aquell pensament no aturàs"* (*Crónica d'En Ramón Muntaner* (1265-1336), cap. 32, treta de l'Alcover).
- Senyala a favor de quí o en defensa de qué o de quí s'està: *Per ella donaria la vida. Tots estan per ell.*
- Indica en lloc de qué, en nom de qué, a canvi o preu de qué, en correspondència de qué, se fa alguna cosa: *Este moble té sèt pams de llarc* ***per*** *huit d'ample. Hem convingut de pagar-li nou euros* ***per*** *cada llibre. Fea* ***per*** *cada u dels anys un quartó de neules. Nos han pagat dèu billets cent* ***per*** *cap.*
- Introduïx la paraula indicadora d'una cosa o qualitat que es considera consubstancial a la persona o cosa de la qual se parla; equival a *com a, en qualitat de*: *No me teniu* ***per*** *un senyor. Açò ho tenim* ***per*** *ferm i segur. Voleu fer-me passar* ***per*** *panoli. Té* ***per*** *malnom Perolet.*

- Servix per a comparar entre sí dos o més coses: *Llit **per** llit, preferixc este que el trobe més estovat.*
- En certs infinitius, indica l'acció futura d'estos verps: *Açò està **per** vindre. Encara queden places de la teua especialitat **per** cobrir. Tot està **per** fer.*
- Esta preposició seguida de l'artícul masculí singular *el* i plural *els,* se contrau donant les formes *pel* i *pels*.
- Com ya hem vist adés, el valencià diferencia perfectament entre *per* (causal) i *per a* (final). L'Alcover diu respecte ad açò: *"En els dialectes valencià i occidental es distingeixen* per *i* per a*; en el català oriental i en el baleàric han vingut a unificar-se en la forma simple* per *en tots els usos;*[...]. *Pero en el català literari modern s'ha adoptat la distinció que feia generalment el català antic entre* per *i* per a*, emprant aquesta darrera forma quan es vol expressar finalitat o destinació, i usant la forma simple en tots els altres significats".*
- Observació: La *a* de la forma *per a* s'escriu *ad* quan va seguida de certs pronoms personals, adverbis i determinatius demostratius i indefinits que escomencen per vocal.

- ***sense***

La forma *sense* ha substituït per a tots els casos a la forma arcaica *sens.* Ya es troba en els clàssic la forma *sense*, escrita tan davant de paraules que escomencen per consonant com per vocal: *"Un pou sense fons — de grans ladronicis"* (*Lo Passi en cobles,* pàg. 38); *"Nis pot sense oli — cardar bé la llana"* (*Lo Procés de les olives,* vers 380).

Indica absència, exclusió, privació absoluta, carència, falta d'alguna cosa:

- En complement nominal o pronominal: *S'alçà del llit sense dolors. ¡Oh foll,* ***sense*** *cap de trellat!*
- En complement verbal en infinitiu: *Estigueren molt de temps* ***sense*** *tindre fills.*
- Seguit de *que,* i en el complement verbal en subjuntiu: *Desigen ser mestres* ***sense*** *que primer hagen segut discípuls.*
- En complement nominal o pronominal, pot significar 'ademés de', 'sense contar' (a tal persona o cosa), 'a banda', 'a part': *Duya molts companyons, sense ell.*

10. Les conjuncions

- **Característiques generals**:
  - Són sempre paraules àtones sense autonomia sintàctica.
  - No eixercicen funcions nominals, és dir, no poden ser actualisadores, ni modificadores, ni subjectes, ni complements directes, ni complements indirectes, ni atributs...
  - La seua funció és la d'enllaçar, i relacionar, unes paraules en unes atres.
  - La partícula efectiva que realisa la funció conjuntiva, pot ser:
    - Una conjunció pròpiament dita.
    - Una paraula habilitada com a conjunció (sobre tot adverbis i locucions adverbials).
    - Una locució conjuntiva, o reunió de dos o més veus que tenen, juntes, el valor d'una conjunció; sobreeixen per la seua abundància les locucions conjuntives formades per l'unió d'un adverbi o locució adverbial i la partícula introductòria *que.*
- **Diferències en les preposicions**:
  - Les conjuncions coordinants poden unir elements del mateix nivell sintàctic sense relació de dependència, cosa que no poden fer les preposicions: *És alt* ***i*** *ben templat.*
  - Les conjuncions subordinants poden unir una paraula, o una secuència oracional, en una oració depenent o subordinada: *Vullc* ***que*** *vingau a sopar a ma casa.* Les preposicions a soles no poden subordinar oracions en un verp en forma personal sino paraules o grups sintàctics (Vore V.3).
- **Classes de conjuncions**:
  - **Conjuncions coordinants**: Enllacen paraules, grups sintàctics o oracions, sense establir relació de dependència, és dir, unixen elements sintàcticament equivalents. Vejam uns eixemples: *Vingueren Ana* ***i*** *Cento.* Tant *Ana* com *Cento* estan en el mateix nivell sintàctic: ne són complements directes. *Treballe molt,* ***pero*** *no guanye res.* Tenim un enunciat constituït per dos oracions independents unides per mig de la conjunció *pero*.

Estes conjuncions poden ser:

- **Copulatives**: Signifiquen suma, adició o negació afegida. Ne són ***i*** i ***ni***. Eixemples: *Ara sopem i després anirem a passejar. Tinc fam i sòn. No puc ni vullc fer això.* En les enumeracions, lo normal és posar la conjunció davant de l'últim component, pero si la posem entre cada u d'ells, se produiria el fenomen del polisíndeton: *En vore'm, vingué i me donà un abraç i un bes i estigué molt charrador. En ma casa no tinc ni gossos ni gats ni pardals ni cap d'atre animal.* Estes conjuncions poden tindre un valor emfàtic: *No tinc ni idea.*

  Els adverbis ***ademés*** i ***com*** (est últim en la seua unió en els adverbis *també* i *tampoc*) tenen un valor d'adició, d'ahi que alguns gramàtics els incloguen entre les conjuncions coordinants copulatives: *Mon germà vingué a vore'm i, ademés, me dugué un regal. No li ho diguí a Batiste com tampoc a son fill.* També té un valor copulatiu ***tant... com***: *Me donaren regals tant mon tio com ma tia.*
- **Disjuntives**: Aporten un significat d'alternància, l'opció de triar entre vàries possibilitats. N'e són fonamentalment ***o*** i la locució conjuntiva ***o be***: *¿Vens o te quedes? Esta paraula o be pot ficar-se en esta frase o be pot aparáixer fòra d'ella.* Esta modalitat de conjunció pot tindre un valor distributiu, que ve a ser una varietat de l'alternància. Per a expressar tal valor farem us de ***ya... ya***, (***ya***) ***siga... (ya) siga***, ***be... be***, ***mig... mig*** o ***ara... ara***: *Ya per una cosa, ya per atra, sempre està inquet. Siga embrutant, siga trencant, sempre està fent trastades. Ya sigues bo, ya sigues roïn, sempre te voldré. Hem de seguir lluitant be en la ploma, be en la paraula. Estàs encara mig dormint mig despert. Sempre esta jugant al truc, ara guanyant ara perdent.*
- **Ilatives** o **Consecutives**: Indiquen una conseqüència entre lo expressat en la primera oració i lo que es diu en la segona. Ne són les següents: ***puix***, ***aixina*** (***així***), ***llavors***, ***de manera que***, ***per lo tant*** (***per tant***), ***aixina que***, ***aixina puix***: *Hem de saber-ho en antelació; aixina puix, decidix-te pronte. Esta vesprada no hi haurà treball, aixina que no cal vindre. Fes-m'ho per escrit; aixina no se m'oblidarà. En acabant tornaré, puix ara no està a qui busque. T'ho vaig advertir a temps, de manera que no me vingues ara tirant-me la culpa. La decisió està presa; per lo tant, és inútil que insistixques. Yo no estiguí allí, llavors no poguí sentir-lo.*

  Antigament existia la conjunció consecutiva ***doncs***, hui desapareguda del valencià i reviscolada pel IEC, equivalent a *puix* en valor ilatiu, no causal: *"Dexem donchs les parts—que son y redunden / En sola vellea".*[1] Esta conjunció si anava precedida de la conjunció *si,* i introduint una frase negativa, formava una conjunció composta que significava 'a no ser que':*"Lo peccat no és remès si donchs los torts e injúries no son restituïdes"* (document de l'any 1468. *Bolletí de la Sociedat Arqueològica Luliana,* X, 13 revista d'estudis històrichs. Ciutat de Mallorca. Escomençà a publicar-se en l'any 1885. Tret de l'Alcover). I si se l'unia l'adverbi *la* o *lla* donava *lladoncs,* que significava *llavors*: *"Anà asetjar Leyda, que és una richa ciutat que lla donchs era de serrayns, Desclot Cròn., c. 1"*.[2]

- **Continuatives**: Les que denoten idea de continuació: ***ademés***, ***aixina mateix***, ***encara***. Eixemples: *Ella mirava en tendrea a sa filla i aixina mateix a son fill. Has acabat tota eixa fotracada de faena i encara ne vols més. Vols una bona paella i ademés un bon partiç.*

  En l'época clàssica existia la locució conjuntiva continuativa ***no res meny***, que significava *ademés, aixina i tot, igualment...*: *"E açò ab tota veritat ho provaré ab dits de la Sancta Scriptura e* ***no res menys*** *ab los quatre evangelistes que no poden mentir" Tirant".*[3] Com a tal arcaisme absolut, no cal fer us d'esta locució conjuntiva en l'actualitat.
- **Adversatives**: Denoten oposició o diferència entre els dos segments units. Ne són les següents: ***pero***, ***sino***, ***no obstant***, ***ans*** i ***mes***: *M'agrada el café, pero me senta mal. No volia arròs, sino fideus. Intentà eixir, mes ningú li ajudà. Tinc molt de treball, no obstant te dedicaré un temps. No és un rellonge car, ans relativament barat.*

  Les conjuncions ***pero*** i ***mes*** indiquen restricció o correcció: *Intentí ajudar-te pero m'enganyí.*

  La conjunció ***pero*** ademés d'unir oracions: *No caminí molt pero me vaig cansar*, ne pot unir també adjectius i adverbis: *És espavilat pero antipàtic.* Quan esta conjunció unix un adjectiu, o una seqüència en valor d'adjectiu, en un substantiu, se sobreentén un verp, donat que una conjunció mai pot unir segments de categories sintàctiques diferents: *Tinc una ràdio pero trencà (pero està trencà).* També ne pot perdre el seu valor relacionant per a convertir-se, be a soles, be unida a les conjuncions *que* i *si,* en un simple element expressiu: *Eixe chic toca la guitarra pero que molt be. Pero, ¡serà possible!*

  En l'época clàssica existia una variant i sinònima de la forma *pero*: *empero. "Era son privat de aytals coses, empero era bon hom e leal, Desclot Cròn., c. 4".*[4]

  La conjunció ***sino*** expressa exclusió: *No intentà ajudar-me sino fotre'm,* i necessita sempre d'una negació en el primer segment de la coordinació. Normalment unix paraules o grups sintàctics, i més rarament oracions. Per a unir-ne oracions, en el verp en forma personal, necessita normalment de la conjunció *que*. ***Sino que***, que ve a ser una contracció de 'si no fora que', sol indicar impediment de l'acció expressada per la proposició anterior: *No li agrada, sino que ho pren per cortesia. Sino* denota també el valor de cosa o acció única: *No tenim atre fill sino a vós.* Valor que també l'expressa la locució ***només que***: *No feu només que riure.* També pot ser sinònima de *excepte*: *¿Quí sino tu pot fer açò? No pretenc una atra cosa sino que açò s'acabe d'una vegada.*

  La locució ***no obstant*** pot funcionar com a conjunció o com a adverbi: *Yo crec, no obstant* [conj.]*, que no vingué ací.—Puix, no obstant* [adv.] *vingué.*

  Les paraules ***excepte*** i ***llevat*** també presenten un valor conjuntiu adversatiu: *Vingueren tots excepte Tica (pero no Tica). Me menjaré tot llevat de la carn.*

  La locució conjuntiva ***mentres que*** pot tindre també un valor adversatiu: *Yo parle be d'ell, mentres que ell no pert ocasió per a ficar-se en mi.*

- **Explicatives**: Són les locucions ***o siga, és dir*** i ***açò és***: *Ella se quedà en casa, és dir, no volgué anar a l'excursió. Estes dos paraules són antònimes; o siga, n'expressen idees opostes. Ell està educant a sos fills, açò és, està desenrrollant, perfeccionant i optimisant totes les seues facultats sense coaccions.*

- **Conjuncions subordinants**
  - **Completives**: Completen al verp de l'oració principal, encapçalant oracions subordinades substantives. Ne són: ***que*** i ***si***.
    - La conjunció ***que*** introduïx oracions subordinades en funció de:
      - Subjecte: *Me pareix **que se n'ha anat**.*
      - Complement directe: *Sé **que se n'ha anat***.

      Per a unes atres funcions, sol anar precedida de preposició:
      - Complement indirecte: *No doní importància **a que digueren betzo**.*
      - Complement circumstancial: *Ho escriguí **sense que me diguera res ningú**.*
      - Complement de règim del verp: *Confie **en que ho faces be**.*
      - Modificador de l'adjectiu: *Estic segur **de que eres un artiste***.
      - Modificador d'un substantiu: *Tinc esperances **de que torne**.*
      - Modificador d'un adverbi: *Ixiré ans **de que siga tart**.*
    - En el verp *vore*, la paraula ***com*** actua, a voltes, com a conjunció completiva: *Aneu a vore **com tot és mentira**.*
    - La conjunció ***si*** introduïx oracions **interrogatives indirectes** (Vore V.4.1). Estes oracions poden realisar diferents funcions, llevat de la del complement circumstancial:
      - Subjecte: *No m'importa **si ha nevat molt o poc**.*
      - Complement indirecte: *No done importància **a si ha guanyat o a perdut**.*
      - Complement directe: *No sé **si ha tornat**.*
      - Complement de règim: *No m'enrecorde **de si era per este carrer o per aquell atre***.
      - Modificador de l'adjectiu: *No estic segur **de si ha tronat**.*
      - Modificador del substantiu; *No tinc la certea **de si ha plogut o no***.
  - **Causals**: El significat que introduïxen és el de causa, motiu o raó per la qual se realisa —o no— l'acció de la proposició principal. Ne són les següents: ***perque, ya que, puix, vist que, com que, donat que, posat que***...: *La terra està banyada **perque** ha plogut. Serà millor que digues tu el discurs, **puix** tu saps contar-lo fil per agulla. **Ya que** insistixes tant, me quede fins al trenc d'alba. **Vist que** havem acabat el treball, podem anar-nos-en a casa. **Com** no m'escoltes, no t'ho conte. **Com** he acabat la faena, me'n vaig. Ho sé en seguritat, **com que** el llanç ocorregué davant de mi. Feu-me l'intervenció quirúrgica, **posat que** no hi ha un atre remei.*

    En la llengua antiga existia la locució conjuntiva ***per ço*** que en combinació en les partícules *que, com* (*per ço com*=perque, per quant) o *car,* servia per a introduir, si el

verp estava en indicatiu, una oració causal, o final, si dit verp estava en subjuntiu: *"me atrevire expondre no solament de lengua anglesa en portoguesa, mas encara de portoguesa en vulgar valenciana, **per ço que** la nació d'on yo so natural sen puxa alegrar"*.[5]

Ans de finalisar esta classe de conjunció, cal detindre's un moment en la qüestió de la forma *perque* dels antics i dels clàssics:

- *Perque*= ***perque***, introduïa una oració causal: *No vaig **perque** no vullc. "Havia vergonya de descobrir-li lo seu cor **perque** molt lo temia e amava"* (*Blanquerna,* Ramon Llull, 1284, p. 10).
- *Perque*= ***per a que***, introduïa una oració final: *No t'ho diré **per a que** no vages escampant-ho per ahí. "Les que stau en soledat, / **perque** us consoleu de nit, / prenga cascuna marit"* ('Cançó de les dònes' en el *Cançoner Satíric Valencià* dels segles XV i XVI, p. 300).
- *Perque*= ***per lo que***, introduïa una oració de relatiu causal o conclusiva: *Se n'anaren ans d'acabar; **per lo que** no pugueren conéixer el resultat de l'encontre. "e los juristes, per part dels ferres, allegaven que primer fon l'ofici de ferrer que no de texidor, per quant lo teler del texidor no podia esser fet sens ferramenta, **perque** era provat l'offici de ferres esser mes antich e deure precehir als texidos."* (*Tirant lo Blanch*, Joanot Martorell, 1490, cap. 41).
- *Perque= (**el**) **perqué***, substantiu: *No sabem el **perqué** d'esta resposta. "vos no curèu / daquell **perquè**, / car yo mel sè."* (*Spill*, Jaume Roig, s. XV. 5663).
- *Perque*= ***per qué***, introduïa una oració interrogativa causal: *¿**Per qué** ho has fet?—No em preguntes ara **per qué** ho he fet. "**Perque**m voleu metre—per força'n lo ball?"* (*Lo Procés de les olives*, Bernat Fenollar, Jaume Gaçull i Joan Moreno, s. XV. 854).
- *Perque*= ***per a qué***, introduïa una oració interrogativa final: *¿Qué pretén i per a qué aprofita tant de rodeig en el parlar?*

- **Finals**: Denoten la finalitat o l'objecte de lo expressat en l'oració principal. Les més importants són: ***per a qué***, ***a fi de que***, ***a fi que***, ***a fi de***, ***per tal de***, ***per tal que***, ***per tal de que***...
- **Concesives**: És la que va anteposta a una oració subordinada que expressa una objecció o dificultat per a lo que se diu en l'oració principal, sense que eixe obstàcul siga un impediment per a la seua realisació. Ne són: ***encara que***, ***a pesar de***, ***per més que***, ***més que***, ***encara com***, ***posat que***... *¡Està caent una aiguada!—**Encara com** has pogut vindre. No aprovaràs **encara que** estudies molt. No està malalt **posat que** l'he vist ballant en la festa. Està molt llauger **a pesar de** tindre molts anys. No t'ho donaré **per més que** m'ho demanes. Aniràs **més que** no vullgues.*
- **Temporals**: Expressen temps. Ne tenim, entre unes atres, les següents: ***tan pronte com***, ***mentrimentres***, ***quan***, ***mentres***, ***sempre*** (***que***), ***ans*** (***abans***), ***cada volta*** (*o **vegada**), **des de que**, **després que**, **fins que, a penes**...*: ***Tan pronte** com ho vaig*

saber, li ho diguí. ***Mentrimentres*** *yo pele les creïlles, posa tu la paella al foc.* ***Quan*** *estàvem en guerra no tots erem del mateix bando.* ***Ans*** *anàvem al mercat en autobús, ara anem en furgona. No sé res d'ell* ***des de que*** *s'enfadà en mi.*

- **Modals**: ***com***, ***segons***, ***com si***, ***aixina com***...: *Ho faç* ***com*** *puc.* ***Aixina com*** *t'ho conte passà. Ho escriuré* ***com si*** *ho haguera vixcut. Ho farem* ***segons*** *nos parega millor.*
- **Condicionals**: Indiquen un requisit o condició necessària per a que es realise allò que expressa l'oració dominant: ***si***, ***sempre que***, ***mentres que***, ***com***, ***en tal que***, ***quan***, ***només que***: ***Si*** *acabes pronte, anirem al teatre. Aniré a ta casa* ***sempre que*** *m'invites a chocolate en bunyols.* ***Com*** *no vingues, no te done el regal. Sentiríem la melodia de les estreles* ***només que*** *intentàrem un confiat arreplegament.*
- **Comparatives i consecutives**: La conjunció ***que*** se combina en adverbis intensius per a introduir secuències comparatives i oracions consecutives (indiquen la consecuència o la deducció d'alguna cosa): *Ment <u>més</u>* ***que*** *alena, i alena <u>més</u>* ***que*** *un porc. És <u>tan</u> bona* ***que*** *tots la volen. Com* en la seua correlació en *tan* o *tant* és una conjunció comparativa: *És* ***tan*** *guilopo* ***com*** *yo.*

---

[1] Fenollar, B., Gaçull, J. i Moreno, J. *Lo Procés de les olives.* Llibreria de Francesch Aguilar. Valéncia Ciutat 1877. Pàg. 103. Edició facsímil. Librería París-Valencia. Valéncia Ciutat 1980.

[2] Alcover, A. Mª. *Diccionari català-valencià-balear*. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1988. Volum IV. Pàg. 566.

[3] Sanchis Guarner, M. *Gramàtica Valenciana*. Editorial Torre. Valéncia Ciutat 1950. Pàgs. 286.

[4] Alcover, A. Mª. *Diccionari català-valencià-balear*. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1988. Volum IV. Pàg. 792.

[5] Martorell, J. i Joan de Galba, M. Obra citada. Plana 32.

10. Les interjeccions

V. SINTAXIS.

1. L'enunciat.

2. L'oració.

2.1. El subjecte.

2.2. Oracions impersonals.

2.3. El predicat.

2.4. Oracions en atribut.

Les oracions en atribut se nomenen **atributives** o **copulatives**.

- L'atribut **se caracterisa** per lo següent:
  - Complementa al mateix temps a un substantiu, pronom o oració, per un costat, i a un verp, per l'atre costat.
  - A diferència del predicatiu (vore més avant), que no és necessari per al verp, l'eliminació de l'atribut faria agramatical a la part restant de l'oració: *Esta persona pareix* ***inteligent*** *> Esta persona pareix* ¿?, o be el verp d'esta adquiriria un significat totalment diferent: *Cento era considerat un* ***espavilat*** *> Cento era considerat.*
  - Hi ha atributs que poden ser canviats pel pronom neutre *ho*, en especial els que apareixen en els verps *ser, estar* i *paréixer*: *Eixa dòna és* ***inteligent*** *> Ho és. Eixe chic pareix (és)* ***alt*** *> Ho pareix (és). ¿Estava* ***bo****? > Ho estava.* Pero en uns atres verps no és possible esta commutació: *Tica es posà* ***trista*** *> Tica s'ho posà* ¿? ¡Atenció! Hi ha oracions que tenen en el núcleu del predicat els verps *ser* i *estar* i no són atributives: *Josep està en l'hort. Alló fon durant la guerra.*
  - L'atribut pot incidir sobre un subjecte o sobre un complement d'objecte directe o indirecte: *M'han nomenat director*. *Director* és l'atribut, i *me* el COD. *Li diuen borinot a Bru*. *Li* i *Bru* són els COI i *borinot* l'atribut. Ací podríem substituir l'atribut pel pronom *ho*: *Li ho diuen.*
  - L'única forma pronominal que pot funcionar com atribut és *ho*. Eixemple: *Crec que ha segut* ***falta***. No és correcte substituir *falta* per *la*: *A mi me l'ha paregut* ¿?, per sí per *ho*: *A mi m'ho ha paregut.*

- **Categories gramaticals que funcionen com atribut**:
  - En els verps *ser* i *paréixer* funcionen com atribut:
    - Els **substantius**: *Pep és* ***arquitecte****.*
    - Els **grups nominals** (Vore V.3.1): *Maria pareix* ***la lloca de la família****.*
    - Els **pronoms**: *Jaume* ***ho*** *és* (*ho* estaria fent funcions d'atribut).
    - Els **adjectius**: *Felip és* ***baixet****.*

- Alguns **adverbis de modo**: *Joanot és **aixina**.*
- Les **oracions de relatiu**: *Yo soc **el que soc**.*
- Els **substantius** o **grups nominals precedits de preposició**: *Eixe pareix **de L'Alcora**.*
- Els **infinitius**: *Voler és **poder**.*

- En els demés verps funcionen com atributs:
  - Els **adjectius**: *Ampar se quedà **trista**.*
  - Alguns **adverbis de modo**: *Voro està **be**.*
  - Alguna **oració adjectiva**: *Carme està **que trina**. La vaig vore **cóm treballava**.*
  - Els **substantius** o **grups nominals precedits de preposició**: *Toni està **sense una aguileta**.*
  - Algun **gerundi**: *Les calces estan **regallant*** (*chorrant*)*.*

- **Concordança dels atributs.**
  - Si la funció d'atribut l'eixercis un substantiu o un adjectiu, estos hauran de concordar en gènero i número en el substantiu o element substantivat (Vore IV.4.1) sobre el que incidix: *Ma filla és **cuinera**. Notí a tos fills **molests.** La consideren **sabuda**. Els tenen **de criats**.*
  - Si un adjectiu eixercis d'atribut i incidix sobre substantius coordinats de distint gènero, la concordança en ells se dona sempre en masculí i en plural: *Veig a Jeroni i a Emma molt **pereosos**. La jaqueta i el jupetí són **verts**.*

- Les **oracions ecuacionals o emfàtiques de relatiu** no són atributives. Estes oracions tenen les característiques següents:
  - Tene el verp *ser* com a verp nuclear.
  - U dels seus components és sempre una oració de relatiu (Vore V.3.3) en pronom o adverbi relatiu.
  - En elles se posa de relleu algun component de l'oració o l'oració sancera. Eixemples: *Ahir fon quan vingué. Fon per Raül per qui m'enterí. Un enterat és lo que és Doménec.*

- El **predicatiu**, igual que l'atribut, complementa al mateix temps a un substantiu, pronom o grup nominal, en el que concorda, i a un verp. No és necessari per al verp, cosa que el diferència de l'atribut.
  - Hi ha predicatius de substantius o pronoms en funció de subjecte: *Els nadadors aplegaren **exhausts** a la meta*, i en funció de complement directe: *Me portaren **gelat** el menjar.*
  - La funció de predicatiu la solen fer adjectius, participis, adverbis modals i gerundis, els quals responen al preguntat *¿cóm?*: *Vaig vore l'aigua **bollint** > ¿**Cóm** veres l'aigua?*
  - També són predicatius alguns substantius precedits de preposició. Ací el seu subtitut és el pronom *qué*: *Mon fill treballa **de llumener** en l'hospital > ¿**De qué** treballa?* I a voltes en

lloc de preposició apareix l'adverbi *com*, que adquirix valor preposicional: *Mon fill treballa **com a marmitó** en un restaurant.*

3. El grups sintàctics.

- **Característiques generals**
  - Els grups sintàctics o sintagmes són un conjunt de paraules que tenen la capacitat d'eixercir com un tot una funció sintàctica dins de l'oració. Cada grup sintàctic està compost d'elements que se relacionen sintàcticament entre sí: *Els alumnes de segon de bachillerat arreplegaran les seues notes d'història*. En esta frase tenim quatre grups sintàctics:
    - *Els alumnes de segon de bachillerat*
    - *arreplegaran les seues notes d'història*
    - *segon de bachillerat*
    - *les seues notes d'història*
  - D'acort en la seua estructura sintàctica interna, podem distinguir un grup:
    - nominal
    - adjetival
    - adverbial
    - verbal
    - en preposició (sintagma preposicional: preposició + x. Eixemple: *Açò és **per als meus amics***).
    - en conjunció (sintagma conjuntiu: conjunció + x. Eixemple: *Vullc **que tornes***).
    - sintàctic format per la perífrasis verbal (Vore IV.7.7)
- **La categoria locució**
  - La locució és un conjunt de paraules que funcionen com a una sola paraula sintàctica.
  - Tipos de locucions:
    - Locució adverbial: Actua com un adverbi. Eixemples: *En lloc de. Al voltant.*
    - Locució conjuntiva: Actua com una conjunció. Eixemples: *És di. Encara que.*
    - Locució verbal: Actua com un verp. Eixemples: *Donar-se aire. Fer coll de figa.*
    - Locució actualisadora o modificadora: Actua com un determinatiu actualisador o com a modificador de quantitat. Eixemples: *Un grapat de. Una fotracada de. A montó de.*
- **Les funcions sintàctiques**
  - Les funcions sintàctiques són les relacions que contrauen les paraules (substantiu, adjectiu, verp, pronom...) o els gups sintàctics (nominal, verbal...) entre sí.
  - Clases de funcions sintàctiques:
    - Les que configuren una oració: el subjecte i el predicat.
    - Les integrades en un grup sintàctic no oracional: el núcleu, l'actualisador, el modificador, el terme, el complement directe, el complement indirecte, el complement circumstancial, el complement agent i el complement de règim.

- Les que complementen a l'hora a dos categories distintes (al verp i al substantiu): l'atribut i el predicat.
- Les que actuen d'enllaç coordinant o subordinant dins d'un grup o d'un enunciat: els nexes (preposicions i conjuncions).
- Les perifèriques que incidixen sobre una oració (Vore V.2): els atributs oracionals, els tòpics i la modalitat (adverbis de modalitat).
- Els conectors entre enunciats o paràgrafs. Ne són paraules o locucions tals com: *no obstant, per tant, aixina que, en realitat, be...,* pero sempre que la seua missió siga la de conectar enunciats o paràgrafs i contribuïxquen a la cohesió d'un text.

- Hi ha paraules o grups sintàctics que sempre eixercixen la mateixa funció sintàctica i unes atres que realisen distintes funcions segons el context a on apareguen. Eixemples: L'artícul sempre és un actualisador, i, a voltes, un substantivador. El grup verbal sempre eixercix la funció de predicat. El substantiu pot eixercir: de subjecte (***Tica*** *me ho digué*), complement directe (*Busque a* ***Tica***), complement indirecte (*Dis-li a* ***Tica*** *una encomanda*)

3.1. El grup nominal

- El constituïxen: el **núcleu**, que és obligat que aparega, i els **actualisadors** (funció que eixercixen aquells determinatius capaços de fer que els elements llingüístics abstractes o virtuals se convertixquen en concrets i individuals, constituint mensages inteligibles. No podem dir: *Home té una cama,* pero sí: *Eixe, est, l', algun, un, aquell... home té una cama*) i **modificadors** (aquells elements gramaticals que complementen o qualifiquen a un substantiu, adjectiu o adverbi pero sense la capacitat actualisadora: *El llibre* ***gran***. *Àvit* ***de notícies***. ***Res*** *roïn. Fòra* ***d'ací***), que poden ser optatius.
- El núcleu pot ser:
  - Un substantiu: ***Gossos*** *grans.*
  - Un pronom: ***Algú*** *d'ells.*
  - Un element substantivat: *El* ***rídicul*** *més espantós.*
- La funció dels actualisadors l'eixercixen el determinatius, sempre que apareguen davant del núcleu.
- Els actualisadors del núcleu del grup nominal poden ser:
  - Una paraula determinativa: ***el teu*** *coche*, ***la*** *llàntia,* ***alguns*** *gats.*
  - Una locució determinativa: ***una colla de*** *chicones.*
  - Dos o més determinatius: ***molt poquet*** *d'arròs.*
- Els modificadors del núcleu poden ser:
  - Adjectius (o grups sintàctics adjectivals): *la camisa* ***groga***.
  - Substantius (o grups nominals): *el seu fill* ***l'advocat***.
  - Determinatius pospost: *la barraca* ***vostra***.

3.2. El grup adjetival.

3.3. El grup adverbial.

3.4. El grup verbal.

3.4.1. Els complements del verp.

4.Oració i conjunts.

4.1. Oracions substantives

- **Característiques**
  - Una oració substantiva funciona igual que un substantiu, un grup nominal o un pronom, dins d'una oració complexa (enunciat en més d'un predicat en el qual una oració complementa o se subordina a un element de tot l'enunciat: *Tinc ganes **de que vingues a ma casa***; lo posat en negreta és una oració subordinada que complementa a *ganes*). Per ser substantives, podran substituir-se per un pronom: *Vullc **que vingues** > Vullc **això**.*
  - En solen anar marcades pels nexes següents:
    - Les conjuncions ***que*** i ***si***: *M'agrada **que hajau vingut**. No sé **si estaran en casa**.* Les oracions substantives introduïdes per *si* són **interrogatives indirectes**: *¿Ha vingut Batiste? > No sé **si ha vingut Batiste**.* Cal distinguir les oracions substantives en *si* de les condicionals en *si*; aquelles són substituibles per pronoms: *No digué **si era roïn** > No m'**ho** digué*, pero estes no: *M'ho dirà si soc roïn > M'ho dirà en eixe cas.*
    - Un **pronom** o **adverbi interrogatiu**, que eixercis, ademés, una funció dins de la seua oració: *No volgué dir-me **cóm ho havia fet*** (*cóm* és complement circumstancial de *havia fet*). Les oracions introduïdes per un pronom o adverbi interrogatiu són també interrogatives indirectes: *¿Cóm ho has resolt?—No sé **cóm ho has resolt**.*
    - L'adverbi conjuntiu ***com*** quan l'oració subordinada depén del verp *vore*: *Vas a vore **com no li agrada** > **Ho** vas a vore.*
  - També ne poden aparéixer sense nexe: *No volgué **dir-nos-ho**. Te pregue **m'envies més tinta***.

- **Funcions**

  Una oració substantitva pot eixercir les mateixes funcions que un substantiu, açò és, de:
  - **<u>Subjecte</u>**: *Me preocupa **que no vingues demà***. Per a comprovar que l'oració substantiva està fent funció de subjecte, la transformarem en un pronom, per eix. *això,* i est el substituirem pel grup nominal *eixes coses.* En fer açò, si el verp canvia de número, és que *això*, *eixes coses* i l'oració a la qual substituïxen són subjectes: *Me preocupa **això** > Me preocupen **eixes coses**.* En canvi, si fem el mateix procés en esta atra frase: *Desige **que no vingues demà** > Deige **això** > Desige **eixes coses***, observem que el verp no ha canviat de número, per tant, l'oració substantiva no és de subjecte, sino, en este cas, de complement directe.
  - **<u>Complement directe</u>**: *Preferixc **que te quedes en casa***. Estes oracions sempre se poden substituir per *ho*: ***Ho** preferixc. No sé **si vindrà** > No **ho** sé. Pregunta quàn ve > Pregunta-**ho***. *Me permetien **tocar la guitarra** > M'**ho** permetien.* Cal no confondre les oracions en l'adverbis conjuntius *quan, on* i *com*, que introduïxen oracions subordinades de relatiu (Vore

V.4.3): *T'ho diré* ***quan aplegues***, en les que porten els interrogatius *quàn, ón, cóm*, que introduïxen oracions substantives: *Dis-me* ***quàn has aplegat*** (esta oració és una interrogativa indirecta).

- **Complement indirecte**: *Dedique moltes hores* ***a fer la gramàtica*** > ***Li*** *dedique moltes hores. No li doní importància* ***a si s'ho havien cregut*** > *No* ***li*** *doní importància.* La prova de que estes oracions són substantives i de complement indirecte és que poden ser substituïdes pel pronom *li.*
- **Complement de règim**: *M'alegre* ***de que m'hajau escrit*** > *M'alegre* ***d'això****. A volte dubte* ***de si anar o no a Borriana*** > *A voltes dubte* ***d'això***. Com es pot vore, esta funció va sempre precedida de preposició.
- **Complement circumstancial**: *He vingut* ***per a que m'informeu*** > *He vingut* ***per ad això*** (finalitat)*. He vingut* ***perque m'ho haveu demanat*** >*He vingut* ***per això*** (causa)*. S'ha aprova* ***sense que ningú protestara*** > ***Sense la protesta*** *de ningú* (modo)*. Ha vingut a pesar* ***de que plovia*** > *Ha vingut* ***a pesar d'això*** (concessió)*.* Estes oracions són substantives de complement circumstancial perque se deixen substituir per substantius, grups nominals o pronoms. Van introduïdes per la conjunció subordinant *que* sempre precedida de preposició, llevat de quan es tracta d'oracions d'infinitiu —i que poden funcionar també com a oracions substantives de CC—, en eixe cas apareixen sense cap nexe conjuntiu. Estes oracions poden ser també a l'hora substantives i adverbials: *Ho fiu sense que ningú m'ajudara > Ho fiu sense ajuda > Ho fiu aixina.*
- **Modificador del substantiu**: *Tinc esperances* ***de que m'aproven***, lo posat en negreta és una oració substantiva que modifica al nom o substantiu (*esperances*) del grup nominal en funció de complement directe (*esperances de que m'aproven*).

4.2. Oracions adjectives.

4.3. Oracions de relatiu.

4.4. Oracions adverbials.

4.5. Oracions subordinades.

VI. VOCABULARI VALENCIÀ

Les formes i locucions següents, han segut tretes de la tesis doctoral de Voro López, *L'arcaisme en la comarca de l'Horta Sud.*

Abans, adv. Ètim: del llatí ABANTĬUS de ABANTE, davant de. Expressa anterioritat en el temps: *Posa este abans i l'atre després*. *Abans de la guerra*. *Abans anàvem al mercat en l'autobús, ara anem en la furgona*. *Això són coses d'abans, són coses de mos yayos*.

Abellir, v. intr. Ètim: format sobre *bell.* Forma sinònima de *apetir*. Té el sentit de *apetir* tant les coses de menjar com qualsevol atra cosa: *M'abellix menjar torró. No t'abellix anar a la festa.*

Abolir, v. tr. Ètim: del llatí ABŎLĒRE, "destruir, aniquilar, abolir, suprimir". *Abolir* significa acabar en una cosa material, fer-la desaparéixer per complet, extinguir-la, acabar en tot, deixar d'existir, consumir-se: *En tanta cosa que tiren als camps han abolit parotets, granotes i tot*. *Els incendis han*

abolit la murta i moltes atres herbes. *Ya no queden molts pardals que abans podies vore, acabaran abolint-ho tot*.

Aborrissolat, adj. m. Ètim: derivat de *borrissol* o de *borra* "pelussa". Es diu del sol quan no lluïx en tota la seua força degut a una espècie de boira alta que el cobrix: *El sol està aborrissolat.*

Abresquillat, adj. m. Ètim: derivat de *bresquilla*; esta de *bresca*, "pa de cera de les abelles", i esta del cèltic *briska*, en el mateix significat. Significa aspre de geni o tracte. També s'utilisa la variant *embresquillat*: *Hui té el geni abresquillat. És un home de caràcter embresquillat. Quin geni més abresquillat tens sempre.*

Acaronar, v. tr. Ètim: format sobre un derivat del llatí CARUS, "amat". Fet d'acostar la cara d'un chiquet al pit o posar-se'l als braços per a protegir-lo amorosament: *Acarona al chiquet per a fer-lo dormir. És fadrí i encara vol que sa mare l'acarone al pit.*

Acarrassar-se, v. refl. Ètim: possiblement de l'aragonés *acarrazar*, "abraçar en força". En la comarca significa simplement "refugiar-se, arracerar-se del mat orage, generalment els animals en l'interior d'una casa o un atre lloc": *Ha plogut i les mosques s'han acarrassat dins de casa.*

Acorar, v. tr. Etim.: format sobre *cor.* Significa "ofegar, sofocar, afligir": *Té un disgust i uns plors que s'acora. Calma't i no t'acores.*

Ad, prep. Variant de la preposició *a.* Etim.: la seua etimologia és molt discutida; d'una forma llatina ĂD o *AT, o en un orige no etimològic per a evitar els hiats; el fet és que la preposició *a*, davant de demostratius, pronoms personals i indefinits que escomencen per vocal, pren la forma *ad* en la comarca, com en gran part del valencià. Esta forma *ad* és ben antiga i també s'utilisava davant de formes que no eren pronoms, us que hui ha desparegut. La trobem ben documentada, en el mateix us actual, com mostra Alcover, des de les *Homilies d'Organyà*: *"Sino ad aqels qil ozen"*, fins als postres dies.

Trobem una variant *ad* de la preposició *a* en unes atres llengües romàniques com l'aragonés o com ara l'italià, a on és normativa:

"A, a, prep. Davanti ad altra vocale, può prendere una d eufonica: ad Ancona."[151]

També existix la variant *an, ana,* "an ell, ana mi" en Mallorca i Catalunya, possiblement d'un creuament entre les preposicions *a* i *en* (AD, IN); en occità trobem *az, an*:

"A presenta las fromas vulgaras seguentas davant vocala: (az, an) que devon pas èsser admesas dins la lenga escrita. (Az) es mai que mai usitat en Rgt., (an) se tròba un pauc pertot: (Az el. / az aquel (...) Cal escriure: A el / A aquel (...) Correspond aproximativament al fr. À, e deriva del lat. AD"[152]

Eixemples: *Dona-li-ho ad ell. Per ad açò has vingut. Ad esta li diuen miquetes i ad este cabut. Ad aquell li ha tocat la sòrt grossa. Ad algú li interessarà. Li ho dones ad atres i ad ell no.*

---

[151] Palazzi, F. *Dizzionario della lingua italiana.* Ed. Gruppo Editoriale Fabbri. Milano 1984.

[152] Alibèrt, L. *Gramàtica occitana.* Ed. Centre d'Estudis Occitans. Montpeller 1976.

[153] Ros, C. *Diccionario valenciano-castellano.* Imprenta de Benito Monfort. Valéncia 1764.

Adés, adv. Ètim: incert, possiblement del llatí ĂD ĬD ĬPSUM (TĔMPUS), "en eixe mateix temps", o del llatí vilgar *ADDĔRSUM,"directament". Fa referència a un temps passat molt pròxim: *T'he vist adés pero no t'he pogut saludar. Adés, quan has entrat, t'han mirat tots.*

Aguileta o **aileta**, s. f. Ètim: diminutiu de *àguila* (en el cas de *aileta* en caiguda de –g- intervocàlica, com en *juar* per jugar); "antiga moneda de cinc cèntims de pesseta que portava en una cara una àguila". La moneda deixà d'existir, pero el seu nom popular es conserva fossilisat en la locució *"ni una aguileta".* També rep el nom popular de *gallet.* (v. *gallet*). Es conserva en una cançoneta, que cantava un venedor de pardalets de fanc en plomes de colors, recordada per molts parlants i que diu:
"Dos pardalets una aguileta,
D'eixos que van en bicicleta.
Ploreu chiquets,
Que pardalets tindreu."
També es conserva en una atra cançoneta, del venedor de caramels, que alguns parlants encara recoden i que diu aixina:
"Caramelets fam fam,
En una aileta no en fan
I en un chavo te quedes en fam."
Eixemples: *"No tinc ni una aguileta". "No m'ha costat ni una aguileta". "No te donaré ni una aileta".*

Aiguada, s. f. Ètim: de *aigua.* Significa "gran quantitat d'aigua ploguda o pluja intensa i forta"; s'ha perdut el significat de provisió d'aigua potable per a una nau, que trobem en la documentació antiga. Encara que és una comarca peixquera les eixides a la mar no duren més d'un dia i no cal prendre aiguada, per la qual cosa la paraula no té en la zona a hores d'ara este sentit. Es tracta d'una restricció de significat: *En un moment ha caigut una aiguada. Va a caure una bona auyà*. [En esta comarca, com també en unes atres, trobem una série de metàtesis (canvi de lloc d'algun sò en un vocable), algunes d'elles són: *auya* per aigua (*auyà —auyada—* és un derivat de *auya*, en una caiguda de la *d* intervocàlica); *quirdar* per cridar; *treato* per teatre; *crompar* per comprar; *milacre* per miracle; *gavinet* per ganivet; *sangrantana* per sargantana; *ra(d)ere* per darrere; *òliba* per òbila; *paca* per cap a. La RACV considera normatives les formes *gavinet, sangrantana* i *milacre,* la normativa catalanisant no.]

Aiguader, s. m. Ètim: format sobre *aigua.* "Persona que du i ven aigua". Segurament fa molt de temps que desaparegué l'aiguader tradicional que portava aigua en gerres, pero les aigues de la zona no són massa ben considerades pels veïns i preferixen comprar garrafes d'aigua d'unes atres comarques valencianes; la persona que en camionetes o camions porta hui les garrafes d'aigua a la porta de casa és el modern *aiguader* i se li dona este nom, per la qual cosa és una forma viva en la comarca, mentres que en les ciutats o unes atres poblacions ha desaparegut: *Estigues atent i quan*

vinga l'aiguader me crides. Deixa les garrafes a la porta per a quan passe l'aiguader. Quan vinga l'aiguader demana'm dos garrafes. Li dec a l'aiguader les garrafes de despusahir.

Aiguage, s. m. / **Rosada**, s. f. Ètim: del llatí AQUATĬCUM, "aigualós", en la comarca es diu *auyage.* "Chocotetes gotes d'aigua que procedixen del vapor condensat per la gelor de la nit i que apareixen sobre algunes superfícies o plantes al ras". En la comarca és sinònima de *rosada*, derivat de *ros*, en el mateix significat, forma en la que conviu. La forma *reixiu*, del valencià meridional és desconeguda. En la comarca no hi ha diferència semàntica entre *aiguage* i *rosada*. Detectem, entre els parlants de la zona, una preferència per la forma *aiguage* i la forma *rosada* és secundària: *Esta matinada les plantes estaven plenes d'aiguage. L'aiguage de la nit ha banyat la roba que tenia estesa.*

Aixa, s. f. Ètim: del llatí ASCĬA, en el mateix significat. Ferramenta de fuster per a desbastar la fusta, composta d'una plancha corba d'acer tallant i un mànec de fusta. Els parlants de la zona la desconeixen i únicament l'utilisen en la forma *mestre d'aixa*, que en la comarca té el significat de *fuster que fa carros* (v. *mestre d'aixa*). Si es pregunta qué significa o qué és una *aixa* no saben contestar, de manera que esta forma es manté fossilisada en la construcció *mestre d'aixa.* Els fusters de la zona són els únics que coneixen i utilisen la forma *aixa* de manera independent, ya que la solen utilisar per a desbastar la fusta.

Aixar, v. tr. Ètim: format sobre la veu *¡aixa!*, "crit dels conductors de carros per a fer recular als animals". Significa recular les cavalleries i sol anar acompanyat de l'adverbi *arrere*: *¡Aixa arrere!* És una forma molt viva en la comarca pel seu caràcter llaurador i el gran us que s'ha fet dels cavalls en les faenes del camp i alguns deports autòctons. Hui pocs cavalls queden en l'Horta i el verp *aixar* s'aplica a les persones, de manera que ha patit una extensió del significat: *Aixa arrere en eixe negoci que no t'interessa. Ya que estava allí no podia aixar-me'n arrere.*

Aixeta, s. f. Ètim: incert. Tots els diccionaris valencians la recullen i la traduïxen al castellà com a *grifo, llave*. La forma *aixeta* sobreviu en la zona per a designar la clau per a on ix el líquit d'un tonell o d'una gerra. Com succeïx en moltes paraules, la paraula autòctona patix una restricció semàntica: *Bevia vi de l'aixeta del tonell quan els amos no estaven. Tréem oli de la gerra per una aixeta. No begues aigua de l'aixeta que no és potable".*

Albat, tocar a -, s. m. Ètim: del llatí ALBĀTUS, "vestit de blanc", perque els chiquets morts s'amortallaven de blanc. A les persones que són molt inocents se'ls diu que els tocaran a albat quan muiguen com quan moria un chiquet inocent. Hui la forma *albat* només s'utilisa fossilisada en esta locució, per als chiquets morts s'utilisa la forma *inocent*; no obstant, en la memòria colectiva dels parlants majors es manté viva la forma i el significat de *albat*, encara que siga de forma passiva.: *Mira que ton pare és inocent, li van a tocar a albat. És un chicot tan inocent que li tocaran a albat. Calla ignorant, no digues això que te tocaran a albat.*

Al de, prep. Ètim: contracció de *a+el* i la preposició *de*. Significa "a casa de". Esta forma, molt utilisada en la comarca, recorda a unes atres formes romàniques similars com: *can Molas*, l'italià *da Mario* o el francés *chez lui*; totes elles en la paraula *casa* abreviada o elidida: *Estic al de Vicenta; si vols, vens. Totes les nits va a raonar al de Jaume. Ha mort algú al dels baldats. Al de Uiso hi ha un rall nou.*

Alcavor, s. m. Ètim: Alcover indica que ve de l'àrap *al-kabó*, "fumarium", segons el *Vocabulista in arabico*[154], o trespol de volta, segons el *Glossari* d'Engelmann[155]. La *alcavor* és una part del fornet, concretament és la campana o volta del forn a on es fa una cambreta per a torrar cacau, armeles, pastes, etc. La paraula ha donat, per extensió, el significat de molta calor o calor intensa. Els fornets tradicionals encara existixen en la comarca i la paraula alcavor encara s'utilisa per a designar la cambra del forn: *Hui fa un alcavor insoportable. Esta habitació és un alcavor. Quin alcavor dona el foc. En l'alcavor del fornet torràvem cacau, pimentons i sebes.*

[154] *Vocabulista in arabico.* Firenze 1871.
[155] Engelmann, W. H. *Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe.* Leyde, E. I, Brill 1869.

Alçar, v. tr. Ètim: del llatí *ALTIARE, "posar amunt". Entre les moltes accepcions en la comarca té la de posar una cosa en un lloc a on estiga guardada, guardar: *"Alça els joguets en l'armari de la teua habitació". "He alçat els llançols en el calaix de la cómoda".*

Alenar, v. intr. Ètim: del llatí ĂNHĒLĀRE, "respirar fort". En la comarca significa respirar i també córrer l'aire: *Ment més que alena, i alena més que un porc. No pot alenar i s'ofega. Esta nit no alena l'aire i fa molta calor. L'aire hui no alena.*

Aleta, **ser l' – del cor d'algú**, s. f. Ètim: diminutiu de *ala*; "Ser l'ull dret d'algú, ser una persona molt volguda per algú": *La seua filla és l'aleta del seu cor. Ma mare és l'aleta del meu cor. De tots els fills, el major és l'aleta del seu cor.*

Alevalentador, adj. m. Ètim: aglutinació de l'expressió d'ànim *iale, valent!* + el sufix *–dor.* Significa "animador", per aquells que en l'expressió *ale, valent* animen als competidors en les corregudes de joyes, tir i arrossegament, corregudes de bicicleta, etc.: *Eixe segur que t'aconsella que ho faces, és un alevalentador de tot.*

Alfarrassar, v. tr. Ètim: de l'àrap *al-jarras*, "càlcul aproximat". "Calcular a ull el valor o la quantitat d'una collita que encara no s'ha collit o està verda". També exisitix *alfarràs* i *alfarrassada*, acte d'alfarrassar, i *alfarrassador*, persona que fa l'alfarràs. La comarca, precisament pel seu caràcter agrícola, conserva estes formes, pròpies de la llengua rural. En zones urbanes estes formes són generalment desconegudes. En castellà existixen les formes *alfarrazador* i *alfarrazar*, que el diccionari de la RAE dona per a Múrcia i Valéncia[159]; no obstant, no és un castellanisme i és

més probable que este arabisme passara del valencià al castellà de Valéncia i Múrcia: *Hem alfarrassat la collita de caschofes i l'hem venuda en el camp. L'alfarràs que m'han fet del melonar no m'interessa. Quan vinga l'alfarrassador sabrem que donarà enguany el tarongerar.*

---

[159] *Diccionario de la lengua española.* Real Academia Española. Ed. Espasa Calpe. Madrit 1992.

Alficòs, s. m. Ètim: de l'àrap *al-fekkos*, "espècie de meló o cogombre". Fruit de l'alficossera, planta *Cucumis flexuosus*, és una espècie de cogombre llarc, cilíndric, solcat, de trenta centímetros a un metro de llargària". També té l'accepció de "persona inútil". Conviu en la variant vulgar *amficòs*. També existixen les formes *alficossera*, planta que fa alficossos, i *alficossar*, camp d'alficossos: *Els alficossos d'enguany són de vora un metro. Les alficosseres s'han omplit de poll i hem de sulfatar-les. Engunay l'alficossar va a pegar un tro. El seu marit és un alficòs.*

Ali-ali, adv. Ètim: possiblement de l'invocació *Eli Eli*, pronunciada per Jesucrist adés de morir, que passaria del llatí eclesiàstic a la parla vulgar. Significa "aproximadament, ve a ser lo mateix, molt prop o en molt poca diferència, més o manco": *Eixa mida i esta són ali-ali. M'entra el peu en la sabata ali-ali. ¿Com t'entra l'anell? Ali-ali.*

Alifac, s. m. Ètim: de l'àrap *an-nafaj*, "unflament". "Malaltia o indisposició llaugera". Hui s'ha perdut en la comarca el significat original de "tumor sinovial en el garró de les cavalleries": *A la meua edat tot són alifacs. Tota sa vida ha tingut un alifac u atre. En un alifac d'estos se'n va a l'atre món.*

Amagatontes, **a**. loc. adv. conviu en la forma sinònima *a amagatons* i pareix una feminisació de *amagatons*, com apunta l'Alcover: *"Sempre fa les fetes d'amagatontes". "No te fies d'ell que té fotrà d'amagatontes".*

Amartellar, v. tr. Ètim: format sobre *martell*, "element mecànic de les armes de fòc que per la seua percussió produïx el dispar", del llatí MARTĔLLU, "ferramenta formada per un cap de metall en mànec". Significa "alçar el martell d'una arma de fòc posant-la a punt per a disparar". És un verp utilisat entre els caçadors de tir de colom o de la tirada (cacera tradicional d'aus aquàtiques en l'Albufera): *Quan passà la rabera d'ànets ya teníem amartellades les escopetes. Amartellà l'escopeta i esperà que s'acostaren les foges.*

Amelar, v. tr. Ètim: de *mel* i este del llatí MĔL, en el mateix significat; "atraure en alguna cosa atractiva, prendre plaer intens de qualsevol cosa, prendre gust a una cosa": *Quan té als pardalets ameladets fica uns cepets i cauen tots. Tirem esc per a amelar als peixos i en acabant se peixquen molt fàcilment.*

Amprar, v. tr. Ètim: del llatí *AD-IMPERARE, "manar". En la *e-* del radical convertida en *a-* en tota la conjugació, com succeïx en tot el català occidental. Significa "prestar o prendre prestada una cosa"; l'accepció d'usar o utilisar que recullen la majoria de diccionaris s'ha perdut en la comarca. ples: *"Li he amprat diners a mon pare per a pagar la casa". "Ampra-li una paella gran a la Tia Vicenta" "La corbata que porte és amprada". "Va en coche amprat".*

Anacoretes, partir les -, loc. Ètim: del llatí ANACHORĒTA, i este del grec ἀναχωρητής, "persona que viu en lloc solitari fent penitència". Locució ue significa "passar molts patiemnts per algun motiu". El parlant desconeix generalment el significat d'anacoreta; no obstant, la locució fa referència al significat d'esta paraula: *En la postguerra patírem les anacoretes. Estan endeutats i estan patint les anacoretes per a poder viure i pagar els deutes.*

Andola, **córrer l' -**, loc. Ètim incert. Hui la forma *andola*, com a "lloc o parage indeterminat i fòra de camí", és desconeguda en la comarca i gran part del valencià. No obstant, es conserva fossilisada en les locucions *córrer l'andola*, recollida per diversos diccionaris, que significa "anar d'ací cap allà sense fer res de profit", o en *anar a l'andola*, que significa "anar amunt i avall": *No paren en casa, sempre estan corrent l'andola. Ve, sopa, se muda i se'n va a córrer l'andola totes les nits. Sempre estan correguent l'andola i de forment ni un gra.*

Anegar, v. tr. Ètim: del llatí ENECĀRE, "matar", que prengué per extensió el significat de "ofegar-se o matar per asfíxia". Es pot considerar etimològica o influència del castellà *anegar*: *Els camps estan anegats. M'anegue de pudor. El gos s'ha anegat en el riu.*

Ànet, s. m. Ètim: del llatí ANĂTE. "Nom donat a diferents aus de la família dels anàtits". La forma *ànet* retrocedix davant del castellà *pato*, pero encara és utilisada pels més majors i és reconeguda pels més jóvens, que ya no l'utilisen normalment o que la substituïxen per la forma *ànec*, depresa en l'escola. *Ànet* és la forma etimològica i clàssica que patiria un canvi de terminació i passaria a *ànec* en uns atres llocs, pero que es mantindria intacta en la comarca: *El collvert és un ànet de l'Albufera. Passa una rabera diànets. Té ànets muts en el corral de sa casa.*

Anguila, s. f. Ètim: del llatí ANGUĪLLA, en el mateix significat. En la comarca se coneixen diverses classes d'anguiles per la seua proximitat a l'Albufera, si be només els més majors són capaços de reconéixer-les o diferenciar-les. Les quatre classes d'anguila que recull el diccionari bilingüe de la RACV s'han tret de la zona i també les dona Alcover: *anguila pasturenca* (Anguilla acutirostris), és negra i menja de tot, sol ser molt estimada per la seua carn. *Anguila maresa* (Anguilla mediorostris) menja plàcton i és argentada en una ralla, sol trobar-se en la mar, d'ací el nom de *maresa*, o prop de la gola de l'Albufera (esta és l'única classe d'anguila en nom propi que trobem en Marc Antoni Orellana[163]. *Anguila martina* (Anguilla labirostris). *Anguila catarrogina* (Anguilla brevirostris). L'Horta Nort, més alluntada de l'Albufera i separada d'ella per la barrera

arquitèctònica que supon la Ciutat de Valéncia, no coneix tanta varietat d'anguiles. En les comarques a on l'anguila no existix només coneixen el nom genèric "anguila".
Els adjectius *maresa*, de la mar, i *pasturenca*, relatiu a la pastura, han desaparegut per complet de la comarca i de tot el valencià, només se conserven fossilisats junt a *anguila*, són arcaismes que podem catalogar com a locucionals, inexistents fòra d'este context, i com a tals han perdut la derivació de gènero i número: *En l'Abufera hi ha quatre classes d'anguiles: mareses, pasturenques, martines i catarrogines. Les anguiles catarrogines són de l'Albufera de Catarroja. Les anguiles pasturenques són les millors.*

Ànimo, s. m. Ètim: de l'italià *anim*, en el mateix significat. Alguns diccionaris com Alcover o el de la RAE fan derivar el català *ànim* o el castellà *ànimo* del llatí ANĬMUS, pero obliden mencionar que existix en estes llengües a través de l'italià *animo*. Es tracta d'un italianisme que estigué de moda en el segle XV i que fon utilisat pels nostres clàssics, com ha mostrat Colón[164]. Des del meu punt de vista la forma *ànimo*, com *coixo, cómodo, manto, bando* o *borrego*, són italianismes o castellanismes que conserven la seua forma original i no castellanismes moderns; sense oblidar que el castellà ha colaborat, de manera segura, per a que estes formes no s'adaptaren del tot a la fonètica valenciana o no foren abadonades: *No tinc ànimo per a res. Alça eixe ànimo i planta cara. Quins ànimos té la gent jove.*

---

[162] Orellana, M. A. *Catalogo d'els pardals de l'Albufera de Valencia.* Valéncia 1795. Pàg. 7. Facsímil Librería París-Valencia. Valéncia 1979.
[163] Orellana, M A. *Catalogo d'els peixos que'es crien e peixquen en lo Mar de Valencia*. Valéncia 1802. Pàg. 1. Facsímil Librería París-Valencia. Valéncia 1979.
[164] Colón, G. "La llengua a l'època del Tirant". En *Literatura valenciana del segle XV*. *Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena.* Ed. Consell Valencià de Cultura. Valéncia 1991. Pàgs. 28-30. El fet que siga un italianisme i que l'autor de la traducció del *Tirant* al castellà, editada en Valladolit en 1511, n'era conscient pot explicar la següent afirmació de Germà Colón: *"el castellà evita sovint (no sempre, però) la traducció literal d'*ànimo *i duu* esfuerço *(que per contra, sí que empra Lelio Manfredi)".* El fet que la traducció italiana use *animo* sense problemes corrobora que es tracta d'un italianisme.

Ansa del coll, s. f. Ètim: del llatí ANSA. "La primera vèrtebra cervical que sosté el cap" [esta vèrtebra en castellà rep el nom de *atlas*], i per extensió "la regió del coll prop d'esta vèrtebra a on s'unix el cap en l'espina dorsal"[165]. És una forma popular molt viva en la comarca i que sol utilisar-se en l'expressió *trencar-se l'ansa del coll*, que equival a *desnucar-se*: *"Caigué un bac i es trencà l'ansa del coll". "Si caus de tòs pots trencar-te l'ansa del coll"*.

---

[165] Per a més informació sobre *ansa del coll* vore: S. Reig, E. *Valencià en perill d'extinció.* Ed. L'autor. Valéncia 1999. I Calpe i Climent, A. *La medicina en els sainets d'Eduard Escalante i Mateu.* Tesis doctoral. Departament d'Història de la Ciència i Documentació. Universitat de Valéncia. 2000.
[166] Vore les obres adés citades d'Eugeni S. Reig i A. Calpe i Climent.

Aparellada, s. f. Ètim: postverbal de *aparellar* i este del llatí *APPARĬCŬLĀRE, derivat de APPARARE, en el mateix significat. "Conjunt d'aparells o arreus de les cavalleries": *Li he fet una*

aparellada nova al Tita. No tinc prou de correja per a fer una aparellada completa. Vol una aparellada per a lluir, en tachetes i borles per totes bandes.

Aplegar, v. intr. Ètim: del llatí APPLĬCĀRE, "acostar-se, arribar". Forma completament sinònima de *arribar* en la que conviu en la comarca, no té l'accepció de reunir o congregar que donen els diccionaris Alcover, Ferrer Pastor, IIFV i IEC: *Ací no aplega l'auya. Hem aplegat este matí a primera hora. No aplegue dalt de l'armari. Quan aplegue ta mare li diré que eres un malcregut. Aplegar i besar el sant*.

Aquerat, adj. m. Ètim: possiblement format sobre *quera*, "corca o arna", del llatí vulgar CARĬA, variant de CARĬES, podridura. En terres valencianes la forma *quera*, que seria l'orige de la forma *aquerat*, només se conserva, segons l'Alcover, en Llucena, a on la *quera* és una corca que forada els cuixots i la carn de porc, i en Morella, a on *quera* significa "persona molesta que mai calla o que es queixa sempre".
Aquerat significa "consumit físicament per una penalitat o per la fam"; este significat té una relació directa en la *quera* de Llucena, que consumix els pernils o la carn de porc; no obstant, la forma *quera* és hui desconeguda en la comarca, per la qual cosa només se conserva un derivat en sentit figurat i no el real de *consumit per la quera*. També pot significar 'totalment consumida o acabada una cosa'. En castellà, segons la RAE, existix *aquerarse* com a *"Apolillarse la madera"*, forma pròpia de Sòria, i *quera*, com a *"Insecto que roe la madera, carcoma"*, forma pròpia d'Àlava, Aragó, Navarra i Sòria. No és llògic pensar que la forma valenciana *aquerat*, siga un castellanisme o que el castellà haja influït en el manteniment d'esta forma, puix en castellà no és una forma general ni tampoc usual en el castellà de Valéncia.
Eixemples: *Estava aquerat de passar tants patiments. No menja i està quedant-se aquerat. S'ha aquerat el torró, no en queda ni per a mostra*.

Arditat, adj. m. Ètim: possiblement de *ardit*, i este del germànic *hardjan*, "fer fort, enfortir l'esperit". Es diu d'una persona, generalment major, que es conserva molt be i té bona presència. Estem davant d'un derivat del desaparegut adjectiu *ardit*, que conserva el significat i que ha patit una desviació en la forma: *Sa mare és una dona molt arditada. Ton yayo és un home arditat i molt actiu. Són uns vells arditats que tenen ganes de viure.*

Argue, tés com un _, loc. Els parlants diuen *tés com un orgue*. Ètim: del llatí *ARGĂNUM, variant de ORGĂNUM, "ferramenta". La locució indica que una persona es manté forta, tesa o en una posició molt recta. La locució original seria *tés com un argue*, expressió que trobem en Martí Gadea[168]: *"Una gicota forta y tesa com un argue"*, ya que l'argue és un cabrestant consistent en un cilindre de fusta o ferro vertical, que roda per un mànec que du transversal, fent d'eix en una corda que se li enrolla i que servix per a moure coses molt pesades. El vocable *argue* ha desaparegut en la comarca a on hui és desconegut, segurament per no exisitir fa temps esta classe de maquinària; de manera que la locució *tés com un argue* ha passat a *tés com un orgue*, forma esta (orgue) més familiar per als parlants. No obstant, la locució actual i el fet de tindre documentada la locució *tés*

com un argue és bona prova que existia la forma *argue* com a forma viva. En este cas el parlant ha mantingut la locució canviant u dels términs que la formaven i que havien perdut sentit, quan s'hauria d'haver mantingut la forma *argue* fossilisada en la locució, encara que el parlant desconeguera el significat de *argue*, com succeïx en tantes locucions que mantenen fossilisada una forma desconeguda, com ara: *Mig armut i quatre onces*, a on el parlant desconeix el significat de *armut*; *córrer l'andola,* a on se desconeix el significat de *andola*; *mestre d'aixa*, a on se desconeix el significat de *aixa*; *patir les anacoretes*, a on el parlant desconeix el significat de *anacoretes* o *anacoreta.*
Eixemples: *"Té més de huitanta anys pero va sempre tés com un orgue". "És vella pero no va encorbada i es manté tesa com un orgue".*

[168] Martí Gadea, J. *Tròços y mòsos, ó retalls de la nòstra tèrra.* Ed. Librería París-Valencia. Valéncia 1994. (reproducció facsímil de l'edició de 1906).

Ariçó, s. m. Ètim: derivat de *ariçonar*. "Eriçament dels cabells o estremiment produït pel fret o la por". Eixemples: *M'enrecordí del mort i m'entrà un ariçó. Anem-se'm a casa que ya tinc ariçons de fret.*

Ariçonada, s. f. Ètim: derivat de *ariçonar*. Sinònim de *ariçó* (V. ariçó). "Tremolí produït pel fret, la por o una forta impressió": *Té febra i grans ariçonades de fret.*

Ariçonar, v. tr. Ètim: variant de *eriçar* i *ariçar* i esta del llatí ERĪCĔARE, en el mateix significat. "Posar els cabells de punta pel fret, la por o una forta impressió".
Eixemples: *Quan me digueren que havia mort m'ariçoní. Si veig una serp se m'ariçonen els cabells. M'ariçone del fret que fa.*

Armosar, s. m. i v. intr. variant dialectal de *almorzar*. **Armosar**, s. m. i v. intr. variant dialectal de *almorzar*. Ètim: del castellà *almorzar* i este del llatí *ADMORDĬUM, de ADMORDĒRE, "mossegar llaugerament", "Menjada que es fa de matí entre els desdejuni i el dinar". Alcover du únicament *almorzar* i diu que ve del castellà *almorzar*; no obstant, la documenta en *El Blanquerna* de Ramon Llull (cal tindre present que es tracta d'una adaptació de Joan Bonlabi feta en 1521), la *Crònica* de Pere IV, els *Sermons* de Sant Vicent Ferrer i el *Spill* de Jaume Roig. La forma *armosar* és una variant de *almorzar*, que apareix en la llengua clàssica i que hui es manté viva en la comarca i en tot el valencià. Es tracta d'un castellanisme ben antic que es manté viu en la comarca i que alguns diccionaris ignoren. Colón[169] afirma que:
"Almorzar, *que és la forma més antiga i encara avui valenciana de* esmorzar*, preferida pel diccionari normatiu, es prengué del castellà a les darreries del XIV"* (i a peu de pàgina afig): "Esmorzar *no és més que una variant amb canvi de prefix; si aquest canvi no s'ha produït a València, es deu al fet que ací el prefix al- dels arabismes i pseudoarabismes és molt més freqüent.* Esmorzar *apareix per primera vegada el 1575. Resulta curiós que el DCVB diga que almorzar és castellanisme i considere esmorzar com a autòcton".*

Eixemples: *"Anem a armosar ous fregits en sardines i pimetons verts". "Armosem a les 10'30 tots els dies". "Hui l'armosar el pague yo". "Duc un armosar d'abadejo en olives".*

[169] Colón, G. *El lèxic català dins la Romània.* Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1993. Pàgs. 158 i 159.

Armud, **mig – i quatre onces**, loc. variant de *almud*. Ètim: de l'àrap *al mudd*, en el mateix significat. En la comarca només s'utilisa fossilisada en la locució *Mig armut i quatre onces*, frase que se sol dir quan algú utilisa el castellanisme *entonces* parlant valencià. La gent desconeix hui el significat de *almud* o *armud*, i la locució quasi no s'utilisa degut a la generalisació del castellanisme *entonces*, que esta era el detonant o motiu per a utilisar-la. La forma *onça*, antiga unitat de pes, també està fossilisada en esta locució (V. onça).
Eixemples: *"¿Qué fem entonces?* (i algú replica) *¿entonces?. Mig armut i quatre onces".*

Arraïl, s. f. (V. raïl).

Arraïlar, v. intr. Ètim: derivat de *raïl* i este del llatí RADĬCE, en el mateix significat. "Traure raïls un vegetal". (V. raïl). Si com díem en parlar de *raïl*, és esta una forma etimològica, clàssica i anterior a *arrel*, la forma *arraïlar* també ho ha de ser. Eixemples: *"En pocs dies el plantons han arraïlat". "Els esqueixos arraïlaran en uns dies". "Els arbres han arraïlat fort en la terra".*

Arrapar-se, v. refl. Ètim: del romànic **arrapare* i este del germànic *hrapon*, "arrancar". *Arrapar*, en un senstit figurat, significa "fer demostracions extremes de dolor, ira o ràbia, sense haver d'aplegar a l'extrem d'arrapar-se físicament". El conte popular de la comarca, i també de la Ribera Baixa, *La rateta i el ratot*[170], recull esta accepció: *"...el Ratot deseperat es posà a arrapar-se i plorar al mig del carrer... el Ratot, fent extrems, li digué que la Rateta s'havia caigut dins de l'olla i s'havia ofegat, i que per això ell s'arrapà i plorà..."*. Esta accepció és antiga, com mostra el text del *Spill*, i es conserva viva en la comarca, encara que no l'arrepleguen els diccionaris.
Eixemples: *"Quan sàpien que t'ha eixit la sòrt grossa s'arraparan de ràbia i enveja". "Ací estic arrapant-me de la malíccia que tinc per haver perdut els diners".*

[170] Lanuza Ortuño, Ch. López Verdejo, J.S. i López, M. *Conte Contat (II) -Contes i retalls-*. Editorial Nova Valéncia. Valéncia 1989. Pàgs. 113-115.

Arreculadores, s. f. pl. Ètim: portverbal de *arrecular*, este de *recular*, en el prefix *a-*, i este del prefix *re-* i *cul*. La forma castellana és *retranca* o *arretranca*. " És una correja ampla que forma part de l'aparellada, va en les anques de les cavalleries i ajuda a frenar i fer recular", d'ací el seu nom de *arreculadores*. En unes atres comarques valencianes trobem: *retranca; ritranca, arretranca, arritranca.* En Catalunya i Mallorca trobem: *rabasta, rebasta, ratranga, retranga, retranca*. La forma *arreculadores* conviu en la comarca en la forma *arretranques*, forma que no sol utilisar-se a no ser que l'interlocutor siga de fòra de la comarca i l'introdruïxca en la conversació; en eixe cas l'autòcton la reconeix i sol ocultar a forma *arreculadores* o alternar-la en *arretranques*. L'ofici de correger ha desaparegut en algunes comarques, la qual cosa obliga a buscar-ne u en unes atres

comarques —molts acodien a l'Horta de Valéncia, a on encara se'n troben— açò fa que el correger de l'Horta entre en contacte en unes atres formes i alterne la pròpia en la forana, segons l'interlocutor. Eixemples: *"Li he fet al Maixquera unes arreculadores noves". "Encara no m'ha pagat la cabeçada ni les arreculadores i vol que li faça un colleró nou".*

Arrel, de soca i -, loc. Ètim: del llatí RADĬCE, en el mateix significat. En la comarca les formes vives són *raïl* i *arraïl* (V. raïl). La forma *arrel* i la seua variant *arreal* només s'utilisa en les locucions: *Arrancar de soca i arrel*, significa arrancar per complet una cosa fins a les raïls, i *ser de soca i arrel*, ser autèntic i genuí; són locucions que recull, entre uns atres, el diccionari de la RACV. Si tenim en conte allò que díem en parlar de *raïl*, forma etimològica, clàssica, més antiga que *arrel* i d'us general en la comarca, podem afirmar que la forma *arrel* entra en la comarca per a formar part d'una locució feta, quan la forma raïl ya existix, pero no s'utilisa fòra d'esta locució; no es tracta d'una forma fossilisada que es manté, és una forma posterior que entra formant part d'una locució.

Arriscar, v. tr. Ètim: format sobre *risc* i este possiblement del llatí vulgar *RĔSĔCU, "tallat, lloc abrupte", derivat postverbal de RESĔCARE, "tallar". Li donen entrada tots els diccionaris; no obstant, açò no vol dir que siga una forma d'us general; en realitat en la comarca i en unes atres comarques valencianes se sol utilisar el castellanisme *arriesgar*; no obstant, en alguna ocasió els parlants més majors utilisen la forma valenciana *arriscar* de manera natural, provant que mai ha desaparegut del tot la forma valenciana. També s'ha mantingut viva, com succeïx en moltes atres formes, en el refrany: *"Qui no s'arrixca no pixca"* [vol dir que per a obtindre coses bones s'ha de posar a sovint mijos costosos]. Eixemples: *"Si no t'arrisques no passes". "Qui no s'arrixca no pixca"*.

Arriscat, adj. m. Ètim: participi de *arriscar*. Té en la comarca el significat de "gallart, àgil, viu, airós i també el de templat, ben paregut, ben plantat". Esta accepció, que apareix en el *Spill,* és ben antiga. Eixemples: *"Una dòna major pero molt arriscada". "Cento sempre ha segut un home gran i arriscat". "En els anys que té i que arriscat està"*.

Arrollar, v. tr. Ètim: format sobre *rollo* i este del llatí RŎTŬLU, "círcul". Variant de *enrollar.* Només la recull l'Escrig-Llombart de la següent manera: *"Arrollar. a. cast. Arrollar. Envolver una casa* (llegiu 'cosa') *en sí misma, de tal suerte que resulte en forma de rollo lo que antes la tenía plana y extendida. Lo mismo que ENROLLAR"*. Este sentit és el que té la forma *arrollar* en la comarca, pero sol utilisar-se referint-se generalment al cos, quan estem gitats o se cau a terra plegant els braços i flexionant les cames contra el pit, encara que també es pot referir a coses que s'enrollen.
Eixemples: *"Arrolla't la corda a la cintura". "S'arrollava un mocador al cap". "Si tens fret arrolla't en lo llit"*

Arrollat, adj. m. Ètim: format sobre *rollo.* "En el cos fet un rollo, doblegat o plegat", variant de *enrollat*. Sol utilisar-se referint-se al cos en l'expressió *caure arrollat*, sinònima de caure redó, fet un quatre, plegat, generalment en els braços plegats i cames flexionades. En molts casos se substituïx per *enrollat*. Eixemples: *"Li pegà una escopetada en la pancha i caigué arrollat en terra" "Mon pare està malalt en lo llit, arrollat com un gós".*

Arruixó, s. m. Ètim: de *arruixar* i este del llatí *ROSCIDĀRE, "cobrir d'aiguage". "Pluja que dura poc. / Conjunt de coses que cauen com la pluja. / Reprimenda". Eixemples: *"Ha caigut un bon arruxó en cins minuts". "Tireu als chiquets un arruixó de caramelos". "Mon pare m'ha tirat un bon arruxó per fer fugina".*

Asseregat, adj. m. Ètim: del llatí vulgar *ASSĬTĬCĀTU, en el mateix significat. És la variant formal local de la forma *assedegat*, a on trobem el mateix canvi de *–r-* per *–d-* que és una atra variant valenciana com *aixeregat*, arreplegada en algun diccionari valencià com el Martí i Gadea. Ha caigut en desús entre els més jóvens, que, en molts casos, la desconeixen i la substituïxen per les perífrasis *mort de set, en molta set*. Eixemples: *"Estan les plantes asseregades". "Vinc asseregat i necessite un got d'auya". "El chiquet està asseregadet i plora perque vol beure".*

Assorrar-se, v. refl. Ètim: format sobre *sorra* "llastre", i este del llatí SABŬRRA, "llastre d'una nau, generalment d'arena o pedres". En la comarca significa "anar-se'n al fondo d'un líquit les partícules sòlides que estaven en suspensió". L'accepció de posar llastre en una embarcació s'ha perdut i l'accepció que ací recollim es manté viva entre jóvens i vells. Eixemples: *"Hem tirat calç a l'aljup i hem d'esperar que s'assorre". "Quan s'assorre el fanc que du l'auya es farà més clara"*.

Atifell, s. m. Ètim: de l'àrap *at-tifal*, "la gerra de coll estret". "Utensili de cuina per a posar líquits o recipient per a cuinar". Cal destacar dos qüestions; per una part la forma *atifell*, pròpia de la comarca, conserva l'artícul àrap, que ha desaparegut en la variant *tifell*, i per una atra el significat que té en la comarca està pròxim al significat que tenia en àrap, ya que ací significa utensili de cuina per a líquits o per a cuinar i no té el significat, que posteriorment se li ha donat, per extensió, de ferramenta, instrument o utensili en general. El significat que té *atifell* en la comarca està més pròxim de la forma i el significat de l'ètim àrap. Eixemples: *"Necessite un atifell per a posar el caldo". "Guarda l'oli que sobre en un atifell". "¿Tens un atifell per a fer el menjar?".*

Atropoll, s. m. Ètim: possiblement es tracte d'una aglutinació de *a tropoll*, este de *tropell* i este del frància *throp*, "amontonament", segons Alcover, en la vocal tònica canviada per analogia de *soroll* o *trontoll*, formes existents en la comarca. Significa "*tropell*, tumult de gent que fa rebombori i avalot". Existix en valencià la forma *tropoll*, que l'Alcover documenta únicament en dos escritors del sigle XX com Víctor Navarro i Reig i Enric Valor, i que trobem a finals del sigle XVII (1795) en el pròlec del *Catalogo d'els pardals de l'Albufera de Valencia* d'Orellana[172]: *"...ab lo tropoll que porta de caça matjor..."*. Eixemples: *"Se sent un atropoll de gent pel carrer". "Han escomençat a discutir i cridar armant un atropoll". "Se n'ha anat el mestre i s'ha armat un atropoll en la classe"*.

[172] Orellana, M. A. *Catalogo d'els pardals de l'Albufera de Valencia*. Valéncia 1795. Edició facsímil. Librería París-Valencia. Valéncia 1979. Pàg. 3.

Atzucac o **assucac**, s. m. Ètim: de l'àrap *az-zukak*, "el carreró". "Carrer o carreró sense eixida"[173]. Podem trobar moltíssimes maneres de grafiar esta forma, segons la documentació i els diversos diccionaris, per la dificultat que representa el dígraf –tz-, reduït en molts casos a –ss-: *asucach, adçucat, atçucach, açucach, açucac, azucach, atzucach, atzucac, assucach, assucac.*
En la comarca es conserva este arabisme entre els més majors, generalment de forma passiva, i entre la joventut ha caigut en desús; per una atra part, encara que la recullen tots els diccionaris, no és d'us general i en moltes comarques és desconeguda. Eixemples: *"Viu en un assucac que hui hi ha en el carrer corregeria de Valéncia". "Un assucac és un carrer sense eixida".*

Auçar, v. tr. Ètim: del llatí *ALTIARE, "posar amunt", que donà també orige a la forma *alçar*. Significa "alçar en alt a una persona, generalment a un chiquet" i per açò es conserva molt viva en el llenguage infantil. Podem dir d'entrada que es tracta d'un arcaisme d'argot ya que és una variant antiga de *alçar* conservada en un llenguage concret; no obstant, en la comarca és completament sinònima de *alçar* i pot escoltar-se en diferents contexts i fòra del llenguage infantil: *m'auçava les faldes, auça això que no es banye, auça'm que bote el corral*. És d'us corrent en la comarca entre tots els parlants i no tant en unes atres zones. Es tracta d'una variant antiga de *alçar* que té tendència a especialisar el seu significat o restringir-lo, arraconada en el llenguage infantil i deixant totes les atres accepcions a la nova forma *alçar*.
Sobre la forma d'ortografiar-la és ben llògic que si de ALTIARE escrivim etimològicament *alçar*, en –ç-, també s'escriga *auçar* en –ç-, a no ser que no s'accepte este ètim i es considere d'ètim desconegut, açò explicaria que alguns la grafien en –ss-. En el cas de tractar-se d'una vocalisació de la *–l-* de *alçar*, també es grafiaria en –ç-. Eixemples: *"U d'ells no aplegava dalt i l'atre l'auçava". "Auça al chiquet per a que veja la provessó".*

Ausades, adv. Ètim: del castellà antic *a osadas*, en el mateix significat. Significa "certament, en veritat, ya ho crec, clar està". Hui encara és una forma viva entre tots els parlants; no obstant, escomença a deixar d'utilisar-se substituïda per les perífrasis que tenen el mateix significat o pel castellanisme *desde luego*. El seu manteniment no es deu a un context o al fet de pertànyer a una locució, segurament es deu a la seua funcionalitat, per ser una forma pràctica i concreta per a expressar una idea sense recórrer a una perífrasis. Eixemples: *"¿T'agrada el meló? Ausades". "Ausades que hem treballat". "Hui ausades que ha plogut". "Ausades que li ha pegat i no ha plorat".*

Avall, **en** -, adv. Locució de caràcter quantitatiu. Ètim: del llatí AD VALLEM, que significa "a la vall" i que passà a significar "a un oc més baix" o simplement "més baix". La locució *en avall* la documenta Alcover en el *Consolat de Mar*: *"Tot hom que port deu quintars en avall".* Esta locució va darrere d'una quantitat o mida i indica que esta és el llímit màxim i que nos referim a una

quantitat inferior a la que indiquem o en tot cas igual. La frase *açò vos va a costar de mil pessetes en avall* o *pesa de vint quilos en avall* fa vore que *mil* i *vint* és el màxim i que pot ser una quantitat menor. En la comarca es manté viva entre els jóvens i els majors. Eixemples: *"Pot valdre de cent duros en avall". "De trenta anys en avall pots dir que eres jove". "De mil duros en avall compra't el regal que vullgues".*

Avear, v. tr. Ètim: del llatí *ADVĬTĬĀRE, en el mateix significat. És sinònim de *acostumar*. La forma *avear*, apareix en obres clàssiques com el *Spill* de Jaume Roig i és l'única existent en la comarca. El sinònim *acostumar* ha segut substituït en la comarca pel castellà *acostumbrar*, de manera que conviuen *avear* i *acostumbrar*. La forma *avear* està viva entre tots els parlants de la comarca, si be hi ha certa consciència de ser una forma comarcal o d'us restringit, i quan els interlocutors són d'unes atres comarques patix una ocultació i se sol utilisar la forma *acostumbrar*, en un intent, conscient o insconscient, de facilitar la comunicació. Eixemples: *"Estic aveat a menjar arròs tots els dies". "Ya t'avearàs a la nova faena". "El gat de la veïna s'ha aveat a vindre ací a menjar". "No estem aveats a parlar castellà".*

Avellanenc, s. m. Ètim: derivat de *avellana* i este del llatí ABELLĀNA (NUX), en el mateix significat, el nom d'avellanenc se lo dona a un caragol per la seua grandària, pareguda a la d'una avellana. Caragol blanc molt menut que es menja en caragolades. Eixemples: *"Una caragolada d'avellanencs". "Hem anat al secà i hem agarrat avellanencs per a fer una caragolada". "Li dona als ànets avellanencs esclafats"*

Avorrició, s. f. Ètim: de *avorriment*, per canvi de la terminació *–ció* per *–ment*, i este derivat del llatí ABHORRĒRE, "tindre adversió". S'utilisa en la comarca com a sinònim de *avorriment* en les dos accepcions de "tedi i odi". L'Alcover la documenta en el *Tirant lo Blanch* i en Antoni Canals (*Carta de Sant Bernat a sa germana*). Sol ser substituïda en les dos accepcions per *avorriment* entre la gent més jove. Eixemples: *"Quina avorrició de vida". "Li tinc avorrició".*

Baciner, adj. m. Ètim: del llatí *BACCĪNUM, "bací". "Persona que té per costum ficar-se a on no la criden". És este un sentit figurat de l'antic baciner, "càrrec pel qual una persona, en un bací, captava almoina per l'iglésia anant de casa en casa o d'ací cap allà". Hui només es conserva el sentit figurat. Ya no existix la persona que en un bací va captant almoina per a l'iglésia o per ad algun sant i el significat originari ha desaparegut de la comarca que, no obstant, conserva el significat figurat. Eixemples: *"No sigues baciner i deixa'ls en els seus problemes". "En tot es clava el baciner este".*

Bafor, s. m. Ètim: del llatí VAPŌRE, en contaminació de *baf*. "Baf, vapor d'un cos en ebullició o fermentació, generalment pudent". Alcover la recull i la documenta en valencià en este significat i el de nau que es mou a vapor, que hui no existix en la comarca, la primera accepció la documenta en el *Spill* de Jaume Roig. La documentació que oferix Alcover fa vore que es tracta d'una forma

ben antiga que es conserva entre al gent més major de la comarca, la joventut la reconeix pero no sol utilisar-la, en el seu lloc utilisa *baf* o *vapor*. Eixemples: *"Plovia i eixia bafor de la terra". "Si poses la mà en el bafor que ix del perol te cremaràs". "Quan remeneges el fem ix un bafor pudent".*

Bagassa, s. f. D'etimologia incerta pero forma existent en quasi totes les llengües romàniques. Esta forma té diversos significats com ara "prostituta, dòna malfaenera i dòna desgarbada", si be el sentit més usual en la comarca és el de "dòna malfaenera". La paraula sol conservar-se en dits i expressions com: *pluja d'estiu i plor de bagassa pronte passa; bagassa primerenca, beata tardana* i *paréixer la bagassa d'Antella*, l'explicació del significat d'est últim dit la trobem en José Sanchis y Sivera[175]: *"El dicho valenciano de comparar a una mujer descocada a la Bagasa de Antella, se refiere a una figura de mujer que se asomaba a la ventanilla de un reloj público, al dar la hora, que existia en este lugar".* Els parlants de la comarca de l'Horta desconeixen el fet que motivà este dit. La forma *bagassa*, en la seua accepció de *prostituta*, és substituïda per *puta* o *pendó* i el seu significat general és el de dòna malfaenera, açò ha fet que els derivats de *bagassa* com ara *bagassejar*, *bagassejat, bagasser, bagassut,* que fan referència a l'accepció perduda de prostituta, hagen desaparegut. En castellà antic també exisitix *bagasa* com a prostituta, pero hui és inusual en el castellà de Valéncia i no colabora en el manteniment de la forma *bagassa*.
Eixemples: *"Pluja d'estiu i plor de bagassa pronte passa". "Bagassa primerenca, beata tardana". "Paréixer la bagassa d'Antella". "És una bagassa i no vol fer la faena de la casa". "És una dòna, gossa, bagassa i amlfaenera".*

[175] Sanchis y Sivera, J. *Nomenclator Geográfico-Eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia.* Valéncia 1922. Pàg. 79.

Baldraga, **de-**, loc. adv. Ètim: incert. "Menjar o beure debades, a despeses d'un atre, de gorra". La forma *baldraga* la trobem en *La brama* de Gaçull[176]: *"ni'l mot de baldraga"*; molt més tart apareix en 1906 en Martí Gadea[177]: *"Per altres que tot ho volen baldraga"*. Hui en la comarca només es conserva *bladraga* fossilisat en la locució adverbial *de baldraga*. Eixemples: *"Hem vingut a dinar de baldraga". "No portes mai diners, sempre vas de baldraga".*

[176] Gaçull, J. *La brama dels llauradors de l'Horta de Valéncia contra lo venerable Mossen Fenollar, prevere, ordenada per lo magnifich Mossen Jaume Gaçull, cavaller.* (Obra del s. XV. Editada en Valéncia en els anys 1561, 1845, 1901. Ací utilisem l'edició facsímil de 1980, feta per la Librería París-Valéncia de l'edició feta per Roch Chabàs en l'any 1901). Pàg. 11.
[177] Martí y Gadea, J. *Tipos, modísmes y còses rares y curioses de la tèrra del gè, arreplegades y ordenades per un aficionat, molt estusiasmát de tot lo d'ella.* Valéncia 1906.

Bando, s. m. Ètim: del castellà *bando*, en el mateix significat, i este del gòtic *badwo*, "signe, bandera". Significa "facció, parcialitat, partit". Alcover dona l'entrada de *"bando o bàndol"*, en l'etimologia diu: *"del cast.* bando *introduït en la nostra llengua ja en el segle XIII"* i la documenta en la *Crònica* de Jaume I i en Eximenis; la forma *bàndol* la documenta en una obra de finals del

sigle XIX. Eixemples: *"En guerra no tots érem del mateix bando". "Un bando sempre va contra l'atre". "Ací sempre que se discutix hi ha dos o tres bandos".*

Barat a, loc. adv. Ètim: postverbal de *baratar*. Significa "a canvi de". Únicament l'arreplega el diccionari de la RACV. En la comarca és una locució molt viva entre tots els parlants, si be els més jóvens no solen utilisar-la. També s'utilisa la locució *barat a res*, que significa *a canvi de res, debades* o *per a res.* Eixemples: *"Li donem fem barat a creïlles". "Te done un colom peter barat a dos colomes". "Hem treballat barat a res".*

Baratar, v. tr. Ètim: incert. "Canviar una cosa per una atra". És una forma en desús entre la gent més jove de la comarca que sol utilisar el sinònim *canviar*. La forma *baratar* era molt utilisada quan els diners no corrien massa o durant épOques de crisis o durant la postguerra. La forma *baratar* també existix en castellà, pero és una forma antiga hui en desús, de manera que no ajuda al manteniment del valencià *baratar*. Eixemples: *"Baratàvem arròs per forment". "Te barate la meua corbella per la teua, pèl a pèl"* [`pel a pel': cap per cap, sense fer tornes en un canvi].

Bardal o **bardalet**, s. m. Ètim: de *barda* o *bardiça* i esta d'orige incert, possiblement prerromànic. "Espècie d'umbràcul, sense parets o en una sola, format per quatre pals en una coberta de borró, palla o palmes per a fer ombra o protegir-se de la pluja, sol fer-se davant de la barraca o de la casa i s'utilisava per a cuinar fòra, llavar i unes atres activitats domèstiques"[179]. Eixemples: *"Les barraques tenen davant un bardalet per a cuinar". "Plovia i feren un bardalet per a fer la paella".*

[179] Sanchis Guarner, M. en el seu treball *Les barraques valencianes*, ed. Diputació de Valéncia. Valéncia 1999. Parla d'esta construcció pero la nomena *cobert, barraquetes anexes, barraquetes de carro* o *de cuinar.* Pàg. 73.

Barret, s. m. Ètim: del llatí BIRRUS, "capeta en capucha". En la comarca conserva el significat original de "peça de roba o espècie de birret sense ala que s'ajusta al cap i que és una peça d'un vestit tradicional valencià, conegut popularment com a vestit de torrentí". La forma *barret* es manté viva segurament per l'us que es fa en les festes tradicionals del vestit de torrentí. També s'utilisa la forma *barret* en frases fetes com *tindre més caps que barrets*, i que significa tindre moltes ocupacions i no poder atendre-les totes. La RACV recull la locució *fer barrets* i la descriu com: *"entretenerse hablando con unos i otros"*; no obstant, estes frases no fan vore el significat antic de *barret*. En la comarca el *barret* és una cosa i el *capell* —substituït totalment pel castellanisme *sombrero* en el sentit de peça de roba (V. Capell)— és una atra, com en la llengua antiga. Eixemples: *"Li posa al chiquet el barret en uns ganchets", "Ton yayo dorm en un barret de llana en hiver". "El trage de torrentí du un barret blau en borles".*

Barsola, s. f. Ètim: variant comarcal de *batzoles*, esta possiblement de *maçoles* i esta del llatí MATTĔŎLA, "maça chicoteta". "Instrument de fusta compost de peces articulades que es fan girar i topoten fent un soroll sec, s'utilisaven per a tocar a missa el dijous i divendres sant, dies en que no se toquen les campanes". Desaparegué el seu us i escomençà a desaparéixer l'instrument i la

paraula que el designava; les batzoles també se feen com a joguet o instrument popular pero passaren a denominar-se *carranc*; hui este instrument és conegut en la comarca en el nom de *carranc* i la paraula *barsola* només sobreviu fossilisada en la frase *se te va a fer el fege com una barsola*, la qual cosa indica que se va a danyar, fer gran o inflamar el fege per menjar o beure coses insanes. Eixemples: *"Si seguix bevent aixina se li farà el fege com una barsola"*.

Batidor, s. m. Ètim: derivat de *batre* i este del llatí vulgar *BATTĔRE, variant de BATTUĔRE, en el mateix significat, o del castellà *batidor*. "Pinta llarga que té una part de pues espeses i l'atra de pues amples". La forma *batidor* és d'us corrent en algunes comarques, en la nostra no se sol utilisar, substituïda per la forma *pinta*. Només en alguna ocasió utilisen les persones més majors esta forma, que és considerada pels parlants que la recorden una recialla del passat, cosa d'antics o molt vells, quan en unes atres comarques és una forma d'us corrent. Podem dir que els que la coneixen són conscients d'estar davant d'un arcaisme o forma que ha caigut en desús.
Eixemples: *"Ma mare a la pinta li dia batidor". "El batidor és una pinta"*.

Be, **al -**. loc. Ètim: onomatopeya del crit de l'anyell. "Dur algú damunt el coll i els muscles, com els pastors duen els anyells que no poden caminar llarcs trets". La forma *be* no s'utilisa fòra d'esta locució, a on ha quedat fossilisada, i els parlants desconeixen el significat de la paraula *be*, únicament l'intuïxen pel crit del corder. Eixemples: *"Portava el chiquet al be". "Vine i te duré al be". "Dus-lo al be i mira que no caiga". "Yo ya no estic per a dur-te al be"*.

Biga carregadora, s. f. Ètim: de *carregar* i este del llatí vulgar CARRĬCĀRE, "posar damunt el carro". Es tracta de la biga principal sobre la que descansen o descarreguen les atres. Eixemples: *"L'obrer no vol tocar la biga carregadora". "Si s'ha corcat la biga carregadora pot caure la casa". "D'una casa pots tocar-ho tot, llevat de la biga carregadora".*

Birbada, s. f. Ètim: de *birbar.* "Acte i efecte de birbar" (V. birbar). En la comarca és sinònima de *birbó*. Eixemples: *"He fet una birbada al planter de sebollí". "Entre els quatre farem una bona birbada al camp".*

Birbar, v. tr. Ètim: del llatí MINŬARE, "minvar". "Llevar les males herbes d'un sembrat, faena que en molts casos s'ha de fer a mà". És una forma viva en la comarca entre jóvens i vells, a on encara se realisa esta faena, i ha donat lloc a diversos derivats que s'utilisen en la comarca com: *birbada* (acte de birbar), *birbador* (home que birba), *birbó* (acte de birbar). Eixemples: *"No hi ha màquina que birbe". "Birbar és una faena que s'ha de fer a mà". "He deixat les faves birbades".*

Birbó, s. m. Ètim: de *birbar*. "Acte i efecte de birbar" (V. birbar). Eixemples: *"El camp necessita un birbó". "De bon matí he fet un birbó al camp"*.

Bodoc, s. m. D'etimologia incerta, pareix relacionat en les formes mallorquines *boldró* i *budoix*, possiblement esta última de la raïl *bod-*, onomatopeya que expressaria "cosa unflada", segons Walter von Wartburgen *Französisches etymologisches Wörterbuch*. Bonn 1922, segons apunta Alcover en el seu diccionari. L'atre possible orige etimològic estaria en la forma àrap *bunduq*, que significa *avellana* o *boleta* i que dona en castellà *bodoque*, a on significa "boleta de llana o massa, relleu redó que adorna els brodats i que en sentit figurat significa persona de curt enteniment"; en Mèxic té el sentit de "cosa mal feta". La forma *bodoc* significa en la comarca "abultament sobre una superfície, especialment per l'apilotament dels fils o llana, pero també de qualsevol atra matèria en qualsevol superfície". També existix l'expressió *ser o paréixer un bodoc*, que significa "estar mal fet o ser poc inteligent". Té una forma sinònima en *bolidroc*, també utilisada en la comarca.
Eixemple: *"Pareix un bodoc, el pobre". "En la mànega se m'ha fet un bodoc i l'hauré de desfer". "Passa la mà per la tela i voràs com hi ha un bodoc"*.

Bolidroc, s. m. Ètim: possiblement el mateix que el de *bodoc*, *boldró* o *budoix* influït per *bola*, o relacionat en la forma antiga *boldrons*, "conjunt de la llana tallada a una ovella". En la comarca té el significat de "chicoteta elevació en una superfície, be siga en el terreny o en la tela per acumulació de materials. Montó de draps o llana embolicats". Per extensió, "conjunt de coses embolicades unes en atres". És una paraula utilisada generalment per les dònes que cusen o fan punt de gancho i té com a sinònima la forma *bodoc*. Eixemples: *"No sé cóm se m'ha fet un bolidroc en la mànega". "Ha tirat la roba feta un bolidroc damunt el llit". "S'ha unflat el pis de l'humitat i ara tinc un bolidroc en lo mig de la cuina".*

Bolig, s. m. Ètim: segons Coromines del grec bol dion, diminutiu de bÕloj, ret; també és possible que siga del llatí BOLUS, i este del grec bÕloj, de b§llw, "llançar". "Art chicotet de peixca de malla estreta per a traure el peix menut, que es llança des de les barques a la mar"; sol dir-se *peixcar al bolig* i es diu *peix de bolig* al peix menut que es peixa en el bolig. Alcover documenta la segona accepció en el *Vita Christi* de Sor Isabel de Villena: *"E be par que no sou veats de menejar sino peix de bolig e merluça".* La comarca és llauradora i peixcadora i conserva els distints arts de peixca tradicionals i el lèxic que els designa. Eixemple: *"Alça el bolig en la cambra quan estiga net". "Tota la vida hem peixcat al bolig". "El peix de bolig és bo per a fer caldo de peix".*

Bon dia de matí. Fòrmula tradicional de salutació que s'utilisa des de l'eixida del sol al mig dia o durant les primeres hores del matí, en acabant s'utilisa la fòrmula *bon dia de vesprada* (V. Bon dia de vesprada). La fòrmula *bon dia* és utilisada per tots, i únicament els més majors utilisen la fòrmula *bon dia de matí* i la de *bon dia de vesprada*.

Bon dia de vesprada. Fòrmula tradicional de salutació que s'utilisa des del mig dia fins a la nit, des de l'eixida del sol al mig dia s'utilisa *bon dia de matí* (V. Bon dia de matí). La forma *bona vesprada* no s'utilisa en la comarca, tant és aixina que els majors diuen *bon dia de vesprada* o

buenas tardes. La gent més jove té tendència a traduir la fòrmula castellana *buenas tardes* i la traduïx com *bona vesprada*.

Borrego, s. m. Ètim: del castellà *borrego*, en el mateix significat. La forma valenciana hauria de ser *borrec*. Es tracta d'un castellanisme ben antic que es conserva en la comarca i en gran part del valencià. Alcover la documenta en l'any 1433 i la remet a *borrec*. En la comarca se conserven vells castellanismes, molts documentats en el s. XV, que la llengua ha anat abandonant en el pas del temps, com ara: *assento, mant* o *manto, perro* (insult)*, estrado...* Eixemples: *"En Nadal matarem un borrego". "Mira que eres borrego". "Criava borregos en el corral". "El borrego està molt car".*

Borró, s. m. Ètim: derivat de *borra* i este del llatí BŬRRA, en el mateix significat. "Ariçonada produïda pel fert o un fret que commou, de caràcter involuntari i transitori que fa estremir-se la pell". La frase *en la miqueta de fresca que fa m'ha entrat un borró* denota l'orige físic primari del borró, i la frase *en sentir parlar d'ell m'ha entrat borró* l'orige sicològic. També se denomina en el nom de *borró* la planta de la família de les gramínees (*Amophila arenaria ssp. arundinacea*), que es cria en zones arenoses o en les dunes de les plages. Esta planta creix en la zona costanera de l'Horta Sur que és molt arenosa, recordem les dunes de El Saler, que un barri de Pinedo, núcleu urbà d'esta comarca, té una zona denominada *Els Montanyars —montanyars* és el nom que reben les dunes en la comarca— i que als camps arenosos situats vora mar se'ls denomina *l'arena*. El borró s'utilisa per a cobrir la vivenda típica de la zona com la barraca i també la cebera, els bardals i per a fer bradices i racers per a protegir les plantes del vent de la mar o del ponent. Les accepcions *brot que ix a una planta* o la de *pelussa* no existixen en la comarca.
Eixemples: *"En la miqueta de fresca que fa m'ha entrat un borró". "En sentir parlar d'ell m'ha entrat borró".*

Botana, s. f. Ètim: de l'àrap *butana*, "pell de corder assaonada", segons Alcover i Coromines. "Funda de les màrfegues o matalaps". La paraula *botana* apareix en la documentació antiga, l'Alcover la documenta, en este significat, en diversos documents i en l'Archiu General del Regne de Valéncia (1329). La dòna que la recordava tenia 96 anys i informava que era una paraula utilisada també per Catarroja; la joventut i la gent major la desconeix.

Botellam, s. m. Ètim: de botella, en el sufix –am que indica multitut o colectivitat i que encara és productiu en la comarca encara que va perdent vitalitat, del castellà botella o del francés bouteille i estos del llatí BUTTICULA, en el mateix significat. Eixemples: *"Tinc un botellam en la cambra per a fer conserva". "Hi havia un botellam damunt la taula". "Tens un botellam baix del banc de la cuina".*

Botó, s. m. Ètim: relacionat en fer botes, "unflar els llavis en el moviment presursor del plor", o fer botigues, "parlar balbuç", del llatí BŬTTE, "bota, recipient de fusta". "Disgust molt gran que es manifesta en el gest o per mig del plor". És una forma molt viva entre tots els parlants de la

comarca. Eixemples: *"Allò que me digué em feu agarrar un botó de mil dimonis". "El chiquet té un botó perque no li han comprat el joguet".*

Braçat, s. m. Ètim: derivat de braç i este del llatí BRANCHĬU, en el mateix significat. La paraula l'arrepleguen tots els diccionaris valencians. "Mida de quantitat prou inexacta puix se referix a la quantitat de qualsevol cosa que es pot agarrar entre els dos braços; sol utilisar-se parlant de la llenya o productes del camp que es poden agarrar en els braços com l'herba, les canyes i canyots, algunes flors..." També sol utilisar-se en sentit figurat indicant "molta quantitat d'alguna cosa". La frase *això val un braçat de diners* recull eixe sentit figurat que mencionavem. El fet que l'arrepleguen tots els diccionaris no vol dir que siga una paraula d'us corrent; de la mateixa manera que la forma castellana *brazado*, per la que es pot traduir al castellà, és una forma d'us poc freqüent en zones urbanes i relegada a àmbits rurals a on se manté viva entre tots els parlants en el sentit real i figurat. Eixemples: *"Portava un braçat d'herba". "Això val un braçat de diners". "Dus un braçat de llenya seca per a fer la paella".*

Brafada, s. f. Ètim: de baf, i este d'orige onomatopèyic. "Exhalació de baf o vapor que es forma per ebullició o fermentació, generalment pudenta, també se diu quan algú tira una glopada de mal alé". Es tracta d'una forma viva entre tots els parlants de la zona i gran part del valencià.
Eixemples: *"Me tirà una brafada d'alls quan obrí la boca". "Obrírem la quadra i ixqué una brafada de fem pudent". "Obrí el pot i la brafada de carn pudenta mos tirà de tòs".*

Bresca, dolç com una -, loc. Ètim: possiblement del cèltic *briska*, en el mateix significat. "Pa de cera a on les abelles fiquen la mel"; en castellà panal o bresca. Se diu de la fruita o un menjar molt dolç. L'expressió *dolç com la bresca*, ya la trobem en Ausias March[183]: "*e qui trobar-te vol dolça com brescha"*. En la comarca l'apicultura és inexistent i la paraula bresca no s'utilisa fòra d'esta expressió, a on ha quedat fossilisada, de fet molts parlants desconeixen el significat de bresca, encara que utilisen la locució. Eixemples: *"Les bresquilles estan dolces com la bresca". "El meló de tot l'any estava dolç com la bresca".*

[183] Pagés A. Les obres d'Auzias March. Edició crítica. Ed. Consell Valencià de Cultura. Valéncia 1997. Poema CXII, vers 127. Pàg. 232.

Brincada, s. f. Ètim: possiblement relacionada en la forma valenciana brinca, "brot o palla dels cereals, sense la raïl ni l'espiga", del gàlic *brinica, derivat de *brinos, "bri". En la comarca significa "tros de pa". Eixemples: *"Anirem a fer brossa i durem una brincada per a berenar".*

Brinsa, s. f. Ètim: del llatí BRĪSA, en el mateix significat. Significa "brisa, pell i pinyols del raïm". És una variant, com la variant valenciana *binsa*, de la forma *brisa*, existent en unes atres comarques, i pareix un creuament entre estes dos formes. L'única forma coneguda en la comarca és *brinsa*, que té també l'accepció de "porció mínima d'una cosa". Eixemples: *"Posa-li una brinsa de sal". "No corre ni una brinsa d'aire". "Lleva-li les brinses al raïm no s'ofegue el chiquet".*

Brosquil, senda del -, s. m. Ètim: derivat del llatí *BRŪSCA, forma plural o femenina de BRŪSCUM, "excrescència de la soca d'un arbre", en al o presa per influència de bosc, com recorda Alcover, el qual nos indica que en provençal brusc significa "albarzer" i en provençal antic brusca significa "brossalla". La *o* també podria tindre el seu orige en la *o* de *brossa* i no en la de *bosc*.
Hui la Senda del Brosquil ya no existix en la comarca, el nou càixer del riu Túria i la Depuradora de Pinedo ocupen els terrenys que recorria l'antiga senda; els més majors recorden que era una senda en chops, tamarits i salzes (o salgueres com se diu en la comarca), a on se podia anar a fer bona brossa per als animals, possiblement este fet està relacionat en el seu nom. Cap de parlant coneix, a hores d'ara, el significat del vocable brosquil, que ha quedat fossilisat en este topònim. En este cas és la toponímia, que se sol mantindre quasi inalterable, la que ha fet possible la conservació del vocable. Eixemples: *"Anàvem correguent (corrent) per la Senda del Brosquil fugint de la Guàrdia Civil". "Els Llàcer vivien per la Senda del Brosquil". "La Senda del Brosquil estava per a on està ara la Depuradora".*

Brosta, s. f. Ètim: postverbal de brostar i este del germànic brustian, en el mateix significat. "Conjunt de brots tallats de plantes i arbres; també se diu del conjunt de brots d'una planta que té saluy": "Fa goig la planta, quina brosta té". Encara que se coneix la forma brosta i brostam, no se coneix el verp brostar i en el seu lloc s'utilisa brotar. Es tracta d'una forma que no és d'us general, reduïda a ambients rurals a on és coneguda entre els adults i majors, els més jóvens no sempre la coneixen ni utilisen. Eixemples: *"Fa goig la planta, quina brosta té". "L'arbre està viu, mira la brosta que té". "Si le lleves la brosta mataràs la mata*".

Brostam, s. m. Ètim: de brosta més el sufix colectiu –am, que en la comarca encara és productiu. "Conjunt de brots d'una planta o arbre tallats o no". De la mateixa manera que *brosta*, és una forma d'àmbit rural i més desconeguda entre els més jóvens, que no solen utilisar els colectius en –am. Eixemples: "*Tenia el brostam en terra de l'olivera que esporgava". "Quin brostam té eixa planta, va a pegar un esclafit". "Arreplega el brostam que li has tallat al gesmiler".*

Buidar una dòna, v. tr. Ètim: derivat de buit i este del llatí vulgar VŎCĬTU, en el mateix significat. "Llevar-li en una operació els òrguens reproductors a una dòna que té algun problema o patix una malaltia". Esta locució, pròpia de la llengua popular, no l'arreplega cap de diccionari.
Eixemples: "*Ha tingut alguns aborts i l'han tinguda que (l'han hagut de o l'han tingut de) buidar". "L'han buidada i no podrà tindre més fills*".

Butoni, s. m. Ètim: possiblement de la veu expressiva ¡bu!, que s'utilisa per a fer por als chiquets, i el nom propi Toni. El *butoni* o fantasma imaginari que fa por als chiquets té noms diferents segons les comarques i hem pogut constatar que moltes desconeixen la forma *butoni*. Unes atres formes valencianes són: *mumo*, *buborota, babota*, la *mumaranta*, la *quarantameula* —les tres primeres formes segurament estan relacionades en la raïl onomatopèyica *bab-* o *bub-* que s'utilisa per a fer

por—; en la comarca estes formes són desconegudes. Eixemples: "*No vages pel dacsar que t'eixirà un butoni". "A la nit ixen els butonis i agarren als chiquets que no dormen". "Vestit aixina i en la foscor pareixia un butoni".*

Cabut, s. m. Ètim: aumentatiu de cap i este del llatí CAPUT, mateix significat. A banda de les accepcions de tossut o que té el cap gran, que porten tots els diccionaris, en la comarca ne té tres més:

1.- Peix Anthias sacer. És rogenc o rosat, té el cap molt gros, d'ací el seu nom, se pareix al moll i la seua carn és blanca, en la comarca és sinònim de juliola. Eixemples: "*Hem peixcat uns cabuts grans". "He comprat uns cabuts i els farem bollits per a sopar".*

2.- Larva de la granota. La forma sinònima cullerot no s'utilisa en la comarca, a on els cabuts abunden en les séquies. Eixemples: *"Du uns cabuts en un pot". "Estan tot lo sant dia agarrant cabuts de la séquia".*

3.-Carchofa tendra que encara és redonenca i que més tart s'allarga. Esta accepció no l'arreplega cap de diccionari. Eixemples: "*He collit uns cabuts molt tendres". "Els cabuts són tendrets i bons per a fer-los fregits".*

Calada, s. f. Ètim: derivat de calar i esta del llatí CHALĀRE, "baixar". Té el sentit general de "acció i l'efecte de calar", pero també del "lloc a on se cala per a peixcar", equival al castellà *caladero*. La comarca és llauradora i marinera; esta forma és coneguda i utilisada entre la gent de la mar.
Eixemples: *"Conec una calada per a la tonyina". "És un mariner molt vell i coneix totes les calades d'esta costa".*

Calafat, s. m. Ètim: de l'àrap qalfat, en el mateix significat. En la comarca significa, per extensió del sentit originari, "la persona que construïx embarcacions" equivalent al castellà *carpintero de ribera*, el sentit originari de "qui calafata barques o fica estopa per a tapar les juntes de les taules d'una nau" no existix. En la comarca, encara hui, se construïxen barques per a l'Albufera i la persona que calafata i construïx barques és la mateixa, per la qual cosa *calafat* ha passat a ser constructor de barques. La paraula se manté viva perque l'ofici de calafat està viu degut a la necessitat d'embarcacions per a navegar per l'Albufera. Eixemples: *"Encara queden calafats en l'Albufera". "L'ofici de calafat va perdent-se".*

Camarroja, més fresc que una -. loc. Tots els diccionaris arrepleguen *camarroja*, si bé no se posen d'acort a l'hora de donar-li una traducció o de definir la planta. En la comarca la camarroja és la planta que en castellà rep el nom de *diente de león* o *amargón*. Com succeïx en les locucions, sol ser utilisada per persones de certa edat, els jóvens no solen utilisar-la pero la coneixen. Eixemples: *"Li cantà les quaranta i es quedà més fresc que una camarroja". "Tota la nit treballant i més fresc que una camarroja".*

Cantell, s. m. Ètim: del llatí CANTHĔLLU, diminutiu de CANTHUS, "vora, àngul". El significat d'àngul s'ha perdut en la comarca i hui només s'aplica a un *cantell de pa*, equivalent a tros de pa i

també a entrepà. Per a referir-se a l'aresta se diu en la comarca *àngul*, *vora, cantó, cantonada* o *rastell*, si és el de la vora d'un carrer (V. rastell). cal tindre present que en castellà existix cantero de pan; l'Alcover en una de les accepcions la traduïx al castellà per "trozo, cantero" i dona la següent cita de Bernat Metge de l'obra *Llibre de Fortuna e Prudència*: "*En l'una ma tenc un anap, e en l'atra un cantell de pa"*. És una forma que cau en desús, substituïda per tros de pa o per entrepà entre els més jóvens, que, no obstant, la coneixen. Eixemples: "*Soparem un cantell de faves i botifarres". "¿Vols que la mare te pose un cantellet en formage?".*

Canyaret, armar un -, s. m. Ètim: diminutiu de canyar, este derivat de canya i este del llatí CANNA, "planta arundinàcia". Significa "armar un avalot". És una locució molt viva en la comarca entre tots els parlants. Eixemples: *"Discutiren i armaren un canyaret". "Quan ton pare ho sàpia t'armarà un canyaret".*

Canyaró, s. m. Ètim: derivat de canya i este del llatí CANNA, "planta arundinàcia". "Classe de canya molt fina que creix per l'Albufera, en el fanc i en grans rodals, s'utilisa en la construcció per a fer el cel ras". No l'arreplega cap de diccionari. Eixemples: *"En l'Albufera creix el canyaró a rogles". "Fan el sostre en canyaró". "En la marjal hi ha mates de canyaró a on s'amagen els pardalets"*.

Cap de carrer, Ètim: del llatí CAPUT, cap. Significa "el principi o final d'un carrer", equival al castellà *bocacalle*. l'Alcover, en l'accepció de *cap* com a "extremitat en general; part per on comença o acaba una cosa; cast. cabo, extremo", documenta en el *Tirant lo Blanch* esta forma: "*veig que... voleu passar per carrer qui no ha cap*". La documentació mostra que és una forma ben antiga. Eixemples: "*Ma germana viu al cap d'este carrer". "A la carretera ixen dos caps de carrer". "T'espere en eixe cap de carrer*".

Cap, fer -, loc. Ètim: del llatí FACĔRE, en el mateix significat, i CAPUT, en el mateix significat. En la comarca significa "donar senyals de vida o indica que ya apareixerà o tornarà una persona". No l'arreplega cap de diccionari. Eixemples: *"Se'n va ara i no diu quan tornarà; puix ya farà cap". "¿No ha vingut encara?, no patixques que ya farà cap"*.

Cap, tornar al – primer, loc. Ètim: del llatí CAPUT, "cap". La forma *cap primer* s'opon al sentit de *cap* com a part final d'una cosa. L'expressió significa "tornar a fer allò que es fea abans i que era generalment negatiu, la qual cosa s'havia deixat de fer durant algun temps". Equival a l'expressió castellana "volver a las andadas". Eixemples: *"Ara s'ha curat, pero si va en eixa gent tornarà al cap primer". "Qui té eixe vici sempre tornarà al cap primer".*

Capell, s. m. Ètim: del llatí CAPPĔLLUS, diminutiu de CAPPA, "capa". "Embolic de fil de seda en forma oval a on se tanquen els cucs de seda ans de passar a l'estat de crisàlida". En la comarca se manté la diferència entre *capell* (dels cucs de seda) i *capoll* (flor sense obrir), en unes atres comarques capoll té les dos accepcions i els més jóvens de la comarca escomencen a utilisar capoll

en les dos accepcions, en detriment de capell. El mateniment de les dos formes en la comarca segurament se deu al fet que el cuc de seda fon, en un passat, una producció tradicional i de gran importància en la zona, destinat a la confecció de la seda; el cuc de seda se criava en el sostre de les barraques i la comarca estava poblada de moreres, hui encara se conserven algunes a la vora dels camins o séquies. Del vell Camí de les moreres hui només queda el nom, pero recorda l'abundància d'este arbre en unes atres épOques quan servia d'aliment als cucs de seda. En una zona a on el cuc de seda formava part de la vida i l'economia local, era molt pràctic mantindre la diferència entre *capell* (de seda) i *capoll* (de la flor). De fet és ara, quan ha desaparegut la cria del cuc de seda, quan escomencen a confondre's les dos formes en detriment de capell. La desaparació d'una activitat comporta la desaparaició del vocable que la definix. Eixemples: *"El cuc fa el seu capell". "Hi ha cucs que fan el capell groc i uns atres blanc". "Les palometes trencaran el capell per a eixir i pondre els ous".*

Capell, **fer** – **les montanyes**, loc. Ètim: del llatí CAPPĔLLUS, diminutiu de CAPPA, "capa". En la comarca no significa ya la peça de roba que cobrix el cap, significa faixa de núvols que, com un *capell*, —com un *sombrero* diuen els llauradors— sol posar-se sobre les montanyes. La paraula *capell*, en esta accepció, ha quedat fossilisada en esta frase i no s'utilisa fòra d'ella. És una forma en dessús que només utilisen els més majors. Eixemples: "*Si Matamón s'encabota / i Corbera fa capell / llaurador que vas a l'horta / pica espart i fes cordell*" diu una cançó o dit popular. [matamón: vent que bufa del noroest, mestral; rep el nom de la montanya denominada Matamón (lloma prop de Catadau, la Ribera Alta), com succeïx en alguns atres vents com ara el Garbí].

Carabasseta, s. f. Ètim: diminutiu de carabassa i esta d'orige molt discutit i incert, possiblement llatí ibèric. "Anella de ferro de l'aparellada, en forma de 6 o 9, en un gancho que unix els francalets dels forcacets en les cadenes que tiren del carro, la seua silueta, en un món agrari, recorda una carabasseta", d'ací el seu nom. Esta paraula, en esta accepció, és molt desconeguda entre els parlants, ya que es tracta d'una peça molt concreta de l'aparellada que cada volta s'utilisa manco en un camp totalment mecanisat. Només els corregers de la zona i alguns carreters o llauradors mantenen viva la paraula en esta accepció. En la majoria dels casos els cavalls se conserven, no per a treballar el camp, sino per al deport tradicional del tir i arrossegament. Açò fa que encara uns pocs conserven paraules de l'aparellada que abans eren d'us general i que hui la majoria les desconeix. Eixemples: *"La carabasseta té forma de 6 o de 9, segons ho mires". "Li posí una carabasseta nova als francalets*".

Carabasseta de cascall, s. m. Ètim: diminutiu de carabassa i de l'àrap cašcaša, (Papaver somniferum). "Fruit en forma d'una carabasseta menuda de la planta herbàcia anual de la família de les papaveràcies (Papaver somniferum), que pot tindre les flors roses, violetes o blaves. També rep este nom la planta". En la comarca ha caigut en desús, ya que es tracta d'una planta de la que es pot traure opi i que era utilisada en medicina popular com a calmant o somnífer, molt a sovint se donava als chiquets de bolquers per a fer-los dormir, i que fon prohibida, de manera que no se

conrea pero se manté en la memòria colectiva. Eixemples: "*Li donaven als chiquets carabasseta de cascall per a dormir". "Ara ya no se fan carabassetes de cascall per l'Horta*".

Carcapell o **cartapell**, s. m. Ètim: possiblement del castellà cartapel, de carta i papel, mateix significat. Significa "escàndal, canyaret, avalot". El significat "original de paper que conté moltes coses inútils" s'ha perdut en la comarca i hui només té l'accepció figurada que no tenia en castellà. Es tracta d'un vell castellanisme. Hui en el castellà de Valéncia no s'utilisa la forma *cartapel*, que ha caigut en desús; no obstant, se manté en el valencià de la zona en un sentit figurat i entre gran part de la població, si be els més jóvens no solen utilisar-la. Eixemples: "*No li paregué be el preu i m'armà un cartapell". "Els chiquets armen un cartapell en el patí de l'escola*".

Carranc, s. m. Ètim: del llatí CANCRUM, en el mateix significat. "Crustaceu decàpodo". L'única forma coneguda en la comarca és carranc, forma que podem escoltar en unes atres comarques valencianes. No es tracta d'un arcaisme ni d'una forma en vies de desaparició i sí d'una varietat bandejada per la normativa. Eixemples: "*Posa carrancs a la paella per a donar substància". "Hui només han peixcat quatre carrancs". "Anem a agarrar carrancs a les pedrotes".*

Carranc, s. m. Ètim: possiblement de l'onomatopeya del soroll que fa este instrument. "Instrument popular de fusta en una roda dentada que en rodar-la topeta en una llengüeta, també de fusta, que fa un soroll sec i repetit". Carles Ros en 1764 afirmava que "*se và perdiendo el uso*" d'este instrumento popular, pero fins fa ben poc era un instrument que els chiquets de la zona tocaven en Nadal, com la *simbomba* i la *pandereta*. Hui encara se recorda la paraula de forma passiva, si be este instrument no se sol utilisar. Si Carles Ros detectava que anava perdent-se l'us d'este instrument, podem afirmar que encara s'ha mantingut 236 anys més, i en l'us la paraula, de manera que encara que desapareix l'instrument queda viu en la memòria colectiva; la paraula té una vida més llarga que l'objecte. Eixemples: "*Trau la caixa de les panderetes, la simbomba i el carranc". "En Nadal tocarem el carranc la nit de reixos*".

Cartó, s. m. Ètim: del llatí CHARTA, "fulla de paper". (V. orde).

Cassoleta, s. f. Ètim: diminutiu de *cassola*, este derivat de *cassa*, "recipient de metal en mànec", i este de l'àrap *kas'a*, "escudella gran", o del llatí CATTĬA, del grec *cyathos*, "tassa". Popularment "ròtula". La forma culta o tècnica cada volta és més usual i general, i està arraconant a la forma popular. Alguns jóvens desconeixen la forma *cassoleta*. Eixemples: *"M'he pegat un colp en la cassoleta i he vist les estreles". "Ha caigut un bac i s'ha trencat la cassoleta". "El van a operar de les cassoletes".*

Casuny, s. m. Ètim: masculinisació de *casa* en un sufix diminutiu i despectiu *–uny*, del llatí CASA, en el mateix significat. "Casa chicoteta de camp". Eixemples: "*S'han fet un casuny per a passar l'estiu". "Viuen en un casuny sense llum ni auya". "Diuen que tenen un chalet, pero és un casuny i un emparrat".*

Cebera, s. f. Ètim: de *ceba* en el sufix llatí ARĬUS, del llatí CĒPA, en el mateix significat. "Barraqueta de parets fetes en barrots de fusta separats, molt estreta i allargada que s'utilisa per a guardar les cebes de la collita". Tots els parlants de la comarca coneixen esta forma per cultivar-se cebes en la comarca i existir encara moltes d'estes construccions tradicionals pels camps. Eixemples: "*Hui no guarden les cebes en la cebera". "La cebera ha caigut pel temporal". "Encara queda una cebera en el camp del baldat*".

Cego, adj. m. Ètim: del llatí CAECUS, en el mateix significat, en influència del castellà *ciego*, mateix significat. Alcover dona *cego* remetent-la a *cec*, forma que dona com a ètim de *cego* en contaminació del castellà *ciego* i la documenta en el *Spill* i *Lo procés de les olives*; entre atres, dona locucions, refrenys i fonètica per a Valéncia, Catalunya i Mallorca; en l'entrada de *cec* dona documentació antiga com ara les *Homilies d'Organyà*, Llull o Eximenis i en la fonètica diu: "***sék** (en la pronúncia produïda per influència del llenguatge escrit). La forma general en el llenguatge parlat és cego, però és considerada un castellanisme i va eliminant-se a poc a poc per la forma més correcta cec. V. CEGO*.". La variant *cego* és un castellanisme, pero un castellanisme antic, com ya senyalà Colón[188], que es conserva en la comarca. Eixemples: *"¿Estàs cego? ¿No veus que és roig?". "Son pare és cego, mut i sort". "M'he quedat cego uns moments quan he mirat el sol".*

[188] Colón, G. El làxic català dins la Romània. Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1993. Pàg. 93.

Cella, s. f. Ètim: del llatí CILIA, "celles". "Núvol llarc o faixa de núvols" (V. Cello).
Cello, s. m. Ètim: del llatí CĬLĬU, "cella". Núvol llarc o faixa de núvols que es posa sobre les montanyes o en l'horisó". En la comarca els més majors (de setanta anys en amunt) utilisen la forma *cello*, els parlants de 70 anys en avall utilisen la forma *cella*, segurament pel castellà *ceja* que té el mateix significat, i els més jóvens generalment no donen cap de nom ad este fenòmen meteorològic i desconeixen el significat de *cello* o *cella*. La forma *cell* no és coneguda per ningú en la comarca. Eixemples: *"Aquell cello durà auya". "El cello d'este matí no m'agradava gens*".

Cercadits, s. m. Ètim: compost de *cercar* i *dits*, del llatí CĬRCĀRE, "envoltar, recórrer", i DIGITU, "dit". "Inflamació aguda del teixit celular dels dits, generalment en la tercera falange i que va recorrent els voltants de l'ungla". En unes atres comarques valencianes se diu *rodadits* o *panalís*, els lexicògrafs arrepleguen unes formes com *voltadits, panadís* o *naixedura*. Si l'etimologia que propon Alcover és correcta, estem davant d'una forma arcaica a on el verp *cercar*, que antigament significava *recórrer*, s'ha mantingut per a anar aglutinat en dits. Realment un *cercadits* és una infecció que recorre els voltans de l'ungla, d'ací els atres noms de rodadits o voltadits. Eixemples: *"M'ha eixit un cercadits que me fa patir la mar". "Posa el dit a on tingues el cercadit en auya ben calenta". "Ara donen medicines per a curar els cercadits".*

Cercolar, v. tr. Ètim: possiblement del llatí SARCŬLARE, "entrecavar". En la comarca significa "baldar, perdre el moviment d'una part del cos per malaltia o accident", i també existix l'adjectiu *cercolat*, com a *baldat*. Es tracta d'una forma utilisada en la comarca entre tots els parlants. Si es tracta d'una accepció del verp *cercolar*, que significa llevar terra del voltant de la soca d'una planta per a posar-li fem, s'ha perdut en la comarca i hui només queda l'accepció que aportem. Eixemples: *"El pollet s'ha quedat cercolat d'una ala". "Eixe chiquet ya naixqué cercolat i no l'adreçaran mai". "El pobre home de l'accident s'ha quedat cercolat". "Vas a cercolar a ton germà jugant aixina".*

Cercolat, adj. m. Ètim: de *cercolar*. (V. cercolar).
Cerndre, v. tr. Ètim: del llatí CERNERE, "purificar o separar". Pronunciat dialectalment *cendre*. "Passar pel sedàs la farina per a eliminar les impurees". El procés d'industrialisació d'alguns productes alimenticis ha fet que este quefer casolà ya no se realise en casa. Els més jóvens no utilisen el verp *cerndre* i molts desconeixen el seu significat. La desaparició d'algunes activitats tradicionals comporta la desaparició de les paraules que les designen. Eixemples: *"Abans cerníem la farina en casa". "Hui ya no se cern la farina, la venen molt fina".*

Chala, s. f. Ètim: Podria ser un derivat postverbal de l'italià *scialare*, "alegria entre amics en sopar i festa". "Festa, reunió en soroll o música i menjar o beguda". és sinònim de *sarau* i equival al castellà *juerga, jolgorio*; no existix en la comarca el verp *chalar*. Té el derivat *chaler*, persona que li agrada la chala o participa en ella. Els parlants més majors, els de mijana edat i alguns jóvens coneixen i utilisen esta forma i el derivat *chaler*. Eixemples: *"Te'n vas de chala totes les nits". "Li agrada la chala, la festa i la bona vida". "Sempre esteu de chala; sou uns chalers"*.

Chaler, adj. m. Ètim: de *chala*. "Persona que va molt de chala o que li agrada molt la chala" (V. chala).

Chara, s. f. Ètim: variant formal de *chala*, en el mateix significat. No té derivats. No la recull cap de diccionari.

Chavo (**xavo**), s. m. Ètim: del castellà *ochavo*, "moneda antiga de coure que valia l'octava part d'una peça del quarto". Cal dir que és una forma antiga en desús, donat que la moneda deixà d'eixistir fa temps. Com succeïx en el nom d'unes atres monedes o pesos, s'ha conservat en locucions o frases fetes com: *No tindre un chavo*, *per quatre chavos* o *córrer més que un chavo fals* (que du Alcover i interpreta la darrera, que dona per al valencià, com "córrer molt veloçment", en realitat no és este el significat exacte de la locució; de la mateixa manera que córrer més que un duro fals significa que pega moltes voltes, que va rodant de mà en mà perque ningú el vol, que corre món). Fòra d'estes locucions és una forma que no s'utilisa.

Chimenera, s. f. Ètim: del francés *cheminée*, en el mateix significat. "Conducte per a on ix el fum d'una llar, cuina, forn, fàbrica, etc.". En la comarca conviu en la forma *fumeral*, que és d'us més freqüent. (V. fumeral).

Cigala, **rebentar com una -**. s. f. Ètim: del llatí CICĀLA, variant de CICĀDA, en el mateix significat. "Insecte homòpter, de vora 4 cm. de llargària, ales transparents, els mascles tenen en l'abdomen uns òrguens en membranes vibrants que fan un soroll monòton i estrident". Alcover en l'entrada de *cigala* fa referència a la creença popular que diu que les cigales rebenten de tant de cantar i documenta el fet de cantar la cigala en obres com *La brama dels llauradors* o el *Spill*. En la comarca i gran part del valencià s'utilisa la forma castellana *chicharra*. En la comarca només se conserva esta forma fossilisada en l'expressió *rebentar com una cigala*; alguns parlants reconeixen que *cigala* i *chicharra* són el mateix insecte; no obstant, uns atres no saben el significat de *cigala*, que únicament identifiquen en la cigala crustàceu. Eixemples: *"No para de plorar, va a rebentar com una cigala". "Deixa'l cridar, a vore si rebenta com una cigala"*.

Ciprés, s. m. Ètim: del llatí CYPRESSUS, variant del llatí clàssic CUPRĔSSUS, en el mateix significat. Alcover dona entrada a *ciprés* remetent-la a *xiprer*; no obstant, documenta la forma *ciprés* en un document de 1309 o en Fr. Antoni Canals, entre uns atres més moderns. És interessant reproduir l'apartat que Alcover dedica a l'etimologia de la paraula: "*ETIM.: del llatí vg.* cypressus*, var. del llatí clàssic* cuprĕssus*, mateix significat. // 1. La forma normal etimològica en català és* ciprés*. Aquesta forma ha estat interpretada com un plural de nom d'arbre en* –er *(sobre el model* pomés=pomers, tarongés=tarongers*, etc.) i s'ha format el singular analògic* ciprer*. Les formes amb* x *inicial són resultat d'una tendència freqüent a palatitzar la sibilant inicial quan va seguida de la vocal* i *(com en* xigró, xisterna, xivada*, etc.)"*. El fet que la nostra forma *ciprés*, coincidixca en el castellà *ciprés*, no és suficient motiu per a pensar que es tracta d'un castellanisme, no hem de pensar açò per sistema, de fet la forma castellana ciprés té la següent etimologia segons el *Diccionario de la lengua española* de la RAE: *"(Del lat. tardío* cypressus*, quizá através del occit. ant.* cipres*.)*". L'etimologia i la documentació tenen la suficient força per a fer-nos pensar que estem davant d'una forma etimològica i antiga, més encara quan la palatalisació de la sibilant inicial, que apunta Alcover en *xigró, xiscerna* o *xivada*, no sol donar-se en valencià, ni tampoc s'ha consolidat la caiguda de la *–r* final. En tot cas podem acceptar que la forma castellana *ciprés* ha pogut reforçar el manteniment de la forma *ciprés* en valencià. Eixemples: *"No m'agrada el ciprés, me recorda el cementeri". "Té plantat un ciprés en la porta de l'alqueria". "Hi ha un ciprés a la vora del camí".*

Coixo, adj. m. Ètim: del castellà *cojo* o *coxo*, en el mateix significat. Alcover dona entrada a *coixo* remetent a *coix*, a on diu que *coixo* és dialectal, no obstant, la documenta en obres del sigle XV com el *Tirant lo Blanch*, a on també apareix *coix*; per a Alcover l'ètim de *coixo* és el llatí COXU, en el mateix significat. És interrant reproduir allò que diu sobre *coixo* Colón[190]: *"El cat.* coix *(cat. ant. coixo, encara dialectal) és un manlleu de l'esp.* cojo". Estem davant d'una forma d'orige castellà

que es conserva en la comarca tal com existia en 1373 ans de ser adaptada a la fonètica catalana. Aixina com la forma *manto*, procedent del castellà o l'italià *manto*, pot escoltar-se adaptada com a *mant*, no trobem que *coixo* s'adapte com a *coix* en la comarca de l'Horta Sur i sí trobem la forma coix en poblacions com Carpesa o Bonrepós de l'Horta Nort. Eixemples: "*Qui va en un coixo, a l'any, coixo i mig". "Està coixo d'una cama des de la guerra". "Caigué de jove i se quedà coixo*".

---

[190] Colón, G. El lèxic català dins la Romània. Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1993. Pàgs. 21 i 159. Cf. Casanova, E. El làxic d'Antoni Canals. Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1988. Pàg. 216.

Colombro s. m. Ètim: del llatí CUCŬMĔRE, en el mateix significat. No té en la comarca el sentit del castellà *cohombro* o varietat de pepino. "Meló vert o sense dolçor que sol ser menut, be per ser de la primera collita o del rebuig, quan la mata ya no produïx"; pareix est un sentit figurat que és l'únic que es conserva. També existixen variants en unes atres comarques valencianes com *codombro, cogombro*. Alcover dona "*colombro, cohombro, cogombro i codombro*" i les remet a "*cogombre*" a on documenta la forma "*cohombro*" en obres clàssiques com el *Spill* i dona per al valencià i el balear la nostra accepció: "*Es diu del meló verd o mancat de dolçor*". Es tracta d'una varietat de la forma antiga *cohombro* (possiblement un vell castellanisme), documentada en el *Spill*, que s'ha mantingut encara que només conserva un sentit figurat. Eixemples: "*Vert com un colombro". "Tinc uns colombrets per als animals".*

Colomello, s. m. Ètim: segons Alcover del castellà *colmillo*. "Clau, dent canina". Alcover li dona entrada en la forma *colomell* i dona la forma *colomello* per a Benassal. Si es tracta d'un castellanisme ha de ser antic i no d'incorporació recent, puix hui només utilisen la forma els més majors, junt al sinònim *clau*, la gent més jove i de mijana edat no sol utilisar-la i en alguns casos la desconeix. Eixemples: "*El gos té uns colomellos que fan fredat". "L'animalet s'ha trencat un colomello rosegant un os". "M'ensenya els colomellos el gos".*

Coll de mar, s. m. Ètim: del llatí CŎLLE, "mont, puig, altura". "Ona gran i forta seguida d'una atra que romp darrere fent alvançar la primera i sobrepassant esta el llímit i l'altària normal". En la comarca els camps escomencen quan acaba la plaja i un coll de mar fa entrar l'aigua als camps arrasant la collita. L'Alcover la definix com: "*Onada molt forta (Costa de Llevant, Barc., Sitges, Val., Al.)"*; en l'apartat dedicat a l'etimologia diu: "...*som del parer de Manuel de Montoliu: "creiem que* coll *en antic català, era pel seu sentit. emparentat amb l'it.* colle*, el prov.* col*, el cast.* colina *i el francés* colline*, que són reflexes del llatí* cŏlle*, i no de* cŏllum*. Com que no hi ha altures sense la corresponent depressió o gorja, pogué influir aviat* cŏllum *en aquest derivat de* cŏlle*; i així* coll *passà per una gens forçada traslació en esser designació del pas entre dos* colls *o cims. La mateixa evolució sofrí el sentit del cast.* collado*"*. Estem davant d'una forma antiga a on *coll* conserva el significat originari d'elevació, en este cas d'aigua, i no el de depressió que adquirí més tart per translació. La forma *coll*, en este significat, només se conserva fossilisada en esta locució. Només alguns dels més vells de la comarca coneixen i utilisen la forma *coll de mar*, que la majoria dels

parlants desconeix. Eixemples: *"Vingué un coll de mar que arrancà tota la collita i aplegà a la porta de casa". "Quan hi ha temporal pot vindre un coll de mar i és perillós estar a vora mar".*

Còmodo, adj. m. Ètim: de l'italià *comodo*, en el mateix significat. La llengua normativa l'ha adaptada modernament en la forma *còmode*. Alcover diu que ve del llatí COMMŎDUM, pero Colón[191] deixa clar que és un italianisme i afig que: "*el català* còmodo *s'utilisa des de 1534*". Alcover du *còmodo*, diu que és vulgar i la remet a *còmode*, no obstant, la documenta en 1534 i 1553, en l'entrada de *còmode* només documenta la forma femenina *còmoda*, donat que no troba la forma masculina *còmode* en la documentació antiga. Es tracta d'un vell italianisme que s'ha mantingut viu en la comarca, possiblement influït pel castellà *cómodo*, pero no és un castellanisme; l'adaptació que la llengua normativa moderna ha fet al català d'esta forma, substituint la *–o* final per una –e, no ha quallat en la comarca que manté la forma original. Eixemples: *"¿Esteu còmodos en eixes cadires?". " Ací estic còmodo i no vullc menejar-me". "Eres molt còmodo".*

[191] Colón, G. El lèxic català dins la Romània. Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1993. Pàg. 157.

Companyó, s. m. Ètim: del llatí vulgar *COMPANIŌNE, "companyer". Hui només se conserva en la zona el sentit figurat de *testícul*; s'ha perdut el de *companyer* o persona que habita, va o treballa en companyia d'un atre i en el seu lloc s'utilisen els castellanismes *companyero* o *companyer*. Alcover documenta *companyó* en la llengua antiga en vàries accepcions, entre elles la de *companyer* i la nostra de *testícul*, documenta esta última accepció en el *Libre de les Costums de Tortosa*, finals del s. XIII: "*Que fos castrat o espadó, ço és que no ha los companyons, que hom los li ha tolts*". La documentació mostra que es tracta d'una forma antiga que han mantingut una de les seues accepcions, concretament la figurada, perdent l'originària. Es tracta d'una forma que només coneixen i utilisen els més majors, encara que alguns jóvens la coneixen pero no solen utilisar-la. El fet que en castellà existixca *compañón*, en les mateixes accepcions que les nostres, no pot haver influït en el manteniment del nostre *companyó*, ya que en castellà és una forma en desús i en el castellà de Valéncia és una forma inexistent. Eixemples: *"No me toques els companyons". "Els companyons són els collons".*

Contar, v. tr. Ètim : del llatí CŎMPŬTĀRE, en el mateix significat. A banda dels diferents significats de *contar*, té el d'evaluar o cobrar a un cert preu una cosa. Hui la gent més jove no utilisa el verp *contar* en esta accepció i en conte de dir *m'han contat les bresquilles a cent pessetes el quilo* se sol dir *m'han cobrat* o *costat les bresquilles a cent pessetes el quilo*. Com que en castella el verp *contar* no té esta accepció, pot fer que vaja desapareixent en valencià. Eixemples: "*M'han contat les bresquilles a cent pessetes el quilo". "¿A com conta la bajoqueta?". "¿Qué me contarà de pintar-me la casa?". "M'ha contat mil duros de la reparació".*

Comú, s. m. Ètim: del llatí COMMŪNE. "Retret per a fer les defecacions". És una forma en desús que només s'utilisa per a fer referència als antics comuns o retrets separats de la casa i que

constaven d'un banc en un forat redó que se tapava en una tapadora de fusta. En castellà també existix la forma *común* en este significat i també ha caigut en desús; se conserva en valencià viva en la memòria colectiva i en alguna cançó popular. Eixemples: *"Algunes cases d'horta encara tenen comú". "La tapadora del comú encara va rodant per ahí".*

Conca, s. f. Ètim: del llatí CONCHA, "pechina, recipient redonenc". En la comarca significa *braser*. L'accepció de *braser* la documenta Carles Ros en 1764 i Alcover en 1722. Hui és una forma en desús en la comarca per tractar-se d'un sistema antic de calefacció desaparegut, no obstant, se conserva encara en la memòria colectiva i parlant del passat. Eixemples: *"La conca calfava molt". "Si la conca no estava ben encesa fea fum". "Més d'una volta la conca pegà foc a la taula".*

Conhort, s. m. Ètim: de *conhortar* i esta del llatí CONHORTARE, "exhortar". Significa "consol, exhortació". Tots els diccionaris arrepleguen esta forma ben documentada en la llengua clàssica. La variant *aconhort*, que l'Alcover dona per a terres valencianes junt a *conhort*, no és coneguda en la comarca. La paraula és coneguda pels més majors. No s'utilisa el verp *conhortar*, que ha desaparegut. Molts jóvens desconeixen la forma. Eixemples: *"En guerra no teníem un atre conhort que el refugi". "El fill que em queda me servirà de conhort". "No trobe conhort ni consolació a res".*

Conreat, adj. m. Ètim: del germànic llatinisat **conredare*, "arreglar". Hui només significa "cuidat en molta atenció, ben conservat", generalment aplicat a persones. Encara que es tracta d'una comarca de terres d'horta, *conreat* no té el significat de cultivat, tampoc existix el verp *conrear*, que s'ha perdut com en el cas de *conhort* a on s'ha perdut el verp *conhortar*. També se pot trobar la forma intensiva *reconreat*. Es tracta d'una forma en desús, no obstant, encara l'utilisen les persones més majors o la gent de mijana edat i la reconeixen els més jóvens. Eixemples: "*Viu ben conreat per sa mare". "Ella està reconreada i molt contenta en sa casa". "Té a son fill molt conreat".*

Corfa, s. f. (V. corfut).
Corfam, s. m. (V. corfut).
Corfar, v. tr. (V. corfut).
Corfar, s. m. (V. corfut).

Corfut, adj. m. Ètim: derivat de *corfa* i este de l'àrap *kírfa*, en el mateix significat. Que té molta corfa. La forma *corfa*, que és general en valencià i té vàries accepcions, ha donat els derivats *corfut, corfós, corfar* (fer-se corfes), *corfar* (conjunt de corfes), *corfam* (conjunt de corfes). Eixemples: *"Estes taronges són corfudes". "Quin pa més corfós t'han donat". "La ferida se t'ha corfat". "Quin corfar de mandarines hi ha en la taula". "Ha fet un corfam d'armeles". "Li has de llevar el corfoll a la ceba".*

Corfoll, s. m. (V. corfut).

Corfós, adj. m. (V. corfut).

Cornaló, s. m. Ètim: del llatí CORNUĀLE, "pertanyent al corn" (en el sentit de *aresta*, *àngul* o *cantell*). "Extrem cosit d'una manta morellana plegada per la mitat a la llarga, de manera que forma una punta o coixinera a on dur o guardar coses". L'accepció de *nas*, que donen alguns diccionaris, no existix hui en la comarca. Alguns parlants dubten i pronuncien *quarneló*. Es tracta d'un vocable que només utilisen els parlants de major edat i sol utilisar-se parlant del vestit tradicional de llaurador valencià, quan du una manta morellana clàssica doblegada en el muscle i no les de fantasia, que són senzilles. Eixemples: *"Porten beguda amagada en el cornaló de la manta". "Les mantes morellanes d'ara són senzilles i no tenen cornaló". "Els llauradors portaven els diners en el cornaló de la manta morellana".*

Corranda, **estar** o **anar de -**, Ètim: del francés *courante*, "nom d'una dansa dels segles XVI i XVII". La locució significa "estar o anar de festa". El significat originari de *dansa* no existix hui en la comarca. Alguns parlants dubten entre la forma *corranda* o *corronda*, esta segona forma està segurament inflüida per *ronda* (jóvens que ronden una població o barri cantant). L'Alcover documenta *corranda* en uns versos de Teodor Llorente, pero que no li dona fonètica per al valencià —, Ferrer Pastor, el IEC i el IIFV donen l'accepció culta de corranda com a dansa o ball curt, pero no la nostra accepció i locució popular que conserva un significat figurat perdent l'originari, com succeïx en els casos de: *galvana, encerrellada, arditat, baciner, companyó*... Eixemples: "*Totes les nits esteu de corranda i al sendemà teniu són". "Hui també se'n van tots els jóvens de corranda en les amigues".*

Corronda, s. f. (V. corranda).

Corruixes, s. f. plr. Ètim: de *córrer* i este del llatí CŬRRĔRE, en el mateix significat. "Corregudes, presses". Sol utilisar-se en les locucions *anar en corruixes, anar en presses i corruixes, no me vingues en corruixes*. És una forma en desús entre la gent més jove, que la substituïx per *presses* o *corregudes*, llevat de quan utilisa la locució *en presses i corruixes*, a on pot quedar fossilisada en un futur pròxim, com ha succeït en tantes atres formes. Eixemples: "*Sempre vas en corruixes". "No vages ara en presses i corruixes". "Has tingut temps per a fer-ho i ara me vens en corruixes".*

Costum, **el -**, s. m. Ètim: del llatí vulgar *COSTŪMEN, variant de CONSUETŪDĬNE, en el mateix significat. Encara que és una forma femenina en la llengua parlada, hem detectat en contadíssimes ocasions que es manté un us masculí. Alcover diu que hui vulgarment és femenina per influència del femení castellà *la costumbre* i documenta en la llengua antiga la forma femenina *la costuma* junt en la masculina *el costum*. Algunes persones majors o de mijana edat de la zona, només en alguna ocasió, han utilisat la forma en masculí, normalment tots els parlants utilisen la forma en femení. Eixemples: "*Té eixe costum". "Ha agarrat el costum de fer això". "Perdràs els bons costums".*

Costura, s. f. Ètim: del llatí CONSUTŪRA, "treball de cosir". "Escola de chiquetes" donat que, antigament, en un sistema educatiu mascliste, només les chiquetes deprenien les primeres lletres i, al mateix temps, a cosir, brodar, etc., mentrimentres els chiquets anaven a 'escola', a on no s'ensenyava a cosir. No obstant, en algun moment, en la nostra comarca el terme 'costura' substituí per complet el terme 'escola' i se podia dir que chiquets i chiquetes anaven a costura. Alcover la du en este significat i arreplega, en Valéncia, la cançoneta popular infantil que encara se recorda en la comarca: "*La Mare de Deu / quan era chiqueta / anava a costura / en la cistelleta*". Hui és una forma totalment en desús que existix només en la memòria colectiva o de forma passiva en la població major de trenta o quaranta anys. Eixemples: "*Quan era menuda aní a costura un parell d'anys". "Les chiquetes pobres no anaven a costura i se posaven a treballar". "Les chiquetes anàvem a costura i els chiquets a escola". "Tots els chiquets del poble anaven a costura".*

Criador, s. m. Ètim: del llatí CREATŌRE, en el mateix significat, possiblement influïda per la forma *criador*, del verp *criar*. Significa "creador, Deu". És una forma coloquial o vulgar de Creador. El diccionari castellà de la RAE també arreplega criador per al castellà. Es tracta d'una forma en desús o arcaisme que només utiliusen els més majors. Eixemples: "*Tots som iguals baix la capa del Criador", "Tots som fills del Criador".*

Dar, v. tr. Ètim: del llatí DARE, en el mateix significat. En la comarca conviuen la forma *dar* i *donar*, del llatí DONĀRE, "donar graciosament un dò", si be el verp dar només s'utiluisa en alguns casos pels més majors —els més jóvens i la gent de mijana edat ya no el conjuguen en ningun cas —, per la qual cosa ha perdut gran part de la conjugació. En realitat només sol utilisar-se en la segona persona del singular de l'imperatiu: "da'm el pa", "da-li això a ton germà", en el futur, el participi passat dat i l'infinitiu dar. Alcover remet dar a *donar* i en *donar* explica que conviuen les formes *dar* del llatí DARE i *donar* del llatí DONARE. Es tracta d'una forma arcaica que s'ha mantingut en la zona com ho ha fet en uns atres llocs, no obstant, és una forma en desús que tendix a desaparéixer per complet i que pot quedar fossilisada en el refrany *Més val un pren* (o *té*), *que dos te'n daré*. Colón[193] ha tractat el verp en parlar de la modernisació que Joan Bonllabi feu del *Blanquerna* lulià en l'any 1521[194] i afirma que: "*El text valencià presenta algunes particularitats colpidores [impressionants]; per exemple, sorprén veure substituït constantment el verp* donar *per* dar *quan l'únic que avui se sent a dir a terres de València és* donar*, mai no* dar". Hui el verp *dar* encara està viu en la comarca i ho estaria en més força en épogues anteriors. Potser la forma castellana *dar* haja ajudat al seu manteniment, pero es tracta del manteniment d'una forma antiga i no hem de pensar que siga una forma introduïda modernament o castellanisme. Eixemples: *"Da'm el pa". "Da-li això a ton germà". "¿És dat o regalat?". "¿Quina marca és?, marca dat". "Més val un pren, que dos te'n daré".*

[193] Colón, G. El lèxic català dins la Romània. Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1993. Pàg. 93.

[194] Vore Schmid, B. "Les traduccions valencianes" del Blanquerna (Valéncia 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523). Estudi lingúístic. Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1988.

Debades, adv. Ètim: de l'àrap batil, "va. inútil, sense valor". Significa "inútilment o en va i també gratis". En la comarca té l'accepció general i la fa sinònima de *gratis*. Entre els més jóvens s'ha estés la forma *gratis*, segurament per influència del castellà *gratis*, no obstant, la forma *debades*, que no sol ser utilisada en massa freqüència en la llengua normativa, encara és d'us freqüent en tota la població. Eixemples: "*En la festa grossa anar als bous és debades". "Si no estan bones les taronges, debades". "Tenim bona collita; no debades hem treballat tant". "Si ací no fan ball hem fet el viage debades".*

Defendre, v. tr. Ètim: del llatí DEFĔNDĔRE, en el mateix significat. "combatre contra algú, lluitar contra un atac, protegir, sostindre, impedir"... Alcover remet *defendre*, que la dona per al català occidental, a *defensar*, del llatí DEFENSARE, que la dona per a gran part del català oriental, Mallorca i Menorca; recordem que en castellà també existix *defender* del llatí DEFENDERE i *defensar*, hui antiquat, del llatí DEFENSARE. L'única forma existent en la comarca és *defendre*, com en gran part del valencià, llevat de la zona més al nort del valencià septentrional; es tracta del mateniment d'una forma etimològica tan antiga com *defensar*, no obstant, la normativa preferix la forma oriental *defensar* i els diccionaris normatius remeten *defendre* ad esta forma. Una norma valenciana hauria de mantindre l'us de la forma *defendre*. Tots els parlants de la comarca utilisen esta forma i desconeixen *defensar*. Eixemples: *"No puc defendre'm sense ajuda". "Defen-te com pugues". "Mon germà sempre m'ha de defendre dels amics".*

Delinquit, adj. m. Ètim: del llatí DELIQUĬUM, "defalliment, pèrdua de forces". En la zona significa "persona fluixa o dèbil". Es tracta d'una deformació de la forma culta *deliqui*, i que hauria d'haver donat l'adjectiu *deliquiós* i no *delinquit*. Esta forma no l'arreplega cap de diccionari. Només alguns parlants majors l'utilisen i de manera poc freqüent. Eixemples: "*Està delinquit de tants dies sense menjar". "Tanta fam i tant de patir estàvem delinquits*".

Deprendre, (pronunciat *dependre* o *dependrer*) v. tr. Ètim: del llatí DEPREHENDĔRE, "conéixer". "Adquirir la coneixença d'una cosa". L'Alcover dona *deprendre* i *aprendre* per al valencià, en la ficha de *deprendre* diu: "*(pronunciat generalment* dependre*). V. tr. Aprendre; adquirir coneiximents teòrics o pràctics (Vilella Alta, Gratallops, Torroja, Porrera, Riba-Roja, Poboleda, Calasseit, i tot el regne de València); cast. aprender*"; no obstant, en la ficha de *aprendre*, dona fonètica *apendre* per a la comarca del Maestrat i les ciutats de Castelló, Valéncia i Alacant, quan en la ciutat de Valéncia i la seua comarca, zona que ací tractem, s'utilisa generalment la forma *deprendre*. Cal recordar que en la comarca conviuen la forma *deprendre* i *ensenyar-se*, *has deprés a conduir* o *t'has ensenyat a conduir*. La forma *aprendre*, utilisada en la llengua normativa, no ha entrat en el parlar de la zona i tots els parlants seguixen utilisant *deprendre* o *dependre*. Eixemples: *"Ara ho deprenen tot en l'escola". "¿T'has deprés la lliçó?". "Vullc dependre a conduir".*

Desafermat, adj. m. Ètim: incert. Possiblement relacionat en *desaferrar*, "separar una cosa d'allò que estava aferrada", derivat de *desaferrar*, esta de ferrar i esta del llatí FĔRRARE, "posar ferro", o relacionat en *desafrenat*, "sense fre", i este del llatí FRĒNUM, en el mateix significat, que Alcover documenta en el sigle XV en el *Spill* de Jaume Roig. No arreplega esta paraula cap de diccionari. La dòna informant que tenia més de 90 anys, pronunciava *desafermat* i *desafernat* parlant d'un bou, i quan se li preguntava pel significat dia que el bou era brau, en molta força i possiblement solt. La paraula la podem trobar com *desafermat* en la rondalla popular La rateta i el ratot[195]. No hem trobat cap atre parlant que coneguera o utilisara esta forma.

Descarcatar, v. tr. Ètim: compost del prefix *des-* i l'àrap *kárkat*, "tallar a trossos menuts". "Separar una cosa d'una atra a la qual estava adherida. Se sol dir quan alguns trossos de calç. algeps o pintura se solten de la paret". L'única forma existent en la comarca és *descarcatar*, es tracta d'un arabisme que es conserva viu entre tots els parlants i que no existix per terres catalanes, de fet no apareix en el diccionari del IEC ni en el Pompeu Fabra[196]. L'element aràbic en el lèxic valencià és considerable, com apuntà Sanchis Guarner en vàries ocasions[197]. Eixemples: *"La paret del corral està descarcatada per la humitat". "S'ha descarcatat la pintura de la part". "La calç del mur se descarcata cada any".*

[195] Lanuza, Ch., López J. S., López, M. Conte contat, contes i retalls I i II. Editorial Nova Valencia. Valéncia 1989. Volúm II. Pàg. 113.

[196] Fabra i Poch, P. Diccionari General de la Llengua Catalana. Ed. A. López Llausà. Barcelona 1968.

[197] Sanchis Guarner, M. Aproximació a la història de la llengua catalana. Ed. Salvat. Estella (Navarra) 1980.: "Com és natural, la quantitat d'arabismes és molt inferior a Catalunya Vella que no a les Illes Balears i al País Valencià, els quals no foren conquistats fins al segle XIII, i encara dins el Regne de València romangueren grans masses de moriscos indígens fins a la primeria del segle XVII". (pàg. 80).

Desmorrellar, v. tr. Ètim: prefix negatiu *des-* + *morro*, d'una forma llatina o gòtica MURRUS, en el mateix significat, o vasca *murru*, en el mateix significat + sufix *ell*. En la comarca té el sentit de "trencar una cosa per les costures del coll, les mànegues o els baixos". Encara que alguns diccionaris no l'arrepleguen és una forma viva entre tots els parlants de la comarca. Eixemples: *"Ves en conte no desmorrelles l'aixada en les pedres". "El cànter està desmorrellat". "Porta la camiseta tota desmorrellada".*

Despitralat, adj. m. Ètim: de pitral, del llatí PECTŎRĀLE, "peça que cobrix el pit", en el prefix negatiu *des-*. Significa "descobert de pits". La coneixen i utilisen tots els parlants. Ací nos interessa per ser un derivat de *pitral*, forma que ha caigut en desús en la comarca (V. pitral), no obstant, se conserva en este derivat. Eixemples: *"Anava tota despitralada, ensenyant-ho tot". "¿A ón vas despitralat en el fret que fa?".*

Despondre's, v. refl. Ètim: de pondre, del llatí PŌNĔRE, en el mateix significat, en el prefix *des-*, que indica inversió del radical. "Deixar de pondre les gallines o unes atres aus de corral per algun

motiu". El fet que l'arrepleguen tots els diccionaris no vol dir que siga d'us general entre els parlants, la gent de ciutat no l'utilisa en un ambient urbà i és d'us general en zones rurals com la nostra comarca. Eixemples: "*Per l'incendi del galliner se despongueren totes les gallines". "El soroll de les màquines ha fet que es deponguen les gallines". "Enguany s'han despost els ànets".*

Dinés, s. m. plr. Ètim: del llatí DENARIU, "moneda d'argent romana". "Diners". En la comarca i en tot el valencià la *–r* final s'ha perdut en esta paraula, quan el valencià general sol conservar la *–r* final. Cal dir que la pèrdua només afecta hui al plural, el singular diner manté la *–r* final. No es tracta d'un fet modern o influència moderna dels atres parlars que emmudixen esta *–r*. És un arcaisme fonètic; es tracta de la conservació d'un fet ben antic que es generalisà en els sigles XIV i XV segons Sanchis[198] indica: "*en els segles XIV i XV, els plurals –rs són generalment reduïts a –s, fins i tot en les rimes consonants de poetes valencians, com Jaume Roig (dolós, mullés, plos)"*. En valencià hi ha una atra paraula que conserva esta antiga pèrdua, es tracta de *socors* pronunciada *socós*, si be en la comarca se substituïx pel castellanisme *socorro*. Eixemples: *"No tinc prou dinés per a comprar-me les sabates". "En dinés torrons".*

Dret de cuixa, s. m. Ètim: del llatí DIRĒCTU, "dret" i CŎXA, "cuixa". "Dret que es creu que tenien alguns senyors feudals sobre la virginitat de la filla d'un serf el dia del seu casament". No l'arrepleguen cinc dels nou diccionaris consultats i és una forma coneguda entre els més majors de la comarca. Evidentment, és una manera de referir-se ad aquell dret que no formava part del dret foral valencià, de fet no la trobem documentada. Eixemples: *"Estàvem en amo i només li faltava tindre dret de cuixa". "Diuen que els senyors antics tenien dret de cuixa*".

Dropo, adj m. Ètim: possiblement del llatí HYDROPĬCUS, "hidròpic", per la pesantea dels moviments dels qui patixen hidropesia. En la comarca significa "persona pereosa o malfaenera". És una forma en desús entre els parlants i no és d'us general en la comarca, alguns parlants la desconeixen i han deixat d'utilisar-se els derivats *droperia* o *dropejar*; encara que l'arrepleguen tots els diccionaris, la llengua normativa, a on se detecta un cert rebuig dels vocables que acben en *–o* àtona, no sol utilisar-la i tendix a desaparéixer. Eixemples: "*És un dropo malfaener". "Sou uns dropos que no feu un brot". "És el més dropo i gos de les quatre carreres".*

Eixamorar, v. tr. (V. eixamorat).

Eixamorat, adj. m. Ètim: del llatí EXHŪMŎRARE, "llevar l'humitat". "Humit o mig sec"; sol aplicar-se a la roba. El verp *eixamorar* no sol utilisar-se i significa escomençar a humir-se o escomençar a eixugar-se. Es tracta d'una forma normativa en desús que els més jóvens desconeixen o reconeixen pero no utilisen. Eixemples: "*Has arreplegat la roba estesa i encara estava eixamorada". "No te poses la camisa si està eixamorada que agarraràs un constipat*".

Eixàrcia o **xàrcia**, s. f. Ètim: del baix grec ἐξάρτια, "aparells d'una nau". Significa "arreus de peixca, conjunt de rets i aparells per a peixcar", equival al castellà *jarcia*. No existix en la comarca la forma *xarxa* i el teixit en fils nugats formant una retícula que servix per a peixcar se denomina generalment *ret* —forma etimològicam del llatí RETE, en el mateix significat, clàssica i d'us general en valencià que la llengua normativa substituïx sistemàticament per *xarxa*—. La forma *eixàrcia*, com a conjunt d'aparells de peixcar, la trobem en la documentació antiga o en la llengua clàssica dels sigles XIII, XIV, i XV, com mostra Alcover, i hui conviu en la forma *xàrcia* en la comarca, forma també clàssica que Alcover documenta en els segles XIV i XV, concretament en l'obra valenciana *Lo Procés de les olives* de 1497. La documentació i l'etimologia mostren que *eixàrcia* és una forma més antiga que *xarxa* —forma que Alcover documenta en el sigle XIX—, més etimològica i que manté viu el significat de l'ètim grec com a conjunt d'aparells d'una embarcació, equivalent al castellà *jarcia*. Açò fa que els habitants de la comarca diferencien entre *eixàrcia* (conjunt d'arreus o aparells per a peixcar), el genèric *ret* (teixit de fils nugats per a peixcar) i les diferents classes de rets existents segons el seu fí; no obstant, en algunes zones del valencià se fa sinònim *eixàrcia* o *xàrcia* de *ret*, fet que també documenta Alcover en la llengua clàssica.
En resum podem dir que en la comarca la *xàrcia* o *eixàrcia* significa conjunt d'arreus o aparells per a peixcar i que es fa diferència o oposició semàntica entre *xàrcia* o *eixàrcia* i *ret* (teixit de fils nugats per a peixcar, que també ha pres els moderns significats de *ret de carreteres*, *ret ferroviària*...), a l'hora que no existix la forma *xarxa*. En tot cas en la zona se manté la forma etimològica i clàssica *eixàrcia* i la forma també etimològica i clàssica *ret*, en significats diferents. La llengua normativa ha eliminat la variant *xàrcia*, dona en *eixàrcia* el significat de conjunt d'arreus per a peixcar, elimina la forma *ret* i dona *xarxa* com a teixit de fils nugats per a peixcar més les noves accepcions de *xarxa de carreteres*, *xarxa ferroviària*... Eixemples: "*Ha venut la barca en tota l'eixàrcia per a poder eixir a peixcar". "De xàrcia només té un parell de rets".*

Eixem, s. m. Ètim: del llatí SEMIS, mig, segurament en certa influència fonètica aràbiga. "Màxima distància que hi ha entre els extrems dels dits polze i índex, sense forçar la posició, i que sol ser d'uns 15 cm". Es tracta d'una mida de llongitut del sistema valencià en desús, molt manco coneguda i utilisada que el pam. El fet que en castellà existixca la forma *jeme*, en el mateix ètim, no ha pogut colaborar al manteniment de la forma valenciana, com succeïx en uns atres casos, donat que la forma castellana hui és inexistent en el castellà de Valéncia. Només les persones més majors coneixen i esporàdicament utilisen este terme que, en alguns casos, funciona com un shibbòlet [un sant i senya], posat que els més majors l'utilisen per a preguntar als jóvens si coneixen el seu significat i determinar aixina el seu grau de coneiximent de l'idioma. Eixemples: *"¿La mida és en pams o en eixems?". "Els jóvens no saben lo que és un eixem".*

Embresquillat, adj. m. Variant formal de abresquillat. (V. abresquillat). Esta variant no l'arreplega cap de diccionari.

Embruterat, s. m. Ètim: derivat postverbal de embrutar, que és un derivat de brut i este del llatí BRŪTU, "grosser". Es tracta d'un participi poc usual substantivat en una terminació verbal pròpia dels participis de verps com *amerar* (*amerat*), *entreverar* (*entreverat*). És una forma local que equival a les formes més generals com *brutedat* o *brutícia*. Esta forma mostra l'existència de participis irregulars. La frase *esta casa té un embruterat d'aquelles maneres* nos mostra la substantivació d'este participi per mig de l'idefinit *un*. Eixemples: *"Esta casa té un embruterat d'aquelles maneres". "Els pintors i els obrers han deixat un embruterat que hem de netejar".*

Empollar-se, v. rfl. Ètim: format sobre *poll*, del llatí PEDŬCŬLUS, "insecte hemípter de la família dels pedicúlits". "Omplir-se de poll o insectes nocius els arbres i plantes". L'Alcover arreplega la paraula i la documenta en Valéncia i també li dona entrada el diccionari de la RACV, els atres diccionaris consultats no l'arrepleguen. El fet que alguns diccionaris moderns com el del IIFV i el IEC, que podem considerar normatius, no arrepleguen formes vives de la comarca i de gran part del valencià, com: *empollar-se, abresquillat, abolir* (consumir), *aborrissolat, acarrasar-se, alenar* (córrer l'aire), *amartellar* (les armes de fòc), *aparellada, ariçò* (eriçonament), *ariçonada* (eriçonament), *ariçonar* (posar els cabells de punta), *arreculadores, arrollar, avear, avellanenc* (caragol), *biga carregadora, carranc, brafada, botó* (disgust), *botellam, borró* (ariçonada), *bolidroc, bodoc*, la locució *anar de corranda, corfut, corfós, corfar* (verp), *corfar, corfam, conrear* (en l'accepció de cuidar en atenció), *comú* (retret), *companyó* (en l'accepció de testícul), *coll de mar, ciprés, casuny, carabasseta* (anella de ferro), *canyaró, calada, cabut* (larva de granota i carchofa tendra), *desmorrelar, descarcatar, emporrinyar-se* o que remeten vocables de la zona a unes atres formes com: *aiguada* a *aiguat*, *aiguage* a *aigualera, ànet* a *ànec*, *aplegar* a *arribar, arraïlar* a *arrelar*, *arruixó* a *arruixada, camarroja* a *xicoira, capell* a *capoll de seda, bolig* a *artet*... fa pensar que no s'ha tingut en conte esta zona a l'hora de confeccionar els diccionaris i que esta zona queda marginada en la llengua normativa. Eixemples: *"S'han empollat totes les plantes*". "*Si no plou s'empollaran els plantons".*

Emporrinyar-se, v. refl. Ètim: derivat de porra, del llatí PŎRRUM, "all porro", i possiblement relacionat en l'accepció antiga que esta paraula té, segons Alcover de *estèril* i que documenta en el *Spill*: "*Per infants fer / velles modorres / exorques, porres,/ moltes hi roden*" [Moltes velles modorres, estèrils i porres roden per a tindre infants], o l'accepció de *lent*, que Alcover documenta en la Rondalla de Rondalles: "*que no han de ser tan porres que tot ho hàgem de donar en cullereta*"; també pot estar relacionat en *porreta* o *malaltia del cànem* que paralisa el creiximent de la planta, forma que Alcover dona per a Valéncia. Aplicat generalment a plantes i animals significa "deixar de créixer i llançar-se a perdre", és sinònima en la comarca de *escarransir-se*. Eixemples: *"El fret ha emporrinyat les creïlleres". "El mal orage i la falta d'auya han emporrinyat les plantes". "El gosset ha patit tanta fam que s'ha emporrinyat". "Des de que naixqué la gallina blanca està emporrinyada i mai se farà gran".*

En, preposició de lloc. Ètim: del llatí IN, en el mateix significat. Indica situació local, el lloc a on s'està o a on se fa una cosa. La documentació que aporta Alcover en l'entrada *en*, mostra que en la llengua antiga també s'utilisava davant de noms propis de lloc: "*Les cinc nafres que prengué en l'arbre de la vera creu, Llull Blanq., pròl. Rey o príncep és ombra de Déu en la terra, Jahuda Dits, c. 2. Les tendríets fins que nós fóssem en la ciutat de Barcelona, Gilbert-Corsuno Astrol. 37... Dat en Mallorca en lo castell real, Pragm. Aud. Mall. 16*..."[199]. Es tracta d'un us de la preposició *en* que no és alié a la nostra llengua i és ben antic —la preposició *a* en est us també és clàssica i viva en terres valencianes, com podem trobar en les dos Marines—, si be pot haver estat reforçat per la preposició castellana *en*, que té en castellà este mateix us. En la comarca i en gran part del valencià s'utilisa sempre la preposició de lloc *en* davant de noms propis de lloc. Eixemples: "*En Valéncia hem trobat una sabateria molt bona". "Viu en Catarroja". "En l'Albufera tinc un albuferenc". "En ma casa tinc les ferramentes". "Mon tio viu en França".*

[199] Colón, G. Peñarroja, L. Tarancón, C. Hauf, A. Literatura Valenciana del Segle XV. Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena. Ed. Consell Valencià de Cultura. Série minor. Valéncia 1991. Peñarroja en l'artícul "Sintaxis i lexic en el Tirant lo Blanch" tracta el locatiu *en*, oferix eixemples trets de la llengua clàssica que mostren l'us d'esta preposició davant de noms propis de lloc (en los camps de Troya, en los camps Eliseus, en la feroç e bellicosa provincia d'Espanya, en los delitos amenissim regne de Valencia...). (Pàgs. 54 i 55).

Encerrellada, s. f. Ètim: derivat de cerro, "manoll de llí, cànem o llana per a posar a la filosa", del llatí CĬRRU, "floc". En la comarca s'ha perdut el sentit origari de *manoll de llí, cànem* o *llana per a posar a la filosa* i significa "barbaritat, desastre, embolic o cosa que ix de manera que no s'esperava". Alcover la dona per a Concentaina i la documenta en Rondalla de rondalles de Lluís Galiana. El verp *encerrellar* no s'utilisa en desaparéixer la filosa i el fet de filar. Una atra volta estem davant d'una forma que ha perdut el significat originari per haver deixat d'existir la cosa que designava i només conserva el sentit figurat, com succeïa en: *menar, baciner, corranda*, *companyó, galvana*...

Es tracta d'una forma en desús, la gent major i de mijana edat la coneix encara que no és d'us freqüent, els més jóvens no solen utilisar-la. La llengua normativa no arreplega el nostre sentit figurat i no dona entrada a encerrellada en remetre encerrellar a encerrosar. Eixemples: *"Volies arreglar-ho i has fet una encerrellada". "Has mesclat totes les coses i has fet una encerrellada".*

Encreuellar, v. tr. Ètim : derivat de *encreuar*, este derivat de *creu* i este del llatí CRŬCE, en el mateix significat. "Posar en creu, encreuar". La forma *encreuar* no s'utilisa i *creuar* sol ser substituïda pel castellanisme *cruzar*. En la comarca s'utilisa molt fent referència a les cames, encara que escomença a caure en desús. Eixemples: "*Se m'han encreuellat les cames i he pegat un bac". "Has d'anar encreuellant les canyes en el tomatar".*

***Enfeltrir-se**, v. refl. Ètim: possiblement format sobre *feltre*, i este del germànic *filtir*, en el mateix significat. En la comarca significa filtrar-se en la roba, la pell o els cabells qualsevol cosa com la pols, la runa, i també el fum o les olors. És una forma d'us general entre tots els parlants de la comarca, pero en desús en unes atres zones. També existix la variant *afiltrir-se*, segurament

influïda per *fil*, que no arreplega cap de diccionari. Eixemples: "*Du el coll de la camisa enfeltrit". "Portes l'olor de fum enfeltrida en el monyo". "Tenia la runa enfeltrida en la pell". "La pols està enfeltrida en les cortines".*

Enfondrar, v. tr. Ètim: del llatí vulgar *INFŬNDŎRARE, en el mateix significat. "Fer penetrar profundament una cosa dins una atra i també fer fondo, profundisar". Esta forma conviu en la comarca en la forma *afonar*, molt més general, d'us més freqüent i que va substituint a *enfondrar* entre les generacions més jóvens. Eixemples: "*Enfondra be la canya en terra per a que aguante l'aire". "Has d'enfondrar més en la terra per a plantar un arbre tan gran". "Enfondra en l'arena fins que trobes auya".*

Enfondró, s. m. Ètim: postverbal de *enfondrar*. "Clot, forat fet en terra, depressió del terreny". És una forma corrent en la comarca entre tots els parlants, si be els més jóvens solen substituir-la per *clot* o *forat*. Eixemples: "*En el camp hi ha un enfondró a on va a parar l'auya quan plou". "El pis de la cuina fa un enfondró des de la riuada*".

Enganyar els caragols, v. tr. Ètim: del llatí INGANNĀRE, en el mateix significat. "Posar els caragols dins l'aigua, en un atifell tapat, per a que traguen la molla i poder netejar-los i menjar-se'ls millor; també se posen en aigua dins un atifell en sal a les vores de manera que el caragol quan intenta eixir topeta en la sal i torna arrere". En la comarca és d'us corrent en esta accepció, a on hi ha diverses varietats de caragols (avellanencs, vaquetes, moros) que formen part de la gastronomia local. Eixemples: "*Per a que estiguen nets els caragols s'han d'enganyar be". "No ha tapat el poal a on enganyava els caragols i se n'han eixit tots". "Per a fer caragols, primer els porgue i en acabant els enganye".*

Enganyar-se, v. refl. Ètim: del llatí INGANNĀRE, en el mateix significat. "Equivocar-se". L'Alcover arreplega esta accepció i la documenta en diverses obres clàssiques, entre elles les valencianes del *Spill* i el *Vita Christi* de Sor Isabel de Villena. És d'us corrent entre tots els parlants de la comarca, si be els més jóvens la solen substituir per *equivocar-se*. Eixemples: "*M'he enganyat i he agarrat les claus que no són". "No t'enganyes de senda, és la de la dreta". "És per este camí, si no m'enganye".*

Engreixar, v. tr. Ètim: del llatí *INGRASSIARE, en el mateix significat. "Untar en greix alguna cosa". També solen utilisar-se les formes castellanes *engrasar* i *grasa*. En la comarca no té el significat de fer-se gros, que es diu *engrossar* o *engordar*, ni els sentits figurats que arrepleguen els diccionaris moderns. *Grasa* i *engrasar* són castellanismes que prenen força en la comarca i en grans zones del valencià, sobre tot entre la gent de mijana edat i els jóvens, pero en la comarca encara se mantenen *greix* i *engreixar*. Eixemples: "*Engreixar la veleta". "Ha engreixat les rodes del carro".*

Enjorn, adv. Ètim: aglutinació de *en* i *jorn*, "de dia", del llatí DIŬRNO, "de dia". "Matí o de bon matí". Alcover la documenta únicament en el *Spill* i autors valencians i li dona fonètica per a Maestrat, Castelló, Alacant, Valéncia i Gandia. També existix la forma diminutiva *enjornet*, que ha pres el significat de 'molt matí'. Ací el diminutiu té el significat intensificador. Esta forma ha caigut en desús entre els parlants de mijana edat i els més jóvens, que la coneixen pero que no la solen utilisar i la substituïxen per *matí*. Eixemples: "*Hui nos hem alçat enjorn". "Demà enjorn anirem al mercat d'abastor". "T'has alçat massa enjornet per a anar a treballar*".

Enjornet, adv. (V. enjorn).

Enrefilar, v. tr. Ètim: possiblement de filar, "deixar anar", en el prefix re- i la partícula o prefix en-, del llatí FĪLARE, "reduir a fil". "Llançar una cosa llunt en força o arreu". Es tracta d'un verp d'us general en la comarca entre tots els parlants, desconegut o poc usual en unes atres comarques; la llengua normativa no sol utilisar-lo. Eixemples: "*Li demaní el pa i el molt animal me l'enrefilà". "Deixa la roba damunt del llit i no l'enrefiles per terra". "Si no ho vols ho enrefile a la séquia*".

Enrònia, s. f. Ètim: segons Alcover del llatí ERRONĔA, "idea falsa"; segons Coromines de *enraonia*, per contracció i canvi d'accent. Significa "idea fixa i pertinaç, mania, qumera". La forma és ben coneguda en la comarca i la seua freqüència d'us escomença a descendir entre els més jóvens que preferixen la forma sinònima mania. La llengua normativa no sol utilisar esta forma i no ajuda al seu manteniment. També existix el verp *enroniar*. Eixemples: "*Té l'enrònia que s'ha de morir jove". "Quina enrònia tens en el testament de tos pares". "Les enrònies i les manies no les curen els meges".*

Ensajar, v. tr. Ètim: del llatí *EXAGIARE. "pesar, provar el pes". Hui només s'utilisa quan se parla de *ensajar el meló*, o fer la prova d'encetar-lo per a vore si està bo o no; per a totes les atres accepcions s'utilisa el castellanisme *ensayar* i derivats. Es tracta del manteniment de l'antic verp *ensajar*, en un significat molt restringit, que Alcover documenta en obres clàssiques valencianes com el *Tirant*, el *Spill*, *Lo somni de Joan Joan*..., i no d'un castellanisme modern com se podria pensar. Hui només els més jóvens diuen *provar el meló*. La llengua normativa no ajuda al manteniment d'esta forma ni a recuperar les accepcions perdudes en donar com a única forma *assajar*. Eixemples: "*Si vols comprar un meló primer l'ensagen". "Vaig a ensajar el meló i si està bo te l'endús".*

Ensenyar-se, v. refl. Ètim: del llatí INSĬGNARE, "senyalar". En la comarca significa "deprendre una cosa". La forma *ensenyar-se* escomença a perdre força davant de *deprendre* en la comarca, no obstant, el seu us és encara corrent entre tots els parlants. Eixemples: "*S'ha ensenyat a cantar la cançoneta i no para de cantar-la". "Ensenya't a conduir". "Estic ensenyant-me a parlar francés".*

Enserrar-se, v. refl. Ètim: del llatí vulgar *ISĔRRARE, en el mateix significat. Té el sentit figurat de "ofuscar-se, obcecar-se". L'únic diccionari que arreplega el verp *enserrar*, com a tancar i sense el sentit figurat que ací s'aporta, és l'Alcover, que el definix com a forma antiga, el documenta en la *Crònica* de Jaume I i autors clàssics com Ramon Llull, a l'hora que el remet a *tancar* i *encloure*. El castellà per ad esta accepció remet a "encastillar-se", que els diccionaris traduïxen per *encastellar-se*, en el mateix sentit figurat. La forma *enserrar-se* podria ser un castellanisme, pero també podria ser una forma arcaica que s'ha mantingut reforçada o ajudada pel castellà *encerrarse*, que també té esta accepció. Recordem que en la comarca existix l'adjectiu arcaic *serrat* (V. serrat), aplicat a persones reservadas, que està directament relacionat en el verp *enserrar-se*. La forma *enserrar-se* conviu en unes atres com *encabotar-se*, *tancar-se en banda*, *cegar-se*. Eixemples: "*S'ha enserrat en eixa idea i no hi ha qui el faça canviar". "No t'enserres en això i pensa una atra cosa".*

Ensomi, s. m. Ètim: Alcover diu que ve del llatí INSŎMNĬUM, "insomni", pero pareix més probable que siga un postverbal del verp *ensomiar*, variant de *ensomniar* o de *somiar*. Significa "somi". Les formes *somni* o *somi* són inexistent en la comarca, a on també existix la variant vulgar *ensòmit*. La reducció de *–mn-* a *–m-*, en *somni*, és ben antiga, Alcover la documenta en Ramon Llull, i la forma *sòmit* diu que és: "*la forma usada en el llenguatge parlat de tots els dialectes*". La locució *ni per ensomi*, que significa de cap manera o ni imaginar-ho, usada en la comarca només l'arreplega Escrig-Llombart. Eixemples: "*Esta nit he tingut un ensomi molt bonico". "Conta'm l'ensòmit que has tingut". "Ni per ensomi treballaria si fòra ric".*

Ensomiar, v. tr. Ètim: derivat de *somni*. "Somiar". Les formes *somniar* o *somiar* són inexistent en la comarca. En alguna ocasió el verp *ensomiar*, en la comarca, s'utilisa seguit de la preposició *a*, com a complement directe indicador de persona: *Yo ensomie a mon pare i, quan l'ensomie sempre està en ma mare, ensomie als dos junts*. Cap de diccionari arreplega este us.

Ensòmit, s. m. (V. ensomi).

Entabuixar, v. tr. Ètim: segons Alcover format sobre la raïl *tab*, que ha donat orige a vocables de significat peregut com la forma *tabuixar*, de la qual deriva esta forma afegint-li el prefix *en-*. Significa "torbar per l'acció d'un soroll, el fum, un colp o qualsevol atra cosa". Alcover documenta la variant antiga *tabuixar* en el *Spill*: "*Fals parlera, / vella velera / m'embabuxà / e'm tabuxà*". Encara que l'arrepleguen tots els diccionaris, hui en alguns llocs és desconeguda; en la comarca se manté viva entre la gent més major i de mijana edat, els més jóvens la reconeixen pero no l'utilisen normalment. Eixemples: "*Tinc el cap entabuixat de tant de soroll". "Estava entabuixat del fum de la conca". "Deixa'm que m'aclarixca, ara estic entabuixat de tanta explicació*".

Entrepà, s. m. Ètim: aglutinació de *entre*, del llatí ĬNTRA o ĬNTER, en el mateix significat, i *pa*, del llatí PANE, en el mateix significat. "Pa o tros de pa en un tall a la llarga i en mescla", és sinònim de

cantell (V. cantell). És una forma utilisada per tots en la comarca. És una forma ben coneguda en la comarca i d'us general, tant que ha passat al castellà de la zona com a "entrepan". De fet alguna veu crítica considera *entrepà* un invent de Pompeu Fabra, com ara el català Ivan Tubau[201] quan diu: "*Alguns dels invents lingüístics de Pompeu Fabra i els fabristes han fet força fortuna: bústia i entrepà, per exemple*". Pot ser que per a Catalunya siga una paraula nova, pero no ho és per al valencià de la nostra comarca i moltes atres comarques valencianes. Eixemples: *"Posa'm un entrepà de pernil en tomata". "Li pose tots els dies un entrepà pa (per a) l'escola". "Soparem en el casal d'entrepà".*

[201] Tubau, I. Llengua i pàtria amb ceba tendra. Com escriure articles en català. Ed. Laertes. Barcelona 1993. Pàg. 64.

Entropeçar (**entropessar**), v. intr. Ètim: del llatí vulgar *INTERPEDIARE, en el mateix significat. "Topar en el peu contra un obstàcul quan caminem o correm". Alcover la remet a *ensopegar*, no obstant, la documenta en la llengua clàssica del segle XV i s'enganya en l'etimologia, com reconeix en l'entrada de *tropessar*, a on diu: *"la forma antiga era* entropessar *(escrit* entropeçar*)" ["cal rectificar el que hem dit en l'article* entropessar*: en lloc de venir* entropessar *de* tropessar *per prefixació, cal considerar* tropessar *com una forma desprefixada de* entropessar*."]*. L'etimologia i la documentació antiga mostren que no es tracta d'un castellanisme i que és una forma clàssica; per una atra part la forma *ensopegar* deriva, segons Alcover, de *encepegar*, i esta no té una etimologia massa clara, ademés no trobem *ensopegar* documentada en la llengua clàssica ni és forma viva en terres valencianes. La normativa i alguns diccionaris moderns bandegen la forma entropessar i derivats a favor de ensopegar i derivats; no obstant, la nostra forma se manté viva entre tots els parlants de la comarca i en el valencià general, la forma normativa ensopegar i derivats no ha quallat en el valencià oral. Eixemples: "*Qui és desgraciat en els collons entropeça". "Tots entropecen en el bancalet de la porta". "Ha pegat un entropeçó i ha caigut".*

Enviscar, v. tr. Ètim: format sobre *visc* (V. visc).

Escagarrussar-se, v. refl. Ètim: derivat intensiu de *cagar*, del llatí CACĀRE, en el mateix significat. Aplicat generalment als animals que, per qualsevol motiu, tenen unes caguetes molt fortes que solen acabar en la vida d'aquells; se considera una paraula en una càrrega negativa i s'evita aplicar-la a les persones. Com en la comarca s'aplica només als animals que es crien en casa i cada volta hi ha manco animals, va perdent-se el seu us. Eixemples: "*El pollet s'ha escagarrussat i se morirà". "Els coloms menjaren alguna cosa i s'escagarrussaren". "Els animals quan s'escagarrussen se solen morir".*

Escarot, s. m. (V. escarotar).

Escarotar, v. tr. Ètim: derivat de *escarot* i este possiblement del germànic *skara*, "tropa". La forma *escarot* no sol utilisar-se massa en la comarca, pero se manté en força el derivat *escarotar*.

Significa "espantar, avalotar i també figuradament escandalisar". En diverses comarques no s'utilisa o és desconeguda. En la comarca estan vives les dos formes entre tots els parlants. Existix l'expressió *escarotar el galliner*, que no arreplega cap de diccionari i que vol dir escandalisar el personal o moure avalot. Eixemples: *"L'haca s'escarotà en vore una serp". "No m'escarotes les gallines que estan ponent". "Mira que t'agrada escarotar el galliner en els teus comentaris".*

Escarpidor, s. m. Ètim: incert. "Pinta per a aclarir els cabells o espècie de pinta per a escardar la llana". Cal recordar que en castellà existix *escarpidor*, sinònim de *carmenador* o *escarmenador*, en mateix significat que en valencià. Hui la forma ha caigut en desús. Únicament els més majors, i generalment dònes, la coneixen pero no l'utilisen. De la mateixa manera el verp *escarpir* tampoc se sol utilisar. Els parlants que la coneixen pensen que es tracta d'una forma antiga i la recorden pero no solen utilisar-la. Eixemples: "*En l'escarpidor aclaríem el monyo". "Ma mare gastava escarpidor, que era una pinta per a aclarir el monyo".*

Escombrall, s. m. Ètim: derivat de *escombrar*. "Espècie de granera feta, generalment, en draps nugats a un pal per a netejar el forn". Encara hui és una forma viva entre els més majors, generalment dònes que couen pa i dolços a la manera tradicional per als dies festius, està en desús entre la població més jove, donat que cada volta hi ha manco forns tradicionals; no obstant els forners solen utilisar-la. Eixemples: "*Feu un escombrall pal fornet". "Si vas al fornet no t'oblides d'agarrar un escombrall". "Sempre guarde draps pa (per a) fer un escombrall*".

Escombrar, v. tr. Ètim: derivat de *escombra* i este d'orige incert. En la comarca significa "agranar o escombrar el forn en l'escombrall"; per a tots els atres usos s'utilisa *agranar*; açò succeïx en tot el valencià. La forma *escombrall* (V. escombrall) és general i tots els diccionaris l'arrepleguen com una granera feta generalment en draps nugats a un pal, per a escombrar el forn. Les formes *escombrar* i *escombrall* són utilisades pels forners i s'han mantingut vives en la comarca entre els parlants per l'existència, encara hui, de fornets (V. fornet) o forns tradicionals i casolans de còure pa i pastes, que solen utilisar-se per a fer els dolços tradicionals en dies festius; no obstant, són formes poc utilisades i en desús. Eixemples: *"A voltes en draps fea un escombrall i escombrava el fornet". " Ara els forners ni pasten ni escombren ni res, tot ho fan les màquines".*

Escomençar, v. tr. Ètim: de *començar*, en el prefix *es*-, i este del llatí vulgar *COMĬNĬTĬARE. "Començar, iniciar una cosa". També existix la variant *alcomençar*, en l'artícul àrap *al*- i el substantiu *escomençament*. Alcover remet *escomençar* a *començar*, pero li dona entrada i la documenta en un còdic valencià de finals del sigle XIII o principi del XIV, en alguns documents de principis del segle XV i, modernament, en Teodor Llorente. Es tracta d'una variant dialectal antiga que es manté viva en la comarca en força, fins al punt que molts parlants només utilisen esta forma i mai *començar*. Esta dualitat de formes la podem trobar en uns atres doblets com ara *calfar / escalfar, purnejar / espurnejar*... a on les formes en el prefix *es*- han segut conderades normatives. Escomença a ser subtituïda entre els més jóvens per *començar*, segurament influïts pel

castellà *comenzar* i la llengua normativa. Eixemples: "*El meu camp escomença ací i acaba en el camí". "¿Escomence yo a jugar o escomences tu?". "Ha escomençat ell a renyir*".

Esgarrifada, s. f. Acte i efecte d'esgarrifar. (V. esgarrifar).
Esgarrifament, s. m. Acte i efecte d'esgarrifar. (V. esgarrifar).

Esgarrifar, v. tr. D'etimilogia incerta. En la comarca té el significat de "provocar estremiment per un soroll estrident, fret, febra, etc.", encara que esta forma en este significat ha caigut en desús. Actualment el seu significat més estés en la comarca és el de *derrapar* o *patinar un vehícul*; este significat nos interessa ya que no l'arreplega cap de diccionari, llevat del de la RACV; es tracta d'una innovació semàntica valenciana no normativa. La forma *esgarrifada* només l'arreplega la RACV junt a esgarrifament, els atres diccionaris, llevat de Carles Ros, donen esgarrifament, pero no en la nostra accepció. Eixemples: "*Ha esgarrifat en la bicicleta i ha caigut". "El coche esgarrifà en la revolta i caigué a la séquia". "Les motos s'esgarrifen sempre en les pedretes d'eixe camí".*

Esglai, s. m. Ètim: de l'antiga forma *glay*, espasa, del llatí GLADIUM, "espasa", que per metàfora pregué el sentit de *espant*, en el prefix *es-* pres provablement del verp *esglayar*, derivat de *glai*[202]. Significa "gran sobresalt per causa d'un perill o de la por". Generalment s'utilisa el castellanisme *susto* en la comarca; s'utilisa més el verp *esglayar* que el substantiu *esglai*, difícil d'escoltar per observació i que s'obté pel mètodo de l'extorsió, és dir, el parlant el reconeix o recorda quan li'l nomenes. Entre alguns parlants se detecta una oposició semàntica entre *esglai* (espant) i el castellanisme *susto* (sobresalt). Es tracta d'una forma que arrepleguen tots els diccionaris pero que en realitat ha caigut en desús, substituïda pel castellanisme *susto* en la llengua parlada, no obstant, els parlants de major edat la coneixen, encara que no la solen utilisar. Eixemples: "*He vist l'accident i tinc un esglai". "Quin esglai els ha donat quant (quan) ha dit que es moria". "En un esglai d'eixos mates a una persona".*

[202] Vore Colón, G. El lèxic català dins la Romània. Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1993. Pàg. 112.

Esglayar (**esglaiar**), v. tr. Ètim: de l'antiga forma *glay*, "esglai". Conviu en el castellanisme *asustar*, que sol utilisar la joventut, i només la gent major i de mijana edat utilisa *esglayar* quan algú s'espanta molt fins al punt de quedar-se blanc, si no és aixina la forma utilisada és la castellana *asustar*, de manera que apareix una oposició semàntica *esglayar / asustar*. La forma valenciana *esglayar* ha perdut part del seu significat cedit al castellà *asustar*. Només els més majors i de mijana edat la coneixen i en ocasions l'utilisen. Eixemples: *"Has esglayat al chiquet en la traca". "Quan m'has dit que era una mala notícia m'has esglayat". "Esglayar-se vol dir asustarse molt".*

Eslayar, v. tr. (V. eslayat).

Eslayat (**eslaiar**), adj. m. Ètim: variant formal de *esglayat*. En la comarca l'adjectiu *eslayat* se sol aplicar a la roba que està gastada, descolorida o de color molt suau, segurament perque quan u s'esglaya se queda blanc o pert el color. No sol utilisar-se el verp *eslayar* en tanta freqüència com l'adjectiu *eslayat*. Conviuen en la comarca dos variants formals *esglayat* i *eslayat*, pero cada una té, a hores d'ara, un significat diferent; la primera significa 'espantat' i la segona 'descolorit'. Només els més majors i de mijana edat coneixen i utilisen esta forma, generalment són dònes, segurament per ser elles les que s'encarreguen de la roba de a casa. Eixemples: "*En tantes llavades tinc la camisa eslayada". "Quin color més eslayat té eixe vestit". "El devantal està vell i eslayat".*

Esme, s. m. Ètim: postverbal del verp arcaic *aesma* o *esmar*, i este del llatí AESTĬMARE, "calcular, jujar". Significa "juí, sentit comú, trellat, facultat de calcular". Alcover remet *esme* a *esma o esme*, pero tota la documentació clàssica que aporta és en la forma *esme*, segons la documentació els autors catalans i balears moderns utilisen *esma* i els valencians *esme*, en la fonètica diu: "*En català occidental i valencià, el mot és masculí; en cat. oriental i baleàric és femení"*. La forma *esme*, masculina, com en la llengua clàssica, se manté viva en la comarca entre tots els parlants, a on la forma *esma*, femenina i producte d'una neutralisació de la –e final pròpia del català oriental, no ha penetrat. Eixemples: "*Perdre l'esme i tornar-se carabassa". "Fes les coses en molt d'esme i ves en conte". "És un home en molt d'esme, és un home de trellat".*

Esmeril, **paper d'-**, s. m. Ètim: del grec migeval *smeris*, en el mateix significat. Significa "paper de pedra esmeril o pedra ferruginosa, de color obscur, molt dura, que en pols s'utilisa per a escatar o polir superfícies". També existix la variant *esmerir*. Alcover l'arreplega com a "*pedra ferruginosa, de color obscur, molt dura, que reduïda a pols s'empra per a polir metalls i pedres*", la documenta en la llengua clàssica, concretament en un document de l'Archiu General del Regne de Valéncia de 1424, pero no arreplega *paper d'esmeril*. En la comarca la forma *esmeril* presentada de forma aïllada no sol ser reconeguda, únicament quan se diu *paper d'esmeril* el parlant la reconeix, de manera que el vocable *esmeril* ha quedat fossilisat. Els més jóvens i algunes persones de mijana edat no coneixen ni saben el significat de *paper d'esmeril*. Eixemples: *"Això s'ha de rascar en un trosset de paper d'esmeril". "Compra paper d'esmeril per a rascar el vidre".*

Espardenya de careta, s. f. Ètim: derivat de *espart* i este del llatí SPARTU, en el mateix significat, i del diminutiu de *cara*, del llatí CARA, en el mateix significat. Calcer tradicional que encara s'utilisa en la zona en la sola de cànem o espart i actualment també de goma i en vetes que es nuguen al peu i la cama. La *espardenya de careta* té la cara o punta chicoteta i només tapa el dit gros del peu, per una atra banda, la *espardenya de cara ampla* tapa tota la punta del peu; hui seguixen existint i utilisant-se les dos clàsses d'espardenya en la comarca, pero *espardenya de careta* ha passat a ser genèric i designa esta classe de calcer. Eixemples: "*Portava espardenya de careta i s'ha clavat una canya en el peu". "En l'estiu sempre porte espardenyes de careta". "Ara les espardenyes de careta les fan en la sola de goma".*

Espillera, **ni per -**, s. f. Ètim: del llatí SPECULARIA, "obertura per a mirar". Sol utilisar-se esta locució en els verps 'vore' o 'trobar': *això no ho voràs ni per espillera*, i significa que una cosa és impossible de vore o de trobar. També se pot utilisar la locució 'ni per espillera' en un significat equivalent a 'de cap manera'. Alcover la du i la documenta en la llengua antiga. El vocable 'espillera' és un arcaisme històric, ya que designa una part de l'arquitectura defensiva dels vells castells i muralles; els parlants de la zona desconeixen el significat d'este vocable, que només s'utilisa dins d'esta locució. Només els més majors utilisen esta locució que encara entenen tots els parlants. Eixemples: *"Ad eixe no el tornaràs a vore ni per espillera". "No trobe botons d'eixos ni per espillera". "¿Vindràs demà? No m'espereu ni per espillera".*

Estall, **a -**, s. m. Ètim: derivat de *tall*, este postverbal de *tallar* i este del llatí vulgar TELĔĀRE, "tallar". "Treball a preu fet". La locució adverbial *a estall*, també significa "fer un treball en pressa i sense descans". Alcover dona el sinònim *escarada* i documenta la nostra forma en documents valencians dels segles XV i XVI. En la comarca encara se fan alguns treballs del camp a estall i la forma se manté viva, en les dos accepcions que ací arrepleguem, entre tota la població. Eixemples: *"Els jornalers que cullen treballen a estall". "Si treballem a estall cobrarem lo mateix encara que tardem un dia més o manco". "Tot ho fa a estall i aixina no ixen les coses be".*

Estrelot, s. m. Ètim: aumentatiu de *estrela* i este del llatí STĒLLA, en el mateix significat. El *estrelot* és el planeta Venus i equival al castellà *lucero del alba*. Existix la frase *eixir-li a u l'estrelot*, que vol dir que una persona tarda molt en fer una cosa. No obstant, la paraula sol utilisar-se fòra d'esta locució, no està fossilisada. És una forma coneguda i utilisada entre els parlants més majors i de mijana edat, els jóvens no sempre la coneixen i no solen utilisar-la. Eixemples: "*A la matinada ix l'estrelot". "Afanya't que te va a eixir l'estrelot*".

Estrínjol, s. m. Ètim: del llatí STRĪGĬLE, en el mateix significat. "Raspall de ferro rectangular, un poc més gran que la mà, compost per vàries tires en forma de serra en les dents sense esmolar i no massa puntagudes, que se subjecta en la mà per una ansa o corregeta; servix per a netejar la pell i els pels de les cavalleries". En primer lloc cal dir que *estrínjol* presenta una *–n-* epentètica, que trobem en unes atres paraules en valencià com: *llonja, rellonge, llangosta*, fet que es documenta des de ben antic.[203] Independentment de tractar-se d'una variant antiga en *–n-* epentètica, estem davant d'una aïna o ferramenta en desús, per haver desaparegut els cavalls en la majoria de les cases de la comarca. Açò fa que siga una paraula coneguda entre els més majors o aquells que conserven encara cavalls per a les faenes del camp o el tir i arrossegament; molts jóvens la desconeixen. Eixemples: *"Passa-li l'estrínjol a l'haca que està plena de pols i fanc". "El correger d'Els Tres Camins encara ven estrínjols". "T'has posat perdut; vaig a tindre que (tindre de) llavar-te en un estrínjol".*

---

[203] López i Verdejo, V. En Proposta d'un "standard" oral valencià. Ed. L'Oronella. Valéncia 1997. Propon la possibilitat de pronunciar esta *–n-* en la llengua estàndart: "*Es pronunciaran en n les paraules* rellonge, llangosta, llonja *i derivats, i no* relloge, llagosta, lloja*. La forma* llonja *ya apareix en* **l'Espill** *del classic valencià Jaume Roig.* "passant per Lonja / ab una monja" *(2615). Tambe apareix en el* **Liber Elegantiarum** *de Joan Esteve 1489.* "La longia dels mercaders: Forus negotiationis mercatorum". *La forma* rellonge*, en els nostres classics com en el* **Procés de les Olives** *1497, ya apareix.* "Hi no desconcerten un punt los relonges" *(1615). També apareix en les obres de Roïç de Corella.* "Ab rellonge de amor sotlicita despertà les altres*..." (330). La forma* llangosta *i derivats es la general en tot el valencià i part del catala, a l'igual que la forma* mangrana *i derivats en conte de* magrana*".* Podia pensar-se erròneament que esta *–n-* epentètica se deu a influència castellana en casos com *llonja*, degut al castellà *lonja,* encara que la forma castellana prové segons el diccionari de la RAE *"del cat. dialectal* llonja*",* en tot cas seria un valencianisme en castellà; en *llangosta*, seria la forma castellana *langosta* la que podia influir, pero cal recordar que en castellà antic era *lagosta*. Les formes *rellonge* o *estrínjol* no poden estar influïdes pel castellà i hem de tindre present que totes elles apareixen en épOques i autors gens sospitosos de castellanisació.

Excusat, s. m. Ètim: participi passat de *excusar* i este del llatí EXCŪSARE, "disculpar". "Retret, habitació en les instalacions necessaries per a pixar i fer de ventre". En la comarca conviuen *excusat* i *comú* (V. comú), abdós formes en desús, de la mateixa manera que està en desús la forma castellana *escusado* en este significat. El *excusat* solia estar separat de la casa, fòra d'ella, en el corral. Hui sol estar integrat en la casa i té unes atres instalacions més completes, de manera que també ha canviat el nom i se li diu *water, servici* o *quarto de bany*; alguns parlants, els més majors, seguixen denominant *excusat* ad esta nova habitació de la casa, uns atres, els més jóvens, o no utilisen esta forma o l'identifiquen en l'antic *excusat*, que no solia tindre instalacions per al bany. Eixemples: *"He canviat la granereta de l'excusar". "Hem entaulellat l'excusat del corral". "Ha tirat l'excusat i s'ha fet un quarto de bany".*

Falaguera, s. m. Ètim: del llatí FĬLĬCARIA, en el mateix significat. "Planta criptògama, de la classe de les filicínees, pròpia d'ambients humits". Esta forma conserva la *–a-* pretònica a diferència de la forma *falguera*, existent en Catalunya i les Balears que l'ha perduda. Este manteniment de la *a* pretònica el trobem en unes atres formes valencianes existents en la comarca com ara: *safareig* i no *safreig*, *carranc* i no *cranc* (en este cas la *–a-* pretònica no pareix ser etimològica, donat que ve del llatí CRANCUM); per contra existix *fredat* i no *feredat*. La comarca és una zona humida en séquies i marjal; la falaguera se cultiva en fins ornamentals en séquies, corrals i horts. El castellanisme *helecho* és la forma uitilisada per la gent més jove i també ha fet mossa entre els més majors. Eixemples: *"Tinc unes falagueres en el corral que són una divinitat". "Ha plantat falagueres a la vora del sequiol i a l'ombra de la figuera".*

Falzia o **falcia**, s. f. Ètim: del llatí *FALCĪCŬLA, diminutiu de FALCE, "falç". "Pardal paregut a l'oroneta, insectívor, de la família de les cipsèlides, espècie Cypselus apus, de cos fusiforme, potes curtes, ales llargues, estretes i arquejades en forma de falç, la coa també té forma de V o de falç". Eixemples: *"Hi ha una passa de falzies". "La falzia i l'oroneta se pareixen molt pero són diferents". "Les falzies passen en rabera cridant".*

Fanal, s. m. Ètim: de l'àrap *fanar* o de l'italià *fanale*, en el mateix significat. "Caixa de metal en vàries cares de vidre per a protegir la llum de flama del vent o la pluja". En la comarca, en el cas

que la llum siga elèctrica s'utilisa el castellanisme *farola* o *farol*, de manera que trobem una oposició semàntica entre *fanal* i els castellanismes *farol* o *farola*. Les formes *fanal* o *fanalet* han vist restringit el seu significat en la comarca als fanals tradicionals de flama; els nous fanals elèctrics introduïxen el castellanisme *farola* o *farol*. Es tracta d'una forma en desús, substituïda, generalment en la llengua parlada, pels castellanismes *farol* i *farola*. Eixemples: *"El carrer tenia uns fanals de gas". "En el carro portàvem un fanalet".*

Fanalet, s. m. Ètim: diminutiu de *fanal*. (V. fanal).

Faramalla, s. f. Ètim: derivat de *faram* o *feram*, en el sufix –*alla*, del llatí ALIA, que també trobem en formes com *chicalla* i *jovenalla*, i estos del llatí vulgar *FĔRĀMEN, conjunt de feres. "Multitut de persones i més concretament de chiquets en rebombori i també conjunt de coses desordenades i inútils". Si l'ètim és *faram*, com apunta Alcover, s'ha perdut en la comarca i només queda el derivat. La forma *faramalla* és ben coneguda i utilisada en a comarca, pero no sempre fòra d'ella. Eixemples: "*Venia pel carrer una faramalla de chiquets a vore als volantiners". "Tens una faramalla de papers damunt la taula".*

Fardacho, s. m. Ètim: de l'àrap *hirdon*, per via de l'aragonés *fardacho*, en el mateix significat. "Rèptil del suborde dels sauris, família dels lacèrtits, en el dors cobert d'escates". Es tracta d'una forma general en valencià, desconeguda en gran part de Catalunya i les Illes Balears; l'expressió *tindre llengua de fardacho* significa 'molt mal parlat'. Eixemples: "*Els fardachos mosseguen l'acer i senyalen les dents". "Tens llengua de fardacho". "Els fardachos i les sangrantanes me fan por*".

Febra, s. f. Ètim: del llatí FĔBRE, en el mateix significat. "Elevació de la temperatura del cos, calentura". L'Alcover no dona entrada a *febra*, pero en l'entrada de *febre* diu: "*(ant. escrit febra)*", la documenta en autors clàssics com Ramon Llull, A. March, Antoni Genebreda o els *Sermons de San Vicent Ferrer*; en la fonètica dona esta forma per a Calasseit, Ribera d'Ebre, Maestrat, Castelló, Valéncia i Alacant. La forma *febra* és la general en la comarca i en tot el valencià; la documentació mostra que és una forma antiga que es manté viva entre tots els parlants valencians, encara que estiga bandejada per la llengua normativa. Eixemples: "*El chiquet té 39 de febra". "La febra puja de vesprada". "Està en lo llit en febra".*

Feta, s. f. Ètim: del llatí FACTA, plural de FACTUM, "fet". Tots els diccionaris, llevat de Carles Ros, recullen la paraula i la definixen com a 'acció senyalada' o la traduïxen al castellà com "hecho, suceso, chasco". En la comarca no és sinònima de *fet* o *succés*, té un sentit negatiu i equival a *malifeta*, "mala acció que se li fa ad algú intencionadament"; alguns diccionaris s'acosten ad este sentit traduint-la al castellà per "chasco", pero *chasco* en castellà no equival a malifeta. En la comarca la paraula *feta* té un sentit negatiu, sense necessitat d'anar acompanyada de l'adjectiu mala. Alcover, que dona *mala feta* com a forma antiga, en el sentit negatiu que ací arreplegem, dona algunes frases en les que apareix *feta* sense l'adjectiu *mala*, a on se veu ben clar el sentit que

ací arrepleguem. En realitat el sentit que ací arrepleguem de la paraula *feta* és molt general en valencià. Eixemples: "*Li has trencat les ulleres, eixa feta no te la va a perdonar". "Quina feta t'han fet deixant-te sense ferramentes*".

Fic, s. m. Ètim: del llatí FĪCU, "figa". "Espècie de barruga que sol eixir en les mans i que alguns parlants la definixen com a prunyons". Alcover l'arreplega i dona documentació antiga. Només els parlants de la comarca més majors o de mijana edat la coneixen i utilisen, pero generalment s'utilisa la forma *barruga*. Eixemples: *"M'ha eixit uns fics en les mans". "Fic o barruga és lo mateix".*

Filosa, s. f. Èim: derivat de *fil* i este del llatí FILUM, en el mateix significat. "Espècie de yoyó que estava fet d'un tros de canya, de nuc a nuc, i una corda enrollada a cada extrem sobre els nucs; el tros de canya tenia uns talls fets, de nuc a nuc, i els talls portaven en el mig unes falquetes que els obria, la filosa pujava i baixava com un yoyó modern". La paraula *filosa* apareix ben documentada en els clàssics. Tots els diccionaris arrepleguen el sentit d'instrument que servix per a filar i el traduïxen al castellà per *rueca*, cap de diccionari arreplega la nostra accepció de joguet. En la comarca se li donava el nom de *filosa* al joguet tradiconal, hui inexistent, per la qual cosa la paraula només apareix recordant temps passats. Eixemples: "*Quan érem chiquets jugàvem en una filosa i joguets que fea mon pare". "Els yoyós d'ara són les filoses d'abans".*

Firar, v. tr. Ètim: derivat de *fira* i este del llatí FĔRĬA, "dia de festa". "Comprar en la fira, en la botiga o el mercat". També existix en castella la forma equivalent *feriar*. No obstant, en algunes localitats, la paraula, que sona familiar i és comprensible, ya no s'utilisa, com tampoc l'utilisen les generacions més jóvens de la comarca o de fòra d'ella. Eixemples: "*Vens carregada, ¿qué has firat?". "Hem anat al mercat i no hem firat res".*

Fit, **mirar de – a -**, loc. adv. Ètim: del llatí FĪCTUM, en el mateix significat. "Mirar fixament, cara a cara, de front i als ulls". També existix en castellà la locució *mirar de hito en hito*, en el mateix significat; no obstant, la documentem en la comarca conscients que en uns atres llocs hui és desconeguda o escomença a ser desconeguda pels parlants més jóvens. Eixemples: *"El mirava de fit a fit mentres li cantava les quaranta". "Mira'm de fit a fit i dis-me la veritat".*

Fitora, s. f. Ètim: del llatí FICTŌRIA, en el mateix significat, derivat de FĪGĔRE, "ficar". "Forca o trident en diverses dents de ferro que servix per a peixcar". Alcover la documenta en *La brama dels llauradors del orta de Valencia, contra lo Venerable Mossen Bernat Fenollar, Preuere*. Hordenada per lo Magnifich mossen Jaume Gaçull, caualler. Estampada en Valéncia l'any 1561 [redactada entre 1489 i 1490]. És una forma desconeguda pels parlants més jóvens, que només utilisen la forma sinònima *trident*. El verp *fitorar* és difícil d'escoltar i només els peixcadors que peixquen en *fitora* solen utilisar-lo. La *fitora* encara s'utilisa en la comarca per a peixcar en l'Albufera i en algunes cases encara se guarda esta forca en les cambres, encara que no s'utilise ya

per a peixcar, per això encara se manté viva la forma *fitora*. Eixemples: "*Dalt en la cambra encara està la fitora". "Peixquem anguiles en fitora".*

Flaret, s. m. Ètim: diminutiu de *flare*, variant formal valenciana de *frare* i este del llatí FRATRE, "germà". Alguns habitants majors de la zona se burlen dels habitants de Catarroja, que llimita en la zona per l'Albufera, perque alguns catarrogins li dien *flaret* al fumeral o llar. Este significat no l'arreplega cap de diccionari. Eixemples: "*En Catarroja a la llar li dien flaret i mosatros (nosatres) mos (nos) burlavem".*

Flassada, s. f. Ètim: de l'àrap *farsat*, en el mateix significat. "Manta". La recullen tots els diccionaris; no obstant, ha caigut en desús entre tota la població, com ha succeït en el castellà *frazada*. Les persones més majors la solen utilisar, les de mijana edat la coneixen pero no l'utilisen i molts jóvens ni la coneixen ni l'utilisen i en el seu lloc utilisen la forma sinònima *manta*, segurament per influència del castellà *manta*. Eixemples: "*Li posàrem al chiquet una flassadeta per a que no tinga fert". "Tinc l'armari ple de flassades velles".*

Fona, **com una -**, s. f. Ètim: del llatí FŬNDA, en el mateix significat. La locució significa "molt de pressa, molt ràpit". Es tracta d'una locució molt corrent entre tots els parlants de la comarca, si be la freqüència d'us és superior entre la gent d'edat, a on s'ha quedat fossilisat un arcaisme històric com *fona*; les *fones* ya no s'utilisen en la comarca ni fòra d'ella; no obstant, molts parlants saben que es tracta d'un instrument fet de trenes d'espart o una atra matèria per a llançar pedres en força. Fòra d'esta locució no sol utilisar-se el vocable *fona*. Eixemples: "*Vaig corrent com una fona". "Va en la bicicleta com una fona cap a casa". "Ixqué disparat com una fona a vore que passava"*.

Foradar el sol, loc. Ètim: derivat de *forat* i este del llatí FORĀTUM, participi passat de FORĀRE, "foradar". Eixir el sol entre els núvols. Cap de diccionari recull este significat. Eixemples: "*A les dotze el sol potser que forade".*

Forcacet (**forcasset**), s. m. Ètim: derivat diminitiu de *forca* i este del llatí FŬRCA, en el mateix significat. "Collar format per dos peces de fusta, que va en el coll de l'animal, en forma de forca en un gancho de ferro a cada banda, a on van enganchats els francalets o correges que subjecten la carabasseta (V. carabasseta) per a on passen els tirants, generalment cadenes, que tiren del carro". Carles Ros i Fullana no recullen la forma; Escrig-Llombart la traduïx per "horcate" i "horcajo" en castellà, de fet en castellà, segons la RAE, *horcate* i *horcajo* no són sinònims, pero les seues definicions no aclarixen quina diferència hi ha entre una i atra; Alcover la recull ["*Mena de collar format de dues cames de fusta unides per la part superior, amb uns ganxos de ferro on es passen els francalets, i que es posa al coll de l'animal per a llaurar amb forcat o per tirar a carro*"], la documenta en terres valencianes (Sueca, Cullera, Xàtiva, Gandia, Pego, Sanet, Benidorm), i la traduïx per "horcate", que pareix la forma castellana que més s'ajusta en el seu significat, ya que,

segons la RAE, al *horcate* se subjecten les cordes o correges de tir, i el *horcajo* se definix simplement com: "Horca de madera que se pone al pescuezo de las mulas para el trabajo". La paraula escomença a deixar d'utilisar-se segons deixen d'utilisar-se els animals per a les faenes del camp; els més jóvens l'han sentida nomenar, la reconeixen en les quadres o cambres o la confonen en els jouets, pero no l'utilisen en la vida quotidiana. Eixemples: "*En la quadra hi ha dos o tres forcacets". "El forcacet s'ha corcat i se trencarà si li'l poses a l'animal*".

Formentera, s. f. Ètim: de *forment* i este del llatí FRUMĔNTUM, en el mateix significat, en el sufix llatí –ARĬUS. "Atifell en estopa, aigua i grans de forment que es posa a la foscor per a que germinen; una volta germinat decoren els altars de dijous o divendres sant". És una costum que es va perdent i en ella la paraula. Només els més majors la coneixen i recorden. Eixemples: "*He posat una formentera baix del llit". "Posàvem formenteres en l'altar major el dijous i divendres sant*".

Fornet, s. m. Ètim: diminutiu de *forn* i este del llatí FŬRNU, en el mateix significat.
La forma diminutiva *fornet* s'aplica al forn tradicional i típic de la comarca, és un forn de còure pa, fet d'atobons de fanc i palla, separat de la casa, en forma de volta i combustió de llenya, La forma diminutiva servix a la zona per a diferenciar esta classe de forn dels atres forns, com ara el forn de pa, a on se fa i ven el pa, el de calç o el modern de casa elèctric o de gas. Cap de diccionari recull este fet, que en la comarca, a on hi havia molts d'estos forns tradicionals, és molt útil per a diferenciar un forn dels atres. Eixemples: *"En Pasqua farem coques en lo fornet". "Tots los anys emblanquine el fornet".*

Fossar, v. tr. Ètim: del llatí vulg. *FODIĀRE, "cavar". "Alçar o furgar un animal la terra en el morro". Es tracta d'una forma coneguda i utilisada pels més majors i algunes persones de mijana edat, els més jóvens la desconeixen. És un vocable d'àmbit rural desconegut en zones urbanes. Els animals que solen fossar són els porcs i hui no se'n solen criar en la comarca, per açò el vocable ha caigut en desús. Eixemples: "*Els porcs fossaven i treen de la terra cucs i moltes atres coses". "Fossant feen un forat en el galliner i se n'eixie*n".

Francalet, s. m. Ètim: incert. "Correja que unix el *forcacet* (V. forcacet) en els tirants del carro per mig de la *carabasseta* (V. carabasseta)". En castellà existix la forma *francalete*, segons la RAE: "*(Del cat.* Francalet*) m. Correa con laza, que sirve para unir el yugo con el carro. // 2. And. Correa gruesa que une los tiros o tirantes al horcate. // 3. Equit. Correa, con hebilla en una punta, que va del estribo a la sobrecincha de la falda"*; l'accepció que coincidix en la de la comarca és la 2, pròpia d'Andalusia. Com la majoria de les paraules relacionades en l'aparellada, és d'us molt poc freqüent i desconeguda per molts parlants de la zona, degut a la mecanisació del camp. Únicament els corregers i els carreters o llauradors que encara utilisen el carro la coneixen. Eixemples: *"Els francalets se trenquen fàcilment". "Li he posat uns francalets de correja bona per a que aguanten".*

Fredat, s. m. Ètim: del llatí FERĬTĀTE, "ferea". "Horror, terror". Fer fredat, "causar terror". És una variant formal de *feredat*. Només s'utilisa la forma *fredat* en la frase feta *fer fredat*, fòra d'ella no té cap d'us. Les noves generacions no solen utilisar-la i la substituïxen per *fer por*. Eixemples: "*El temporal fea fredat". "Me fa fredat pensar en els exàmens". "Eixos chiquets fan fredat en l'escola*".

Fulleram, s. m. Ètim: derivat de *fulla*, en el sufix colectiu –*am*, i este del llatí FŎLĬUM, en el mateix significat. Variant formal de *fullaram*. "Multitut de fulles", en castellà *hojarasca*, que segurament ha influït en la forma *fullarasca* existent en unes atres comarques. En la comarca també existix la forma sinònima *fulleraca*, variant de *fullaraca*. Alcover arreplega la forma *fullaram*, la documenta en l'escritor valencià Teodor Llorente i dona fonètica per al Maestrat i Valéncia. Es tracta d'una espècie de creuament entre *fullaraca* i *fullam*, a on se conserva el sufix colectiu –*am*, productiu en la comarca. Els parlants que l'utilisen també utilisen la forma sinònima *fullaraca*. Eixemples: "*Hi ha en terra un fulleram de la parra". "Has d'agranas el fulleram que li cau a les plantes en primavera d'hivern*".

Fumeral, s. m. Ètim: del llatí *FŪMARIĀLE, en el mateix significat. "Conducte per a on ix el fum d'una llar, cuina, forn, fàbrica, etc. També se li dona per extensió este nom a la llar". La forma *fumeral* és la més usual en la comarca, no obstant, també se pot escoltar alguna volta la forma sinònima *chimenera*[206], pròpia d'unes atres comarques valencianes. La forma patrimonial és *fumeral*, la forma *chimenera* ve del francés *cheminée*. Alcover du *fumeral*, que la documenta en la *Crònica* d'En Ramón Muntaner (1265-1336), la dona per a Collsacabra, Gandesa, Ribera d'Ebre, Maestrat, Castelló, Valéncia i Balears, també arreplega la nostra accepció de llar en Cullera i un refrany viu en la nostra comarca: *La bigada de Nadal / s'eixuga en lo fumeral*, dona entrada a *ximenera*, que remet a *xemeneia* i que documenta en les obres del XV i XVI en la forma *xemenea*, *xemeneya, ximeneya, ximenea, xemenera, ximenera*[207], i moltes més, dona en la fonètica formes valencianes com *ximenera, ximanera, xumenera*, mai *xemeneia*. Ya hem dit que *fumeral* és la forma patrimonial documentada de ben antic i que el galicisme *ximenera* o *xemeneia* està desplaçant-la; no podem descartar que la forma castellana *chimenea* colabore a eliminar la forma *fumeral*. Josep Giner[208] aconsella als escritors valencians l'us de *fumeral* i no de la forma *xemeneia*, pròpia de Catalunya. En la comarca s'utilisa generalment la forma patrimonial *fumeral*, i esta és la forma que trobem en els refranys o dits populars. Eixemples: "*La bugada de Nadal / s'eixuga en lo fumeral". "Tirar el gat pel fumeral" [gastar molts diners en una festa o en alguna cosa]. "La fàbrica tenia un fumeral molt alt". "El fumeral està ple de suja". "Un dragó ha entrat pel fumeral i ha caigut en la llar".*

---

[206] Colón, G. oferix en El lèxic català dins la Romània. Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1993, pàg. 151, documentació ben antiga d'este galicisme (1341) i vàries variants formals, pero no recull la nostra ni fa cap de referència al desplaçament que ha patit la forma patrimonial fumeral en algunes zones davant del francesisme.

[207] Esta forma, viva en la nostra comarca i gran part del valencià, Alcover la documenta en un document valencià, concretament en *Inventari dels béns* d'En Eixarch. Valéncia 1517. Ms. de l'Archiu del Comte de Sallent.

[208] Giner, J. "Sinònims dins la nostra llengua", El Camí, 28 –abril- 1934. En este cas senyala en un asterisc la forma fumeral per a indicar que els escritors valencians han de substituir sistemàticament la forma catalana per la valenciana.

***Furgadents**, s. m. Ètim: aglutinació de furgar, del llatí *FŪRĬCARE, en el mateix significat, i dents, del llatí DĔTE, en el mateix significat. "Instrument, generalment de fusta, fi i llarguerut per a netejat-se les dents". Es tracta d'una forma d'us general en la comarca i tot el valencià que, en algunes ocasions, sol ser substituïda pel castellanisme *palillo*, els diccionaris normatius la remeten a *escuradents*, forma inexistent en la comarca. Eixemples: "*Sempre du un furgadents en la boca". "Necessite un furgadents quan acabe de dinar". "Acosta'm un furgadents que se m'ha clavat una espina en la geniva".*

Fussanyer, adj. m. Ètim: de fussar, "alçar o remoure els porcs la terra en el morro" —en la comarca se diu fossar (V. fossar)— del llatí vulgar *FODIĀRE, "cavar". En la comarca se manté este derivat de fussar, pero ha desaparegut la forma fussar (V. fossar). Eixemples: "Mira que eres dotor i fussanyer". "No sigues fussanyer i deixa de regirar els calaixos".

Galdufa, s. m. Ètim: incert. "Anell lluminós al voltant de la lluna quan està tèrbola i se creu que és senyal de pluja": la lluna porta (o té) galdufa. En unes atres comarques diuen galdrufa. Els habitans de la comarca se burles dels forasters o d'aquell que no coneix la paraula dient: la lluna porta (o té) galdufa i quan algú pregunta qué és la galdufa li responen: tres pets i una bufa. En unes atres comarques existixen les formes caldufa, cadufa, gallufa, catuf, catufa i els sinònims corona, rogle, tana, halo.
Eixemples: "Si la lluna porta galdufa és senyal de pluja". "Anit la lluna portava galdufa".

Galeta, **rosega – que pa no n'hi ha** o **que rosegue -**, s. f. Ètim: del francés galette, en el mateix significat. "Expressions que s'utilisen per a indicar que una persona s'ha de conformar en allò que hi ha o equivalent a l'expressió que es fota". La forma galeta només s'utilisa fossilisada en estes frases, fòra d'elles s'utilisa la forma castellana galleta, be siga dolça o salada. Només alguns parlants majors recorden la forma galeta, que per ad ells és una coca mijana de pa sense rent per a que no se florira en els viages llarcs en barco —la comarca era abans més marinera que en l'actualitat—, no era ni dolça ni salada, era molt dura i sense molla per a que no es llançara a perdre. Segurament el fet de ser dura, menjar-se quan no hi havia pa i no ser massa agradable donà lloc a la frase que rosegue galeta sinònim de que es fota o que s'aguante en allò que hi ha. La forma galeta ha patit una restricció semàntica i e castellà galleta ha usurpat part del significat. Dit d'una atra manera, la forma valenciana s'utilisa per a l'objecte originari (el pa sense rent) i quan apareix la coqueta de farina en sucre o sal pren el nom del castellà; el nom originari se queda per a l'objecte originari
Eixemples: "No ha trobat la ferramenta que buscava; que rosegue galeta que pa no n'hi ha". "No queda res per a sopar; que rosegue galeta".

Galvana, s. m. Ètim: de l'àrap galbana, "tristor, desànim". "Perea, desgana de treballar o de moure's". En la comarca la paraula galvana coneix una accepció que no arreplega cap de diccionari, en definir una calor molt forta que produïx una perea o dificultat de treballar; esta accepció apareix per extensió del sentit originari o per confondre la causa en l'efecte.
Eixemples: "Quina galvana tens tot lo sant dia". "Hui fa una galvana per a no eixir de l'ombra".

Gall de canyar, s. m. Ètim: del llatí GALLU, en e mateix significat, i un derivat del llatí CANNA, canya. "Au limícola de l'espècie Porphyrio veterum, pareguda a la foja pero més gran, de color blau fosc en els peus, bec i front rojos, se menja el cor tendre de les canyes de l'arròs, segant-les a rant de l'aigua, per la qual cosa perjudica els cultius; és peça buscada pels caçadors per ser de carn mengívola". Apareix simplement com a gall en Marc Antoni Orellana[209]. El gall de canyar és conegut en la comarca, encara que desaparegué durant algun temps de l'Albufera com a conseqüència de la seua caça massiva i descontrolada; l'any 1997 fon reintroduït portant algunes parelles del Delta de l'Ebre i hui torna a abundar en l'Albufera. El fet de no existir durant algunes decàdes no ha fet que els parlants l'oblidaren i hui torna a ser una forma d'us comú entre els parlants riberencs; els parlants de zones alluntades de l'Albufera o urbanes no solen conéixer el gall de canyar.
Eixemples: "¡Mare meua!, fea anys que no vea galls de canyar". "La carn del gall de canyar és molt bona de menjar".

[209] Orellana, M. A. Catalogo d'els pardals, de l'Albufera de Valencia. Valéncia 1795. Edició facsímil. Librería París-Valencia. Valéncia 1979. Pàg. 11.

Gallet, s. m. Ètim: diminutiu de gall i este del llatí GALLU, en e mateix significat. "Antiga moneda de cinc cèntims que portava una àguila en una cara i que s'identifica en un gall". És sinònim de aguileta (V. aguileta). Com en uns atres casos, els noms de monedes, mides o pesos que deixen d'utilisar-se se solen quedar fossilisats en locucions. Segurament quan la pesseta desaparega, substituïda per l'euro, la forma pesseta o duro quedarà fossilisada en vàries locucions o expressions.
Eixemples: "No tinc ni un gallet". "Açò no val un gallet".

Gambar, v. tr. Ètim: format sobre gamber (V. gamber). "Peixcar en un gamber en les séquies i l'Albufera" (V. gamber).
Eixemples: "Ton yayo anava a gambar i portava a casa anguiles i picadores". "Ara no es pot gambar en les séquies; estan contaminades". "Ves-te'n a gambar i deixa'm tranquil". "Que se'n vaja a gambar".

Gamber, s. m. Ètim: format sobre gamba (crustàceu), del grec cambarus, "llangosta". "Ret en una boca o anell de fusta o ferro en forma de boca de túnel i en ploms al final de la ret, que s'utilisa en séquies o l'Albufera per a peixcar gambes, anguiles, picadores o uns atres peixos". La gent de la comarca peixca en l'Albufera i utilisa el gamber, per la qual cosa és una forma viva i coneguda per tots. Esta modalitat de peixca ha donat lloc al verp gambar (V. gambar).

Eixemples: “Ya no vaig a gambar, pero encara guarde el gamber en la cambra”. “Ton yayo agarrava el gamber de bon matí i se n’anava a gambar”.

Garaig, s. m. Ètim: del francés garage, en el mateix significat. Esta variant de garatge no la recullen els diccionaris, llevat del de la RACV, que no dona la forma garatge. En la comarca i gran part del valencià, l’única forma existent és garaig, més pròxima a la pronunciació francesa de garage que la forma garatge, més acostada al castellà garaje.
Eixemples: “S’ha fet un garaig per al coche”. “Deixàrem el coche en un garaig”.

Gat cerval, s. m. Ètim: del llatí CATTU, en el mateix significat, i CĔRVĀLE, “propi dels cérvols”. Nom que en la comarca se li dona al linx [lince en castellà] i figuradament a persones molt astutes. El cultisme linx, pres del llatí LYNX, és desconegut en la comarca. No cal dir que no existixen gats cervals en la comarca, per la qual cosa és més general el sentit figurat de persona astuta que el de linx; només alguns majors relacionen el gat cerval en el linx. En les dos accepcions és una forma en desús. Per una atra part, l’adjectiu cerval és un arcaisme total en la comarca i en tot el valencià que se conserva fossilisat en esta locució.
Eixemples: “Eixe és un gat cerval i no l’enganyaràs fàcilment”. “Un gat cerval és un lince”.

Gavinet, s. m. Ètim: metàtesis de ganivet, i este del fràncic [l’antic llenguage germànic occidental dels francs, especialment el dialecte que contribuí al vocabulari del modern francés] knife, en el mateix significat, en el sufix diminutiu llatí –ITTUS > -et. En la comarca i en el valencià general esta és la forma viva i sobre ella se fan tots els derivats. Estem davant d’una variant dialectal antiga, com mostra Alcover en la documentació que aporta. Tots els parlants de la comarca utilisen esta forma i els seus derivats; la llenguia normativa que només utilisa la forma ganivet no ha conseguit introduir-la.
Eixemples: “Són gent de got i gavinet” Els gavinets i les culleres estan en lo calaix”. “Li pegà una gavinetada i el matà”.

Gorrí, **dit**, adj. m. Ètim: de gorrí, porquet, de la veu onomatopèyica gorr per acridar als porcs, i el llatí DĬGĬTU, “dit”. “El dit menut de la mà, i per extensió del peu”. En valencià septentrional trobem les formes corrunx, corrunxo, corrunxet, corronxet. Segurament se diu gorrí per ser el més menut i un gorrí és un baconet o porquet menut. L’etimologia popular afirma que se diu dit gorró per ser el dit en qué u se furga el nas. Siga com siga, la forma gorrí ha desaparegut de la comarca i és substituïda pel castellanisme gorrino o la forma porquet, de manera que gorrí només se manté en esta forma fossilisada.
Eixemples: “Se furga el nas en el dit gorrí”. “Anava en espardenyes de careta i s’engachà el dit gorrí del peu en un ferro”.

Greix, s. m. Ètim: del llatí CRASSĔU, derivat de CRASUM, en el mateix significat. Tots els diccionaris arrepleguen la paraula; no obstant, tots els parlants de la comarca utilisen normalment el castellanisme grasa, encara que tots coneixen la forma greix i l'utilisen alguna volta.
Eixemples: "T'has tacat de greix la roba". "La carn té molt de greix". "El greix de la paella se lleva millor en auya [aigua] calenta".

Greixer, s. m. Ètim: derivat de greix, i este del llatí CRASUM, en el mateix significat. "Personage de la mitologia popular local que li trau el greix als chiquets i se'l menja o ven per a curar-se de l'anèmia i unes atres malalties paregudes"; els habitants de la comarca asseguren que era un personage real i hui s'utilisa per a fer por als chiquets. El mateix personage és conegut en el nom de saginer en unes atres zones valencianes, concretament en Benicàssim. Eixistix en Beneixama un personage paregut, la freixureta del negre Xinxau[211], que és l'esperit d'un personage conegut com el negre Xinxau, al qual dos caçadors mataren i se li menjaren la freixura, l'esperit roda pel món buscant-ne una atra i als caçadors que se la menjaren. És molt corrent la forma greixero en el sufix castellà –ero. La paraula forma part hui del llenguage infantil. Cal destacar també el manteniment d'un derivat de greix quan esta paraula està substituint-se pel castellà grasa.
Eixemples: "El greixero s'amaga a la nit en el dacsar esperant que passe un chiquet". "No li feu por al chiquet en butonis i greixeros".

Grifar, v. tr. Ètim: derivat de grifo i possiblement relacionat en la forma grifolar. "Traure brots o grills les llavors o tubèrculs, grillar". Els parlants més majors i de mijana edat la coneixen i utulisen, els més jóvens solen utilisar la forma grillar o brotar.
Eixemples: "Les llavors que fiquí en auya [aigua] la semana passada encra no han grifat". "Les creïlles grifen si les guardes molt de temps". "L'arròs ya grifa en el camp".

Grifo, s. m. Ètim: del grecollatí gryphus, "grif", i relacionat o variant de grífol. "Brot o grill que ix de les llavors, llegum o tubèrculs".
Eixemples: "Les creïlles trauen grifos". "Ya es veuen grifos en l'arrossar". "Les plantes que plantàrem escomencen a traure grifos".

Guaixat, adj. m. Ètim: del germànic wahsian, "créixer". Només s'utilisa hui aplicat a persones i significa estar fort i granat o ser corpulent. Ha perdut el sentit originari de tindre guaix o conjunt de brins una planta o el d'estar granat o quallat un fruit i només conserva un sentit figurat aplicat a persones granades; també ha desaparegut el verp guaixar i el substantiu guaix. Curiosament esta pèrduia de verp i substantiu i restricció del significat de l'adjectiu succeïx en un terme agrícola en una comarca dedicada en gran part a l'agricultura. Només els més majors utilisen esta forma que la majoria de jóvens desconeixen.
Eixemples: "És un chicon alt i guaixat que fa goig vore'l". "Està ben alimentat i guaixat, pot fer molta faena en el camp".

Guilopo, adj. m. Ètim: incert. "Persona astuta". Alcover la documenta en autors valencians i dona els refranys: Tots els guilopos tenen fortuna (Alcoy) i Home refraner, guilopo i malfaener. No obstant, és una forma poc o gens utilisada en la llengua normativa. No tots els parlants de la comarca la coneixen i utilisen, es tracta d'una forma que ha caigut en desús, de fet els derivats guilopada, guilopando, guilopejar, guiloperia, no s'utilisen.
Eixemples: "Mira que eres sabut i guilopo". "Eixe és un guilopo que sap més que oli de tenda". "És un guilopo que tot ho sap i fa som si no sabera res".

Guitza, s. f. Ètim: desconeguda. "Colp donat per les cavalleries en la pota, també fer la guitza, que significa fer la punyeta i estar en la quinta guitza, estar molt llunt". Alcover aporta una ficha completa en sentits figurats i locucions; fa sinònima també guitza de punyeta i dona dos locucions que existixen en la comarca: fer la guitza, molestar o fer la punyeta ad algú i anar o estar en la quinta guitza, estar molt llunt. Hui la forma guitza viu en la comarca fossilisada en les frases fetes adés dites i, encara que alguns parlants la reconeixen com a colp pegat en la pota o potes de les cavalleries, sol utilisar-se coç, forma també clàssica que trobem en obres valencianes com Lo procés de les olives o el Vita Christi, pero que pareix afavorida per la semblança en el castellà coz.
Eixemples: "No para de fer-me la guitza i li aventaré dos galtades". "Eixe foraster, serà de la quinta guitza". "Una guitza és una coç".

Hedra, s. f. Ètim: del llatí HEDĔRA, en el mateix significat, segons Alcover: "amb conservació de la d implosiva interna que en atres regions catalanes s'ha convertit en u donant origen a la forma més literària eura". Alcover remet hedra a edra i edra a eura; no obstant, en l'entrada de edra dona documentació s'esta forma en el segle XIV i en obres com el Spill, Lo procés de les olives o autors com Roiç de Corella o Andreu Febrer. Dona fonètica per a Castelló, Valéncia i per a diverse poblacions del català occidental. Hui és difícil escoltar esta forma en la comarca, substituïda pel castellanisme hiedra; no obstant, l'hem poguda oir a persones molt majors que encara la conserven.
Eixemples: "La paret del corral estava coberta d'hedra". L'hedra fa dragons i sangrantanes". "Arranquí l'hedra perque se menjava la paret".

Hi, pron. adv. Ètim: de l'adverbi de lloc HĪC. En tot el valencià parlat ha caigut en desús. En la comarca se conserva esta forma acompanyant al verp haver: hi ha, hi havia, hi haurà... i al verp vore: ¿T'hi veus? No, no m'hi veig i a la segona persona del singular de l'imperatiu del verp estar: esta-t'hi quet.

Janada, s. r. Ètim: podria ser del castellà chanada que significa chasco, superchería, pero en la comarca janada significa "badoqueria, borinotada, figada, cosa o fet sense importància ni sentit", de manera que no coincidiria en el sentit que té en castellà.
Eixemples: "No digues janades que pareixes fava". "La película era una janada sense trellat".

Jopetí, s. m. Ètim: diminutiu de jupa, "peça de vestir d'home", i este de l'àrap ǧubba, "túnica". "Peça de vestir sense mànegues que cobrix el cos i l'esquena". Variant formal local de jupetí. Es tracta d'un terme tradicional que la norma catalana no recupera ni reincorpora al cabal lèxic en les modernes accepcions i que sí ho fa la norma valenciana.
Eixemples: "Du jaqueta i pantalons negres en jopetí gris". "S'ha fet un jopetí nou per al vestit de saragüells".

Jou, fer –, s. m. Ètim: del llatí IŬGU, en el mateix significat. La paraula la recullen tots els diccionaris i encara que és una aïna que ya no s'utilisa és coneguda i d'us general. Ací aportem la locució fer jou, que significa fer amistat, compenetrar-se, unir-se, i que pot equivaldre al castellà hacer migas; esta locució, que se suma a moltes atres en el verp fer.
Eixemples: "Els nostres fills fan jou". "Tu i yo sempre hem fet jou". "¿Ya no fa jou en tu?".

Jouet, s. m. Ètim: diminutiu de jou. "Jou chicotet per a un sol animal, format per tres peces de fusta; la peça superior té forma de forca o forcacet per a adaptar-se al coll de les cavalleries i les atres dos van unides ad ell verticalment, s'utilisa per a llaurar". La mecanisació del camp ha fet desaparéixer, quasi per complet, esta aïna de treball. Només els corregers i alguns la recorden, encara que la confonen en el forcacet.
Eixemples: "El jouet és una cosa i el forcacet una atra". "El jouet s'utilisa per a llaurar". "En la quadra tinc un parell de jouets que ya no gaste".

Juliola, s. f. Ètim: possiblement derivat de juliol, per l'época de l'anya durant la qual se peixca, i este del llatí IŪLIŎLU, diminutiu de IŪLIUS, en el mateix significat. "Peix coris Julis en el cos de color rosa i les aletes pectorals violàcees". En uns atres llocs se denomina donzella.
Eixemples: "He comprat unes julioles per a fer un arròs a banda". "Hui hi havia julioles en lo mercat i n'he comprat per a fer allipebre".

Jumens, s. m. Ètim: desconegut. "Demostració d'afecte embafosa o carícia que es fa per a obtindre alguna cosa d'algú". Sol utilisar-se en plural i ha donat els derivats jumenser i jumenseria. És una forma en desús entre els més jóvens de la comarca; no obstant, se sol utilisar en la locució anar en jumensos, quan algú intenta en afalacs o carícies obtindre alguna cosa d'una persona.
Eixemples: "No me vingues en jumensos". "Sempre en jumensos". "No sigues jumenser". "Deixa't de jumenseries i fes la faena que t'han manat".

Jumenser, adj. m. (V. jumens).
Jumenseria, s. f. (V. jumens).
Jumensos, s. m. plr. (V. jumens).

Junc, s. m. Ètim: del llatí IŬNCU, en el mateix significat. "Planta juncàcea del gènero Juncus". Alcover remet junc a jonc, forma que dona per a Mallorca i Catalunya i arreplega la forma junc per

al valencià, no obstant, dona les formes junc i jonc per a la ciutat de Valéncia, si be no hem pogut escoltar mai la forma jonc en el Cap i Casal i la seua comarca, documenta la forma junc en l'obra de Fenollar, J. Escrivà, Pere Martines i Corella Lo Passi en Cobles, editada en Valéncia en 1493. Es tracta del manteniment d'una variant antiga de jonc, que sobreviu en una comarca a on esta planta abunda.
Eixemples: "Me quedí més a soles que un junc". "Ha eixit una manta de juncs vora la séquia". "Ull en els juncs que punchen".

Llampar, v. intr. Ètim: derivat de llamp i este del llatí vulgar *LAMPU, EN EL MATEIX SIGNIFICAT. A banda de ser sinònim de llampejar també significa en la comarca "lluir o brillar, especialment l'escata del peix quan, traent-se en rets a la superfície, escomeça a pegar-li la llum del sol".
Eixemples: "El peix llampa quan se trau la ret plena i comença a pegar-li la llum del sol". "Ya llampa el peix, ya està ací".

Llanterner, s. m. Ètim: del llatí LANTERNARIU, "portador de llanterna". Persona que instala o repara les instalacions d'aigua o gas o qualsevol cosa de llanda". El llanterner, en orige, era la persona que fabricava llanternes o fanals de llanda, en desaparéixer estos fanals se dedicaren a quefers relacionats com les conduccions d'aigua, gas o qualsevol atra cosa —si es tracta d'instalacions elèctriques rep el nom en la comarca de electriciste o llumener—. Es tracta d'un vell ofici que desapareix i en ell el nom de l'ofici; no obstant, encara hi ha llanterners en algunes localitats. Els parlants més jóvens no solen utilisar la forma i molts no coneixen ben be el seu significat. Actualment els noms dels oficis especialisats com electriciste i fontaner substituïxen a llanterner.
Eixemples: "Vingué el llanterner a arreglar el desaigüe". "Si ve el llanterner que m'arregle el paraigües". "Hui no queden llanterners en l'Horta".

Llar, s. f. Ètim: del llatí LAR, -RIS, "casa, família". Pronunciat generalment allar, en la –a aglutinada de l'artícul la o una i en canvi de gènero, masculí per femení. "Lloc a on se fa fòc dins la casa, en una campana i fumeral per a l'eixida del fum". No té hui en a comarca l'accepció de casa a on se viu. El fet que siga una forma arreplegada per tots els diccionaris no vol dir que siga hui d'us general en tot el valencià. De fet en moltes comarques no s'utilisa i se substituïx per fumeral, chimenera, chumenera, coveta, fogar, flaret (V. flaret)... En la comarca se manté viva i només a voltes se substituïx per chimenera o fumeral. Se sol substituir per chimenera quan només s'utilisa per a cuinar, com era costum en les antigues barraques, i se li dona el nom de llar o allar quan s'utilisa per a calfar-se.
Eixemples: "Han fet un allar [una llar] pa [per a] l'hivern en la caseta del secà". "Dormien en terra vora l'allar [la llar]". "No encerem l'allar [la llar] fa anys".

Llepó, s. m. Ètim: possiblement derivat de llepar i este del llatí *LAPPARE, verp onomatopèyic, en el mateix significat. "Alga criptògama de l'espècie Rhizoclonium rivulare, que no té òrguens sexuals

visibles, arrizòfita, sense raïls, de fulles molt menudes i sense ramificació"; l'etimologia popular diu que estes algues verdes, que suren en l'aigua quan està parada en basses, séquies o arrossars, s'apega a les cames com llepant-les. La comarca se dedica al cultiu de l'arròs i està plena de séquies a on abunda esta alga.
Eixemples: "Han tret el llepó de la séquia i li l'han donat als ànets". "El camp d'arròs està ple de llepó".

Lletó, s. m. Ètim: derivat de llet i este del llatí LACTE, en el mateix significat. "El conjunt d'ous d'un peix que encara no han quallat". Alcover la definix com: "Porció blanquinosa que es troba dins el cos de certs peixos (Camp de Tarr., Val., Eiv.); cast. lechecilla, hueva", i la documenta en l'obra de J. Lacavalleria Gazophylacium Catalano-Latinum, de 1696: "Lletó de peix: piscis lactaria pulpa".
Eixemples: "Dels bíssols que hem comprat, uns tenen ouera i uns atres lletons". "Els lletons són els ous que encara no estan fets".

Llibertat, s. f. Ètim: del llatí LIBERTATE. En el nom de llibertats són coneguts en la comarca uns pasticets de merengue acabats en punta. En l'Horta Nort és típic un atre dolç conegut com fartó.
Eixemples: "Ara no fan llibertats en les pasticeries". "Des d'abans de la guerra que no menge llibertats".

Llomello, s. m. Ètim: diminutiu de llom en el sufix –ello i este del llatí LŬMBU, en el mateix significat. "Peça de carn magra de l'esquena del porc". Es tracta d'una forma general en valencià que la llengua normativa bandeja.
Eixemples: "M'he menjat un entrepà de llomello en faves fregides". "He comprat llomello per a sopar".

Lluent, estar al –, s. m. Ètim: del llatí LŪCĔTE, en el mateix significat. "Es tracta d'una de les activitats agràries relacionades en l'arròs, se diu quan els camps d'arròs, després de charugats, estan descansant plens d'aigua, segurament perque són com un espill lluent a determinades hores del dia. També se diu del tros de camp d'arròs o rodal sense cultiu". Evidentment es tracta d'una forma comarcal, impossible de trobar a on no hi haja cultiu de l'arròs, no obstant, açò no justifica que alguns diccionaris no li donen entrada.
Eixemples: "Els camps d'arròs estan al llunet encara". "Anem a vore el lluent quan el sol se pon". "Alguns pintors venen a pintar el lluent dels arrossars".

Llumener, s. m. Ètim: derivat de llum i este del llatí LŪMĬNE, en el mateix significat. "Persona que s'encarrega de fer instalacions elèctriques, electriciste". Es tracta del vell ofici de la persona que encenia els fanals del carrers, com recorden alguns majors i que, en introduir-se la llum elèctrica en les cases, passà a encarregar-se de la seua instalació i manteniment. Només els més majors utilisen en alguna ocasió la forma llumener, els més jóvens i els de mijana edat utilisen sempre la forma electriciste.

Eixemples: "Estic esperant al llumener pa [per a] que m'arregle la llum". "He avisat al llumener pa [per a] que vinga a posar-me les "làmpares" [llànties] ".

Lo, los, artículs masculins singular i plural. Ètim: del llatí ILLU, "aquell, allò, el". Es tracta d'un arcaisme que sol ser utilisat en la comarca prou a sovint; la seua freqüència d'us aumenta en els parlants de més edat i se detecta un us major de la forma singular lo que del plural los[214]. El seu us és molt freqüent entre tots els parlants darrere de l'adverbi tot (tot lo món, tots los dies, tot lo sant dia) i de la preposició de lloc en (en lo camp, en lo cap, en lo món, en lo mig). També detectem que els parlants substituïxen lo i los per el i els quan ixen de la comarca i van a un lloc a on estes formes no solen utilisar-se, de la mateixa manera que els habitants de la Vall de Gallinera fan en l'artícul salat mallorquí, que només s'utilisa en règim intern[215].
Eixemples: "En lo carrer hi ha molt de personal". "He comprat codonyat en lo mercat". "Ton pare està en lo bar". "Tot lo món diu lo mateix". "Tot lo dia estic fent faena". "Lo sol i la lluna". "Los meges són persones sense sentiments".

[214] Calvo Pérez, J. defén llingüísticament estes formes en Substantiu i adjectiu. Biblioteca Lingüística Catalana. Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1986. Pàgs. 96 i següents.
[215] Veny, J. Els parlars catalans. Ed. Moll. Palma de Mallorca 1987 (7ª edició): "Tàrbena manté, millor que els pobles de la Vall de Gallinera, algunes peculiaritats del mallorquí: l'article salat (as cavall, s'home, sa sarment, as hòmens, ses arestes) usat com a règim intern i que alterna amb un segon registre, que és l'article valencià el, la..." (pàg. 173).

Ma, s. f. Ètim: de l'àrap ma, "aigua". "Aigua en llenguage infantil". Algunes paraules se fossilisen en una frase feta i fòra d'ella no són utilisades; en este cas un arabisme s'ha fossilisat en un context molt concret com és el món i llenguage infantil, fòra d'ell mai s'utilisa.
Eixemples: "¿Vols ma?". "Dona-li ma al chiquet". "El meu chiquet vol ma; sa mare li'n donarà".

Magancesa, a la –, loc. Ètim: de castellà *magancés*, "traïdor", del nom del traïdor Comte Galalón [padastre de Roldan en el *Cantar de Roldan*, per la traïció del qual tingué lloc la celada de Roncesvalles en la que muigué son fillastre] de Maganza, l'actual Magúncia. Significa "a traïció i a amagatons". Trobem *magancés* utilisat en 1915 per Jaume Cebrián en el seu *Himne Valencianiste*[216]. En la comarca l'adjectiu *magancés* s'ha perdut, la RAE diu del castellà "magancés" que és una forma en desús, i la locució la coneixen en la comarca els més majors de manera passiva o en baixa freqüència d'us. Eixemples: "*És un chiquet roïn que fa les fetes a la magancesa". "És un bort que sempre mos [nos] fot a la magancesa*".

[216] López i Verdejo, V. Ahuir López, A. Poesia patriotica valenciana. Antologia 1808-1996. Ed. L'Oronella. Valéncia 1996. Pàg. 167: "Llauradors, nòstra tèrra perilla; / Germanats l'amor sant defensem; / Vil extrany magansés nos humilla... / ¡Valencians, per la Patria breguem!".

Màixquera, s. m. Ètim: de l'àrap *maskara*, "bufó", ["objecte de rialla"]. La forma *màscara*, que donen els diccionaris normatius, se considera castellana en la comarca. La forma *màixquera* està viva entre tots els parlants, ha donat el molnom a una família de Pinedo *els maixqueres* i té un

derivat com *maixquerada*, conjunt de persones en màixqueres per carnestoltes. Alcover, que l'arreplega exclusivament per al valencià, la documenta en els Romanços de Carles Ros. Eixemples: "*Abans les màixqueres estaven prohibides". "Portava una màixquera feta de cartó". "Féem un grup de màixqueres i anàvem a vore als nóvios i amics".*

Maixquerada, s. f. Ètim: de màixquera. "Conjunt de persones en màixqueres per carnestoltes". (V. màixquera). Eixemples: *"La colla d'amigues féem una màixquerada per carnestoltes". "Passaven les màixquerades pel carrer fent por a la gent".*

Malbé, fer, loc. Malbé és l'aglutinació de dos adverbis oposts: mal, del llatí MALE, i be, del llatí BĔNE, en el mateix significat. Significa "llançar a perdre, estropejar una cosa". En la comarca esta locució, que està molt viva en unes atres comarques valencianes, té a hores d'ara poca vitalitat i els jóvens i la gent de mijana edat utilisen en el seu lloc el castellanisme estropear o la locució llançar a perdre. En la comarca ha caigut en desús i només els més majors l'utilisen en alguna ocasió. Eixemples: *"En dos dies ha fet malbé les sabates noves". "Si no va en conte tot ho farà malbé en quatre dies".*

Malcorar, v. tr. Ètim: derivat de mal cor, del llatí MALE i CŎR, en el mateix significat. "Malhumorar, irritar o desanimar". Alcover la documenta en *Lo Procés de les olives*, obra valenciana de 1497 i li dona fonètica per a Tortosa, Maestrat i Valéncia. Encara que tots els diccionaris l'arrepleguen, es tracta d'una forma que ha caigut en desús, a lo manco en la comarca, a on només els més majors la coneixen i en alguna ocasió l'utilisen; molts jóvens desconeixen el seu significat i no l'utilisen mai. Eixemples: *"Deixa'm tranquil i no me malcores". "Diguent-li eixes coses el malcores". "La malcora contant-li els seus problemes".*

Manco, adv. Ètim: de l'italià *manco*, "menys". Existix de forma independent i totalment equivalent a *menys*, en competència en el castellanisme *menos* que està molt estés. Quan més s'utiliza l'adverbi manco és en les locucions següents: *més o manco, manco encara, poc més o manco, quan manco te gires, a lo manco*. Alcover li dona entrada, la documenta en la documentació i obres del segle XVI en avant, com ara *La Brama dels llauradors de l'Horta de Valéncia*, de Bernat Fenollar, ademés en l'apartat dedicat a la fonética explica que: *"L'ús de manco en el llenguaje quotidià és vivíssim i freqüent sobretot a l'Empordà, a tot el País Valencià, a les Balears i a Alguer*". La forma castellana *menos* seguix guanyant terreny en la comarca, la forma normativa *menys* no conseguix frenar-la i *manco* escomença a deixar de ser utilisat pels més jovens. Esta forma escomença a ser utilisada exclusivament en les locucions, en les quals acabarà fossilisant-se. Eixemples: *"Quan manco te gires el tindràs damunt". "Dos hores més o manco". "A lo manco m'haguera deixat el camp birbat".*

Manto, s. m. Ètim: del castellà o de l'italià *manto*, en el mateix significat, i estos del llatí MANTUM. També existix la forma *mant*, adaptada a la nostra fonètica. Mantell o vestidura en forma de capa

subjecta al cap o als muscles. Alcover du *mant* i *manto*, les quals remet a *mantell*, documenta *mant* en obres de la Renaixença, concretament en Jacint Verdaguer i Teodor Llorente, que és quan s'intenta adaptar manto a la fonètica valenciana en cert èxit. Recordem que el *Himne de la coronació*[217], d'estètica renaixentista escomença dient: "La Pàtria Valenciana / s'ampara baix ton mant" i es tracta d'u dels himnes valencians més populars. Alcover remet *manto* a *mantell*, pero documenta *manto* en 1325, 1366 i 1392 i apunta que ha penetrat en la llengua per via del castellà o de l'italià, a l'hora que recorda que: "*Malgrat l'aspecte castellà del mot, apareix documentat en català des dels primers anys del segle XIV*". Es tracta d'un vell castellanisme que es manté viu en la comarca en la forma original *manto* o adaptat *mant*. Eixemples: "*El manto de la Mare de Deu el feren les dònes del poble". "Li feren un mant de flors a la Mare de Deu".*

[217] López, V. i Ahuir, A. Poesia patriotica valenciana. Antologia 1808-1996. Ed. L'Oronella. Valéncia 1996.

Marçal, adj. m. Ètim: derivat de *març* i este del llatí MARTĭU, en el mateix significat. "Relatiu o pertanyent al més de març". Este adjectiu s'utilisa únicament en el refrany *Pasqua marçal / mortaldat o fam*. Fòra d'este refrany ha caigut en desús.

Maresa, adj. f. Ètim: de la mar. (V. Anguila maresa).

Matamón, s. m. D'ètim romànic, se denomina aixina al vent que bufa del noroest, mestral; rep el nom de la montanya denominada Matamón, com succeïx en alguns atres vents com ara el Garbí. Es tracta d'un sinònim de *mestral* que es manté viu en la comarca només entre els més majors; ha quedat fossilisat en una cançó o dit popular: *Si matamón s'encabota / i Corbera fa capell, / llaurador que vas a l'horta, / pica corda i fes cordell*, és dir, que es tracta d'un vent que indica pluja i quan bufa val més quedar-se en casa a fer una atra cosa que anar a l'horta a treballar. Eixemples: *"Si matamón s'encabota / i Corbera fa capell, / llaurador que vas a l'horta, / pica corda i fes cordell". "Hui bufa matamón*".

Mealla, s. f. Ètim: possiblement del llatí *MEDALĭA, reducció de MEDIALĭA, "mijana, moneda que és la mitat d'una atra". Hui el significat de moneda equivalent a la mitat o quarta part d'un diner[219] ha desaparegut i simplement significa "gota d'oli o greix que sura en un atre líquit o gota densa i blanquinosa en la clara de l'ou, que indica que està fecundat", i que també rep el nom de galladura o gallada. De la mateixa manera que medalla, en sentit figurat i irònicament, significa taca d'oli, la forma mealla ha pogut passar a designar gota d'oli o galladura d'ou. Alcover la remet a malla, no obstant, arreplega la forma mealla en documents del s. XIII, en el significat de moneda, per a taca d'oli dóna la forma *malla* per a Tortosa, Mallorca i Menorca i dóna l'etimologia llatina MACULA, "taca". Es tracta d'una variant arcaica, com mostra en la documentació Alcover, que sobreviu en la comarca, encara que ha perdut el significat originari de moneda, ya que esta deixà fa sigles d'existir, i només conserva el figurat de taca d'oli. Només els més majors, i no tots, coneixen i utilisen la forma *mealla*, els parlants de mijana edat i els més jóvens no coneixen, generalment, el seu significat. Eixemples: *"Tots els ous tenen mealla, serien bons pa [per a] covar". "El greix fa unes mealles en el caldo del perol".*

[219] Arroyo Ilera, R. Les monedes valencianes. Cultura Universitària Popular 3. Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1984. (pags. 86 i 87).

Meallós, adj. m. Ètim: derivat de mealla. "Que té mealla (V. mealla) i també oliós, tacat d'oli, o greixós". Cap de diccionari arreplega este adjectiu derivat de mealla. Només els més majors, i no tots, coneixen i utilisen esta forma. Eixemples: *"La paella està meallosa". "L'ou està meallós". "La cullera de remoure el dinar està meallosa".*

Mec, adj. m. Ètim: incert. L'accepció de *imberbe* és desconeguda en la comarca i només se conserva una segona accepció en sentit figurat que significa "bobo, estúpit". També s'ha perdut la derivació de gènero femení singular i plural i només s'utiliza en masculí singular o plural. Es una forma coneguda i utilisada per tots els parlants, si bé en els més jóvens baixa la freqüència d'us. Eixemples: "*Eixe [eix] està mec, no sap ni a on té la mà dreta". "La seua dòna està mec i ell l'enganya". "Estan tots mecs, no saben ni parlar"*.

Melis, s. m. Ètim: desconegut. El *melis* és una fusta de pí rica en resina, pero en la comarca significa "qualsevol líquit dens com la resina, generalment segregat per un animal o planta, paregut a la bava", i s'ha perdut el significat originari. En la comarca el *melis* no significa una classe de fusta de pi, encara que El Saler és una extensa pinada, i tampoc significa *resina*. Només se conserva este sentit que voldríem dir figurat de líquit dens segregat paregut a la resina. Esta accepció no l'arreplega cap de diccionari. En castellà existix *melis*, però açò no vol dir que puga ser un castellanisme o que el castellà haja colaborat al manteniment d'esta forma, ya que és una forma que el castellà pren de la nostra llengua i que no és d'us corrent en el castellà de Valéncia. Els parlants més jóvens no solen utilisar-la. Eixemples: *"Algunes plantes solten un melis quan les talles". "El caragol deixa un melis per a on passa". "De la ferida li eixia un melis blanquinós".*

Menar, v. tr. Ètim: del llatí MĭNARE, "conduir el ramat". El sentit originari de *conduir* o *guiar* s'ha perdut en la comarca i hui significa "fer rodar una cosa —significat que Alcover documenta en obres clássiques com el *Spill*: "*Lo molí mena*"— o aplicat al fet de pedalejar anant en bicicleta". També se conserva en la locució *menar a pressa*, que equival a afanyar-se a fer alguna cosa o caminar més ràpidament, locució que no arreplega cap de diccionari. El verp *menar* ha patit una restricció de significat, puix s'ha substituït per *conduir* o *guiar*, i de l'accepció *fer rodar*, que encara se conserva, ha passat a significar *pedalejar*. El més majors coneixen i utilisen les dos accepcions que ací arrepleguem, els parlants de mijana edat i els més jóvens només coneixen l'accepció de *pedalejar*. Eixemples: *"Mena a pressa que fem tart". "Mena i voràs com no caus de la bicicleta". "Hi ha bombes que trauen aigua menant una roda"*.

Mengívol, adj. m. Ètim: de *menjar* i este del llatí MANDUCARE o la seua variant vulgar *MANDICARE, en el mateix significat, en el sufix *–ívol* < llatí –IBILE. "Apetitós, agradable de menjar". Conserva la derivació intacta: *mengívol, -la, -ls, -les*.

El sufix *–ível* va retrocedint i perdent vitalitat, en realitat ya no és productiu, a favor dels sufixos –able, *-iu, -ós, -il*, que existixen en valencià i que el fet d'existir també en castellà (*-ble, -ivo, -oso*, *-il*.) pot pressionar per a que s'imponguen i que el sufix *–ível*, que no existix en castellà, perda vitalitat. En la comarca no és difícil trobar este sufix en unes atres formes com *jovenível, festível*,... si bé els més jóvens no solen utilisar-lo i el sufix no és ya productiu. Eixemples: "*Les faves panesques són més mengívoles". "El peix sense espines és molt mengível".*

-menta, sufix. Ètim: variant popular del sufix *–ment*, que aplicat a verbs s'utilisa per a formar substantius que indiquen l'acte i l'efecte de l'acció que el verp expressa: *patir > patiment*, *eixugar > eixugament*. El sufix *–menta* pot tindre, en alguns casos, el seu orige en el plural llatí, com en la forma *impedimenta*, del llatí IMPEDIMENTA, plural de IMPEDIMĔNTUM. La forma, considerada coloquial, *-enta* afig un valor intensificador o aumentatiu que generalment no solen arreplegar els diccionaris. Ací volem deixar constància de l'existència d'este sufix en la comarca, tan utilisat que pot aplicar-se a quasi tots els substantius acabats en *–ment* que expressen l'acció i l'efecte d'un verp. Ferrer Pastor, en el seu *Diccionari de la rima* –que hem utilisat per a localisar els vocables que presenten este sufix i que són arreplegats per un diccionari normatiu- dins el grup 1.213 acabats en –enta, només dona: embossamenta, enraonamenta, impedimenta, parlamenta, xarramenta. Açò fa vore que són pocs els vocables acceptats pels lexicòlecs que tenen present este sufix, bé per considerar-lo un aumentatiu o una forma coloquial.

Mentrimentres, adv. Ètim: possiblement és una variant intensiva de *mentres*, reducció de l'antic *dementres* i esta del llatí DŬM ĬNTĔRIM, en el mateix significat, formada per aglutinació de *mentre* i *mentres*, segons apunta Alcover. Esta etimologia pareix llògica si pensem que hi ha unes atres variants que es formen igual, com ara: *tanimentres* de *tan* i *mentres*, i *entrementres* o *entrimentres*, de *entre* i *mentres*. Significa *metrestant*. També existix la variant *mentrimentes*. És un adverbi molt viu en la comarca entre la població jove i adulta, encara que la llengua normativa el bandeja. També es pot trobar en unes atres comarques valencianes. Eixemples: "*Mentrimentres yo pele les creïlles, posa tu la paella al fòc". "Mentrimentres uns l'entretenien, els atres li furtaven les gallines".*

Menys, anar al –, locució advervial. Ètim: del llatí MĬNUS, en el mateix significat. "Significa decaure o passar a un estat inferior de riquea o categoria". Hui la forma que sobreviu en la comarca és *manco* (V. manco) en competència en el castellanisme *menos*, que està cada volta més estés. La forma *menys* únicament es manté fossilizada en esta locució i només alguns dels parlants més vells la coneixen o utilisen. L'adverbi *menys*, utilisat en la llengua normativa, no sol ser utilizat pels més jóvens, que seguixen utilisant *manco* o el castellanisme *menos*. Eixemples: *"Eixa família era molt rica, però ha anat al menys". "Poc a poc anem al menys, els anys no perdonen". "Era una dona molt templada, pero ha anat al menys". "El negoci de l'espardenyeria anà al menys".*

Mestre d'aixa, s.m. Ètim: del llatí MAGĬSTER, en el mateix significat, i ASCIA, en el mateix significat. En la comarca té el significat de "fuster especialisat en la construcció de carros", i ha perdut el de fuster que fabrica embarcacions, que en la comarca rep el nom de *calafat* (V. calafat). Este nom d'ofici és una forma viva en la comarca entre els més majors, pocs jóvens la coneixen i la majoria desconeixen el significat de *aixa* (V. aixa), que és conegut únicamente pels pocs fusters que queden. Si se manté viva és per l'existència de carros i el seu manteniment degut a les tradicionals competicions de tir i arrossegament, molt arraïlades en la comarca. El carro ya no se sol utilisar per a les faenes del camp. Eixemples: *"Hui és difícil trobar un mestre d'aixa". "Com ya no se fan carros, no queden mestres d'aixa". "El treball de mestre d'aixa hui el fa el fuster".*

Mestrepeu, s.m. Ètim: aglutinació de *mestre*, del llatí MAGĬSTER, en el mateix significat, i *peu*, del llatí PĔDE, en el mateix significat. Esta forma no la recull cap de diccionari. Hui es denomina aixina al "sabater de vell que arregla sabates", ya que el sabater no fa a hores d'ara sabates noves per ser un treball mecanisat. Esta forma imita unes atres que designen oficis com: *mestre d'aigües, mestre d'aixa, mestre d'òrguens, mestre d'obres*, etc. Segurament se denominava aixina al sabater que fea sabates i que ara només les arregla. Este nom d'ofici no és una forma molt estesa, únicament la trobem en El Cabanyal i entre gent molt major. Eixemples: *"Has d'anar al mestrepeu pa [per a] que te pose unes tapetes". "El mestrepeu me posà unes miges soles"*.

Moca, s. f. Ètim: derivat de *moc*, pel seu aspecte gelatinós, i este del llatí MŬCCU, en el mateix significat. Nom que popularment se dona a la medusa. És una forma prou coneguda en les localitats de vora mar i no tant en unes atres més interiors. La gent més jove sol utilisar la forma culta *medusa*, be per influència del castellà o de a llengua normativa. Eixemples: *"La plaja estava plena de moques". "El temporal ha tret moques a l'arena". "La moca pica". "En agost i setembre és temps de moques".*

Moixeta, paréixer una –, s. f. Ètim: diminutiu de *moixa*, i este d'orige incert. "Òliba". Hui la forma *moixeta* ha quedat fossilisada en diminutiu i en esta locució que significa ser una persona callada, inocent i tímida, pero en realitat astuta, fòra d'esta locució no té significat de forma independent (no confondre en moixeta, diminutiu femení de moix; si es tractara d'un diminutiu de moix, se diria, i se diu, *paréixer* o *ser moixet*, pero sempre se diu, aplicat a hòmens i dònes, i substantivat en l'artícul indefinit *paréixer una moixeta*). Segurament en un atre temps conviuria la forma *moixa* o *moixeta* en *òliba* en la comarca, pero hui l'única forma existent és *òliba* (en la comarca se conserva *òliba* i no la variant *òbila*, que presenta una metàtesis i que es troba en unes atres comarques). Alcover dona *moixa* per a Xàtiva i la remet a *òliba*, també dona *moixeta* com a nom de diverses aus i per al valencià la remet a *òliba*, documenta esta forma en l'obra del valencià Jaume Gaçull *Lo Sompni de Johan Johan*, de 1497: "*Los seus falcons no spantaran..., car són moxetes"*, es dir, es tracta d'una forma antiga hui desapareguda i substituïda generalment per la forma *òliba*. Eixemples: *"Sa mare pareix una moixeta, pero és una rabosa". "El meu veí pareix una moixeta i és un fill de sa mare*".

Moll, s. m. Ètim: de l'italià *molo*, en el mateix significat. En la comarca se li dona el nom de *moll* tant a l'obra de pedra o fusta construïda a vora mar, com a l'andador d'una estació ferroviaria que facilita la pujada i baixada de persones i mercaderies al tren i que la llengua normativa denomina *andana*. L'Alcover la definix en una segona accepció com: "*Andador o grada d'una estació ferroviaria, per a facilitar el pujament i descens de passatgers i mercaderies; cast. andén*"; la documenta només en una obra de Narcís Oller[221], i afig: "*En aquesta accepció, moll substitueix amb avantage els mots andel, andén i andana*". La comarca té un caràcter mariner que ha pogut influir a l'hora de fer extensiu el significat de moll portuari al moll ferroviari. Només la gent major utilisa la forma *moll* aplicada a l'obra ferroviaria, els més jóvens solen utilisar el castellanisme *andén*; la forma normativa no sol ser utilisada ni pels més jóvens, segurament perque la *andana*, en la vivenda típica de la comarca, és el nom que rep la cambra, sostre o porche. La RAE en "*muelle*" diu: "*muelle. (Del cat. moll)... 3. Andén alto, cubierto o descubierto, que en las estaciones de ferrocarriles sirve para la carga y descarga de mercancias*".[222] Eixemples: "*El moll estava de gom a gom de gent que volia agarrar el tren". "Els trens ixen del moll de la dreta*".

---

[221] Oller, N. Pilar Prim. Ilustració Catalana. Barcelona 1906.

[222] Diccionario de la lengua española. Real Academia Española. Vigésima primera edición. Espasa Calpe. Madrit 1992. Pàg. 1412.

Montanyar, s. m. Ètim: derivat de *montanya*, (pronunciació local de *muntanya* [en el *Libre dels feyts* figura escrit "montanyes"]), i este del llatí vulgar *MONTĀNĔA, en el mateix significat. Nom popular que es dona a la duna. Alcover l'arreplega de la següent forma: "**Muntanyar**. m. ant. Massís muntanyós. Apareix aquest nom usat com a toponímic en un document del segle XV: A la ora del mar, entre lo muntanyer blanch e los pinatells de la platja de València, doc. a. 1433 (Arx. Patriarca de Val.)", no li dona l'accepció de *duna*, encara que la cita fa una referència ben clara ad este fet, a l'existència de dunes en el terme de Valéncia, donat que és impossible l'existència d'un massiç montanyós. En l'actualitat un barri de Pinedo se denomina *Els Montanyars*, per estar construït entre estes montanyes d'arena, que fins a fa ben poc encara n'existien i hui encara ne queden algunes. La forma *muntanyar* [*montanyar*], que Alcover documenta en un text valencià del XV, seguix viva en la comarca, a on encara existixen estes montanyes d'arena o dunes a vora mar de Pinedo, El Saler o el Perelló i Perellonet, hui protegides en part. El topònim *Els Montanyars* és una evidència d'açò. La gent més jove escomença a utilisar la forma *duna*, per influència del castellà i de la llengua normativa. Eixemples: "*Els montanyars i els canyars protegixen el melonar del vent de la mar". "Ara volen protegir els montanyars, quan no ne queden casi". "El canyar para els montanyars, si els cremen entrarà l'arena en els camps". "Tinc família en Els Montanyars".*

Monyiqueta, s. f. Ètim: del castellà *muñeca*, en el mateix significat. Variant formal de *monyica*. "Bosseta feta en un tros de tela nugada que conté una substància i que es fica dins d'un líquit per a que ixca filtrada o dissolta; també pot dur sucre o algun medicament i se dona a chuplar als chiquets". Es tracta d'un objecte de fabricació casolana que ha deixat d'utilisar-se pels alvanços

tècnics i de la medicina. Hui només les persones majors mantenen viu este vocable de forma passiva i generalment són dònes, segurament perque en molts casos, la monyiqueta s'utilisava per a que chuplaren sucre els chiquets que eren criats per les dònes. Eixemples: *"Li fea una monyiqueta en sucre dins i li la donava pa [per a] que chuplara i no plorara". "La medicina la poses en una monyiqueta i la fiques en auya [aigua] calenta".*

Monyir, v. tr. Ètim: del llatí MULGERE i este del vulgar MUNGERE, en el mayeix sugnificat. Variant comarcal de munyir. "Traure la llet d'un animal femella prement la mamella". La variant formal *monyir*, en *–o-*, és ben antiga i conviu des d'época clàssica en munyir, en *-u-*; en la comarca se conserva en *–o-*. Alcover remet *monyir* a *munyir*, pero documenta *monyir* en documents del s. XIV o del XVI, com ara l'obra valenciana el *Procés o disputa de viudes y donzelles* de 1561: "*Quan troba mamella que puga monyir*". La comarca manté el seu caràcter rural i encara se munyen animals, per la qual cosa la forma i la variant en *–o-* està viva. Existixen els derivats *monyidor* (que muny) i *monyida* (acció de monyir). Eixemples: *"¿Heu monyit ya a la cabra?". "No sap monyir". "Estàs fet un bon monyidor". "Li ha fet una bona monyida a la vaca".*

Moro, caragol –, adj. m. Ètim: del llatí MAURU, en el mateix significat. "Caragol gran, de la grandària de la vaqueta, de color fosc", se cria en la comarca pero no sol menjar-se com se fa en uns atres llocs. Segurament el nom *moro* li ve donat pel color negre o fosc, de la mateixa manera que a uns atres animals de pèl fosc se li dona este nom. Eixemples: *"Si és un caragol moro esclafa'l". "Els caragols moros no són bons pa [per a] menjar". "Agarreu vaquetes i avellanencs, els moros no són bons".*

Morret, s. m. Ètim: diminutiu de *morro* i este d'una forma llatina o gòtica MURRUS, en el mateix significat, del vasc *murru*, en el mateix significat, o d'orige onomatopèyic. "Part o germen del gra d'arròs que se li cau després de llevar-li el pallús". Alcover la dona per a Tortosa i Valéncia. En la comarca no se fa forment i el *morret* s'aplica a l'arròs per ser zona arrossera. Trobem este vocable en Cortés, F. i Granell, Ll.[223] en la següent definició que no s'ajusta exactament a la nostra accepció, pero que està molt relacionada: "*MORRET.- en el molinatge de l'arròs, farina que resulta de quedar desfet en les moles el germen del gra*...". Els més jóvens no utilisen la forma i no la solen conéixer, a no ser que encara se dediquen al cultiu de l'arròs. Eixemples: "*Arreplegava el morret pa [per a] donar-li'l a les gallines". "En el morret féem farina d'àrròs".*

[223] Cortés, F. i Granell, Ll. "Vocabulari valencià del conreu, molinatge i comerç de l'arròs". Revista Valenciana de Filologia. Tom II. (Pàg. 87).

Mosset, s. m. Ètim: diminutiu de mòs i este del llatí MŎSU, en el mateix significat. "Menjada llaugera, entrepanet". També s'utilisa en este sentit la forma mòs, pegar un mòs. S'ha format com en el castellà de bocado, bocadillo, en valencià de mòs, mosset, si be no té el significat d'entrepà que té el castellà bocadillo, més be significa menjada llaugera.

Eixemples: "Pegarem un mosset ara a les dotze i dinarem a les dos". "Anem a pegar un mosset pa [per a] armosar [almorzar]". "Peguem un mosset ara i dins d'una hora dinem".

Mota, s. m. Ètim: del germànic motta, "munt de terra". "Ribàs o vora de terra que llimita el càixer d'una séquia ". La comarca té un complex sistema de rec i esta és una paraula relacionada en ell. Únicament els més jóvens que no se dediquen a l'agricultura desconeixen esta forma.
Eixemples: "En la mota s'ha fet bona cosa de brossa". "La meua dòna planta flors d'auya [aigua] en la mota de la séquia". "M'he deixat el lligó en la mota".

Murta, s. f. Ètim: del llatí MYRTA, en el mateix significat. (V. orde)

Nafrat, adj. m. Ètim: de nafra, i este del germànic narwa, "cicatriu". La forma nafra i el verp nafrar són, a hores d'ara, inexistents en la comarca, s'han substituït per ferida i el verp ferir, únicament se conserva l'adjectiu nafrat en un sentit figurat; equival a resentit, ferit o dolgut per alguna ofensa, despreci o agravi. Alcover no dona el sentit figurat que ací arrepleguem; no obstant, trobem este sentit en una cita que dona de Lo Passi en cobles[225]: "Lo cor li nafraren tan santes paraules". Només els més majors coneixen i ocasionalment utilisen esta forma; la gent de mijana edat i la joventut la desconeix per complet.
Eixemples: "Yo encara estic nafrada d'allò que me digué". "Han passat mesos i encara estic nafrat i dolgut de la feta que em feu".

[225] Fenollar, B. i Martinez, P. Lo Passi en cobles. Imprés en Valéncia en 1493, encara que és una obra escrita ans, donat que va dedicada a sor Isabel de Villena morta en 1490. Edició de F. Domenech. Valéncia 1912.

Negar, v. tr. Ètim: del llatí (E)NECĀRE, "matar", que prengué el significat de "matar per asfíxia". Té tres accepcions en la comarca:

1) "Inundar, cobrir d'aigua.
2) Ofegar-se per immersió dins d'un líquit.
3) Ofegar-se per respirar un aire contaminant, ple de fum, pols o mala olor".

La forma negar conviu en la forma anegar, que sent etimològica podria deure's al castellà anegar.
Eixemples: "Els camps estan negats de tanta pluja". "Ha caigut un chiquet a la séquia i està negant-se". "La pudor me nega".

Nosa, fer –, s. f. Ètim: del llatí NAUSĔA, "malestar, nàusea". Significa "molestar una cosa en la seua presència, de manera que impedix o dificulta alguna acció". Només existix en esta locució a on ha quedat fossilisada. Alcover la documenta en la llengua clàssica, en A. March, Lo procés de les olives i unes atres obres i autors; no obstant, no és hui una paraula d'us general en valencià, en algunes comarques és desconeguda i en la nostra només els més majors la coneixen i esporàdicament l'utilisen, ya que els parlants de mijana edat i els més jóvens la desconeixen per complet.
Eixemples: "Ací, este moble, fa nosa pa [per a] passar". "Se me posà davant i me fea nosa".

Nunca, adv. Ètim: del llatí NUNQUAM, en el mateix significat. S'utilisa únicament en l'expressió ni mai ni nunca o ni nunca ni mai i en el refrany el pero nunca madura, a on se fa un joc de paraules entre la conjunció pero, pronunciada [péro], plana i no aguda en valencià, i el substantiu pero, nom de fruita, del llatí PIRUM, també forma plana, que significa que quan u posa objecccions o condicions mai s'aplega a fer una cosa. El diccionari Alcover afirma que nunca és un llatinisme, en no trobar-lo en la llengua parlada moderna, i documenta nunca en la documentació antiga i en clàssics valencians com J. Martorell o Ausias March, escrit de diverses maneres: "nunca, nunque, nunqua, nuncha...". Ningun atre diccionari recull esta forma que s'ha de considerar un llatinisme o arcaisme i no un castellanisme.
Eixemples: "Que no me puga dir ni nunca ni mai que no m'he enrecordat del seu sant". "Paga lo que deus, que no diguen ni mai ni nunca que eres un mal pagador". "-Ho faré, pero... –El pero nunca madura".

Oix, s. m. Ètim: del llatí ŎDĬUM, "odi". Hui significa "nàusea". Es tracta de la forma antiga oi, actualment odi —que arrepleguen alguns diccionaris valencians com el de Carles Ros oy i el d'Escrig-Llombart hòy— en plural i en la –s final palatalisada, que ha patit un canvi de significat. Esta palatalisació de –s final la trobem en valencià en un plural de plural, concretament en reixos, plural de reis. En el sentit de nàusea i arcada l'arreplega Escrig-Llombart en la forma hòys, sense palatalisar; Alcover dona oix per al valencià i la fa sinònima de oi, ois i nàusees. En realitat estem davant de la forma antiga oi en plural i palatalisada, que ha experimentat un canvi de significat, que en orige significava odi i ha passat a significar nàusees.
Eixemples: "Si te fas oix, acabaràs tirant-ho tot". "Se posa la mà en la boca i es fa oix". "De pensar en les sardines que sopàrem ahir tinc tot lo dia un oix...".

Onça, s. f. Ètim: del llatí ŬNCĬA, en el mateix significat. "Antiga mida de pes equivalent a la dotzena part d'una lliura". Hui esta mida ha desaparegut i només existix fossilisada en la locució mig armud [armut] i quatre onces (V. armud). Alcover remet onça a unça, dona en la fonètica unça per al català oriental i balear i onça per a l'occidental i el valencià, documenta les dos formes en la llengua antiga, concretament documenta onça en els Furs del Regne de Valéncia de 1482: "Lo march haie e contingue en si VIII onces, e onça haia e contingue en si vint e quatre diners...". En la locució que arrepleguem se manté fossilizada la forma onça en la seua variant valenciana antiga, forma que bandegen els diccionaris normatius a favor d'unça.

Orde, s. m. Ètim: del llatí ORDĬNE, en el mateix significat. "Disposició regular de les coses / Manament". En la comarca i en tot el valencià se manté viva la forma clàssica i etimològica orde, sense la –r- epentètica de ord(r)e; de la mateixa manera que es manté murta, del llatí MYRTA, i no murt(r)a, cartó, del llaltí CHARTA, i no cart(r)ó, tesor, del llatí THESAURUS i no t(r)esor o alfàbega, de l'àrap al habaka, i no alfàb(r)ega. Totes estes formes no s'haurien de considerar castellanismes –en realitat no ho són- i sí autèntics arcaismes fonètics, ya que la seua existència se remonta a la

llengua antiga i són etimològiques; els diccionaris haurien de donar entrada ad estos vocables indicant que són formes arcaiques i generals en valencià. En la norma valenciana haurien de ser les formes normatives. L'Acadèmia Valenciana de la Llengua, en un acort de 25 de març de 2002, reconeixia com a oficials i genuïnes les formes sense la –r- adventícia (orde, murta, cartó,...).
Eixemples: "Posa orde en l'habitació". "Estava a les órdens de son pare, que era capità". "Per orde alfabètic".

Ordinari, s. m. Ètim: del llatí ORDĬNARĬUS, "acostumat, habitual". "Persona que va i torna d'un poble a un atre i que fa encàrrecs". Segurament este nom d'ofici té el seu orige en el correu ordinari que venia en periodos fixos, en contraposició al correu extraordinari. Hui és una forma en desús, ya que no existix a la comarca l'ordinari que du encàrrecs d'un poble a un atre o a la ciutat de Valéncia; no obstant, encara és una forma coneguda.
Eixemples: "Eixe és el fill de l'odinari". "Venia l'ordinari dos voltes per semana". "Hui ya no hi ha ordinaris en l'Horta".

Orso, s. m. Ètim, del llatí ŬRSUS, en el mateix significat. "Mamífer plantígrat de la familia dels úrsits". Vista l'etimologia podem afirmar que és una forma etimològica antiga. La forma orso és la forma viva en la comarca i és utilisada pels majors; la gent més jove utilisa el castellanisme oso i coneix, gràcies a l'escola, la forma ós, que és la que arrepleguen els diccionaris normatius. En alguns casos només s'utilisa ya en la frase fer l'orso, que significa menejar-se fent el fava, com un orso quan balla, o fer imbecilitats en general.
Eixemples: "Estigues quet i no faces mes l'orso". "No vages al dacsar que t'eixirà un orso". "Mira els orsos en la tele".

Pallada, s. f. Ètim: de palla i este del llatí PALĔA, en el mateix significat. "Palla barrejada en garrofes o herba generalment, que es dona de menjar als animals com cavalls o bous". Hui és una forma en desús ya que queden pocs cavalls i bous en la comarca i en molts casos són alimentats en productes elaborats industrialment. No obstant, és una forma utilisada i conegura, encara existix la tradició, entre els chiquets més menuts, de posar la pallada la nit de Reis per als cavalls o camells des Reis i es canta la següent cançoneta: Senyor rei yo estic ací, / porte'm coses per a mí; / la pallada i les garrofes pal seu rossí. En uns atres països la costum és posar una copa de licor per als Reis. En molts casos, els parlants identifiquen la pallada únicament en la que es posa la nit de Reis, com succeïx entre els més jóvens.
Eixemples: "Li done tots els dies una pallada a l'haca". "La nit de reixos posàvem la pallada en lo corral". "Eixe [eix] animal està necessitat de bones pallades".

Panesca, fava –, adj. m. Ètim: derivat de pa i este del llatí PANE, en el matix significat, i fava del llatí FABA, en el mateix significat. Significa "farinós i s'aplica únicament a una espècie de fava coneguda com fava panesca, fava llarga de sèt o huit grans grossos i farinosos, són considerades molt bones i poden ser aliment dels animals". En la comarca, l'adjectiu panesc només s'utilisa per a

referir-se ad esta classe de faves farinoses; no obstant, a Gandia se coneix la carabassa panesca, carabassa redona i agallonada de color cendrós que es considera molt bona i s'utilisa per a fer bunyols. Alcover oferix una cita que mostra l'antiguetat d'esta forma, si be la llengua normativa l'ha bandejada segurament per considerar-la arcaica. Esta classe de faves se cultiven a la comarca i són conegudes per gran part de la població; com sempre la joventut no les diferencia de les atres. Eixemples: "He plantat dos solcs de faves panesques". "Les faves panesques són llargues, en molts grans grossos i molt farinoses".

Pantaix, s. m. Ètim: segons Alcover del postverbal de panteixar, i en panteixar diu: "del grec-llatí *pantasiare, var. de phantasiare, 'sofrir opressió' i originariament 'somiar'; aquest significat originari es troba en el provençal pantaisar... La forma catalana més correcta i etimològica és, pantaixar i el derivat postverbal pantaix; però en el català modern de Barcelona ha prevalgut la forma panteix, perquè, a causa de la confusió de la a i la e àtones, ha passat a pronunciar-se panteixo, panteixes, i consegüentment s'ha format panteix en lloc de pantaix...". Cal dir que, no obstant açò, Alcover remet pantaix a panteix i pantaixar a panteixar, i en l'entrada de panteix o pantaix documenta pantaix en obres com Lo procés de les Olives[227] o Lo sompni de Johan Johan[228] o el Vita Christi[229]. La forma pantaix, vista l'etimologia i la documentació, és etimològica i antiga i es conserva a la comarca viva entre tota la població. El verp pantaixar ha caigut en desús i sol ser substituït per rossollar.
Eixemples: "Venia correguent i tinc ara un pantaix que m'ofegue". "Té un pantaix que no pot ni parlar".

[227] V.V.A.A. Lo procés de les Oliues e desputa dels Jouens hi dels vells. Valéncia 1497.
[228] Gaçull, J. Lo sompni de Johan Johan. Valéncia 1497.
[229] Villena, I. Vita Christi. Valéncia 1497.

Pany de carrer, s. m. Ètim: del llatí PANNU, "tros de tela", i carrer del llatí vulgar CARRARIU, en el mateix significat. "Porció de carrer no interrompuda per boques de carrer". És paraula desconeguda entre els més jóvens i utilizada entre persones de 60 anys en amunt.
Eixemples: "Ma casa està en este pany de carrer". "El correger viu en l'última casa d'este pany de carrer".

Parterage (**parteratge**), s. m. Ètim: de part i este del llatí PARTU, en el mateix significat. "Temps en que la dòna és partera i fa llit generalment, i també significa el conjunt de faenes que dona una partera". Es tracta d'una forma en desús, possiblement perque les dònes ya no parixen en casa; no obstant, és una forma que es manté viva entre la població femenina.
Eixemples: "Quan ella parí, yo m'encarreguí de tot el parterage". "Hui el parterage se fa en l'hospital i ni te dones conte". "Ara el parterage no és com abans".

Passa, s. f. Ètim: postverbal de passar i este del llatí vulgar *PASSARE, en el mateix significat. No se coneix en la comarca les accepcions de pas ni la mida denominada passa, que equival a quatre

pams; únicament se coneixen les accepcions de epidèmia que dura un cert temps i la de conjunt d'animals que emigren, generalment pardals o peixos. Hui la forma passa està viva entre els més majors i és coneguda entre la gent més jove que la sol substituir per la forma culta epidèmia, segurament per influència del castellà i de la llengua normativa. En l'accepció d'animals que emigren se manté viva, donat que no entra en competència en ninguna atra forma castellana o normativa; cal recordar que en castellà existix la forma antiga pasa com a "paso de las aves"[230]; no obstant, esta forma castellana hui és desconeguda en el castellà de Valéncia i no colaboraria al manteniment de la forma valenciana passa.
Eixemples: "Hi ha una passa de grip molt gran". "Mira quina passa d'ànets cap a l'Àfrica". "Anem a peixcar, que hi ha una passa de tonyina".

[230] Diccionario de la lengua española. Real Academia Española. 21ª edició. Espasa Calpe. Madrit 1992.

Passeres, i –, loc. adv. Ètim: derivat de passar. Se diu quan una quantitat passa o excedix un número redó, equival al castellà y pico. Es tracta d'una locució utilisada pels més majors i gent de mijana edat, els més jóvens o no la coneixen o la coneixen pero no l'utilisen.
Eixemples: "Hi ha tres quilos i passeres d'arròs". "Són les dotze i passeres". "Estem junts catorze anys i passeres".

Pasturenca, adj. f. Ètim: de pastura i este del llatí PASTŪRA, en el mateix significat. (V. anguila pasturenca).

Pèl de mamella, s. m. Ètim: de pèl i este del llatí PĬLU, en el mateix significat, i mamella, del llatí MAMMĔLLA, variant de MAMMĬLLA, en el mateix significat. "Malaltia que patixen les dònes que donen a mamar i que consistix en una inflamació per obstrucció dels conductes galactòfors, tècnicament se denomina mastitis"; popularment se creu que el pèl de mamella se produïx a causa de patir o agarrar fret en els pits i llançar-se a perdre la llet, tant és aixina que en molts casos és una locució uitlisada per a dir que es passa molt de fert; esta creença popular no és certa. Alcover dona pèl de mamella per al valencià i el balear i la definix com: "mastitis, malaltia produïda per obstrucció dels conductes de la llet en les femelles que alleten". Tots els parlants coneixen l'expressió, que s'utilisa quan fa molt de fret o algú va poc abrigat, pero no tots coneixen el seu significat real.
Eixemples: "Les dònes que alleten han d'anar en conte de no agarrar un pèl de mamella". "En este fret anem a agarrar un pèl de mamella". "Chica, tapa't no agarres un pèl de mamella".

Pelejar, v. intr. Ètim: format sobre pèl. "Eixir o mudar el pèl els animals de pèl". Llevat de l'Escrig-Llombart, que diu: "Pelejar. a. Pelejar. Echar el primer pelo ó pluma, ó volver á nacer habiéndose caido". Cap de diccionari arreplega esta forma; possiblement Escrig-Llombart la copiara del diccionari de la RAE[232], cosa que sol fer en molts casos, com ya explicà López i Verdejo[233]; de fet existix en castellà la forma pelechar —no pelejar, com diu Escrig-Llombart— en el mateix significat, és dir, referint-se al pèl i ploma que naix o se muda. Podria ser un castellanisme o que el castellà

pelechar haja influït en el manteniment d'esta forma; no obstant, pelejar existix en la comarca i significa eixir o mudar el pèl els animals, per a les plomes s'utilisa la forma plomar. No pareix un castellanisme i sí una forma creada sobre pèl. És forma viva entre tots els parlants donat que els animals domèstics de pèl són corrents en un món rural.
Eixemples: "El gat està pelejant i m'ompli la casa de pels". "Els conillets estan pelejant i ya tenen els ulls oberts".

[232] En la "Censura oficial de D. Veicente Boix" que apareix en els preliminars del Diccionario valenciano-castellano de José Escrig y Martínez. Librería de Pascual Aguilar, Editor. Valéncia 1887. S'afirma: "El DICCIONARIO del Sr. Escrig, no sólo se halla exactamente arreglado al de la Real Academia de la Lengua, al de D. Vicente Salvà y al último del Sr. Domínguez, sino que va aumentado...". Podíem estar davant d'una forma copiada del castellà.

[233] López i Verdejo, J.S. "Introducció a la lexicografia valenciana". Serie Filològica nº 13. Real Academia de Cultura Valenciana. Valéncia 1994. "En 1851 l'advocat Josep Escrig i Martínez publica el seu Diccionario Valenciano-castellano, diccionari de definicions en castella i obra prou castellanisada, fet que reconeix l'autor en el pròlec dient: "La costumbre ha valencianizado, digase así, la mayor parte de las voces de la lengua castellana, y esti me ha movido a adoptarlas en la redacción de este Diccionario" [...] estos lexicografs del XIX ya hem dit que copiaven , paraula a paraula, al tall al tall, dels diccionaris castellans de la Real Academia Española, adoptant les formes al valencià o sense cap d'adaptació i inclus aplegaven a copiar la definicio de la R.A.E., produint-se aixina una infinitat de calcs semantics i de confusions. El resultat son uns diccionaris poc o gens fiables...".

Pelut, adj. m. Ètim: de pèl. Encara que és una forma masculina s'aplica a les dònes en masculí i, en eixe cas, actua com a un eufemisme de puta. També se diu l'expressió paréixer o ser un pelut de caixeta que significa paréixer o ser una puta. Cap de diccionari arreplega esta accepció i no trobem el seu orige o explicació. És forma utilisada pels parlants més majors i de mijana edat, la gent jove no l'utilisa i no la sol conéixer.
Eixemples: "Eixa tia és un pelut". "En eixe monyo pareixes un pelut de caixeta". "En les cames a l'aire com un pelut de caixeta".

Pentalfa, anar en –, loc. Ètim: desconegut, possiblement relacionat en péntol (V. péntol). És una locució sinònima de anar en porra o en porreta, anar nuet. Cap de diccionari arreplega esta locució ni la forma pentalfa. És una forma poc utilisada i solen utilisar-se les formes sinònimes anteriors. Els més jóvens la reconeixen o l'entenen pel context, pero no la solen utilisar.
Eixemples: "¡Che! no ixques al carrer que vas en pentalfa". "En la plaja d'Els Montanyars van tots en pentalfa". "Els chiquets juen [juguen] en pentalfa per mig de l'horta".

Péntol, fet un –, s. m. Ètim: desconegut. Hui en la comarca només se conserva la forma péntol en esta locució —també se diu anar fet péntols o fet a péntols—, que significa "anar mal vestit, en la roba tota trencada o a trossos, fet pols o astelles"; se pot traduir al castellà per hecho trizas. El significat de tros, o fragment menut d'una cosa que es trenca no existix a hores d'ara en la comarca. La forma péntol està fossilisada en esta locució i ha vist restringit el seu significat, de manera que només fa referència a la roba. La locució és coneguda per tots i utilisada generalment pels més majors.

Eixemples: "Va fet un péntol en la roba esgarrada". "En esta roba vaig fet péntols". "Portes la camisa feta a péntols".

Penyascaró, ser de –, loc. Ètim: desconegut. "Ser una mala persona, ser de got i gavinet o de pala i foguejar". No trobem esta forma en cap de diccionari i en el diccionari castellà de la RAE trobem "peñascaró" de la següent manera: "**peñascaró**, m. Germ. **aguardiente**"; és decir, que en castellà és un vocable de gerga, argot o germanía, que segons la definició de la RAE és una: "Jerga o manera de hablar de ladrones y rufianes, usada por ellos solos y compuesta de voces del idioma español con significación distinta de la verdadera, y otros muchos vocablos de orígenes muy diversos". ¿Podria tindre la forma castellana peñascaró un orige valencià? Es tracta d'una locució utilisada únicament pels parlants més majors, alguns de mijana edat i la majoria dels jóvens la desconeixen.
Eixemples: "És una família de penyascaró; tots els fills són lladres". "Deixa't eixes males companyies que són de penyascaró".

Pepitam, S. m. Ètim: de pepita, del llatí PITUĪTA, en el mateix significat, i el sufix colectiu –am. "Conjunt de llavors d'alguns fruits o conjunt de moltes llavors". Interessa ací la presència del sufix colectiu –am, que en la comarca és encara productiu (V. brostam, fulleram, putam, botellam, corfam...) —no entrem a discutir si pepita.
Eixemples: "He posat a secar tot el pepitam del meló". "¿Qué fem en este pepitam de carabasses?".

Perro, s. m. Ètim; del castellà perro, en el mateix significat. Insult en una forta càrrega de despreci, en tots els atres casos s'utilisa gos. L'únic diccionari que arreplega esta forma és l'Alcover i mostra que es tracta d'un castellanisme ben antic documentat en el segle XV: "Nom insultant que s'aplicava sobretot a sarraïns, heretges i soldadesca enemiga: Los perros ho possehexen, Quar. 1413, 195. Que yo no'n mate algú de aquests perros de moros, Tirant, c. 92. Perro fill de gos engendrat en mala secta, Tirant, c. 318. Entraren los perros de francesos y moros, Entrev. Eyv. 10". Podem documentar perro en algun atre autor valencià clàssic, com ara Jaume Roig[235]: "Lo tagari / perro malvat, / tot atronat..."3573 i "ella sabia / lo perro ca / fer la salà / en semblant hora..."3611. No es tracta d'un castellanisme modern i sí del manteniment del vell castellanisme perro que documentem en els clàssics junt a uns atres vells castellanismes com ara: manto, estrado, assento, borrego, ganado. Només els més majors i persones de mijana edat utilisen este insult.
Eixemples: "Eixe és un perro mal parit". "Ta germana és una perra filla de mala mare". "Tots eixos forasters són uns perros, gent de got i gavinet".

[235] Roig, J. L'Espill de Jaume Roig. Introducció, transcripció, actualisació i notes. De Costa i Català, J. Ed. L'Oronella. Valéncia 1998.

Peu de Crist, s. m. Ètim: del llatí PĔDE, "peu", i del grecollatí CHRISTUS, "Jesucrist". "Planta (Potentilla reptans) herbàcea que s'escampa per terra arraïlant pels nucs, té fulles alternes

divididas en cinc segments dentats, flors aïllades en cinc pétals grocs. Se cria en els màrgens dels camps de rec; quan se bull la raïl fa roja l'aigua i s'utilisa per a glopejar i desinfectar la boca"; en unes atres comarques rep el nom de cincenrama. Alcover dona peu de Crist i peucrist, que traduïx al castellà per "cincoenrama, pie de Cristo", les dona per a Tarragona, Valéncia i Mallorca i les documenta en el Receptari de Micer Johan, del segle XV o en el Spill de Jaume Roig. Es tracta d'un vell nom de planta que coneixen els més majors i els de mijana edat de la comarca, els més jóvens solen desconéixer el seu nom, o coneixen el nom pero no saben identificar-la.
Eixemples: "La raïl de peu de Crist bollida és bona pa [per a] llevar la [l'] inflamació de boca". "Ha eixit una mata de peu de Crist en el marge del camp".

Picadora, s. f. Ètim: possiblement de picar i este format sobre l'onomatopeya pic. "Peix menut i panchut, de color gris fosc pel llom i en la pancha planca o de color més clar, és comestible i sol peixcar-se en l'aigua dolça. en séquies o l'Albufera"; localment es fa sinònim de rabosa. La forma picadora no la recull cap de diccionari. Només els parlants més majors i de mijana edat coneixen i distinguixen este peix, els jóvens, de no dedicar-se a la peixca com a ofici o afició, no saben identificar-lo.
Eixemples: "Anàvem a gambar i clàvem el gamber pa [per a] agarrar gambes, anguiles i picadores". "Les picadores fregides estaven molt bones".

Pitral, s. m. Ètim: del llatí PECTŎRĀLE, "peça que cobrix el pit". "Correja que va cenyida al pit de les cavalleries i que va subjecta de banda a banda de la sella de montar (en castellà petral) i també tros de correja ampla coberta de badana que forma part de l'aparellada dels animals de tir i que cau davant del pit de l'animal i el protegix" (en castellà antepecho). Només alguns parlants —entre ells els corregers— que tenen cavalleries i aparellades coneixen i utilisen hui esta forma.
Eixemples: "M'ha encomanat que li pose un pitral nou a l'aparellada". "Com no trobe correger li pose yo un pitral com puc a l'animal".

Plantó, s. m. Ètim: de planta, del llatí PLANTA, en el mateix significat, en el sufix diminutiu –ó. "Arbre menut que ha de ser transplantat". Alcover li dona entrada i la remet a plançó, dona plantó per a Castelló, a l'hora que la documenta en l'obra de Salvador Guinot Capolls mustigats[237]. Encara que existix en castellà la forma plantón, en el mateix significat, no és un castellanisme. La comarca és terra d'horta i hortalices, pocs arbres trobem en ella, llevat de la pinada d'El Saler, pero existixen figueres, llimeres, moreres, palmeres i alguns arbres fruiters, de manera que és una forma utilisada i coneguda per tots els parlants.
Eixemples: "He tret uns plantons de chop i no sé a on plantar-los". "Tinc en el camp uns plantons de bresquilleres que vullc dur al secà". "En els vivers hi havia plantons d'albercoquers".

[237] Guinot y Vilar, S. Capolls mustigats, aplech de contalles de la meua terra. Valéncia 1900.

Plegat de braços o cames, loc. Ètim: de plegar, en el sentit de doblegar, creuar o enrollar, i no en el de posar junts, ya que plegar els braços o les cames supon posar-los u sobre l'atre en creu i

no u al costat o junt a l'atre, del llatí PLICĀRE, en el mateix significat. És una forma sinònima de creuat de braços o creuat de cames. Alcover en l'entrada de plegat (2), en la tercera accepció diu: "Caure plegat: caure ràpidament, verticalment; cast. caer seco. Ans llevat dret soptament plegat cau, Ausiàs March LXXXIII". No crec que siga esta una bona interpretació dels versos d'Ausias March; per a interpretar-los millor reproduïm els primers versos d'esta copla esparça [separada] de March:

"Si col malalt qui lonch temps ha que jau
e vol hun jorn esforçar-se llevar,
e sa virtut no li pot molt aydar,
ans llevat dret soptament plegat cau,"[238]

Ausias March utilisa en el vers quart una antítesis, una contraposició entre "llevat dret" i "plegat cau", que no únicament significa ací caure ràpidament, sino que cau en el cos plegat, enrollat o arrollat (V. arrollat), com se diu en la comarca vulgarment caure arrollat, fet un rollo o doblegat. És dir, que el significat de plegat com a doblegat, enrollat o creuat, referint-se a parts del cos o al cos sancer, el documentem en Ausias March i hui seguix viu en la comarca. Els més jóvens utilisen el castellanisme "cruzar" o traduïxen per creuat.

Eixemples: "No fa un brot i se passa el dia de braços plegats". "Ací estic, plegat de cames i fumant-me un cigarret".

[238] Pagès, A. Les obres d'Auzias March. Edició crítica. Facsímil. Ed. Consell Valencià de Cultura. Valéncia 1999.

Plomat, adj. m. Ètim: de plomar i este del llatí PLŪMA, en el mateix significat. sol utilisar-se en frases negatives per a indicar que una persona no és encara madura o té una tara mental de naixença, donat que les plomes són un signe de madurea en les aus.

Eixemples: "Eixe encara no està plomat". "És molt major pero no està plomat". "Té un fill que no està plomat, que està bovo".

Pom de l'aire, estar al –, s. m. Ètim: possiblement de empomar i este d'orige incert. S'utilisa en l'expressió estar al pom de l'aire, i significa "estar expost directament a una corrent d'aire, com si estiguérem empomant l'aire". És sinònim de bat i baterell. Cap de diccionari du este significat de pom.

Eixemples: "Té la porta oberta i està assentat al pom de l'aire". "No estigues al pom de l'aire que té constiparàs". "Lleva't del pom de l'aire que cauràs mal".

Pomat, adj. m. Ètim: de poma o pom (fruit), del llatí PŌMA, plural de PŌMUM, "Fruita carnosa". "Se diu dels braços o cames grosses o arredonides com els dels chiquets menuts, per comparació en la forma redonenca i carnosa d'una poma". Sol utilisar-se en diminutiu per tractar-se d'una paraula relacionada en els chiquets i tindre una càrrega afectiva[239]. Cap de diccionari du este adjectiu.

Eixemples: "Tenen les chiquetes el braços pomadets". "Quines cametes més pomadetes té el chiquet".

[239] Per a més informació sobre el valor afectiu del diminutiu en unes atres llengües, vore: Fleisch, Henri. Traité de fhilologie arabe. Bayrouth 1961. Fleisch fa referència al valor afectiu dels diminutius en francés: "Pour constituer son lengage affentif, le français utilise son grad pocédé de formation: le sufixe. On obtenien ainsi des diminutifs ou des péjoratifs..."; Regula, M. i J Jernej, J. Grammatica italiana descriptiva. Switzerland 1975. Fan rferència al valor diminutiu de l'italià: "Suffissi alternativi [...] Sono quelli che danno alla parola una sfumatura accessoria più o meno affectiva, conservando intatto il significato fondamentale. L'Italiano offre in questo campo una varietà incomparabile di forme, riflettendovi le più diverse sfumature del pensiero e del sentimento."; Vikko Väänänen Introducción al latín vulgar. Madrit 1982. Fa referència ad este valor afectiu que ya aparix en llatí vulgar: "Además de expresar la pequeñez, el diminutivo posee un valor de afectividad, cariñoso la mayor parte de las veces: por ej. Cic. Att. 1,8,3 Tulliola, deliciolae nostrae, tuum munusculum flagiat; los diminutivos afectivos son propios de los poetas cómicos y eróticos (Plauto, Terencio, Catulo, Tibulo, etc.); este matiz puede captarse en los adjectivos y adverbios diminutivos: parvulus, missellus, quntillus, maiusculus, minusculus, plusculum, nitidiuscule...".

Pondre / **-ondre**, v. tr. Ètim: del llatí PŌNĔRE, "posar". Ningú discutix que el verp pondre s'ha conservat, en tota la llengua, davant de posar en el significat de fer ous una femella d'animal ovípar o el d'amargar-se un astre, generalment el Sol, per l'horisó. Colón[240], parlant de les afinitats de la nostra llengua en la Galoromània, afirma que: "El verb PONERE, que s'ha conservat tant a Itàlia (porre) com a Hispània (esp. poner; portg. pôr) amb la significació àmplia de ¿posar, ficar, col.locar?, no ha guardat als territoris de què ens ocupem més que el matís restringit e ¿pondre ous els ocells? (pondre)". En primer lloc Germà Colón oblida el significat de 'pondre's el Sol' i en segon lloc l'existència de formes com, compondre, dispondre, expondre, supondre... vives en valencià, a on se manté el verp pondre en un prefix i a on guarda tot el significat de posar, ficar, colocar, mostra que l'ètim llatí PONERE seguix viu. Esta afirmació de Colón només s'enten pensant que ha oblidat estos verps per no considerar-se hui normatius; no obstant, se mantenen vius i en força en terres valencianes.

Anem a considerar només estos quatre verps (compondre, dispondre, expondre, supondre), encara que n'hi ha alguns més, i vorem com els tracta la lexicografia.

Alcover du compondre, del llatí COMPŌNĔRE, en el mateix significat, i composar, a on diu que ve: "de compondre, amb substitució del verb simple pondre per posar (així com el llatí ponĕre va esser substituït vulgarment per pausare> posar)", du documentació antiga dels dos; també du dispondre, del llatí DISPŌNĔRE, en el mateix signifcat, i disposar, a on diu que ve: "de posar, precedit del prefix dis a imitació de dispondre. Així com el verb llatí ponĕre ha estat substituït en català per posar, el verb disponĕre ha estat suplantat per disposar", du moltíssima documentació antiga i d'autors clàssics per a dispondre i moderna per a disposar; dona entrada a expondre, del llatí EXPONĔRE, en el mateix significat, i exposar, que ve: "del llatí exponĕre, mat. sign., convertit vulgarment en ***ex-pausare** per la substitució de verbs que es troba en **pausare** per **ponere**", dona documentació per als dos verps; finalment du supondre i diu que ve: "del llatí supponĕre, mat. sign. Aquest verb, com altres composts de ponĕre, ha estat substituït en català per un compost de posar (suposar), però en valencià ha prevalgut la forma supondre probablement per influència del castellà suponer" i du suposar: "adaptació del llatí supponĕre, mat. sign., amb adopció del verb posar en lloc de pondre", du documentació moderna per a supondre i antiga per a suposar.

El fet que alguns diccionris moderns normatius no donen entrada a verps com dispondre, expondre, supondre, es deu al fet de ser considerats arcaismes, donat que l'etimologia i la documentació mostren que són formes existents en la llengua clàssica en una gran tradició lliterària i que no són castellanismes. El fet que Alcover, en parlar de supondre, diga que en valencià ha prevalgut provablement per influència del castellà és molt raonable, pero açò no indica que siga un castellanisme. Estos verps, i uns atres en –pondre, mantenen viva tota la seua conjugació en la comarca entre tots els parlants; no obstant se detecta, com ya apuntà Gimeno[241], una certa tendència entre els parlants més jóvens, i degut al contacte en la llengua normativa, a substituir-los pels composts en –posar.
Eixemples: "L'espardenyada es compon de carn i de peix en creïlles i ou". "Mai dispons de temps". "Te vaig a expondre les meues raons". "Suponc que vindrà hui".

[240] Colón, G. El lèxic català dins la Romània Universitat de Valéncia. Valéncia 1993. Pàg. 97.
[241] Gimeno, M. El parlar apichat de la comarca de l'Horta de Valencia: caracteristiques i estat actual. Ed. lo Rat Penat. Valéncia 1993. Pàgs. 26 i 27.

Porga, s. f. Ètim: del llatí PŬRGA, en el mateix significat. "Acció i efecte de porgar o porgar-se i també medicament que servix per a porgar o eliminar allò impur d'una cosa". Alcover du la forma porga, en el nostre significat, per a Valéncia i el valencià i en l'entrada de purga diu que porga és arcaic i dialectal, en la fonètica dona porga per al valencià "entre persones velles o rústiques", documenta porga en el Tractat de Regiment dels Prínceps e de Comunitats, de F. Eximènis (segle XIV), i en atres obres valencianes clàssiques com el Spill o Lo Procés de les Olives; no du porgar, pero en l'entrada de purgar trobem documents del s. XIII —concretament del valencià Arnau de Vilanova— i dels sigles XV i XVI a on apareix conjugat el verp porgar i no purgar. De manera que porga i porgar són formes antigues o "arcaiques" que hui seguixen vives en la nostra comarca i gran part del valencià. Tots els parlants de la comarca utilisen les formes porga i porgar.
Eixemples: "Quna se fan caragols, primer se porguen". "Açò està roïn com una porga". "El gos se porga menjant brossa". "Els meges ya no recepten porgues".

Porgar, v. tr. (V. porga).

Post, al – de, locució temporal i comparativa. Ètim: del llatí PŎSĬTU, "lloc". Locució que s'utilisa per a fer una comparació, generalment entre dos temps distints, sent u el present i l'atre generalment el passat. Les frases al post d'ara allò està antiquat o yo al post era una chiqueta al costat d'ells fan vore este significat de comparança tmporal. En la comarca esta locució no té el sentit purament comparatiu i atemporal que té en comarques com ara el Maestrat, a on també existix esta locució. Alcover documenta la locució en l'obra valenciana Rondalla de rondalles de Lluís Galiana de 1768. Només els parlants més majors i alguns de mijana edat utulisen esta locució que ha caigut en desús i que la llengua normativa no considera.
Eixemples: "Al post d'ara està antiquat". "Yo al post era una chiqueta al costat d'ells".

Primavera d'estiu, s. f. Ètim: del llatí PRIMA VERE, "primavera", i AESTĪVU, "estiuenc". "La primavera que precedix a l'estiu, per contraposició a la primavera d'hivern" (V. Primavera d'hivern). L'arreplega Alcover en l'entrada de 'primavera': "vulg. Cadascuna de les dues estacions que precedixen immediatament a l'estiu i a l'hivern; en el llenguatge vulgar, la primavera pròpiament dita (//1) es diu primavera de l'estiu, i la tardor s'anomena primavera de l'hivern (expressions usades en valencià, sense l'article: primavera d'estiu, primavera d'hivern [...] El mot primavera té, doncs, per al vulgus, el sentit de 'estació preparatòria d'una de les principals' (que són l'estiu i l'hivern)...". En la comarca, generalment, se diu simplement primavera i en algunes ocasions, en contraposició a la primavera d'hivern, se diu primavera d'estiu. També se sol parlar de les dos primaveres. Les generacions més jóvens no utilisen esta forma ni fan referència a les dos primaveres, únicament utilisen la forma primavera.
Eixemples: "En primavera d'estiu i d'hivern fa un orage paregut". "L'estomec me fa mal en les dos primaveres". "Esta primavera, la d'stiu, remou la sanc i és pijor que l'atra".

Primavera d'hivern, s. f. Ètim: del llatí PRIMA VERE, "primavera", i HIBĔRNU, "hivern". "Estació de l'any que seguix a l'estiu". Esta forma l'arrepleguen molts més diccionaris que la forma primavera d'estiu. Marginada en certa manera per la llengua normativa, esta forma sobreviu en la comarca entre els més majors i no és desconeguda per alguns jóvens, que no solen utilisar-la. En la majoria dels casos s'utilisa el castellanisme otoño i la gent més jove coneix la forma normativa tardor, encara que no la sol utilisar. La llengua normativa no ajuda al manteniment i recuperació de la forma primavera d'hivern. Colón[243] ha tractat la forma tardor i el desplaçament de primavera d'hivern com una mostra de propagació o imposició de solucions del nort sobre les del sur, sobretot des de la Renaixença; concretament de tardor diu: "parteix de la diòcesi de Girona i Elna i desallotja paulatinament les velles denominacions, com primavera d'hivern".
Eixemples: "En la caiguda de la fulla o primavera d'hivern encara fa bon orage". "La primavera d'hivern és el 'otoño' ". "En la primavera d'hivern com en la primavera d'estiu no fa ni fret ni calor".

[243] Colón, G. El lèxic català dins la Romània. Universitat de Valéncia. Valéncia 1993. Pàgs. 130 i 131. També cal tindre present els seus artículs, que cita a peu de pàgina, com ara "El concepto 'otoño' en catalán y su posición entre las lenguas romances" o "Más acerca del concepto 'otoño' ", els dos en Revista de Filología Española, XXXVII (1953) i XXXVIII (1954) respectivament.

Pul-pul, Ètim: possiblement d'orige onomatopèyic, pero havem de tindre present el llatí PŬLLUS, "gallina, pollet", i cal recordar el francés poule, "gallina". "Veu que s'utilisa repetidament per a cridar a les gallines o als pollets a l'hora de donar-los a menjar"; també s'utilisa la forma tita. En castellà s'utilisa pita, pita o pitas, pitas. La forma se manté viva en la comarca, encara que és cada volta més difícil d'escoltar, ya que deixen de criar-se els animals domèstics solts o en galliners.

Pur, a – de, loc. adv. Ètim: del llatí PŪRE, "purament", cal recordar l'italià pure, que significa també o té valor reforçatiu l'avevo pure avvertito!; en castellà exisitx la locució adverbial a puro com a fuerza de i de puro com a sumamente, excesivamente, a fuerza de. En la comarca significa "a força de, a base de, indica la repetició constant d'una activiatat determinada". Només els

parlants més majors i alguns de mijana edat utilisen esta locució, els jóvens no l'utilisen i molts no la coneixen.
Eixemples: "A pur de passades acabaràs deixant-ho blanc del tot". "A pur de remenejar he nugat l'allioli". "S'ho ensenyarà a pur de repetir-ho".

Purna, s. f. Ètim: del llatí PRŪNA, en el mateix significat. "Partícula inflamada que es desprén d'un cos en combustió o en fregar-lo fortament". Ha donat el verp purnejar en les accepcions d'eixir purnes i ploure llaugerament, i també la forma postverbal purneig, si be les generacions més jóvens no solen utilisar o no coneixen en alguns casos estes formes. Alcover du purna i espurna, esta darrera derivada de purna en el prefix es-; documenta purna en obres i autors clàssics valencians com Antoni Canals, els Sermons de Sant Vicent Ferrer, Corella o A. March i dona purna per a tot el valencià, també du purnejar per al valencià i espurnejar per a Valéncia, encara que esta forma no existix a hores d'ara en Valéncia ni en la seua comarca.
Eixemples: "Surten purnes del fòc". "Està esmolant l'astral i ixen purnes". "Està escomençant a purnejar". "Cau un purneig que no banay".

Purneig, s. m. (V. purna).
Purnejar, v. intr. (V. purna).

Putam, s. m. Ètim: compost de puta, del llatí vulgar *PŪTTA, en el mateix significat, i el sufix colectiu –am. "Conjunt de prostitutes i prostitució o puteria". Este sufix –am encara se mostra productiu en la comarca. També existix en la comarca la forma putim-putam, que només arreplega Alcover.
Eixemples: "Quin putam hi ha en aquell bar". "En aquell carrer de Valéncia hi ha un putim-putam". "Han tirat a tot el putam al carrer".

Putim-putam, s. m. (V. putam).

Quansevol, adj. i pron. Ètim: del llatí vulgar QUALE SE *VŎLET, en el mateix significat. "Qualsevol". Només els diccionaris Escrig-Llombart i Alcover arrepleguen la variant quansevol, que donaria pas a la variant consevol, en reducció del diftonc ua>o, que també existix en la comarca i que només l'arreplega Alcover i la remet a qualsevol. Alcover qualifica de vulgars les formes quansevol i consevol i les remet a qualsevol, pero en l'entrada de qualsevol acaba dient: "VAR. DIAL.: en la fonètica hem anotat les formes dialectals quansevol i consevol; a vegades apareixen en escrits antics de caràcter poc literari: De cuansevol condició e stat, doc. a. 1463 (Arx. Cor. Ar., reg. 6 intr.º); Que consevol dia el cridarà la Pelaa, Martí G., Tip. mod. II, 20; En espera...de consevol novetat en el poble, Navarro PP 14)". Vista l'etimologia , les formes quansevol i consevol poden considerar-se manco etimològiques que qualsevol i més vulgars, encara que est és un concepte arbitrari; pero, vista la documentació que oferix Alcover, estem davant d'una variant antiga quansevol. És dir, que en la comarca i en el valencià general se manté viva una variant

vulgar, pero també antiga, de qualsevol, fet que no especifica cap de diccionari en no donar entrada a quansevol.
Eixemples: "Quansevol sap a on estarà ton germà". "No deixes la porta oberta que pot entrar quansevol". "Consevol dia t'avente una galtada".

Quant, adv. de temps. Ètim: del llatí QUANDO, en el mateix significat. "Quan". En la comarca l'adverbi de temps quan pren la forma quant com l'adverbi de quantitat quant. Carles Ros arreplega esta forma com a adverbi de temps: "quànt, quando" i "quànt, quando", també ho fa Escrig-Llombart quan en l'entrada de quan diu: "lo mismo que CUAN, CUANT Y QUANT"; Alcover remet quant a quan i dona com a formes antigues quant, quand, can i cant, formes que documenta en la llengua clàssica; és dir, que quant, com a adverbi de temps, és una variant antiga de quan que hui seguix viva en la comarca i gran part del valencià.
Eixemples: "Qunat vingues porta pa". "Quant aní a Catarroja viu a ta tia". "No sé quant vindrà la calor enguany".

Quarta, s. f. Ètim: segurament del llatí QUARTA, "la quarta part". "La segona pell del forment o de l'arròs que mòlta se dona a menjar als animals". En la comarca no hi ha forment i s'aplica hui també a l'arròs[245]. La forma està viva entre els més majors i entre els llauradors, jóvens o vells, que es dediquen al cultiu de l'arròs. La mecanisació del camp i la reducció d'animals de corral i quadra, que consumien la quarta, ha fet que la forma perda vitalitat.
Eixemples: "Li donem la quarta mòlta als animals". "El compost que li donem als animals és la quarta de l'arròs". "Fem un compost en quarta de forment o d'arròs".

[245] Cortés, F. i Granell, Ll. "Vocabulari valencià del conreu, molitnage i comerç de l'arròs". En Revista Valenciana de Filologia Tom II, no arrepleguen esta forma, cosa que confirma que la quarta no era en orige aplicable a l'arròs.

Quebrassa, s. f. Ètim: del llatí *CREPACĔA, en el mateix significat, derivat de CRAPARE, "rebentar". "Clavill en la pell produït pel fret o un agent patològic". Alcover dona quebrassa per al valencià i Tortosa i documenta la variant crebassa en el Llibre de Menescalie o tractat de les mules. de Manuel Dieç, Majordom del Rei N'Anfós d'Aragó, de 1523 i en una obra de medicina manuscrita del s. XIV. No es tracta d'una forma d'us general i molts jóvens la desconeixen.
Eixemples: "Ton yayo era obre i se li feen quebrasses en les mans". "De treballar la terra i en el fret se me feen quebrasses en les mans".

Quintern, s. m. Ètim: del llatí QUĪNTUS, "el que fa cinc". També se diu la forma castellana quintero. "Joc antic de sòrt que consistia en encertar cinc números de la loteria antiga o de cartons"; en realitat el quintern era l'encert de cinc números de la loteria antiga o joc de cartons, pero en la comarca passà a denominar esta classe de joc. Alcover du la definició de "combinació formada per cinc nombres", sense fer referència al joc i l'accepció antiga de "Plec de cinc fulls", que documenta en el 1423 en l'Archiu del Regne de Valéncia ["Féu fer un quintern, ço és deu cartes en què entraren cinch pergamins"]. Cap de diccionari arreplega la referència a l'antic joc, segurament

per haver desaparegut com a premi esta combinació de cinc números; no obstant, els més majors de la comarca encara donen el nom de quintern a l'antiga loteria, els més jóvens i la majoria de mijana edat desconeixen esta forma.
Eixemples: "Antigament juaven [jugavem] al quintern". "Hui no se jua [juga] al quintern". "La primitiva serà com el quintern".

Quinzet, s. m. Ètim: diminutiu de quinze, del llatí vulgar QUINDĔCE, variant de la forma clàssica QUINDĔCIM, en el mateix significat. "La qunzena part d'una lliura valenciana". "Moneda antiga, vinticinc cèntims de pesseta, des de 1925 a 1937". La moneda deixà d'existir fa temps; no obstant, els més majors encara la recorden i saben el seu valor, la gent de mijana edat o els més jóvens saben que era una moneda pero no saben el seu valor. També ha quedat fossilisada en la locució no valdre ni un quinzet, que no solen utilisar-la els més jóvens.
Eixemples: "En un quinzet podien comprar llepolies". "Açò no val ni un quinzet". "Eixe no val un quinzet".
Quiquera, quiquereta, s. f. Ètim: del castellà jícara, "got de fanc per a prendre chocolate", i este del nahua —llengua dels antics indis mexicans—, xicalli, got fet en la corfa d'un fruit denominat güira. En Catalunya o Mallorca donà la forma xicra i en terres valencianes quiquera. Alcover du quíquera (esdrúixola) per a "Tortosa i País Valencià" i la documenta en Martí Gadea en l'obra Tipos, modísmes y còses rares y curioses de la tèrra del gè, en la fonètica diu: "**kíkera** (val.). Els vells i les persones menys cultes pronuncien **kikéra**". En la comarca i en l'Horta Nort només existix la forma quiquera (plana i no esdrúixola). Només les persones més majors i de mijana edat coneixen i saben qué és quiquera, els més jóvens no saben de quin atifell es tracta i no solen utilisar-la.
Eixemples: "Tinc unes quiqueretes per a prendre chocolate". "Encara conserve de la yaya algunes quiqueres".

Quiqueràs, **donar el -**, loc. Ètim: derivat de quiquera. Com el castellà jicarazo, significa "donar verí a una persona". Cap de diccionari arreplega esta forma o locució que només utilisen els parlants més majors i alguns de mijana edat.
Eixemples: "Diuen que li donaren el quiqueràs a son pare per a heretar". "La dòna, un bon dia, li donà el quiqueràs i el matà".

Rabera, s. f. Ètim: de l'àrap rabarib, plural de rabrab, "ramat". "Conjunt o grup d'animals domèstics o salvages de pèl o ploma". Alcover la dona com a ramat d'animals de pastura per a "Gandesa, Xerta, Tortosa, Amposta, País Valencià", la traduïx [al castellà] per "rebaño", a l'hora que la documenta en el Spill de Jaume Roig. En la comarca només els més jóvens desconeixen el seu significat.
Eixemples: "A voltes passen unes rabers d'ànets cap a l'Albufera". "Tenia una rabera de cabres en el secà".

Rabosa, s. f. Ètim: derivat del llatí RAPUM, "coa". "Peix". (V. picadora).

Raïl, s. m. Ètim: del llatí RADĪCE, en el mateix significat. "Arrel". La forma arraïl, que també trobem en la comarca, presenta una aglutinació de la a procedent de l'artícul la. Alcover propon la següent etimologia: RADĪCE>rahiu>raïl, i de raïl>rael i rel, que, per aplutinació de la a de l'artícul la, dona arrel. La forma arrel només existix en la comarca en la locució de soca i arrel (V. arrel). Segons açò la forma raïl és més etimològica i antiga que les variants arraïl, arrel o rel; de fet Alcover documenta raïl (rayl, rahil, rail) en Llibre de contemplació en Deu de R. Llull, Vita Christi de Sor Isabel de Villena, El Curial i documents dels segles XIV i XV, també és antiga la documentació de rael (Ausias March) i la de rel i arrel és més moderna.
Alcover remet arraïl, forma que dona per al valencià i documenta en autors valencians, i raïl, forma que documenta en els clàssics pero que la considera dialectal, a arrel. La forma raïl, etimològica i clàssica, se manté viva en la comarca encara que alguns diccionaris la condenen com a dialectal, quan haurien de considerar-la com un arcaisme dialectal, la remeten a arrel o simplement l'ignoren. En tot cas no és gens sospitosa de ser castellanisme, encara que la forma castellana raíz pot haver reforçat el seu manteniment.
Eixemples: "Les raïls del pi m'alçaran la casa". "Posa l'esqueix en auya [aigua] i quant [quan] traguen raïls els plantes". "M'han de matar la raïl d'un quixal".

Raïm de mamella de vaca, s. m. Ètim: del llatí RACĒMU, "fruit del cep". "Espècie de raïm blanc de grans llarcs i saborosos que madura per setembre".

Ramassada, s. f. Ètim: possiblement derivat de ramàs, "ram o conjunt de fruits que creixen d'una mateixa rama", segurament perque el seu pes fa que caiga la rama de colp a terra; derivat de ram i este del llatí RAMU, en el mateix significat. Significa "pluja forta i de poca duració". Tota la població coneix i utilisa esta forma junt a arruixada, arruixó o aiguada.
Eixemples: "Caigué una bona ramassada en cinc minuts". "Una ramassada ha fet que la séquia vaja de gom a gom".

Ransal, s. m. Ètim: desconegut. "Bata, batot o vestit llarc fins als peus que penja molt d'un costat o que s'arrossega per terra".
Eixemples: "¿A ón vas en eixe ransal? Pareix que siguen carnestoltes". "Anava vestida en un ransal i descalça". "Eixa bata te ve gran i llarga com un ransal".

Rant, adv. Ètim: Alcover remet rant a ran i fa un resum de les diverses etimologies propostes: "ETIM: incert, malgrat que ha estat molt estudiada. S'ha acceptat per molts autors un origen germànic *__rands__ o ***randa**, 'vorera de l'escut' i 'vora' en general, però darrerament sembla esser més acceptable l'ètim gàl.lic **randa**, 'frontera, límit' (cf. Corominas DECast, III, 993-994). García de Diego Dicc. 5389 proposa dues etimologies llatines: **radente** i **adhaerente**, cap de les quals sembla aplicable a les formes catalanes ran i arran". Significa "junt a, al costat o vora de, tocant, al mateix nivell".

Les etimologies que Alcover oferix fan vore que la forma rant, en –t final, se pot considerar etimològica, si be la llengua normativa la margina. En la comarca és una forma coneguda pero poc utilisada pels més jóvens.
Eixemples: "Rant al meu camp està el teu". "Rantet al pou està la pica".

Rapar, v. tr. Ètim: del germànic *hrapon, "arrancar, estirar els cabells". Significa "furtar, rapinyar". Només se conserva el verp rapar en la locució de rapa i fuig, que significa fer una cosa en molta pressa o fer una cosa i eixir corrent; com el verp rapar ha desaparegut en la comarca sol substituir-se en esta locució pel verp arrapar i se diu d'arrapa i fuig; el verp arrapar també té esta accepció de furtar o rapinyar, com mostren Alcover, en la llengua clàssica.
Eixemples: "Ha vingut, ha agarrat de rapa i fuig un entrepà i se n'ha anat". "L'he vist passar per la porta de rapa i fuig". "No m'agrada que faces les coses de rapa i fuig quan les has de fer en calma".

Rasmà, de –, loc. adv. Ètim: possiblement de l'àrap rasmiyya, "vigor i rapidea en la marcha", que dona en castellà rasmia, espenta. Significa "de pas, de passada, només un instant", i equival al castellà de refilón en sentit figurat. En Terol se diu de rasmión, que pareix tindre la mateixa raïl.
Eixemples: "He vist a mon pare, de rasmà, passar per la porta". "Li he vist de rasmà la cara i no el reconeixeria".

Raspall, s. m. Ètim: derivat de raspar i este del gerànic raspon, "rascar". "Instrument de fusta en cerres i brins d'espart que servix per a fregar". També se li dona el nom de raspall al rallador de pa. Hui en la comarca només té els significats que aportem; el de rallador de pa no l'arreplega cap de diccionari. Es tracta d'una forma en desús substituïda generalment pel castellanisme cepillo. Només els més majors la recorden i esporàdicament l'utilisen; hui existix d'una forma passiva.
Eixemples: "Eixa taca l'hauràs de netejar en un raspall". "Neteja les espardenyes en sabó i un raspall". "Trau un raspall i te rallaré una miqueta de pa".

Raspalló, de –, loc. adv. Ètim: possiblement derivat de raspall, "granera feta en rames", postverbal de raspar o relacionat en raspallot, modalitat de joc de pilota valenciana que es juga fent-la anar molt baixa o raspant-la, és dir, jugar en la pilota que s'arrossega per terra. La locució significa raspant, tocant llaugerament pero en rapidea o celeritat, també pot significar de passada.
Eixemples: "M'ha tirat una pedra i m'ha pegat de raspalló, si me pega de ple me mata". "L'he vist passar de raspalló".

Rastell, s. m. Ètim: possiblement del llatí RASTĔLLU, "rastell, rasclet, ferramenta per a arreplegar fulles o herba". En la comarca significa "rasclet" i també "la fila de pedres que formen la vora d'un empedrat o vora de carrer". Entre els més jóvens i alguns majors sol utilisar-se la forma castellana bordillo per a la segona accepció que ací arrepleguem i que no apareix en tots els diccionaris.

Eixemples: "S'ha caigut i s'ha fet mal en el rastell de la vora". "La vora és de taulellets i el rastell de granit". "Ha agranat la vora i s'ha deixat les fulles en un muntonet en el rastell".

Rauja, anar de –, s. f. Ètim: possiblement relacionat en l'occità rauja, "ràbia". Significa "chala, folgança, festa sorollosa i molt animada", equival al castellà juerga. No sol utilisar-se fòra d'esta locució. Alcover la dona en este significat exclusivament per al valencià i la documenta en autors valencians del sigle XIX, com Eduart Escalante i B. Morales San Martín, abdós d'El Cabanyal en la ciutat de Valéncia. Conviu en la comarca en la forma chala i el castellanisme juerga. Només els més majors solen utilisar-la i molts jóvens la desconeixen.
Eixemples: "Tota la nit anem de rauja cantant i beguent [bevent]". "La gent jove a soles vol anar de rauja i no treballar". "Venen de rauja i han begut massa".

Ravachol, s. m. Ètim: segons Sanchis Guarner[249] del nom Ravachol, famós anarquiste francés guillotinat en 1890. Nom que els valencians del Cap i Casal donaren humorísticament a un tramvia a vapor, concretament a la llínea de Valéncia al Grau, des de 1892. En l'Horta sur se li dona este nom també a l'antiga barca de passagers que creuava l'Albufera. Només Alcover i la RACV donen la forma ravachol, pero en el significat de "Infant entremaliat (Val.)", Alcover, i "niño travieso // persona descarada", la RACV. És dir, que cap de diccionari arreplega la nostra accepció. Hui només els més majors, i no tots, recorden la paraula ravachol, que només s'utilisa quan narren històries del passat. Es tracta d'un vocable viu a finals del s. XIX i principis del XX.
Eixemples: "Anaven en el ravachol a Catarroja i mogué tramuntana; quasi s'afonà la barca". "Anàvem i tornàvem a Catarroja en el ravachol". "El ravachol era un tramvia".

[249] Sanchis Guarner, M. La ciutat de València. Ed. Ajuntament de Valéncia. Valéncia 1989. Pàg. 528.

Rebals, s. m. Ètim: possiblement del castellà rebalse, "estancament d'aigües", i este de rebalsar, relacionat en el castellà balsa. Significa "aigua que s'acumula fent toll i per extensió acumulació de coses". En la comarca no s'utilisa el verp rebalsar i el substantiu sol ser utilisat per parlants majors i de mijana edat, la joventut no el sol utilisar. Es tracta d'un terme relacionat en el rec —la comarca és tota ella terra de regadiu des de l'época àrap— que ha patit una extensió del significat.
Eixemples: "Quant plou es fa en el corral un rabals d'auya [aigua] que s'ha de traure a poals". "M'has fet un rebals de gots per a escurar en un moment".

Rebusnar, v. intr. Ètim: del castellà rebuznar, en el mateix significat. Este castellanisme el recull Alcover en diversos significats i el documenta en els Sermons de Sant Vicent Ferrer en el significat de fer moviments violents. Només els més majors l'utilisen en esta accepció.
Eixemples: "Des de que se n'anà d'este poble ha rebusnat". "Anem a regar els pins a vore si rebusnen".

Recebir, v. tr. Ètim: del llatí RECĬPĔRE, mat. sign. "Rebre". Només Alcover dona entrada a recebir i la remet a rebre, a on diu que: "En el segle XV ya apareix la forma recebir (castellanisme):

Isquessen fora de la ciutat per recebir los embaixadors, Tirant, c. 14; No tardeu de recebir aquest rey, Villena Vita Chr., c. 28. També apareix de bona hora la forma recibir: Lo anaren a recibir a la vora del riu, Tirant, c. 133". Es tracta d'un castellanisme ben antic que es conserva en la comarca utilisat només pels més majors, els parlants de mijana edat i els més jóvens utilisen el castellanisme recibir.

[En un correu elèctronic li preguntí a Voro López, autor de tot este recull de formes i locucions, si era recebir un castellanisme, i me contestà que no, que segurament era un llatinisme o cultisme].

Eixemples: "Mos [nos] recebiren molt be en sa casa". "No te recebirà tan matí".

Recialla, s. f. Ètim: del llatí RECISALIA, "retalls". "Dolor o defecte físic que queda com a conseqüència d'una malaltia"; l'accepció originària "allò que queda d'una cosa desapareguda", hui no existix en la comarca. Tots els diccionaris l'arrepleguen; no obstant, és una forma que escomença a caure en desús, de fet alguns parlants, generalment els més jóvens, no solen utilisar-la.

Eixemples: "La toseta és una recialla d'aquella grip que patí". "De la fam que patiren li quedà una recialla en el pit que acabarà malament".

Recolzar-se, v. refl. Ètim: derivat de colze, en el prefix re-, i este del llatí CŬBĬTU, en el mateix significat. "Posar-se en posició inclinada descansant els colzes i l'esquena en un lloc". Conserva en la comarca este significat original i no les extensions que ha pres en la llengua lliterària o normativa de descansar sobre un soport o sostindre una teoria en algun argument. La seua traducció al castellà seria recodar, en el sentit de descansar sobre el colze, per a les atres accepcions s'utilisa el castellanisme apoyar. El castellà ha impedit l'extensió del significat de recolzar-se, de manera que les noves accepcions entren en la forma castellana apoyar i apoyo en lloc de recolzar i recolzament. La nostra forma veu restringit el seu significat a l'original. Els més jóvens i alguns parlants de mijana edat també utilisen el castellanisme apoyarse per a la nostra accepció.

Eixemples: "Recolza't en lo llit i descansa". "El sofà és gran i podem recolzar-nos els dos".

Reconreat, adj. m. (V. conreat).

Régol, a –, loc. adv. Ètim: possiblement postverbal de regar i este del llatí RĬGĀRE, en el mateix significat. Es tracta d'un terme relacionat en l'aigua i el rec; s'utilisa per a indicar que l'aigua entra a grans quantitats en un camp per una boquera o en un lloc per alguna espècie de boquera, sense cap d'impediment. Cap de diccionari arreplega esta forma.

Eixemples: "Quant [Quan] regues deixa entrar l'auya [aigua] a régol en el camp". "Quant la riuà [riuada] entrava l'auya [aigua] a régol en casa per la porta".

Regomello, s. m. Ètim: del castellà regomello, i esta del llatí *RECOMEDIUM, derivat de COMEDĔRE, "menjar". "Recel, ressentiment". Encara que la majoria dels diccionaris l'arrepleguen

és una forma que cau en desús entre els més jóvens i persones de mijana edat; la llengua normativa no sol utilisar-la encara que aparega en els diccionaris.
Eixemples: "Oblida els problemes, no pots viure sempre en eixe regomello". "Encara tinc un regomello per lo que em feu".

Reguiny, s. m. (V. reguinyar).

Reguinyar, v. tr. Ètim: incert, possiblement relacionada en formes com reganyar i segurament en reguinnar, reguinar o reguitnar, potser relacionades en el castellà respingar, en el sentit de "tirar guitzes". En la comarca significa "mostrar irritació els animals o les persones; els animals mostrant les dents o grunyint i les persones generalment en paraules i comentaris". No se coneix l'accepció de "tirar guitzes", que possiblement seria el significat original. Alcover du reguinyar, la dona com a forma dialectal i la remet a reganyar, dona reguiny i reguinyós per al valencià, documenta reguiny en Martí i Gadea[250] i reguinyós en Carles Ros[251]. És una forma coneguda i utilisada en la comarca entre tots els parlants.
Eixemples: "El gos reguinya quant [quan] s'acosta algú que no coneix". "No reguinyes quant [quan] te manen faena"."El chiquet ha agarrat un reguiny i no para de plorar". "És un home reguinyós".

[250] Martí y Gadea, J. Tipos, modísmes y còses rares y curioses de la tèrra del Gè. Valéncia 1906.[251] Barberà, F. Conferencias sobre bio-bibliografía de Carlos Ros. Valéncia 1905. Ací se publiquen els romanços escrits per Carles Ros, que és a on Alcover documenta reguiny: "A la vella reguinyosa / tira-li coça".

Reguinyós, adj. m. (V. reguinyar).

Rellomello, s. m. Ètim: de llomello, en el prefix re, este derivat de llom i este del llatí LŬMBU, en el mateix significat. Cal recordar que la forma llomello, "carn del llom del porc", és general en valencià. En els animals el rellomello és la carn que està entre les costelles i el llom, en castellà solomillo. La forma conviu en el castellanisme solomillo i no sol ser utilisada per la llengua normativa que utilisa llom o entrecot.
Eixemples: "He comprat un rellomello molt bo". "De primer plat posaren peix, i de segon rellomello en creïlles".

Remiscar, v. tr. (V. romiscar).

Remulla, **a** -, loc. adv. Ètim: postverbal de remullar i este del llatí REMŎLLIĀRE, en el mateix significat. "En remull". "Posar una cosa en contacte en l'aigua o un atre líquit per a que s'amere, dessale, etc."
Eixemples: "Posa els cigrons a remulla una nit". "La lletuga l'has de posar a remulla, que la veig molt sema".

Renoc, s. m. Ètim: possiblement derivat del llatí RANA, "granota". "Amfibi anur (Bufo bufo) paregut a la granota, pero en costums més terrestres, de pell aspra en gràndules que segreguen un líquit acre". Alcover l'arreplega, la traduïx al castellà per "sapo, escuerzo", la dona per a Castelló i Valéncia Ciutat i la documenta en autors clàssics com Jaume March: "Ne sigales ho renochs vos plasia"[252], o el castellonenc Pascual Tirado; la cita de P. Tirado: "Lo tio roncave com un beneit, pareixia un renoc", nos fa vore que en Castelló, com en Valéncia Ciutat, el renoc és un amfibi d'edat madura, i no un cullerot o amfibi anur en una primera fase del seu desenroll. Es tracta d'una forma que, com fa vore Alcover documentant-la en Jaume March, és ben antiga. Hui en la comarca és poc utilisada i se substituïx generalment per la forma castellana sapo. La forma normativa gripau no s'utilisa pels jóvens —els majors la desconeixen— i impedix la recuperació de la forma renoc [en la o oberta].

Eixemples: "Això que canta és un renoc". "Dragons, renocs i sangrantanes me fan fredat".

[252] El Cancionero Catalán de la Universidad de Zaragoza, Conegut també com a Cancionero de Zaragona, Cancionero Provenzal, o Lemosín, o Carcionero de Turmo. Se creu que fon escrit entre 1450 i 1465. Per a més informació sobre este cançoner vore Els poemes d'Ausias March en el Cançoner de Saragossa. Ed. Corts Valencianes. Valéncia 1997.

Rescabalar, v. tr. Ètim: format sobre cabal, en el prefix iteratiu res- (com rescatar, del llatí CAPTARE i el prefix iteratiu res-), i este del llatí CAPUT, "cap". "Recuperar el cabal o allò que s'havia perdut". En la llengua parlada ha caigut en desús i s'utilisa el castellanisme desquitarse o el cultisme resarcir-se, que coincidix en el castellà resarcirse i segurament influïx per a que esta forma desplace a rescabalar.
Eixemples: "En estos dinés [diners] volia rescabalar-me de tot lo que havia perdut". "Ni en estos dinés [diners] aplegue a rescabalar-me de lo que m'han llevat"

Ret, s. f. Ètim: del llatí RĒTE, en el mateix significat. (V. eixàrcia).

Retentar, v. tr. Ètim: del llatí RETENTARE, "tocar de nou, tornar sobre una qüestió". Significa "tornar a partir un dolor o una malaltia que ya s'havia patit". Alcover la dona per al valencià i la documenta en autors i obres clàssiques com Lleonard de Sors[253] o Lo procés de les olives, a on fa l'efecte que el seu significat és el de retemptar ["tornar temptar"], tentar de nou, i no el de retornar a patir un mal o recaure. L'etimologia indica que retentar és una forma antiga i etimològica; el fet que en castellà existixca retentar, en el mateix significat, pot haver influït per a que es mantinga viva, pero la documentació que oferix Alcover fa vore que la forma existix des de ben antic.
Eixemples: "Cura't be el constipat o te retentarà". "Cada primavera me retenta el dolor d'esquena". "Quant [Quan] una malaltia retenta és pijor encara".

[253] El cancionero catalán de la Universidad de Zaragoza. (V. cita anterior).

Revés, adj. m. Ètim: del llatí REVĔRSU, "girat". Se diu dels noms o les paraules rares, poc freqüents i rebuscades o difícils de pronunciar; ha perdut la derivació de gènero i número. La forma revés la documenta Alcover en l'accepció de contrari o advers en autors i obres com A. March, I. de Villena, Lo Passi en cobles o Lo procés de les olives; en l'accepció de difícil i penós de manejar la documenta, entre uns atres, en el Spill de Jaume Roig i dona una cita de La brama dels llauradors del orta de Valencia de Jaume Gaçull, que és justament el significat que ací aportem: "Té nom tan revés , mal dogal l'estire!" [En la trascripció de Roc Chabàs figura escrit aixina: "Te nom tan reves, — imal dogal l'estire, / que be ensertillar — me par que'l poguera! / fenoll, o espigol... I que Batiste Sanramón l'actualisa aixina: "Té nom tan enrevessat, — imal dogal l'estire, / que be encertar — me pareix que el poguera! / Fenoll o Espigol..."*] diu un llaurador referint-se a Fenollar; la RACV no la du [la segona edició, sí]. Només els més majors i alguns parlants de mijana edat utilisen este adjectiu.
Eixemples: "Quin nom més revés té el teu amic". "Eixa és una paraula molt revés". "Són paraules molt revés les que dius".

Roflar, v. intr. Ètim: comparem en el francés ronfler, "roncar", el castellà runflar, i l'aragonés roflá, estos dos en el mateix significat que el nostre roflar. Significa "alenar fort, rossollar, pantaixar, pels nassos i generalment els animals". Esta forma seguix viva en la comarca entre alguns parlants. Cal dir que la nostra forma roflar, en *o* no la du cap de diccionari [consultats en els anys d'este treball i que fon publicat en l'any 2002]. Només els més majors coneixen i utilisen esta forma.
Eixemples: "Mira com rofla l'haca del pantaix que té". "De la correguda rofles com un animal". "El bou rofla quan ix a la plaça".

Roïdo, s. m. Ètim: del castellà ruido, en el mateix significat. (V. soroll).

---

* Gaçull, J. La brama del llauradors de l'horta de Valéncia. Edició de Batiste Sanramón. L'Oronella, Valéncia 2003.

Romiscar, v. tr. Ètim: incert. Possiblement del llatí RUMIGĀRE, "rumiar". "Parlar confusament expressant descontent, renegar en veu baixa, parlar entre dents". És sinònima de remugar, del llatí RUMIGARE, en el mateix significat, en un canvi de ru- pel prefix re-, que indica repetició. La forma més acostada que trobem, tant en la forma com en el significat, és la variant antiga ruminar, de rumiar. Alcover documenta ruminar en Eximenis o en el Spill de Jaume Roig, entre uns atres. La forma romiscar, que també coneix en la comarca la variant remiscar, en el prefix re- que trobem en remugar, pot tractar-se d'una variant de l'antic ruminar que s'ha mantingut viva.
Eixemples: "Sempre està romiscant i renegant en veu baixa". "Té mal geni i no para de romiscar".

Rompre, v. tr. Ètim: RŬMPĔRE, en el mateix significat. "Trencar". Només se conserva el verp rompre, en tota la conjugació, parlant de les ones rompre l'ona, entre mariners i persones vinculades a la mar. Per a totes les atres accepcions s'utilisa el verp trencar. Este verp ha caigut en desús en la comarca i el valencià general ha substituït per trencar en totes les seues accepcions.
Eixemples: "Quant [quan] l'ona romp alça bromera". "Les ones grans rompen dins la mar". "Ací rompien les ones". "Escabuça't quant [quan] rompa l'ona".

Ros, adj. m. Ètim: del llatí RŬSSU, en el mateix significat. "Cabell de color entre castany clar i el groc d'or". En la llengua parlada en terres valencianes ha segut totalment substituïda pel castellanisme rubio o la forma valenciana roig. En la comarca esta només se conserva fossilisada en l'endevinalla de la teulada: En un corral de vaques rosses / entra un bou i les llaura totes[254], fòra d'esta endevinalla, que recodava Pepa Antequera Pons, dòna major de 90 anys, no hem pogut escoltar-la. Hui és difícil trobar persones que recorden esta endevinalla.

[254] López i Verdejo, V. Endevina endevinalla... Endevinalles valencianes. Ed. Del Senia al Segura. Valéncia 1997. Pàg. 81.

Rosada, s. f. (V. aiguage).

Rosada blanca, s. f. Ètim: del llatí RŌS, "ros [esta forma, ros, que Alcover l'arreplega per al valencià, la documenta en obres valencianes, entre unes atres, com ara el Spill, Les Trobes en lahors de la Verge Maria, o els Sermons de Sant Vicent Ferrer, i en la fonètica la dona en o oberta per a Llanera de Xàtiva, no ve en el diccionari de la RACV], reixiu, aiguage, rosada". "Aiguage o rosada gelada". En la comarca esta és l'única forma existent per a designar este fenomen. Es tracta d'una forma general entre tots els parlants de la comarca.
Eixemples: "La rosada blanca ha gelat la collita". "Quant [Quan] m'he alçat este matí hi havia rosada blanca". "Pocs hiverns tenim rosada blanca en l'Horta".

Runa, s. f. Ètim: Contracció de ruïna i este del llatí RUĪNA, en el mateix significat. "Brutea greixosa que s'adherix". Equival al castellà mugre. Alcover dona esta accepció entre unes atres i la trau de Martí Gadea255. La forma runa, marginada de la llengua normativa, seguix viva entre tots els parlants de la comarca en esta accepció específica; per a referir-se als residus d'un edifici assolat s'utilisa la forma ruïna.
Eixemples: "La runa està enfeltrida en la roba". "La taula tenia runa de no torcar-la".

[255] Martí y Gadea, J. Diccionario General Valenciano-Castellano. Valéncia 1891.

Safor, s. m. Ètim: de l'àrap sahor, "menjada nocturna que es fa durant el Ramadà". "Conjunt de coses en gran desorde o empastre que es fa generalment en alguna substància líquida". En la

comarca és d'us general entre tots els parlants. No és una forma utilisada en la llengua normativa i en algunes comarques no se coneix.
Eixemples: "Estan fent conserva de tomata i hi ha un safor en la cuina". "Esta safor de joguets l'heu de llevar d'ací".

Salguera, s. f. Ètim: del llatí SALĪCE o *SALICARĬA, de SALIX, -ĬCIS, en el mateix significat. "Arbre de la família de les salicàcies". Variant de salze. Possiblement la forma salguera és una feminisació de l'antiga forma sàlcer, que trobem en el Spill[256], o sàlzer, que apareix en Onofre Pou[257], en un canvi de lloc de l'accent retardant-lo i fent una diàstole, segurament per analogia en les paraules acabades en –er, que són agudes, o en –era, que són planes. Cal tindre present que la forma salguera existix en castellà com a variant de sauce, del llatí *SALICARIA, de SALIX, -ICIS, salze, també existix salguero, del llatí *SALICARE, salze, si be estes formes no són pròpies del castellà de Valéncia i difícilment podia haver passat del castellà al valencià; no obstant, la forma salgar no és aliena a la nostra àrea llingüística i el topònim Salgar existix a vora del Segre, en el terme de Montsonís del Mig Segre; també existix la forma salgueda com a topònim en Banyoles, Font de la Salgueda i Riera de Salgueda afluent del riu Ges; la forma salguera, existix com a llinage, segons Alcover, existix en Barcelona. En tot açò podem descartar que es tracte d'un castellanisme i podem pensar que és una forma antiga autòctona o derivada per feminisació de la variant antiga sàlzer. El canvi de gènero o dualitat el trobem en alguns atres arbres com ara garrofer o garrofera, pomer o pomera, perer o perera. És l'única forma viva en la comarca per a designar est arbre de ribera que creix en zones humides a la vora de séquies o de l'Albufera.
Eixemples: "A vora séquia tenia una salguera grandíssima". "En els capms d'arròs l'únic arbre que creix és la salguera". "Adornem la carrossa en rames de salguera i palmes".

[256] Roig, J. Spill o Libre de les Dones. Valéncia 1531. La rima fa vore que en el Spill la forma sàlcer és plana i no aguda, puix rima en àlber: "popul, chop, àlber, / olm, vern e sàlcer,"; per una atra banda els versos del Spill són de quatre sílabes i segons la nostra mètrica havem de contar les sílabes del vers fins a l'última sílaba accentuada, si àlber o sàlzer foren agudes els versos tindrien cinc sílabes en lloc de quatre. Curiosament el desplaçament de l'accent que es produí de sàlcer a salcer també se detecta hui de àlber a alber.
[257] Pou, O. Thesaurus Puerilis. Valéncia 1575.

Salvagarbí, s. m. Ètim: de salvar, del llatí SALVĀRE, en el mateix significat, i garbí, de l'àrap garbi, "occidental, Vent del Suroest". Es tracta de la finestra triangular que porten algunes embarcacions i que per extensió sàplica a les finestres triangulars de diversos vehículs de rodes. Només hem escoltat esta forma en El Cabanyal i entre gent molt major i marinera.

Saraca, s. f. Ètim: desconegut. Només s'utilisa en l'expressió no quedar ni saraca en el significat de "no quedar ni senyal d'alguna cosa". El parlant desconeix el significat de saraca. L'únic diccionari que recull una varietat de la nostra forma és l'Escrig-Llombart: "Baraja, raxa. F. Resto ó señal. U. comúnmente de esta voz valenciana precedida de la partícula ni". La forma saraca ha quedat fosilizada en esta expressió i no s'utilisa fòra d'ella, de tal manera que es desconeix el seu significat

original. No és una forma general en valencià i moltes comarques la desconeixen. Només els més majors utilisen esta expressió.
Eixemples: "Ha pedregat i no ha quedat ni saraca del cacauar". "El temporal ha segut tan fort que no queda ni saraca de les tomateres".

Seny, s. m. Etim.: del llatí SĬGNUM, "senyal i també campana". Només s'utilisa en l'expressió ple o carregat a seny, que significa "ple o carregat al màxim, de vores a vores, de gom a gom, ben amunt, fins a la campana". El parlant desconeix el significat de la forma seny i no utilisa esta paraula fòra d'esta expressió. L'expressió se manté viva en la comarca entre la població de totes les edats, si be els majors són els que més l'utilisen i alguns jóvens la desconeixen.

Eixemples: "La séquia ve a seny". "Carreguen els camions a seny". "Si omplis el poal a seny te caurà l'auya [aigua] pel camí".

Ser de got i gavinet, loc. Ètim: del llatí GŬTTUM, "gerro", i el fràncic knife, "gavinet". "Es diu de la gent renyidora, en mala presència i perillosa, gentola". Els més jóvens no solen utilisar esta locució. Arreplega esta locució E. Miedes[258] i no la du J. Comes i Nacher[259], ni Carles Ros[260]. Es tracta d'una locució arcaica.
Eixemples: "Eixa gent en eixes cares i traces pareixen de got i gavinet". "Eixa gentola és de got i gavinet". "Ad eixe baret va gent de got i gavinet".

Ser de pala i foguejar, loc. Ètim: del llatí PALA,m en el mateix significat, i foguejar derivat de fòc i este del llatí FŎCU, en el mateix significat. "Es diu de la gent que és déspota, renyidora o que té tendència a discutir en força". Cap de diccionari arreplega esta locució, ni en l'entrada de pala ni en la de foguejar. Com sol succeir en les locucions, frases fetes i refranys, la geny més jove no sol utilisar-les. Ni E. Miedes, ni J. comes, ni C. Ros, en les obres adés citades, arrepleguen esta locució.
Eixemples: "És un home discutidor, de pala i foguejar". "Si vas a renyir en ell pensa que és de pala i foguejar".

Serrat, adj. m. Ètim: del verp antic serrar, "tancar", i este del llatí SERARE, "tancar", o directament del francés serrer, "estrényer". Cf. el francés serrer, apretar, l'italià serrare, apretar, tancat, i el castellà cerrar. S'aplica a persones per a indicar que són molt reservades, també s'aplica a la vegetació o a la barba per a dir que és espesa. El verp serrar ha desaparegut per complet en la comarca, com en tot el valencià. Estem davant d'un arcaisme que pot haver-se conservat viu per influència del castellà, ya que en castellà la forma cerrado també té estes accepcions.
Eixemples: "És un home molt serrat, mai obri la boca". "Sempre he tingut la barba serrada". "Abans la devesa tenia una vegetació molt serrada".

[258] Miedes Bisbal, E. Refranyer en llengua valenciana. Ed. L'autor. Valéncia 1986.

[259] Comes i Nacher, J. Refranyer valencià de l'Horta. Ed. Ajuntament de Valéncia. Valéncia 1995.
[260] Ros, C. Tratat de adages y refranys valencians. Ed. Imprenta Josep García. Valéncia 1736.

Serreig, s m. Ètim: desconegutr. "Planta gramínia (Echinochloa crusgalli), pareguda a l'arròs, se cria dins dels arrossars i els perjudica". És molt coneguda entre els llauradors i arrossers de la comarca; no obstant, alguns individus de les generacions més jóvens que no treballenla terra l'han oïda nomenar pero no la saben identificar, la gent de ciutat la desconeix.
Eixemples: "Hem d'anar a virvar o s'omplirà el camp de serreig". "El serreig s'apega a la roba".

Sipela, s. f. Ètim: del grec rus pelaj, en el mateix significat. Variant vulgar de la forma culta erisipela "malatia infecciosa de la pell i les membranes mucoses habitualment causada per Streptococcus sp i acompanyada de febra". Es tracta d'una forma en desús que només els més majors coneixen, generalment de forma passiva; els més jóvens no coneixen ni sipela ni erisipela i tampoc el dit popular.
Eixemples: "Sipela, o mata o pela". "La sipela és una malaltia de la pell, pero pot matar". "La yaya tingué sipela i estigué a la mort".

Sitiet

Eixemples:
Sobornat

Eixemples:
Solada

Eixemples:
Soletari

Eixemples:
Soll

Eixemples:
Sort com una rella

Eixemples:
Soroll / Roïdo

Eixemples:
Sorra, s. f. Ètim: del llatí SABŬRRA, "llastre". Té dos accepcions en la comarca:

a) Arena grossa i

b) Teixit d'espart o post subjectada en cadenes que du el carro en la part inferior i que servix per a dur coses o fer de contrapés, segurament perque el contrapés o llastre se fa en sorra o arena grossa.

En castellà existix la forma sorra, del llatí SABURRA, en el mateix significat, com a arena grossa que s'utilisa per a llastre en les embarcacions. En la comarca la sorra és l'arena grossa i la part del carro descrita, no significa llastre, segurament perque les embarcacions de peixca que s'utilisen no ne tenen. Només els més majors, i no tots, coneixen l'accepció d'arena grossa, la de part del carro és més general entre els més majors i de mijana edat.

Eixemples: "El gosset anava en la sorra del carro". "La sorra del carro pot ser d'espart o ser una post". "El carro anava tan carregat que la sorra tocava terra". "Pa [per a] obrar no val l'arena de la mar, pero sí la sorra". "A vora mar, entre l'auya [aigua] i l'arena, pots trobar un trosset sorra".

Sorra, tonyina de –, s. f. Ètim: de l'àrap sorra, "ventrell, melic". "Carn del ventre de la tonyina, que és la part millor". La forma sorra, com a ventre, ha quedat fossilisada en esta locució i nos'utilisa fòra d'ella. Ací fem notar que l'arabisme sorra (ventre, melic) s'ha mantingut viu en esta locució. En castellà també existix la forma sorra en este significat, pero el diccionari de la RAE diu que la forma castellana prové del català sorra, no es tracta puix d'un castellanisme.

Eixemples: "A la titaina li pose tonyina de sorra". "Venien tonyina de sorra en el Mercat de Russafa". "L'ensalada porta tonyina de sorra".

Sortir, v. intr. Ètim: del llatí *SURCTIRE, "sorgir, brotar, saltar, botar". El verp sortir en la comarca té dos accepcions:

a) Brollar, saltar aigua en força i cap amunt: Fent el pou tocàrem una vena i sortia aigua per dalt del meu cap; i
b) Saltar, botar, separar-se una part del tot bruscament, generalment referint-se a les punes del fòc: La llenya esclafix i surten purnes de la foguera.

Alcover en l'etimologia diu: "En català antic apareixen textos en què sortir sembla tenir un sentit de 'saltar' mestost que de 'anar de dintre a fora', per exemple en aquests passatges: Sortí del llit / e mig guarit / yo me'n partí, Spill 965; Lo moltonet / e fill d'ovella, / si morta ella, / de cabra mama, / com cabró mama, / corre, surt, salta, Spill 9113. Aquest significat sembla afavorir l'etimologia *SURCTIRE 'sorgir, brotar'." Efectivament, en la comarca se conserva el sentit antic de 'saltar' que menciona Alcover. Cal tindre present que en castellà existix el verp surtir en les següents accepcions segons la RAE[265]: "1. Proveer a uno de alguna cosa. Ú. t. c. prnl. // 2. Intr. Brotar, saltar, o simplemente salir el agua, y más en particular hacia arriba. // 3. Saltar, rebotar. Ú. en León. El barro me surtió a la cara.". Les accepcions 2 i 3 coincidixen en les nostres pero no podem pensar que el castellà ha influït a l'hora de conservar estes accepcions, ya que estes, i concretament la 3, no són pròpies del castellà de Valéncia. Carles Ros arreplega este sentit de saltar de manera ben clara: "Surtír sortír, saltár ázia arriba: hablando del agua, que surte àzia arriba con violencia. Tambien quando se pica una vena oara sangrár, suele suceder saltár la sangre: y en valenciano se dize: quant sagnáren á Pére, surtí (ó sortí) tan gran jorról, que a tots

esguità". Colón[266] fa referència al nostre significat, encara que no diu, com fa Alcover, que es tracta d'un significat antic: "... sortir, verb que en un principi tenia el sentit principal de 'brollar l'aigua' (avui a València el verb normal per 'sortir' continua éssent eixir, mentre que sortir es diu d'una espurna, d'una irrupció violenta i inesperada)." Només els més majors utilisen el verp sortir, els atres parlants solen utilisar el verp eixis, brollar o botar, segons el cas.
Eixemples: "Fent el pou tacàrem una vena i sortia auya (aigua) per dalt del meu cap". "La nyenya (llenya) esclafix i surten purnes de la foguera". "Surten purnes del fòc". "Surt l'auya (aigua) de la font al bull"

[265] Diccionario de la lengua española. RAE. Espasa Calpe. Madrit 1992. La RAE li dona al verp surtir l'etimologia de surto i ad este del llatí *SURTUS, per SURRECTUS, del verp SURGERE, p. p. irregular de surgir.
[266] Colón, G. El lèxic català dins la Romània. Ed. Universitat de Valéncia. Valéncia 1993. Pàg. 99.

Sortit, s. m. Ètim: del llatí *SURCTIRE, "sorgir, brotar, saltar, botar". "Bot que es pega quan algú s'esglaya de sobte, sobresalt". És una forma utilisada en la comarca i com sempre el seu us és manco freqüent entre els més jóvens, que la substituïxen oel castellanisme susto, bot o sobresalt.
Eixemples: *"No me l'esperava i quan entrà peguí un sortit". "Estava dormit i el rellamp me feu pegar un sortit en lo llit". "El chiquet ha pegat un sortit quan t'ha sentit quirdar [cridar]".*

Sostre, s. m. Ètim: postverbal del llatí vulgar *SUBSTRĀRE, "estendre formant un llit". L'accepció que té en la comarca és la del *sostre* de la barraca, sinònima de *cambra* o *andana*, com ya recollí Sanchis Guarner[267]. En la comarca el *sostre* és una espècie de cambra o andana per a alçar coses o guardar la collita; antigament en el sostre de les barraques se criaven cucs de seda. Hui queden poques barraques i en les cases d'obra el sostre sol rebre el nom de *cambra* o *andana*. La part interior i superior d'un edifici o habitació rep el nom de *trespol* (V. trespol) i generalment s'utilisa el castellanisme *techo*. Les dos formes són utilisades pels més majors. Eixemples: "*En el sostre de la barraca guardàvem la collita". "En la casa hi havia un sostre a on dormien els chiquets". "La pochada té un sostre pa (per a) guardar coses".*

[267] Sanchis Guarner, M. Les barraques valencianes. Colecció Debats. Diputació de Valéncia. Valéncia 1999. Guarner fa referència al sostre d'esta manera: "El llaurador de l'Horta de Valéncia, en canvi, sent la necessitat d'un departament on puga dipositar, encara que siga eventualment, les collites de poc pes, les aïnes agrícoles petites que no són d'ús comú, els mals endreços, etc., i es construeix un pis alt, anomenat andana, cambra o sostre".

Sotil, adj. m. i f. Ètim: del llatí SUBTĪLE, "fi, prim". En la comarca s'aplica a les persones i significa "prim o molt prim". Alcover li dona l'accepció de *prim* i la de *baixa qualitat*, les dos les documenta en la llengua clàssica en obres com el *Tirant* o les *Cròniques* de Desclot o de Pere IV [d'Aragó, II de Valéncia]. Cal recordar que en castellà antic existia sotil. Només les persones més majors i algunes de mijana edat utilisen esta forma que ha caigut en desús. Eixemples: "*La chiqueta no menjava i*

se quedà sotileta". "Tenia unes cametes sotiletes". "Els braços els tenia sotils de no menjar". "La velleta se quedà sotileta, sotileta i se morí".

Sous, **a quins** / **per quins cinc**..., loc. Ètim: del llatí SŎLĬDU, en el mateix significat, "moneda sòlida o sancera". La paraula sòu, moneda antiga que valia dotze diners de billó o la vintena part d'una lliura, que ya existia en el sigle XIII, ha quedat fossilisada en esta frase i no s'utilisa fòra d'ella. Cal dir que la frase, que significa 'per quin motiu o causa s'ha fet o s'ha de fer una cosa', és ben antiga i una locució arcaica; la trobem en el *Spill* del valencià Jaume Roig: *"¿Per quins cinc sous / los acolliu?".* En una atra obra clàssica valenciana com *Lo procés de les olives*, s'explica el seu significat: *"Consell haveu dat a qui no'l demana; / per ffur d'aquest regne, cinch sous li deveu"*. Esta frase, com indica Alcover en el seu diccionari, és d'orige migeval, donat que els Furs del Regne de Valéncia condenaven a pagar cinc sous a qui donava un consell no demanat o se ficava a on no el cridaven. Els parlants desconeixen l'orige de la locució, pero l'utilisen tots i sempre en més freqüència els més majors. Molts desconeixen el significat de sòu i qui sap que és una moneda no coneix el seu valor ni quan s'utilisava. Eixemples: *"¿A quins cinc sous ha vingut este ací ara?". "¿Per quins cinc sous me dius això?". "¿A quins cinc sous te claves tu en esta qüestió?".*

Succeït

Eixemples:

Suja (sutja)

Eixemples:

Taburó

Eixemples:

Tall, a – de

Eixemples:

Tall, al – al –

Eixemples:

Tallaarròs

Eixemples:

Tanda, s. f. Ètim: possiblement d'orige àrap o del llati DANDA, "coses que s'han de donar". Té en la comarca dos accepcions:

a) Cada u dels moments d'una activitat que s'assignen ordenadament a diversos participants per a eixercir-la alternativament, sol dir-se en el rec dels camps quan cada regant té un moment o temps assignat per a regar, en castellà turno.

b) Conjunt dels budells, lleu i fege, etc. d'un animal mort.

L'accepció *a* se manté viva en la comarca, sobretot quan se parla del rec, la forma normativa *torn* no ha entrat en la llengua parlada i el castellanisme *turno* seguix guanyant terreny, especialment entre els més jóvens i parlants de mijana edat. L'accepció *b* està molt viva entre les dònes i carnissers. Eixemples: *"La tanda pa (per a) regar me toca a les cinc del matí". "Hui no regue, deixe passar la tanda". "Vosté m'ha donat la tanda (en el forn)". "En la carnisseria he comprat carn de tanda pal (per al) dinar". "Compra tanda perque no té diners pa (per a) comprar llomello".*

Tedesca, **més grossa que una -**, adj. f. Ètim: de l'italià tedesca, "alemana". S'aplica a dònes molt grosses, La paraula tedesca només s'utilisa fossilisada en esta frase feta i els parlants desconeixen el seu significat, pero l'utilisen per a indicar que una dòna està molt grossa. Només algunes persones molt majors utilisen esta locució. Eixemples: *"Aquella dòna estava més grossa que una tedesca". "Era una dòna més grossa que una tedesca".*

Temporal de la fulla

Eixemples:

Tenor

Tipologia:

Eixemples:

Tento

Eixemples:

Tesor

Tir

Eixemples:

Titaina

Eixemples:

Tito, tita

Tipologia:

Eixemples:

Tocar

Eixemples:

Toll

Eixemples:

Tomata quarentena

Eixemples:

Torna

Eixemples:

Tovalles, **entre amics no calen –**, loc. Ètim: del germànic thwahljo, en el mateix significat. "Peça de llí o cotó, que es posa sobre la taula quan se para per a menjar". Hui s'utilisa el castellanisme mantel, la forma tovalles només s'utilisa fossilisada en esta locució que s'usa per a indicar que entre persones de confiança no cal tindre massa miraments o cerimònies; també s'ha conservat la forma tovalles per a referir-se a la peça de tela anàloga que es posa sobre l'altar. Segurament s'ha conservat en abdós casos per haver-se confòs en el plural de tovalla, peça de roba més llarga que ampla destinada a eixugar. Eixemples: *"Entre amics no calen tovalles, aixina que fem-ho ràpit i senzill". "Tinc unes tovalles velles de l'altar". "Les mongetes li han regalat unes tovalles a l'iglésia del poble".*

Tramús, s. m. Ètim: de l'àrap tormús, "planta Lupinus albus i el seu fruit".

a. Ademés del fruit d'esta planta significa
b. "boquera, de color groc —i possiblement d'ací el nom de tramús—, que tenen a banda i banda del bec els pardalets caganius i també, segurament per extensió,
c. el granet o tall que es fa en la comisura dels llavis".

Sol dir-se que a u 'li eixirà tramús' per a indicar que parla molt. Es tracta d'accepcions corrents en la comarca, si be la més estesa és la de granet o tall en la comisura dels llavis —després de la de fruit— i hui no tan coneguda la que fa referència als pardalets.

Eixemples: "*Parla tant que li eixirà tramús". "T'ha eixit tramús i això fa mal". "Els pardalets són molt menuts i encara tenen tramús".*

Trena, s. f. Ètim: del llatí vulgar *TRĒNA, variant del clàssic TRĪNA, "compost de tres". "Conjunt de budells d'un animal, generalment corder, entrellaçats com una trena per a torrar-se", equival al castellà zarajo o revoltillo i en Mallorca i Menorca se denomina trunyella. Es tracta d'un menjar tradicional que ha deixat de fer-se fa ben poc i que els parlants majors i de mijana edat encara recoden; hui els zarajos de Conca (en forma de madeixa i no de trena) s'han comercialisat i s'ha introduït el castellanisme zarajo, a l'hora que s'oblida la forma tradicional de preparar este aliment fent trenes i també el seu nom.

Eixemples: "*Ton yayo comprava budell i fea trenes per a torrar-les". "Els zarajos són les trenes pero embolicades". "Hui ya no se fan trenes en els budells".*

Trespol, s. m. Ètim: incert. "Part interior i superior d'un edifici o habitació", equival al castellà techo. En la barraca se li dona el nom de trepol tant a la part interior i superior de l'habitàcul —que és generalment de canyís sense lluir i a voltes de posts— com a l'envelat o coberta a dos

galteres[273]. Com diguérem adés en parlar de sostre, en la comarca el sostre és sinònim de cambra o andana i el trespol la part interior i superior d'un edifici o habitació. Hui la forma trespol només alguns majors l'utilisen i els més jóvens no saben ben be a quina part de la casa se referix, de manera que utilisen el castellanisme *techo*.

Eixemples: Se conserva en la cançoneta popular que diu: *Tinc una barraqueta / que no té trespol, / i per la matinadeta / ya li pega sol. "Hui els jóvens al trespol li diuen techo". "El trespol està clavillat".*

[273] Per a més informació sobre el tema cal vore Sanchis Guarner, M. Les barraques valencianes. Colecció Debats. Diputació de Valéncia, Valéncia 1999.

Tret, a –

Eixemples:

Trogilla

Eixemples:

Trompellots, a –

Eixemples:

U

Eixemples:

Uo

Eixemples:

Vagació

Eixemples:

Vall, la séquia del –

Tipologia:

Eixemples:

Vaqueta

Tipologia:

Eixemples:

Verí

Tipologia:

Eixemples:

Visc

Tipologia:

Eixemples:

Viscor

Tipologia:

Eixemples:

Xala

Tipologia:

Eixemples:

Xaler

Xara